

ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАҶУҲИШГОҲИ ИЛМӢ-ТАДҚИҚОТИИ ФАРҲАНГ ВА ИТТИЛООТ

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ КУЛЬТУРЫ И ИНФОРМАЦИИ

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
INSTITUTE OF CULTURE AND INFORMATION

ПАЁМНОМАИ

ФАРҲАНГ

НАШРИЯИ ИЛМИЮ ТАҲЛИЛӢ

2012

№ 1 (18)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

НАУЧНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ ИЗДАНИЕ

2012

№ 1 (18)

HERALD OF CULTURE

SCIENTIFIC AND ANALYTICAL EDITION

2012

1 (18)

ДУШАНБЕ
«ИСТЕЪДОД»
2012

DUSHANBE
«ISTE'DOD»
2012

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 тоҷик)

ВБК-71. я5+78.3+85.3 (2 таҷик)

П-12

Р-12

П-12 **Паёмномаи фарҳанг:** *наширияи илмӣю таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот.* с. 2012 № 1 (18) / Мухаррири масъул **Қ. Бӯриев.** – Душанбе: «Истеъдод», 2012. -128 с.

Нашири махсус: Маводи конфронси илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба таҷлили «Наврӯзи байналмилалӣ», 20 март ва 3 апрели соли 2012, дар Пажӯҳишгоҳи илмӣ - тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот.

Р-12 **Heraid of culture:** *Scientific and analytical edition of research - institute of culture and information.* / Managing editor: **Q.V. Buriev** - Dushanbe: «Iste'dod», 2012 # 1 (18). 128 p.

Мухаррири масъул:

Қурбоналӣ Бӯриев, номзади илмҳои таърих

Ҳайати таҳририя:

Сафар Сулаймонӣ – доктори илмҳои педагогӣ, профессор.
Саидалӣ Муҳиддинов - доктори илмҳои таърих, профессор.
Муллоаҳмадов Мирзо – доктори илмҳои филологӣ, профессор.
Аскар Абдураҳмонов - номзади илмҳои санъатшиносӣ, профессор.
Сафар Шосаидов – номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Авғонов Қурбон – номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Комилзода Шариф - номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.
Пайванди Гулмурод – номзади илмҳои филологӣ, дотсент.
Раҳимов Дилшод – номзади илмҳои филологӣ, дотсент.
Камолзода Сайфиддин – номзади илмҳои педагогӣ.
Пивоварова Наталя - номзади илмҳои таърих
Ҷӯрахон Обидпур – профессор.
Сафар Гулназаров, Ҳасани Муҳаммадӣ, Эгамов Қосим.

Managing editor:

Qurbonali Buriev, Candidate of History

Editorial board:

Safar Sulaimoni – doctor of education, professor.
Saidali Muhiddinov- doctor of history, professor.
Mulloahmadov Mirzo – doctor of philology, professor.
Askar Abdurahmonov – candidate of art history, professor.
Safar Shosaidov – candidate of education, associate professor.
Avghonov Qurbon – candidate of education, associate professor.
Komilzoda Sharif – candidate of education, associate professor.
Paivandi Gulmurod – candidate of philology, associate professor.
Rahimov Dilshod – candidate of philology, associate professor.
Kamolzoda Saifiddin – candidate of education.
Pivovarova Natalia – candidate of history.
Jurakhon Obidpur – professor.
Safar Gulnazarov, Hasani Muhammadi, Qosim Egamov.

Наширия ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ ба таъби мерасад.
Издание печатается на таджикском, русском и английском языках.
Edition is printed in Tajik, Russian and English

УДК 37 тоҷик + 396

Сулаймонӣ С.,

д.п.н., профессор

ПАЖҶҶҶИШИ НАВРҶЗ ВА ҶАНБАҶОИ МУҶТАЛИФИ ОН ДАР ҶАРҶАНГШИНОСИИ МУОСИР

«Ба созмони байналмилалии ҷамкориҷои иқтисодӣ ва муассисаҷои фарҷанги он пешниҳод мекунамд, ки доир ба иқдомоти худ ҷиҷати иҷрои лоиҷаи илмӣ, фарҷангӣ ва таълимӣ ҷамасола гузориши таҷия намуда, минбаъд онро ба ҷаши навбатии рӯзи байналмилалии Наврӯз манзур намоянд». (Аз баёнияи Наврӯз 2012 .- Душанбе. -15 март.)

Ба фармуаи Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон **«Ба ҷаҷониён маъруф кардани Наврӯз»** яке аз вазифаҷои пажҷҶҶишии мо мебошад.

Ба ишораи олимонаи устод Акбар Турсон: *«Ба таъриху таъбири фарҷангишинохтии худи ҷаши Наврӯз рух оварда, нахуст бархе аз худвижагиҷои муҷими иди бостониа-монро шарху тафсир додан даркор аст, ки ба қиёс дар сартосари ҷаҷон беназираанд»* (2, с.19).

Воқеан таҷқиқ нишон медиҳад, ки дар бораи Наврӯз иттилооти зиёде мавҷуданд, ки онҷо барои равшан кардани пайдоиш, моҳият, ҷашнгирии ин иди бузург ҷамчун манобеи муҷим хидмат менамояд. Қаблан дар ин замина иттилооте, ки дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Осор-ул-боқия»-и Абурайҷони Берунӣ, «Зайн-ул-аҳбор»-и Маҳмуди Гардезӣ, «Наврӯзнама»-и Умари Хайём оварда шудаанд хеле муҷиманд ва арзиши бештареро доро мебошанд. Хамин аст, ки ҳар гоҳ суҳан аз Наврӯз ояд пажҷҶҶандагон асо-

сан ба ин китобҷо ручуъ мекунамд, омӯхтан, таҷа кардан ба ингуна манобеъ хеде муҷим мебошад. зеро онҷо аз сарҷашмаҷои муҷим ва аввалиниҷо маҳсуб меёбанд.

Фарҷанги Наврӯз низ беш аз ҷама, дар шеъри форсӣ инъикос ёфтааст. *«Бад-он маъно метавон гуфт, ки ҳеҷ девон ва ё маҷмӯаи шерие нест, ки дар он Наврӯз васф нашуда бошад, яъне шеъри мо на танҷо Аҷамро, балки расму ойину ҷашиҷои онро ҷам зинда кард ва зинда нигоҳ дошт. Зикри Наврӯз ва ситоиши он, албатта, дар шеъри форси тоҷикӣ аз устод Рӯдакӣ шурӯъ мешавад ва минбаъд дар осори шоирони дигар идома меёбад»* (8,с.84).

Ҷашнгирии Наврӯз баъд аз истиклолият мазмуну маънии тоза касб кард, ки ин имкониятест барои таҷқиқу баррасии он аз дидгоҳи фарҷангишиносӣ имкониятҷои хуб ба амал омад. Ҷорабиниҷои наврӯзӣ шакли густурда пайдо намуд ва рӯзи ҷаши Наврӯз ҷамчун иди миллӣ ба рӯзи истироҳат табдил дода шуд. Наврӯз дар Ироњу Афғонистон, Тоҷикистон, Ёзбекистон, Озарбойҷон, Қирғизистон, Турманистон ва сойири кишварҷо ба таври густарда истикбол гирифта мешавад. Бо тавачҷӯх ба инки ҳавзат ҷашнгирии Наврӯз афзудааси, таҷқиқу баррасии он аз дидгоҳҷои фарҷангишиносӣ яке аз дигар масъадаҷои илмии рӯз мебошад.

Фархангшиносон бояд инро бештар таҳқиқ карда, барномаҳои фароғатиро тибқи суннату маросимҳои наврӯзӣ оро диҳанд. Ва ниҳоят бо ташаббусу сиёсати дурандешонаи Давлати Тоҷикистон ва талаби кишварҳои ҳамазабон, ба вижа Ироњу Афғонистон Наврӯз иди байналмиллалӣ эълон шуд, ки боиси ифтихори мо –тоҷикон ва тамоми мардуми мутамаддини олам гардид. Ин ҳам яке аз дигар проблемаҳои фархангшиносии мо дар ин робита аст. Бояд дигар фикру андешаҳо ҳам ҷаҳонӣ бошад. Ҳамин нуктаро Президенти кишвар, мӯхтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид карда, мегӯянд: *«Имрӯз Наврӯзи аҷдоди мо на танҳо дар кишварҳои ориёӣ, балки дар сарзаминҳои низ ҷаҳи гирифта мешавад, ки дар замони худ аз сарчашмаҳои пурбаракат ва ҷовидонаи фарҳанги мо баҳравар шудаанд. Мо ҳоло аз он хушбахтем, ки тамоми халқҳои Осиёи Миёна дар рӯзи ин ҷаҳи фархунда ҳамдигарро ба ифодаи тоҷикии «Наврӯз муборак» табрик мекунанд. Ин нукта бори дигар тасдиқ мекунанд, ки миллати мо дар тамоми таърихи худ нақши паҳнкунандаи тамаддуно бозидаст»*. Бо тавачҷӯх ба чунин андеша мо бояд бештар решаҳои таърихӣ, аҷдодӣ, ориёии онро таҳқиқ намуда, аз дидгоҳҳои илми муосири фархангшиносии онро решаковӣ намоем.

Бояд гуфт, ки тартиб додани «Наврӯзнама»-ҳо ва ё маҷмӯаҳои наврӯзӣ дар фарҳанги муосири мо ба ҳукми анъана даромадааст. То имрӯз якчанд наврӯзнамаҳо ба табъ расидаанд, ки муҳиму баҳадаф буданд ва аз ҷониби хонандагон хуб истиқбол шуданд. Ин маҷмӯаҳо дар бедории шавку завқ ва тарбияи худшиносию зебошиносии мардум нақши муҳим доранд ва онҳо ба ҳунари манзаранигории шуарову удабонӣ мо ошно месозанд. Гузашта аз ин, маҷмӯаҳои наврӯзӣ барои беҳтару хубтар ва гарму

рангинтар гузаронидани чорабиниҳои наврӯзӣ ва баҳорӣ-маҷлису чамъомад, базму баҳсҳо, муошираву байтбаракҳо ва нерӯозмоиҳои мухталиф маводи басо судманд медиҳанд ва мардумро аз варақгардонии девону маҷмӯаи шоирон ва кофтану ёфтани ашъори наврӯзӣ баҳорияҳо озод мекунанд, то вақти қимати онҳо беҳудаю ройгон сарф нашавад. Дигар, онҳо барои ташҳису баррасии ин мавзӯ дар осори адибон ва умуман, адабиёти тоҷик имконият фароҳам месозанд.

Лозим ба ёдоварист, ки созмондиҳии фаъолиятҳои иҷтимоию фарҳангӣ баҳшида ба Наврӯз хеле муҳим аст ва таҳқиқу баррасии он аз дидгоҳҳои фароғатшиносӣ барои баронмарезӣ ва коркарди роҳкорихо муфид мебошанд.

Устод Акбари Турсон ба аҳамияти фаъолиятҳои иҷтимоии фарҳангии Наврӯз ишора фармуда мегӯяд: *«Дар зимни ин аз ду унсури муҳими ойини ҷаҳи ёдовар шудан бамаврид бувад, ки фаъолияти хоси иҷтимоию фарҳангӣ даъват мекунанд...ва афзуда мегардад, ки «...онҳо ба шуури иҷтимоию фарҳангии асри мо роҳ ёфта, аҳамияти хоси башардӯстӣ пайдо карда метавонанд» (2, с.31)*.

Ба назари инҷониб дар иртибот бо наврӯзпажӯҳӣ чунин фаъолиятҳои илмӣ ба таври феҳриствор пешниҳод мегардад:

1. Таҳқиқ дар иртибот бо фарҳанги Наврӯз дар самтҳои хонаводагӣ, маҳаллӣ, минтақавӣ, миллӣ ва байналимилалӣ сурат гирад. Боз дар дохили чунин сохтор раҳёфти фарҳангҳои ҷудогона (фарҳанги як қавм, як маҳалл, як авлод) синну сол касбу кор ва чанде дигар вижагиҳо ба назар гирифта шаванд.

2. Симболикаи (сумбули) Наврӯз такмил дода шуда, ҷавобгӯи арзишҳои байналмилалиро тавонад бозгӯ намояд. Дар намоди Наврӯз бояд симо

ва хуввияти иронӣ таҷаллӣ гардад. Дар он бештар ҳамон ваҳдатгарой ва фарҳангофаринии мардумони иронӣ инъикос пайдо кунад. Эъломи Куруши Кабирро тавонад ба намоиш гузорад. Эҳёи дӯстиву рафоқати б қадар байни миллатҳоро битавонад посӯх диҳад. Кишврҳо, ки имрӯз бештар ҷудоиталабанд, битавонад онҳоро бо ҳам бипайвандад. Бинед танҳо байни мо худи тоҷикон чи қадар фосила афтадааст. Мо аз фарҳангу зиндагии тоҷикони Осиёи марказӣ камтар иттилоъ дар даст дорем. Дар ин росто, сиёсати фарҳангии мо таҷдиди назар меҳаҳад. Маҳз мо тоҷикон набояд бигзорем, ки байни миллатҳо раҳна шавад, туркману қрғизу дигар миллатҳоро ба монанди Куруши Кабир бо ҳам наздик намоем, чунки маҳз мардумони иронӣ аз чунин фарҳангу ғояҳои миллӣ сарфароз аст. Агар таърихро ба хотир биоварем, воқеан чунин аст. Танҳо ҷодаи абрешим ҳамсоғӣ, ҳамбастагӣ, фарҳангу забони муштаракро ташаккул дод ва муттаҳид сохт. Мо бояд аз назари фарҳангшиносӣ рӯи ин масъалаҳо бешар тақиқ намоем.

3. Бояд минбаъд рӯи Наврӯзгоҳи ҷаҳлӣ андеша ронем. Фику андешаҳо тағйир дода шавад. Табиати кишвари мо, экология, рӯду дарёҳо, расму суннатҳо, меҳмондӯстӣ, хунари дастӣ ва ҷанде аз фаровардаҳои миллӣ имкон медиҳад, ки чунин қор роҳандозӣ шавад. Боз қардани ҷодаҳои туристӣ, фароғатгоҳи дар сатҳи байналмилалӣ ҷавобгӯ дошта барои ин амр муҳим аст, ки рӯи он таҳқиқу пажӯҳиш бояд бештар сураҷ гирад.

4. Худи ширкати сарони давлатҳои форсизабон-Тоҷикистону Ирон ва Афғонистон таҷаллигарӣ эҳтиром ба арзишҳои миллии ориёӣҳо ва эҳтиром ба ин миллати сарфароз аст.

5. Аноҳито Худои борварӣ ва ободониву баҳору наврӯз саршор аз **обу** гиёҳ аст. Агар хуб мешуд, муҷассамаи Аноҳиторо ба унвони сумбули **Наврӯзи башар** дар ҷое меғузоштанд, беҳтарин армуғон барои миллатҳо мешуд.

6. Аз баъзе «ташаббусҳо», ки барои Наврӯз хос нестанд, онҳоро таҷдиди назар мешояд. Монанди говкушӣ, бузқашӣ, хурусчанг ва дигар «ҷаенгҳо» ки аз аносури бегонаи барои Наврӯз аст.

7. Хубу мешуд, ки як барномаи фароғатии вижаи наврӯзӣ таҳия қарда мешуд. Ғайр аз рақсу бозӣ, ки мо аз он фаровон дорем, китобхонӣ, қиссагӯии наврӯзӣ, мавлавихонӣ ҳофизхонӣ, хаттотӣ ва сойири фаъолиятҳои иҷтимоию фарҳангӣ роҳандозӣ гардад.

8. Дар иртибот бо мероси наврӯзӣ ҷанде садҳо осор ба мо боқи мондааст. Аммо мо натавонистаем онҳоро аз назари фарҳангшиносӣ мавриди баҳрабардорӣ қарор диҳем. Наврӯзнигорӣ дар иртибот бо фарҳангшиносӣ вориди илми мо нашудааст. Ба ишораи Президенти Ирон, ҷаноби оғои Аҳмадинаҷод «*Арзишҳои наврӯз илоҳӣ ва инсонӣ аст*». Мо агар илоҳиёти фарҳанги наврӯзро баррасӣ намоем, хеле пешрафт мекунем. Маънавиёти мардум боло меравад, тарбияти инсонҳо бештару хубтар роҳандозӣ мегардад. Мо ҳоло танҳо ба моддиёт тавачҷӯҳ дорем. Ба ишораи Президент «*Инсонҳо дунболи зебоӣҳо аст. Наврӯз ба дӯстӣ, адолат даъват мекунад. намоди раҳмати изадӣ аст... Наврӯз инсонӣ, илоҳӣ, адолат, ишқ, покӣ аст*».

Дар рӯзи ҷашни Наврӯз Президенти мӯхтарам Эмомалӣ Раҳмон дар охири суҳанронӣ ишора фармуданд, ки:

*Эй Худованди замину осмон,
То ба наврӯзи дигар моро расон!*

Ба фикрам, чунин шиор метавонад ифшоғари ҳам зиндагии осмонӣю

ва ҳам заминии мо бошад. Ин шиор ва наврӯзсароҳои мо партавафшон бо-
бояд дар кулли саросари наврӯзгоҳҳо шад.

Калидвожаҳо: Наврӯз, пажӯҳиш, фаъолият, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, фарҳангшиносӣ, фароғатшиносӣ, дӯстӣ, адолат, фарҳанг.

Манобеъ:

1. Эмомалӣ Раҳмон. Наврӯз – мунодии сулҳу оромӣ // Омӯзгор. -2012. - 30 март.
2. Акбари Турсон. Боз ин ҷавонист заминрову замонро!!! Тоҷикистон ватани Наврӯз аст. – Душанбе, 2012. - С. 23-33.
3. Амир Фаридуни Гургонӣ. Наврӯз. – Техрон: Суруш, 2004. - 134 с.
4. Анҷумани Наврӯз: дастури омӯзишӣ; Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи АТТ. - Душанбе, 2012. - 118 с.
5. Баёнияи Наврӯз 2012. - Душанбе. - 15 март //Омӯзгор. - 2012. -30 март.
6. Мансури Растагори Фасой. Фирдавсӣ ва хувиятшиносии эронӣ. – Техрон: Интишороти Тарҳи нав, 2002.- 406 с.
7. Мехрдод Баҳор. Пажӯҳиш дар асотири Ирон. - Техрон: Нашри нав, 2009. - 234 с.
8. Саидзода, Ҷ. Аҳамияти байналмилалии Наврӯз // Анҷумани Наврӯз: дастури омӯзишӣ; Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи АТТ. -Душанбе, 2012. - С. 82-86.
9. Сулаймонӣ, С. Фарҳангшиносӣ: назария ва амалия. - Душанбе: Ирфон, 2012. - 454 с.
10. Тоҷикистон ватани Наврӯз аст. – Душанбе, 2012. - 190 с.
11. Шаъбонӣ, Ризо. Одоб ва русуми Наврӯз. - Душанбе, 2008. - 229 с.

УДК 37 таджик + 396

Сулаймони С.,

д.п.н., профессор

ИССЛЕДОВАНИЕ НАВРУЗА И ЕГО НАУЧНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КУЛЬТУРОЛОГИИ

Навруз - весенний праздник Нового года - дружно отмечают все народы на Великом Шелковом Пути. Он широко и красочно празднуется в Иране, Азербайджане, Афганистане, Таджикистане, Узбекистане, Кыргызстане, Казахстане, в западных провинциях Китая, у курдов в Турции, у татар и башкир на юге России. Традиции празднования Навруза примерно одинаковы во всем регионе и сохранены столетиями. За исключением того, что в последние десять лет день Навруза стал официально признанным и выходным днем. Появилась и современная атрибутика: с концертами в парках и скверах, торговыми ярмарками, национальными конноспортивными состязаниями. Все эти традиции и новшества нуждается в культурологическом исследовании.

Ключевые слова: Навруз, исследование, деятельность, социокультурное, культурология, досуговедения, дружба, справедливость, культура.

UDK 37 tajik + 396
Sulaimoni S.,
doctorate of education

RESEARCH NAVRUZ AND ITS SCIENTIFIC DIRECTIONS IN MODERN CULTURAL SCIENCE

Nouruz - a spring holiday of a new year - all people on Great Silk Road. It is widely and colorfully celebrated in Iran, Azerbaijan, Afghanistan, Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, in the western provinces of China, at Kurds in Turkey, at Tatars and the Bashkir in the south of Russia. Traditions of celebrating of Nouruz are approximately identical in all regions and are kept by centuries. Except that last ten years Navruz's Day became officially recognized and the day off. There were also modern attributes: with concerts in parks and squares, trade fairs, national horse-racing competitions. All these traditions and innovations need researching.

Keywords: Nouruz, research, activity, social cultural, science, friendship, justice, culture.

УДК 37 тоҷик+396+902.7
Бӯриев Қ.Б.,
н.и.т.

НАВРҶЗИ ОРИЁИ ОЛАМГИР ГАШТ

Наврӯз аз дастовардҳои муҳими инсоният дар олам шинохта шуд. Иҷтимоии 64 – уми Ассамблеяи Генералии Созмони Миллали Муттаҳид оиди «Рӯзи байналмилалии Наврӯз» эълон шудани 21 – уми март Қатънома қабул кард ва минбаъд он ҳамчун ҷашни байналмилалӣ таҷлил мегардад. Аҷдодони мо зиёда аз 5500 сол пеш, баробаршавии шабу рӯз, бедоргардии табиат ва вобастагии онро бо гардиши офтоб муайян намуда, дақиқан ба 365 рӯзу рубъе аз он (яъне рубъе аз рӯз, ё ин ки баробари чаҳоряки рӯз) тақсим ва моҳрою рӯзҳои ҳафтано номгӯзорӣ намуданд. Ин дастовард ба кулли инсоният муфид ва созгор омад. Муҳимияти ин дастовард пеш аз ҳама дар он буд, ки акнун одамоне метавонистанд ҳаёти худро аз хатарҳои табиӣ

ҳифз ва муҳити атрофро ба манфиати рушди ҷомеаи инсонӣ равона намоянд ва бо шароити табиӣ азали тавбаъм умр ба сар баранд. Ин имконият меод, ки ба сардиҳои зимистон омодагӣ гиранд ва захираи хӯроку пӯшокӣ худро то мавриди расидани он тайёр намоянд. Дар фасли баҳор бо фарорасии Наврӯз ба кишукор оғоз намояд ва барои худ ва аҳли оила захираи ҳаётан муҳимро парвариш, гирдоварӣ ва нигоҳдорӣ кунанд. Пайдоиши тақвим ба тақдирӣ минбаъдаи инсоният муносиб ва мувофиқ омад ва ба рушди кулли соҳаҳои оғози ҳуб бахшид.

Наврӯз қадимтарин оини халқиятҳои иронитабор буда, давраи пайдоиши он, тибқи сарчашмаҳои мӯътамад ба замони ҳукумронии сулолаи Пешдоиён рост меояд. Пешдоиён аввалин

сулолаи ҳуқумрони ориёи маҳсуб ёфта, тахминан ҳазораҳои V – IV и пеш аз мелод (дар ин масъала ақидаи олимони гуногун аст), дар минтақаи паҳновари Аврусиё, сарҳади он дар ғарб аз кӯҳҳои Алп ва соҳилҳои баҳри Миёназамин, дар шарқ то минтақаи сарҳади имрӯзаи Ёкутистон, аз шимол аз минтақаи вилояти Перм, Киев дар ҷануб то Ҳиндустон ва Ўқёнуси Ҳинд тӯл кашида будааст. Дар ин минтақаҳо халқиятҳои мезистаанд, ки забони ба ҳам наздик доштаанд¹ ва ба гурӯҳҳои андронӣ (афанасевӣ, тозабоғӣ, замонабобӣ, фёдоровӣ, хисорӣ, фарғонагӣ ва баъдтар масагетҳо, сақоӣ, скифҳо, сарматҳо) шомил будаанду имрӯзҳо дар кулли ин минтақаҳои паҳновар аз худ аҳромҳо, ёдгориҳо бо нишонаҳои хоси фарқкунандаи фарҳангии ҳамагӣ боқӣ гузоштаанд. Онҳо як маркази асосии идоракуни номиналӣ дошта, яъне худмухтор буда, ба ҳамдигар ҳангоми душворӣ (чанг), чашнҳо (таҷлили чашнҳо (Наврӯз, Меҳргон), тӯйҳои олитаборон, иду маросимҳои ягона), мотам (аз ҳаёт рафтани шоҳон ва чанговарони номӣ) ва сабақату мусобикаҳо ҷамъ мегаштаанд. Дину оинҳои онҳо низ бо ҳамдигар монанд буд. Саркардагони онҳо пайвастагии қавии ҳешутаборӣ доштаанд. Аз ин рӯ, ба як шоҳ, ки аз авлоди шоҳаншоҳон буд, итоат мекардаанд, аммо дар қорҳои идоранамоии заминҳои худ худмухтор будаанд. Шоҳи шоҳон заминҳои худ ва хидматгору тобеъони худро дошт. Аммо фарзандони шоҳони дигар вазифадор буданд, ки замоне дар дарбори шоҳӣ вазифаҳои гуногунро иҷро намоянд ва бо ин роҳ тобеъияти ин ё он шоҳзода муайян мешуд. Дар сурати иҷро нанамудани

низомии муайяншуда, шоҳ метавонист шоҳзодагони ҷудононаро ҷазо диҳад ва ё онҳоро иваз намояд. Марказҳои, ки аз онҳо боқӣ мондаанд бо ҳашамату бузургии худ олиморо ба ҳайрат меоваранд. Аз ин марказҳо Аркаим (Челябинск), Дарбанд (Доғистон), Намозгоҳ, Анау, Нисо, Марв (Туркменистон), Балх (Афғонистон), Саразм (Панҷакент, Тоҷикистон), Тахти Ҷамшед, Истахр (Ирон), Кули об (назди баҳри Сиёҳ), Қургон (Украинаи ҷанубӣ), Қапчағай (Қазоқистон), Хоразм, Афросиёб, Бухоро (Самарқанд, Ўзбекистон) ва ғайраҳо ном бурдан мумкин аст. Номгӯи бештари ин шаҳрҳои харобгаштаи ориёӣ дар мақолаи Н.Н. Неъматов, С.П. Толстов, В. Массон, В. Сариянидӣ ва дигарон инъикоси худро ёфтааст². Ба ақидаи академик Н.Н. Неъматов, дар давоми асри XX ҳафриётҳои археологӣ доираи ҳавзаҳои гуногуни маданияти ҳазораҳои V - I - и пешазмелодӣ гузаронида шудаанд, ки дар асоси бозёфтҳои (далелҳои археологӣ) бадастомада (дарёфтшуда) тадқиқотчиён оид ба омӯзиши тамаддуни то ориёӣ ва замони ориёии давлатдорӣ Ориё, Марғиён, Хоразм, Суғд ва Бохтари ҳазораи V-I то мелод ёдгориҳои бузург: Анау, Намозғаштеппа, Олтинтеппа, Тоғолок, Улуғтеппа, Қаратеппа, Гонур, Самбар, Келлели, Геоксюр, Язтеппа, Саразм, Замонабобо, Дашти Қозӣ, Мӯъминобод, Чуст, Дилварзин, Эйлтан, Шӯрадашт, Қайроққум, Сапалли, Джаркутан, Бӯстон, Молали, Кучуктеппа, Бешкент, Тулҳари қадим, Аруктаи қадим, Вахш, Шортуғай, ҳавзаи Давлатобод, ҳавзаи Фарруқобод, Даштлӣ ва ғайраҳо муайян ва қисман омӯхта

1. Ба ақидаи Геродот (асри V пеш аз мелод) аксарияти кулли ин халқиятҳо ба забони иронӣ ҳарф мезаданд.

2. Негматов Н.Н. Арийская «Золотая подкова»// Негматов Н.Н., Муқимов Р.С., Ҳакимов Н.Г., Воднев В.В., Манделштам А.М. Ариана и Арийанвуджа./Под. общ. ред. Академика Н.Н. Негматова. – Худжанд: Ношир, 2006. – 712 с.

шудаанд. Дар ин тадқиқотҳо саҳми археологони машҳур В.М. Массон, В.И. Сарияниди, И.Н. Хлопин, А.Н. Манделштам, А.А. Аскарров, Е.Е. Кузмина, Ю.А. Заднепровский, А.И. Исаков, Л.Т. Пянкова, И.С. Максимов, Г.Н. Лиситсина, Э.В. Сайко ва дигарон бузург аст.

Дар ин минтақаҳои паҳновар 16 вилояти «Арианам Вечаҳ» (Пахноии Ориёно)-и «Авасто»-и арзи вучуд доштаанд. Аз ҷумла Бохтар/Бахтӣ, Суғд/Сугда, Марв/Маргуш, Ориё/Харайва (Ҳирот), Дрангиана/Зранка ва ё Хайтумат (вилояти Заранҷ – назди кӯли Хомун), Ариана/Ориё, Қандаҳор/Хархатӣ, Тӯрон, Кобул/Паропамис, Параупарисайя, Хоразм/Хваразм (ба ақидае бархе аз олимони Саразм), Озорбойҷон/Антрапагон ва ғайраҳо. Ин номгӯи камтарини он вилоятҳои мебошад, ки дар «Авасто» омадааст. Аммо то ба имрӯз минтақаи ҷойгиршавии баъзе аз манотиқи авастой номушаххас ва номаълум мондааст.

Пас гуфта мешавад, ки қисми зиёди минтақаҳои ориёинишин берун аз вилоятҳои дар «Авасто» инъикосгашта мондаанд. Мумкин аст, ки «Авасто» танҳо ҳамон вилоятҳои ро, ки дини зардуштиро гаравидаанд ва ё ҳамсарҳади он будаанд, инъикос намуда бошад. Яке аз парокандашавии ориёитаборон агар замони Фаридун шуда бошад, парокандагии дуҷуми он замони дини зардуштиро гаравидани қисме аз онҳо ба амал меояд. Аз ҳамон замон истилоҳи «девпарастон» яъне мухалифони Зардушт пайдо мегардад. Ба ақидаи Р. Шарофзода «он қисмати бузурги ориёиён» - ро ташкил меод. Аз ҷумла, минтақаҳои бузурги Тӯрон, Хоразм, Сибириё, минтақаҳои болои Баҳри Сиёҳ, пахноии Дон, минтақаҳои назди Баҳри Миёназамин аз ин доира берун мондаанд. Ба ақидаи олимони замони муосир марказҳои бузурги

ориёӣ дар ҷануби Русияи имрӯза ва Украинаи имрӯза ҷойгир буда, онҳо дар ҳазораҳои IV - II пеш аз мелодӣ ба минтақаҳои нисбатан ҷанубтар кӯч баста, муқимӣ гаштаанд. Аммо, то ин замон, анъана ва оинҳои гуногун дар ҷавҳари халқиятҳои ориёӣ ба вучуд омада рушд ёфтаанд. Аз ин рӯ, ойини наврӯзӣ низ зодаи ин давраи қадимаи ориёист, дар минтақаҳои бузурги ориёӣ ва атрофи он паҳн гашта, азизи ҳамқадам ва ҳамзабонон гашта буд. Наврӯз ба замони пешазхутутии инкишофи ориёитаборон марбут аст. Давраи Пешдодиён Наврӯз аввало дар доираи дарбор ва баъд дар байни мардум ҷашн карда мешуд. Асосгузори солшумории ориёиёнон Каюмарс (ба ақидаи Берунӣ, Фирдавсӣ, Хайём, Истахрӣ, Масъудӣ, Ҳамзаи Исфохонӣ, Балхӣ, исо ал-Кисравӣ ва дигарон) гузоштааст. Дар ин замон даври гардиши Офтоб муайян карда шуда, ҳар моҳ номи худро мегирад. Пас аз Каюмарс Хушанг ва Таҳмураш ҳукумронии ориёнонро ба ӯҳда мегиранд ва дар замони Таҳмураш хату савод пайдо мегардад. Ба ақидаи бархе аз олимони Истахр дар замони Ҷамшед ҷои нишастии шоҳон буд. Алалхусус Истахрӣ дар китоби худ «Мулк-ул-ар вал анбиё» оид ба подшоҳии Таҳмураш таъкид менамояд: «Вай (Таҳмураш) аввалин касе буд, ки ба подшоҳӣ бархост ва дар Истахр бар тахт нишаст. Ва аз ин рӯ, Истахрро сарзамини шоҳ хонанд». Истифодаи хат дар давраи Таҳмураш роиҷ гаштааст. Ба ақидаи Р. Шарофзода «Ва ибтидои он (яъне хат) ба адвори қадим, то замони Таҳмураш меравад»¹. Аммо баъдтар ӯ дини ростинро инкор намуда, ба дини офтобпарастӣ мегаравад. Аз ин рӯ, мардум аз ӯ эътиқоди

1. Шарофзода Р. Таърихи номаҳои Аҷам. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – С. 86. (216 с.).

худро мекананд ва бародари ӯ Чамро ба тахт мехонанд. Чунин аст ба тахт омадани Чам. Таҷлили Наврӯз, ки пештар аз ин оғоз гашта буд, дар замони Чам ранги наву тозаеро ба худ касб менамояд ва аз он замон то ба имрӯз чашн гирифта мешавад. Кисравӣ дар рисолаи худ «Китоб-ул- маҳосин вал-аздод», мегӯяд «Нахуст касе, ки Наврӯзро оӣин гузошт, подшоҳиро бунёд ва рамзи давлатдориро барқарор ва нуқраву тилло ва дигар маъданҳоро ба даст овард, аз оҳан силоҳ сохт, асп ва дигар маркабро ром кард, садафу мушку анбар ва дигар нақҳатҳоро пайдо кард, қасру кушқо сохт, корез ва обёрӣ кард – Чамшеди Кайёнӣ буд. Наврӯзро асос гузошт бад-он сабаб, ки ӯ дар ин рӯз оламро ба даст даровард ва кишвари Эроншаҳро, замини Бобулро барқарор кард. Наврӯз оғози барқароршавии ҳокимият буд. Дертар шакли мувофиқ гирифт, расму оин шуд». Ба қавли Маҳмуди Гардезӣ: «Чамшед Наврӯзро ба шукронаи ин, ки Худованд гармову сармо ва бемориву маргро аз мардумон гирифт, чашн кард». Дар замони ҳуқумронии Кайёнӣ «Наврӯз» аллакай чашни халқиятҳои ориёитабор буду дар саросари даштҳои паҳновари Аврусиё чашн гирифта мешуд. Ин ақида бо далелҳо ва маводи тақиқоти бостоншиносӣ асоснок карда шуда бошад ҳам, аммо ақидаи олимони асри XX дар бораи пайдоиш ва паҳнгардии мардумони ориёӣ каме дигар аст. Агар мо пайдоиши ориёёнро дар ҳазораҳои V – IV - и пеш аз милод аз сарчашмаҳои мавҷуда омӯзем, аксари ин олимони бар он ақидаанд, ки ориёӣҳо дар паҳноии даштҳои Аврусиё, хусусан, паҳноии даштҳои чануби Украина (Киев ва чануби он то баҳри Сиёҳ), чануби Русия (поёноби ҳавзаи Волга, Кама (Перм) ва чануби он, Челябинск, умуман чануби минтақаи

Сибирӣ, Кавказ), Қазоқистон то атрофи кӯли Байкалу ва чануби Ёкутистон паҳн гашта, умр ба сар мебуздаанд ва ба минтақаҳои имрӯзаи иронитаборон дар ҳазораи II-и пеш аз милод кӯч бастанд. Ин нуқтаи назар дар рисолаҳои бостоншиносони рус (археологҳои рус) аз қабилӣ С.П. Толстов, В.М. Массон, В.И. Сарияниди, А.П.Окладников В.А. Ранов, И.Н. Хлопин, А.Н. Манделштам, А.А. Аскарлов, Е.Е. Кузмина, Ю.А. Заднепровский, А.И. Исаков, Л.Т. Пянкова, И.С. Максимов, Г.Н. Лиситина, Э.В. Сайко, К.Ф. Смирнов, А.Д. Грач, Б.В. Ковалевская, Б.Н. Граков, Б. Ставитский, А.А. Росляков, Г.Н. Бонград-Левин, Э.А. Грантовский, инчунин Геродот, В.В. Струве, М. Бойс, Ф. Грене, А.Д. Грач, И. Бернштам, Б. Литвинский, В.А. Лившиц, С.Н. Соколов, Т.В. Гампрелидзе, В.В. Иванов ва дигарон оварда шудааст. Дар онҳо марказҳои бузурги ориёӣ амсоли Кӯли об, Трипол, Лука, Врублевская, Кукутена ва дигарон (Украина), Дарбанд (Доғистон), Аркаим (ки тарзи сохти шаҳр ба салиби ориёӣ мушобех аст) дар Челябинск, бозёфтҳои ориёӣ аз наздикии Перм, бозёфтҳо аз Пазирик, Тува, Ёкутистон, болооби Енисей, бозёфтҳои назди Байкал, Муғулистон, Туркистони Шарқӣ ва дигарон таҳқиқ гаштаанд, ки берун аз доираи нишондоди Истаҳрӣ ва аксар олимони шарқ мекананд. Ба ақидаи академик Н.Н. Неъматов, ки пайдоиши ориёитаборонро васеътар аз минтақаҳои имрӯзаи он мидид¹, чунин аст: Чамбияти ориёӣҳо (аз сабабе, ки нуфузашон зиёд мегардад) маҷбур буд кӯчиши хурду бузург ба минтақаҳои

1. Неъматов Н.Н. Арийская “золотая подкова” Евразии (попытка культурно-антропологической концепции)//Степи Евразии в древности и средневековье. Материалы Международной конференции. Книга 1. – СПб: Издат. Госэрмитажа, 2002. – С. 62 – 64.

озод ва камодами даштҳо ва кӯҳҳои Авруосиё тавассути Қафқози шимолӣ ва чанубӣ ба ҳавзаҳои рудҳои Днепр, Дунай ва қаторкӯҳҳои Карпат (бозёфтҳои маданияи Трипол-Лука-Врублевская-Кукутена), ба Чанубу Шарқии Урал (ёдгориҳои Аркаим), ба даштҳои байни руди Волга ва Енисей (маданияти этникии андроновӣ) оғоз намояд. Қайд кардан ҷоиз аст, ки то замони Геродот (асри V то милод) дар минтақаҳои даштҳои Авруосиё ва хусусан шимолӣ Баҳри Сиёҳ, Украинаи Чанубӣ, Қафқоз, Чануби Русия, Қазоқистон скифҳо ва ҳамсоғони онҳо бо забони иронӣ ҳарф мезадаанд ва давлатдорӣ мекардаанд. Гурӯҳҳои дигари Ориёҳо ба Ҳиндустони Шимолӣ, минтақаҳои наздиқӯнусии Афғонистон ва Ирон, чануби Каспий, чануби Қафқоз, Осиёи Хурд, тавассути гулӯгоҳи Дарданел ба Фракия ва ҳавзаи баҳри Эгей паҳн гаштанд¹. Иро дар таърих кӯчиши бузурги ориёӣ меноманд. Дар ин кучиши бузург онҳо тавонистаанд маданият ва ҳунари волои худро дар минтақаҳои бузурги Авруосиё байни халқиятҳои гуногун паҳн намоянд ва то имрӯз натиҷаи онро мо дар бозёфтҳои археологии бостоншиносон мебинем. То ба имрӯз дар фарҳанги мардуми ин минтақаҳо баъзе рӯкҳои ориёӣ побарҷой аст. Аз ҷумла сӯзонидани ачуза ва партофтани олоти шикаставу кӯҳна аз хона, сохтани сабадчаҳои гул ва оро додани дӯшизаҳо барои интиҳоби номзад, облошии ҳамдигар ва пешвозирии соли нав 14 март (то замони Пётри I дар Русия ва Украина) ва ғайраҳо мебошанд.

Ба ақидаи Н.Н. Неъматов, «Давраи дуҷуми инкишофи таърихӣ чугрофии Осиёи Миёна ин қарнҳои неолит, энеолит ва биринҷ мебошад. Он аз ибтидои гузариши ҷамоаҳои инсонӣ, ки ба аз худ намудани намудҳои ҷамъоварии хочагӣ (ғундоштани мевачоти ёбӣ, решаи гиёҳҳо, шикори ибтидоӣ ва ғ.) ва хочагии истехсолӣ-кишоварзӣ чорводорӣ оғоз ёфта, ба ин роҳ инсонро ба унсури ғаълоӣ минтақаҳои хурди табиӣ Осиёи Миёна (Копеттоғи (Кабутақӣ) Шимолӣ), Мурғоби Поён, Зарафшони Миёна ва ғайраҳо ба водию даштҳо ба хочагидорӣ кишоварзӣ ва чорводорӣ мубаддал сохтааст. Ҳамин тавр, ду минтақаи таърихӣ географӣ ташаккул меёбанд: кишоварзӣ муқимӣ ва чорводорӣ бадавӣ (кучӣ). Дар аввалинаш қасабаю маданияти кишоварзон пайдо мешаванд, ки мавзеоти зеринро дар бар мегиранд: Анав, Намозгоҳ, Олтинтеппа (дар доманакӯҳҳои шимолии Копетдоғ), гурӯҳи қасабаҳои Геоксюр (воҳаи Мурғоби Поён) ва Саразм (Зарафшони Миёна), баъдтар қасабаҳои дорои маданияти сафолӣ, Даштлӣ дар болооби Амударё ва дигарон. Ин зухурот ибтидои ташаккули минтақаҳои табиӣ алоҳидаи таърихӣ маданияи маскуншавӣ аҷдоди қадимаи мо ба шумор меравад»². Ин давра ба ақидаи мо ба давлатдорӣ минбаъдаи ориёҳо замина гузоштааст. Ва ин сулолаҳо дар минтақаҳои гуногуни «Пахноии ориёно» ҳукумронӣ намудаанд. Масалан, замоне шаҳри Дарбанд (ақидае ҳаст, ки онро падари Анушервони Одил сохтааст) ва ё Аркаим маркази шоханшоҳии ориёҳо махсуб меёфт.

Пайдоиши Наврӯз ба пурзӯршавию рушди соҳаи кишоварзӣ, коркарди

1. Неъматов Н.Н. Ариана Ч.1//Неъматов Н.Н., Муқимов Р.С., Ҳақимов Н.Г., Воднеев В.В., Манделштам А.М. Ариана и Арийанведжа./Под. общ. ред. Академика Н.Н. Неъматова. –Худжанд: Ношир, 2006. - С. 16 – 17.

2. Неъматов Н.Н. Ориёҳои бузург. Эронӣни шарқӣ// Неъматов Н.Н. Тоҷикон, Тоҷикистони таърихӣ, Тоҷикистони муосир. – Душанбе, 1993. – С. 7-8. (48 с.)

усулҳои нави соҳавӣ, тухмиҳои гуногун, обёрии заминҳо барои киштукор, пайдоиши тақвими киштукори зироатҳо ва зиёдшавии мардуми муқимӣ тавъам аст. Зардушт низ ин рукни наврӯзиро дар «Авасто» сурудааст. Пайдоиш ва рушди дини Зардуштӣ ба замони Кайёнӣ марбут аст. Шохномаи Абулқосим Фирдавсӣ низ онро таъкид менамояд. Нисбати ба замони авастой вобаста намудани Наврӯз, ба ақидаи мо дар замони Сосониён реша мегирад ва он яке аз чашнҳои муборак аз нуктаи назари дини зардуштӣ дар ҳаёти мардумони ориёитабор шинохта мешавад.

Таҷлили оини наврӯзи пешазавастой бо далелҳои таърихӣ низ исбот мегардад. Олимон-археологҳои шинохтаи дунё ба он ақидаанд, ки аз минтақаҳои зисти халқиятҳои ориёитабор, ҳудуди ҳазораҳои IV-II-и пеш аз мелод, ки мавриди ҳафриётҳои бостониносон қарор гирифтаанд, асбобу анҷоми зиёде ба даст овардаанд, ба яке аз рукнҳои мавҷудияти оини наврӯзӣ далолат медиҳад. Ин бозёфтҳои олимони бештар аз шикастапораҳои сафолини масолеҳи хоҷагӣ, ҳайкалчаҳои гуногун (ба ақидаи баъзе аз олимони ҳудуди гуногун: модархудо, ҳудои фаровонӣ (Аноҳито) ва ғ.), таштҳои оташ ва ғайра иборат будаанд, ки бо фарорасии соли нав яъне Наврӯз ҳамаи асбобу анҷоми хона аз нав қарда шуда, кӯҳнаи он аз хона партофта мешуд. Яъне, бо орзую умеди фардои хуш, хонавода тамоми анҷоми дошташро азнав менамуд ва аз масолеҳи зисти кӯҳан озод мегашт. Ин рукни наврӯзӣ то замони Сосониён арзи вучуд дошт ва бо омдани ғарб ва турктаборон ба ғӯшаи фаромӯшӣ рафт.

Далели дигар он аст, ки дар ҳазораи III – пеш аз мелод, хангоми ҳафриётҳои бостониносон рисолае ба даст омад, ки бо номи «Рисолаи кишоварзӣ

(агрономӣ)» маълуми машхур аст. Дар он тақвими мушаххаси киштукор ва замони ба он мувофиқ дақиқан қорқард шуда, замони гирдоварии ҳосил ва роҳи тарзҳои нигоҳдории он мушаххасан нишон дода шудаанд. Ин бозёфт аз он далолат медиҳад, ки оини наврӯзӣ, ки худ оини кишоварзон аст, пеш аз зуҳури «Авасто» арзи вучуд доштааст. Аз дигар ҷониб, маълумотҳои дақиқе вучуд доранд, ки китобҳои Зардушт аз 21 наск иборат буда, оид ба тамоми соҳаҳо ва илмҳои замонааш мавод пешниҳод менамудааст. Ба ақидаи падиловари «Геопоникӣ» (асри X дар Аврупо)¹ аз китобҳои Зардушт оид ба кишоварзӣ, минералогия, ситорашиносӣ, ҳайвоншиносӣ, ҷуғрофӣ, ки истифодабарандаи он Арасту будааст, маълумот расидааст. Яъне, «Авасто» бо бузургиву ҳашамат ва пахноиву дарбаргирии илмҳои гуногуни замонааш машхур ба дунё гашта будааст. Ин нуктаро Абулқосим Фирдавсӣ дар «Шохнома»-и безаволи худ таъкид намуда, мегӯяд: «Зи ҳар донише Занд ёри ман аст» ё «Нигоҳ кун бад-ин номаи пандманд»². Аммо сад афсӯс, ки то замони мо аз ин асари бузурги Зардушт (ки дар 12000 пӯсти гов бо зарҳал навишта шуда буд) ҳамагӣ 5 наски³ нопурраи он боқӣ мондааст. Пас, хулоса қардан мумкин аст, ки замони пайдоиши «Авасто» ва Зардушт қадимтар аз он аст, ки мо онро қабул намудаем? Оё, ҳазораи III-и пеш аз мелод асарҳои Зардушт аллақай вучуд доштаанд? Ин суолҳоест, ки посухи бо-

1. Геопоникӣ: Византийская сельскохозяйственная энциклопедия X века. - М., - Л., 1960. - 400 с.
2. Шарофзода Р. Таърихи номаҳои Аҷам. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2010. – С. 87. (216 с.).
3. Қисматҳои «Авасто»: «Ясно», «Виспарад», «Вандидод», «Яштҳо» ва «Хурдавасто», нусхаи қадимтарини дастанвиси Авасто, ки то замони мо расидааст ба соли 1278 мансуб аст.

стоншиносон ва тадқиқотҳои бунёди ро дар ин самт нигарон аст.

Наврӯз ҷашни мубораки ориёист ва дар худ рукнҳои ҳаётан муҳим барои инсонро инъикос менамояд. Бо гузашти замон, албатта, рукнҳои нав ба оинҳои наврӯзи ворид карда мешуд. Солҳои низ буданд, ки зери таассуби аҷнабиён ҷашни Наврӯз таҷлил намегашт. Ин пеш аз ҳама ҳамлаи ғоратгаронаи Искандар ва парокандашавии давлати абарқудрати Ҳахоманишиҳо, ҳамлаи арабҳо ва шикасти Сосониён, ҳамлаи муғулҳо, ки баъди онҳо шаҳрҳои бузург Тирмиз, Балх, Нисо, Марв, Хоразм, Ҳамадон, Нишопур ва садҳо шаҳрҳои хурд бузург несту нобуд карда шуда, Самарқанду Бухоро, Чочу Насаф, Хучанду Охангарон, Ошу Чалолобод, Хиваю Панҷакент навад дар сади аҳолии худро талаф дод ва ҷамъулҷам тоҷикон зиёда аз даҳ миллион нуфузро танҳо дар шаҳрҳои бузург ва зиёда аз онро дар шаҳру вилоятҳои хурд талаф додааст. Солиёни зиёд Наврӯз ҷашн гирифта нашуд ва бештарин рукнҳои он рӯ ба фаромӯшии ниҳод. Давраи Шӯравӣ низ таъсири манфии дар таҷлили ҷашни Наврӯз гузошт. Танҳо дар охири замони Шӯравӣ ҷашни Наврӯз иҷозат дода шуд.

Имрӯз, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳибистиклолиро ба даст овард ва ҷашни Наврӯз дар арсаи ҷаҳон ҳамчун ҷашни байналмилалӣ шинохта шуд, моро лозим аст, ки рукнҳои аввалияи онро бичӯем ва тавассути он арҷгузорию худро ба ориёӣҳои қадим, ташаббускорони пуръҷозии Наврӯз намоем ва онро бо рангу оҳанги аҷдодӣ оро диҳему дастоварди бебаҳои гузаштагонамонро пешкаши инсоният гардонем.

Наврӯз – ҷашни миллии мост. Мо бо он мефаҳрем, ки аҷдодони мо дар тамоми соҳаҳои замона пешқадам ва намунаи илму фарҳанги волеи

замонҳои қадим ва асрҳои миёнаи инсоният будаанд. Мисоли равшани он сабки “Ҳаракатҳои ҳайвоноти ваҳшӣ” ё “Сабки ваҳшӣ” (“Зверинный стиль”) ва нақши онҳо дар фулузотҳои мисину нукрагин ва тиллоӣ мебошад, ки тавассути ин ҳунари пуръҷозии худ, дили ҳазорон ҳамзамонон ва олимони замони муосирро тасхир намудаанд. Онҳо аввалин давлатдорони замони қадим, ташкилкунандаи аввалин аморатҳо (империяҳо), тамаддунҳо, дастовардҳои бузурги илмию амалӣ, табибон, ҷуғрофидонон, ситорашиносон, риёзиётдонон, табиатшиносон, заминкушоён, чорводорон ва китобнависони нахустини ҷаҳони кӯҳан, инчунин шаҳрсозон, зотпарварон, тухмипарварони моҳири замона будаанд. Гайр аз китоби “Авасто” аз онҳо то ба имрӯз асарҳои зиёди илмӣ, шаҳрҳои нахустини инсоният, ҳунароҳои гуногун (амсоли “Сабки ваҳшӣ”), пайконҳои сепарра, зоти аспҳои тозаасл (Ориёӣ, Фарғонагӣ, Нисоӣ, Марвӣ, Хутталонӣ ва ғ.) ва истифодаи он дар ҷанг, яроқҳои ҷангӣ ва заминкушоҳо, аробаҳои ҷангӣ, тухмиҳои хушсифати зироатҳо ва гайраҳо нишона мондааст.

Яке аз рукнҳои муҳим аз замони пайдоиши Наврӯз, ин барпономаи маҳфилҳои нишоту шодмонӣ, ки тавъам бо суруд, мусиқӣ, рақс, базлагӯӣ ва зиёфат буд. Ҷашни наврӯзи аз қадимулайём бо номи шоҳи Пешдодиён Ҷамшед пайваस्ताаст ва замони Ҷамшед бо базмҳо ва маҳфилҳо худ машҳур ба олам гашта, то ба имрӯз аз «Базми Ҷам» ё «Базми Ҷамшедӣ» бо ғурур ва ҳавас ёд менамоянд ва он тавъам бо хушҳолӣ, суруд, рақсу бозӣ аст. Суруду мусиқӣ дар ин ҷашнҳо мақоми аввалияро дошт. Дар базмҳои наврӯзӣ тамоми аҳолӣ – зану мард, пиру ҷавон, навозандагон, сарояндагон, бозигарон, ширинкорон, латифагӯён ширкат ме-

варзиданд. Базмҳо таърихи тӯлонӣ дошта, ханӯз аз давраи подшоҳии Ҷамшед маъмул буданд. Яке аз базмҳои, ки дар замони бостон роиҷ будааст, аз рӯзгори Ҷамшед то ба имрӯз дар байни мардум бо номи «Базми ҷам», «Базми Ҷамшедӣ» машҳур аст ва ҳоло низ мардум ба хамин ном ёд мекунанд. Оҳангсози маъруфи тоҷик Борбади Марвазӣ саҳми бузург дар офариниши оҳангҳои наврӯзӣ гузоштааст. Ӯ дар ҳамкорӣ бо дигар устодони мусиқӣ Нақисои Чангӣ, Саркаб, Саркаш, Бомшод, Ромтин Гесуи Навогар, Фитна ва дигар таронаю оҳангҳои тавсифӣ, мавсимӣ маросимӣ, сурудҳои хамситаърихӣ эҷод менамояд. Зиёда аз сӣ лаҳни Борбад, ки ҳар кадом ба сана, маросимҳои халқии он айём омаданд, дар осори адабию таърихӣ ва мусиқӣ ба тартиби зерин ҷойгиранд: «Ганҷи гов», «Ганҷбод», «Ганҷи сӯхта», «Шодуравони Марворид», «Тахти Тақдис», «Ноқусӣ», «Авраңгӣ», «Моҳ бар кӯҳ», «Мушқдона», «Ороиши Хуршед», «Нимрӯз», «Сабздори сабз», «Сарвистон», «Сози Наврӯз», «Нӯшинбода», «Марвои нек», «Меҳргонӣ» ва ғайраҳоянд. Ҷои махсусро дар эҷодиёти ӯ «Хусравониёт» ва «Сози Наврӯз», аз муҳимтарин суруду мусиқии бахшида ба Наврӯз ишғол менамоянд. Саҳми Борбад дар базми Ҷамшеди замони Сосониён басо бузург буд.

Шаъну шукӯҳи базми Ҷамшедӣ дар аҳди Сомониён низ хеле баланд буд, ки дар ин бора Рӯдакӣ чунин гуфтааст:

*Яке базми хуррам биёростанд,
Маю руду ромшигар хостанд.*

Оид ба баргузори базми Ҷамшеди асрҳои миёна Ҳофизи Шерозӣ зикр кардааст:

*Умратон бодо дароз, эй соқиёни
базми Ҷам,
Гарчи ҷоми мо нашуд нурмай ба
даврони шумо!*

Баъзе аз рӯзҳои наврӯзӣ низ аз замони тоавастой арзи вучуд доштаанд. Масалан, аз болои оташ ҷаҳидан, маросими обреза, гулоб пошидан, қувваозмоии гуногун, барпонамӣ озмуни ҳунармандон, тоза кардани хона, сӯхтани ашёи кӯҳна, шикастани кӯза, оғози киштукор ва ғайраҳо. Рӯзҳои сӯхтани ачуза ва ё шикастани ҷиҳози кӯҳна, ки яке аз оинҳои қадимтарини инсоният шинохта шудааст, имрӯзҳо дар бисёр минтақаҳои Авруосиё барпо мегардад. Тавассути он гуё тамоми зараррасонҳо ва бадихоро аз ҳаёти оила дур меандозанд. Масалан, дар Русия 14 март ҳамчун соли нави қадима то замони ҳукумронии Пётри I ҷашн гирифта мешуд, ё ин ки то имрӯз дар вилоятҳои ҷудогонаи Русия сӯхтани «Ачузаи хасин» ва ҳамзамон дар оташи он сӯзонидани ашёҳои кӯҳна баргузор мегардад, ки он оғози худро аз замони ориёӣ гузоштааст.

Рӯзҳои наврӯзӣ ин суманакпазист. Ба ақидаи мо ин ҳам решаи қадима дорад. Замонҳои пеш гандум дар ҷоҳо ва хумҳо нигоҳ дошта мешуд. Бо омадани гармӣ як қисми гандуми намкашида албатта месабзид. Истифода намудани он ғайриимкон буд. Ҷамзамон, то расидани ҳосили дигар барои нигоҳдории оила хӯрок лозим буд. Занони ориёӣ роҳи ин душвориро асрҳо мечустанд ва дар охир онро ёфтанд ва он ба яке аз рӯзҳои наврӯзӣ мубаддал гардид. Хурише, ки аз сафедаи гандум омода мешуд, фарогири тамоми витаминҳо барои ҳаёти инсон муҳим ва муфид буд. Аз ин рӯ, ориёӣ аз қадим на танҳо усули тайёрнамоии суманакро кашф намуданд, балки, бо

ин роҳ таъминнамоии витаминҳои ҳаётан муҳим барои зистро низ кашф намуда то ба имрӯз онро нигоҳ медоранд.

Як хусусияти хоси чашни Наврӯз барои шоҳ дар он буд, ки ӯ панҷ рӯзи берун аз моҳхоро (12 моҳ, 30 рӯзи 360 рӯзро ташкил меод) ба речаи зайл истифода менамуд. Ӯ дар панҷ рӯзи аввал ҳамроҳи хосу ом ба таҷлили чашни Наврӯз банд мешуд. Панҷ рӯзи аввал шоҳ ба тобеъони худ, хосу ом тӯҳфаҳо тақдим менамуд ва зарурати мардумро мешуниду иҷро менамуд. На танҳо шоҳ тӯҳфа меод, балки ӯ низ аз мардум тӯҳфаҳо мегирифт. Ва рӯзи шашум, ки рӯзи хос аст ба рӯзи аввали Фарвардинмоҳ рост меомад ва аз ҳамин рӯз сол оғоз мегафт. Дар ин рӯз деҳқон ба киштукор ва шоҳ ба чашни хоса мепардохт ва он барои шоҳ як рӯз давом менамуд.

Ин ақидаҳо пеш аз ҳама таҳқиқи масоили зеринро тақозо менамояд:

1. Таҳқиқ ва муайяннамоии таърихи пайдоиш ва паҳнгардии Наврӯз-ҳамчун анъанаи оламшумули ориёӣ.

2. Муайяннамоии рукнҳои авалия ва авлавияти онҳо дар халқиятгардиву паҳнгардии ин ойини аҷлодӣ.

3. Муайяннамоии рукнҳои ғояҳои инсонгарой, ҳамзистӣ, ҳамгарой, дӯстиву рафоқат, таълимию тарбиявӣ, илмию маънавӣ ва ғайра.

4. Муайяннамоии макони пайдоиш ва замони ҳукмронии Ҷамшед, ҳамчун падиовари Наврӯз.

5. Муайяннамоии роҳҳои самараноки тарғиби ғояҳои наврузӣ ҳам дар Тоҷикистон ва берун аз он.

Муҳимтарин аз рукнҳои Наврӯз ин пирӯзист, пирӯзии нав бар кӯҳна, нур бар торикӣ, ростӣ бар дурӯғ. Аз ин аст, ки Зардушт, асоси дини худро дар «Пиндори нек, гуфтори нек, кирдори нек» дидааст. Наврӯзро рамзи ҳаёт ва пайвастагӣ бо табиат меонанд. Чашни фархундаи Наврӯз моро бо ойин ва анъанаҳои фарҳангии аҷлодӣ мепайвандад ва аз таърихи пурғановати гузаштагонмон гувоҳии барҳақ медиҳад, аз сӯй дигар ба ояндаи умедбахш раҳнамун ва бо тамоми ойинҳо, маросиму суннатҳои хоси худ аз пайванду ягонагии мардуми тоҷик ва тамаддуни башар дарак медиҳад. Наврӯз ин рӯзи мурод, рӯзи бахшиши гуноҳҳо, рӯзи ҳамдигарфаҳмӣ, ба висол расидани ошиқону дилдодагон, рӯзи ёдоварӣ ва дуо ба рӯҳу арвоҳи гузаштагон аст. Ҳадаф аз таҷлили Наврӯз эҳёи нерӯи тоза, қудратмандӣ ва саодат дар ирода ва оғози пурбаракат, заҳматҳо ва талошҳо барои ояндаи миллат аст. Бехтарин рӯз дар ҳаёти ҳар инсон ва кушоишҳое, ки мардум ба ҳамдигар онро орзӯ мекунанд, дар рӯзҳои Наврӯз амалӣ хоҳад гашт. Дар ҳамин рӯз, ба ақидаи кулл, Ҷамшед Наврӯзро ойин кард ва таҷлили онро замина гузошт. Ба ақидаи олимони куҳан, дар ҳамин рӯз Яздони пок оламу одамро офаридааст.

Рӯзҳои мо Наврӯз дар Тоҷикистон, Ирон, Афғонистон, Покистон, Туркия, Озорбойҷон, Албания, Босния, Герсоговиня, Ҳиндустон, Қазокистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Туркманистон, Курдистон, Татаристон, Бошқирдистон ва дигар мамлакатҳо ҳамчун иди миллии чашн мегиранд.

Калидвожаҳо: Наврӯз, рукн, чашн, таърих, сарҳад, бозёфт, тақвим, асосгузор, ориё.

УДК 902.7+396+37 таджик

Буриев К.Б., кандидат исторических наук.

АРИЙСКИЙ НАВРҮЗ ЗАВОЁВЫВАЕТ МИР

Наврӯз один из древнейших праздников мира. Исторически доказанно, что Наврӯз предшественник всех праздненств и народных ритуалов. Многие археологи и историки пришли к мнению, что Наврӯз был распространён на обширной территории Евразийской степи: от Карпат до Якутии, от Перми до границ Индийского океана, где была распространена арийская раса. Ими были созданы древнейшие города Аркаим, Дербент, Персеполь, и многие другие.

Наврӯз в себя включает много обрядов и традиций. Одно из них вынос старых вещей из дома и подготовка суманак-пищи посвящённой Наврӯзу. Основателем Навруза многие учёные считают Йимы (Джамшеда) Пешдадийца-царя первых династий. До появления Навруза был открыт Каюмарсом солнечный календарь, и каждый месяц получил своё название, как и неделя и дни месяца. Археологи в своей изнурительной работе нашли материальное обоснование праздника Навруза в великом поясе Евразии, Центральной Азии и прилегающей к ним территории. Обряды и празднования Навруз год за годом обогащались, вспряли духом после вражеских завоеваний, и завоевали сердце самих победителей. И это одно из достоинств и привелегий Навруза – его отмечают многие великие мужи мира.

Ключевые слова: Навруз, обряд, праздник, история, границы, артефакт, календарь, основатель, ариец.

UDK 902.7+396+37 tajik

Buriev K.B., Candidate of History

ARYAN NAVRUZ WINS THE WORLD

Navruz is one of the most ancient holidays in the world. Proved historically that Navruz is the predecessor of all feasts and national rituals. Many archeologists and historians have come to opinion that Navruz has been extended in extensive territories of Eurasian steppe: from Carpathians to Yakutia, from Perm to borders of Indian ocean where the Aryan race has been extended. They were create ancient cities of Arkaim, Derbent, Persepolis, and many other things.

Navruz has many ceremonies and traditions. One of them carrying out old things from the house and preparation sumanak-food devoted Navruz. Many scientists consider as founder Navruza Jomi (Jamshed) Peshdadits' czars of the first dynasties. To occurrence of Navruza has been open by Kajumars solar calendar, an every month has received the names, as well as week and days of month. Archeologists in the wearisome work have found material foundation of Navruz holiday in a great belt of Eurasia, the Central Asia and territories adjoining to them. Ceremonies and celebration of Navruz was enriched for years and years, animate spirit after enemy gains, and has won winners heart. And this one of advantages and privileges of Navruz mark many great men of the world.

Keywords: Navruz, a ceremony, a holiday, history, borders, an artefact, a calendar, the founder, Aryans.

УДК 396+37 тоҷик+902.7

Ёров Ф., н.и.п.,

Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон

НАВРҶЗИ АҶАМ ҚАШНЕ АЗ УМҚИ ҚАРНҲО

Наврӯз, ки кӯҳантарин аз идҳои офаридаи инсон дар рӯи замин ба ҳисоб меравад то ҳанӯз падидаҳои зебои бостонии худро ҳифзу нигоҳдорӣ карда, тӯли қарнҳои мадид аз насл ба насл вогузори намудааст. Аз сарчашмаҳо ва ривоятҳои қиссаҳои, ки то замони мо расидаанд метавон хулоса намуд, ки рӯзи қашни мазкур решаи таърихӣ ҳешро аз аҳди қадимаи замони Зардушт оғоз бахшида, минбаъд бо мурури замон бо нигоҳдории асолати ибтидоии худ давра ба давра ташаккул ёфта, бехтарин расму анъаноти халқҳои сокинони империяи бузурги Сосониёнро таҷассум намудааст.

Таърихи ташаккули инсон бозгӯи он аст, ки об, замин ва офтобу оташ сарчашмаҳои асосии зиндагии инсон маҳсуб меёбанд. Маҳз дар ҳамин замина қашни Наврӯз низ арзи ҳастӣ намудааст. Чун инсон бидуни эҳсоси гармӣ, ки он бо нури равонбахшу тавонбахши офтоб ва ҳарорати ҷонгудози оташ тавҷам мебошад, дар маркази қашни Наврӯз низ ҳамин падида, яъне оташ аз мақому манзалати маркази бархӯрдор гардидааст. Бо ифодаи дигар, Иди Наврӯз, ки пеш аз 5000 солро фаро гирифтааст, маҳсули эҷоди табиат ва таҳаюли инсон буда, дар раванди ташаккули ҳеш ҳамеша омезишҳои мазмунӣ мантиқӣ табиат ва инсонро таҷассум менамояд. Зеро табиат, ки ифодакунандаи фаслҳои сол мебошад дар як давраи шакливузкунии ҳеш баъд аз фориғ шудан аз сардиву сармо, нармиву гармиро дар хидмати

инсон волегузорад. Дар навбати худ инсон, ки бо камоли миннатпазирӣ аз неъматҳои атокардаи табиат баҳраеб мегардад, ин атоӣ табиатро бо номи зебову рӯҳнавозӣ фасли баҳор номгузори намудааст ва дар зерин ин мафҳум, ки асосан аз зебоҳои табиат манша мегардад орзуи омор, шодику нишоти ҳешро инъикос карда, умед ба фардои неки садоатвор менамояд. Ва бехуда нест, ки маҳз дар ҳамин фасл илҳомӣ аҳли адаб ба хурӯш омада, бехтарин осори ҳешро меофаранд. Дар радиҳои офаридаҳои шоирону нависандагон тавсифи Наврӯз мақому манзалати хоса дорад. Бешак, дар адабиёти пурғановати форсу тоҷик душвор аст адиберо пайдо кардан, ки Наврӯзро тараннум накардаву дар авсофи он чизе эҷод накарда бошад. Дар радиҳои ҳазорҳо таълифоти ба Наврӯз бахшидаи аҳли адаб, рисолаи безаволи ҷанбаи фалсафӣ ва илмидоштаи «Наврӯзнама»-и Умари Хайём мақоми ба худ хос дорад. Дар ин асар шоир, файласуф, нучумшинос ва риёзидони маълуми машҳури қарни ёздаҳи форсу тоҷик Умари Хайём бо маҳорати ба худ хос ба истифодаи оқилонаи маҳзау сарчашмаҳои мавҷудаи таърихӣ иҷтимоӣ замони худ оид ба Наврӯз асаро офаридааст, ки мӯхтавои он то замони мо аҳамияту воқеияти аслиашро аз даст наводааст. Иттилооте, ки аз рисолаи Умари Хайём дар васфи Наврӯз бармеояд қашни мазкур қашни тақвими оддӣ нест, балки маросимест, ки аз ибтидои бедоршавии табиат оғоз шуда, ҳамзамон дар худ

меҳру садоқат ва муҳаббату самимияти инсонхоро таҷассум менамояд. Тибқи солшумории шамсии ҳичрӣ, ки 21 марти солшумории мелодӣ ба якуми моҳи ҳамал мутобиқ аст баробарии шабу рӯз фароҳам меояд, ки маҳз ҳамин падидаи табиат асоси иди Наврӯзро созмон додааст. Пӯшидаю пинҳон нест, ки оғози рӯз аз тӯлуи офтоб шурӯъ мешавад вале дар табиат бошад, рӯзи нав аз омадани баҳор ва зиндашавӣ аз хоби гарони фасли сармо бедоршавии он арзи ҳастӣ менамояд. Бо ифодаи дигар замоне, ки офтоб ба лонаи ибтидоии худ-бурчи ситораи Парвин ворид мешавад ва ба ҳамин васила аз лиҳози фарогирии вақт шабу рӯз дар табиат баробарвазн мегарданд. Дар ҳамин иртибот дар «Наврӯзнама»-и Умари Хайём ривояте оварда шудааст, ки гӯё оғози олам дар лаҳзае офарида шудааст, вақте ки офтоб аз болои Парвин гузашта, равшанӣ ва торикӣ аз ҳам барангехтанд ва рӯзу шаб арзи ҳастӣ намуданд. Бинобар ин, 21 март ҳамчун оғози Соли нав қабул гардида, ибтидо ва интиҳои тамоми олами зинда шинохта шуд. Чун аз мантиқи ин ривоят бар меояд дар ҳоле, ки падидаҳои табиат барои оғози рӯзи нав созгор аст бо истилоҳи Наврӯз номгузорӣ нагардидани чашни мазкур мавриди таваҷҷӯҳ хилофи мантиқ хоҳад буд. Зеро ин чашн чашни баҳор, хушӣ, муҳаббат, самимияту садоқат, ахлоқи ҳамида, покии ҷисму рӯҳ ва адолату баробарии инсонҳо маҳсуб меёбад. Иди Наврӯз бо шаклрангивазкунии табиат оғози қорҳои кишоварзӣ ва тарадуи марди деҳқон барои заминагузории ҳосили оянда робитаи бевосита дорад. Вале аз ибтидо то ба имрӯз чашни мазкур дар худ ҳамчунон ифодагари муҳаббати инсонхоро ва Офтоби само ва ҳамтои он дар замин Оташ ифода менамояд. Дар ин ҳолат мусаллам аст, ки инсон

воқеан ҳам бидуни ин ду падидаи табиат рӯзгори солим дошта наметавонад. Ҳамин аст, ки эътиқоду меҳри одамон ба ин манбаъҳои ҳароратбахш дар маркази чашни офаридаи онҳо-Наврӯз ҷойгузин шудааст.

Бояд гуфт, ки дар рӯзи Наврӯз ориёӣҳои бостонӣ ба марқадаи гузаштагони хеш сачда карда, рӯҳи онҳоро ёдоварӣ мекарданд, ки баъдҳо ин маросимро дини навтаъсиси Зардуштиён пазируфта дар оини хеш чун талаботи хатмию бетахир муқаррар намуд.

Моҳи мартро зардуштиён ба ифтихори гузаштагони хеш «фарвардин» номгузорӣ кардаанд. Онҳо чунин меҳисобиданд, ки дар рӯзҳои аввали моҳи мазкур рӯҳи ақвоми пешгузаштагонашон ба замин дар шакли паррандаҳо фуруд меоранд. Хусусияти фарқпазири моҳи «фарвардин» дар он аст, ки маҳз дар ҳамин моҳ табиат дашту ҳомун, кӯҳу саҳро, марғзорхоро сабзпӯш карда, ба дарахтону гиёҳҳо гулу муғчаро ато менамояд. Ин падидаҳои рангомезӣ табиат дар равонияти одамон ва фарогири эҳсосоти зебопарастии онҳо низ бетаъсир намемонад. Ҳамин аст, ки амвоҷи эҳсосоти зебопарастии инсонҳо дар офариниши шеърӯ тараннуми сурудҳо инъикоси воқеӣ пайдо мекунад. Мисраҳои зерини сурудае амсоли:

*Чун дарахти фарвардин пуришукуфта
шуд ҷонам,
Домане зи гул дорам бо шикаст
маяфишонам.*

Қобили зикр аст, ки Соли навро дар Форси қадим ва дигар мамулики парастигунондаи дину ойини Зардуштӣ ҳангоми таҷлили Иди Наврӯз маросимҳои риоя карда мешуданд, ки ба гиромидошти ёдбуд ба

хотираи гузаштагони ҳар як оила робитаи бевосита доштанд.

Таърихи Наврӯз ба анъанаи кишоварзони минтақаи Шарқи Наздик ва Осиёи Марказӣ фуру рафта, ҳамчун чузъи чудонопазири фарҳанги кишварҳое, ки дини Исломо мепарваранд табдил ёфтааст. Аз замони бостонӣ то аҳди мо қиссаи зебодар бораи шоҳзода Сиёвуш расидааст, ки гӯё ӯ асосгузори шаҳри Бухоро будааст. Вале бо тӯҳмати ноҳақ кушта шуда, дар қисмати дарвозаи шарқии шаҳри Бухоро дафн карда шудааст. Ин ривоят аз таваҷҷӯҳи шоири абарзиндаи форсу тоҷик Абулқосим Фирдавсӣ дар канор намонда, тасвири шоиронаи онро дар асари безаволи «Шоҳнома» ба қалам додааст. Дар «Шоҳнома» омадааст, ки аз қатраҳои хуни бо тӯҳмат куштани Сиёвуш дар табиат лолаҳое баромаданд, ки то ҳанӯз бо номи «Хуни Сиёвуш» маълуми машҳуранд ва тибқи ривояти форсӣ рӯзи ба ҳалокатрасии Сиёвуш рӯзи Наврӯз номида шудааст. Аз ривоятҳо ва дигар далелҳои аз забон ба забон расидаи мардуми метавон хулоса кард, ки чашни Наврӯз ҳанӯз аз ибтидои пайдоиш ба ягон дину мазҳаб робита ва пайванде надорад. Воқеияти пайдоиши он бевосита аз табиат падидаҳои марбут ба он, аз ҷумла заминдорӣ марбут буда, то ба имрӯз ин падидаҳо асолати худро аз даст надодаанд.

Бояд гуфт, ки таърихи Наврӯз ба рӯи чадвали солшумории кишоварзӣ алоқамандии зич дорад ва аз идҳои калисои Григорианӣ, Арабӣ ва Яҳудӣ бо он фарқ мекунад, ки ба ин ва ё он рӯйдоди таърихӣ ва ё ҳодисае, ки таҳавулоти баъзеи ҷомеаи инсонӣ ҳамради нест. Ин чадвал аз мавқеи ҷойгиршавии офтоб ва сайёраҳои кайҳон маншаъ гирифта, дар асо-

си таҳқиқоти илмии астрологӣ ва астрономӣ ба вучуд омадааст.

Зимнан, то ба имрӯз мардуми форсзабон аз он ифтихордоранд, ки чадвали солшумории Зардуштӣ, ки яке аз қадимтарин чадвалҳои ҷанбаи илмидошта ба ҳисоб меравад то ҳанӯз моҳияти худро гум накарда дар муҳосибаи вақт ва ҷобачогузори ба фаслҳо саҳеҳияти зиёд дорад. Ҳарчанд чадвали солшуморӣ бо номи Зардушт номгузори шуда бошад ҳам, он ба оини Зардуштӣ робитаи комил надорад, танҳо бо номи асосгузори дини оштарастӣ паёмбар Зардушт номгузори карда шудааст, ки дар сарчашмаҳои бостонии юнонӣ бо номи Зорастр-Писари Ситораҳо инъикос шудааст. Ин тақвим, ки то айнаи замон дар Афғонистон мавриди истифода қарор дорад аз бисёр ҷиҳат бо тақвими қадимаи Зардуштӣ шабоҳати зиёд дорад. Тақвими форсҳои қадим асосан дар заминаи сайёраи Зӯҳал, ки онро форсҳо Кайвон, ки маънии «Ҳокими вақт»-ро дорад низ ном мекунанд. Ҳар як сол тибқи муқаррароти ин тақвим рамзи хосаи ҳайвони муқаддас – паноҳдихандаи сол дорад, ки то ба имрӯз ҳастии худро аз даст надодааст. Чунончӣ: гов, харчанг, шёр, каҷдум, тир, моҳӣ ва ғайра. Шоҳони форс ҳангоми нишастан ба тахти шоҳӣ қасам ёд мекунанд, ки ба тақвими муқаддас тағйирот ворид нахоҳанд кард. Шояд ҳамин устуворӣ буд, ки Иди Наврӯз то аҳди таърихи зиндаи даврони қадимро ҳифзу дастраси ҳазорҳо наслҳои минбаъдаи ҷомеаи инсонӣ гардонидааст.

Алҳол ҳалқияту миллатҳои гуногуни ба Иломо робитадоштаю аз он дар канорбуда, сокини мамолики Шарқи наздикбудаю аз он фарсахҳо дур истиқоматдошта, Наврӯзро ҳамчун ид таҷдид менамоянд. Агарчӣ

дар ҳар як кишвар ба Наврӯз то андозае чомаи милли пӯшонанд ҳам вале мазмуну мундариҷаи қадимаи он –муҳаббат ба табиат, обу замин, офтобу оташ, меҳру садоқати инсонӣ, шукргузорӣ аз неъматҳои яздонӣ ва амсоли ин маросимҳои Наврӯзӣ дар маркази таҷдиди ҷашни мазкур боқӣ мондааст. Масалан, дар Афғонистон тайёри ба ин ид 40 рӯз пеш оғоз мегардад. Дар мақбараи Имом Алӣ, ки дар шаҳри Мазори Шарифи вилояти Балхи ин кишвар ҷойгир шудааст, аз ҳар гӯшаю канори мамлакат камбизоатону фақирон, бенавоёну маъҷубон ҷамъ меоянд. Муддатҳои мадид вақти худро бо умеди, ки Худованд намоз ва назру ниёзи онҳоро мешунавад тоату ибодат менамоянд. Қиссае ҳаст, ки гӯё маҳз дар ҳамин рӯз Худованд намози аз сидқи дил хондаи чунин одамонро мешунавад ва умеди бархе аз онҳо чомаи амал пӯшида шифои комил меёбанд. Ин қисса боварию муҳаббати инсонҳоро ба Иди Наврӯз таҷассум менамояд.

Дар Тоҷикистон Наврӯзро ҳамчун иди баҳор, иди зебоӣ иди тантанаи деҳқонон ва кишоварзон мешиносанду дӯст медоранд. Дар ин рӯзҳо деҳқонон ҳайвоноти хонагии худро ба намоиш мегузоранд, оид ба навъҳои мухталифи варзиш - «пахлавонӣ», аспдавонӣ, мусобиқа оид ба дурхаводиҳои санг, ликакбозӣ ва чованздозӣ ташкил менамоянд, духтарон бошанд аз гулҳои баҳорӣ дастагулҳо аз гули лола (ҷавгостун) мечинанд. Дар рӯзҳои Иди Наврӯз либоси нави идона пӯшида, дастурхонро бо ҳафтсину ҳафтшин оро дода, ба меҳмонӣ мераванд ва ҳамаро бо хӯроки идона суманак зиёфат медиҳанд.

Одамон дар рӯзи Иди Наврӯз либосҳои наву зеборо ба бар намуда, хӯрокҳои болаззат мепазанд. Ҳама аз хурд то калон дар бозиҳои идона шир-

кат варзида, хурсандӣ менамоянд ва ба хонаҳои якдигар ба меҳмонӣ рафта ба якдигар тӯҳфа тақдим менамоянд, ҳамдигарро табрик гуфта, бо фарорасии баҳор муборакбод менамоянд. Дар ин рӯз ҳама гуноҳҳои якдигарро бахшида-оштан мекунанд ва суҳанони ширине, ки аз қалб мебарояд ба якдигар мегӯянд. Наврӯз – ин баҳор вақте ки дарахтон либоси арӯси ба бар мекунанд. Ин овози форами карнай ва сурнай ба гӯш мерасад, ин овози ширини кӯдаконе, ки пирӯҳани зебову шинам ба бар намудаанд ва ба сӯи ид равона мебошанд. Ин аз шом дастархони идона дар хонаҳо ораста ҳамчун рамзи фаровонӣ ва меҳмоннавозӣ. Тавассути ин ид чи қадар анъанаҳои муқаддас аз як насл ба насли дигар гузаштааст.

Наврӯз – иди умедҳо барои хушбахтӣ, саодат, ибрази меҳру муҳаббати одамон ба якдигар аст. Хушбахтона, ҳашамату бузургӣ ва асрори воқии ин ид, ки дар тӯли асрҳо ошқору ниҳон назокату латофати худро хифзу нигоҳдорӣ намуда, то ба замони мо расидаанд, аз насли муосир тақозои онро дорад, ки ба мазмуну мӯҳтавои рангини он боз ҳам тобишҳои бештар бахшида, ба рӯҳи даври замон мутобиқ гардонад. Дар баробари чун ниёгон таҷлил намудани иди мазкур, ҳамчунон дар маркази он мазмуну тобиши шукргузории соҳибистиклолии кишвари азизро ҷойгузин намояд. Ҳамвора ба ин, дар интиҳо месазад аз он нуктаи муҳим ёдовар шуд, ки инсонҳо ва даври замонаҳо меоянду мераванд, шакли мазмуни нав ба бар менамоянд, вале ормону дархости Наврӯз: «фақат каломе нек гуфтан, амали хайр анҷом додан, дар бораи некию саховатпешагӣ фикр кардани сайёу талош варзидан, имкон фароҳам меоранд то Неки бар бадӣ, хайр бар шарр пирӯзи ёбад!», ҷовидона ва бетағйир хоҳад монд.

УДК 37 таджик+396+9 таджик
Ёров Ф., кандидат педагогических наук

«НАВРУЗ АДЖАМА – ПРАЗДНИК ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ»

Статья вкратце рассматривает историю происхождения данного торжества. Подчеркнув, его глубокие корни, автор статьи отмечает, что празднование Навруза в день весеннего равноденствия связано с возникновением календаря солнечного летоисчисления, который появился у народов Средней Азии и Ирана пять тысячелетий назад, задолго до возникновения ислама. Цитируя фрагменты из ценнейшего произведения великого мыслителя, философа и поэта Омара Хаяма «Навруз-намэ», автор убежден сугубо в иранском происхождении этого древнейшего народного праздника. Кроме того, согласно бесценного календаря, разработанного Омаром Хаямом еще в XII веке, год начинался весной 20 или 21 марта, в день весеннего равноденствия, когда день уравнивается с ночью и весна окончательно вступает в свои права. Наступает пора новой полевой страды, время забот и надежд земледельца. Этим, по мнению автора, Навруз отличается от мусульманского Нового года, так как в основе мусульманского календаря лежит лунный годичный цикл. Так как год по солнечному календарю содержит 365 (366) дней, а лунный – 354 (355) дней, начало лунного года и все даты лунного года относительно солнечного перемещаются примерно на 11 дней вперед.

В статье внимание также акцентировано к нынешнему положению этого праздника в жизни таджикского общества.

UDK 37 tajik+396+9 tajik
Yorov F. candidate of education

NAVRUZI AJAM - A HOLIDAY FROM ANCIENT DAYS

The article "Ajam Nowruz - a holiday from time immemorial," briefly reviews the history of the origin of this celebration. Stressing its deep roots, the author notes that the celebration of Nowruz, the vernal equinox is associated with the occurrence of a solar calendar, chronology, which appeared among the peoples of Central Asia and Iran, five thousand years ago, long before the rise of Islam. Quoting excerpts from the most valuable works of the great thinker, philosopher and poet Omar Khayam "Nowruz-Namah", the author believes purely in the Iranian origin of this ancient folk festival. Furthermore, according to the priceless calendar developed by Omar Khayyam in the XII century, the year began in the spring of 20 or 21 March, the vernal equinox, when day is equalized with the night and spring finally comes into its own. There comes a time to harvest the new field, while worries and hopes of the farmer. This, in my opinion is different from the Nowruz Muslim New Year, as the basis of the Muslim lunar calendar is the annual cycle. Since the year on the solar calendar has 365 (366) days, and the moon - 354 (355) days, the beginning of the lunar year, and all dates of the lunar year with respect to the sun moved about 11 days in advance.

The article also drew attention to the current situation of the holiday in the life of Tajik society.

УДК 396+8 тоҷик 1+809

Обидов Д., д.и.ф.

ТАҶЛИЛИ НАВРҶЗ ДАР АФҶОНИСТОН

Рӯзи аввали фарвардинмоҳ ва ё нахустин рӯзи Соли нави хуршедӣ, ки ба 21-22-юми марти солшумории милодӣ баробар аст, дар аксар мамлакиҳои қитъаи Осиё ба унвони Наврӯз ёд мешавад ва ин рӯзро дар кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла дар Афғонистон ба масобаи яке аз бузургтарин ва зеботарин чашнҳои бостонии миллий ва ёдгори арзишманди тамаддуни бошукӯҳи Ориёиён ҳар сол бо ҳашомати хоса ид мекунанд ва дар таҷлили он намояндагони тамоми табақоти аҳолии мамлакат бидуни тафриқоти ҷинсиашон ширкат меварзанд.

Мардуми Афғонистон Наврӯзро, ки аз гузаштаҳои дур, аз аҳди нахустин фармонравои пешдодӣ Ҷамшед (Ямо) то ба имрӯз аз наслҳо ба наслҳо интиқол ёфтаю посдорӣ шуда, хувияти миллий ва фарҳангии худро ҳифз карда меояд, на фақат ба унвони пешониҳои сол, қосиди баҳор, мабдаи эҳё ва растохези табиат ва сароғози фасли зоишҳо, балки ба ҳайси як падидаи паёмовари зебоиҳо, сарсабзиҳо, тароватҳо ва тару тозагиҳо ва мазҳари якпарчагӣ ва ҳамдилию ҳамфикрии одамон низ таҷлил мегиранд. Ба ақидаи онҳо Наврӯз бо умедҳо ва орзуҳои фаровон ҳамроҳ буда, инсонро ба ояндаи фараҳбахш дилгарм ва раҳнамун месозад, шавқи ӯро нисбат ба зиндагии бо-саодату пурсамар ва қору фаъолиятҳои судманд афзун мегардонад. Зиёда аз ин мардум Наврӯзро, ки бо номҳои «Наврӯзи оламафрӯз», «Наврӯзи дилафрӯз», «Наврӯзи хучистапай», «Наврӯзи ҷамшедӣ», «Наврӯзи ҷалолӣ» ва амсоли инҳо маълум аст, лаҳзаҳои падруд бо ғамҳо, ранҷҳо, нохушиҳо ва изтироботи соли гузашта, рӯзи муҳо-

рак ва рӯзи шодмониҳо, сарфарозиҳо ва самимиятҳо ба шумор медиҳанд. Масалан, дар порчаҳои зерини назми халқӣ дар бораи фаро расидани Наврӯз ва таърифу тавсифи вижагиҳо ва шоистагиҳои рӯҳпарвару нишотовари он омадааст:

*Наврӯз фаро омада бо ахтари
фирӯз,
Бо ахтари фирӯз фаро омада
Наврӯз.
Мутриб, бие сози дигар боз ба по
кун,
Бошад, ки ҳар лаҳза ганимат дар
ин рӯз.*

Ё ки:
*Наврӯз, Наврӯз, Наврӯз, Наврӯз,
Фаро омад зи нав айёми Наврӯз.
Ба ҳар ҷо бингарам, Наврӯз
бинам,
Дар ин гоҳу дар ин шому дар
ин рӯз.*

Ва ё ин ки:
*Бархез, ки меравад зимистон,
Бикшой дари сарою бӯстон.
Бархез, ки боди субҳи Наврӯз,
Дар бозга мекунад гулафшон.
Хомӯшии булбулони муштоқ,
Дар мавсими гул надорад имкон.
Бӯи гули бомдоди Наврӯз,
Ояд ба машом аз гулистон.*

Мардуми Афғонистон ба ин боваранд, ки Наврӯз инчунин фурсатест барои ёд кардан аз гузаштаҳо, фаромӯшшудаҳо, андешидан аз некиҳо ва бадихо, аз иштибохот ва галатҳо. Наврӯз ҳамчунин намод аст, намоди росткориҳо ва раҳӣ аз

банди ҳар чӣ, ки зишт ба назар мерасад. Наврӯз рӯзи пирӯзист, пирӯзии нав бар кӯҳна, нур бар торикӣ, ростӣ бар дурӯғ. Наврӯзро рамзи ҳастию пайвастагӣ низ медонанд. Вай ба масобаи як расми анъанавии фарҳангӣ наслҳои имрӯзаро аз як сӯ бо таърих ва аз сӯи дигар бо ояндаи умедбахш мепайвандад ва бо тамоми оинҳо ва маросиму суннатҳои хоси худ аз пайванду ягонагии маънавии мардуми Афғонистон ва аз фарози мушаххасоти тамаддуни башарии онҳо дарак медиҳад. Ба замми ҳамаи ин Наврӯз рӯзи мурод, рӯзи ба ҳам омадан ва ба висол расидани ошиқону дилдодагон ва рӯзи дуо ба арвоҳи гузаштагон аст. Ҳадаф аз таҷлили Наврӯз аз бар кардани нируи тоза, қудратмандӣ дар ирода ва шурӯъ намудан ба корнамоиҳо, талошҳо ва барномаҳои ояндаи худ аст. Метавон гуфт, ки бехтарин рӯз ва рӯзгоре, ки мардум орзу мекарданду мекунанд, ҳамин рӯз ва рӯзгори Наврӯз будаасту мебошад. Дар ҳамин рӯз хуршед аз бурчи дувоздахгона ба бурчи ҳамал интиқол меёбад ва хулул мекунад ва шабу рӯз баробар мешавад ва ҳаво ба мӯътадилӣ ва гармӣ рӯ меоварад. Дар ҳамин рӯз Чамшед Наврӯзро оин карда, ба таҷлил гирифтааст. Мегӯянд, ки дар ҳамин рӯз Яздони пок оламу одамро офаридааст. Ҳамчунин чанд воқеаи дигари мазҳабие, ки боиси сурур ва шодмонии мусулмонон гардидаанд, дар ҳамин рӯз гӯё иттифоқ афтадаанд, аз қабилӣ бо салоҳиди Худованд дар кӯҳи Ирфон ба ҳам пайвастанӣ ҳазрати Одам ва Момо Ҳавво; наҷот ёфтани киштии ҳазрати Нӯҳ ва ҳамроҳонаш аз тӯфон; берун омадани ҳазрати Юсуф аз чоҳ; озод шудани ҳазрати Мӯсо ва ёронаш аз дасти Фиръавн ва ғарқ гардидани Фиръавн ва ҳамроҳонаш ба дарё; зуҳури ҳазрати Имом Маҳдӣ ва пок намудани замин аз зулм ва беадолатӣ; интиқоли ҳазрати Алӣ ибни Абӯтолиб ба ҷонишинӣ

ҳазрати Муҳаммад (с) ва ғайра. Дар ин бора дар рубоие ишора шуда:

*Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон гаит
муаттар,
Аз бӯи хуши лолаву настрину
санавбар.
Бар тахти хилофат бинишаст
он шаҳи аброр,
Домоди Набӣ, Шери Худо,
соқии Кавсар.*

Мардуми Афғонистон инчунин мӯътақиданд, ки агар ҳар фард Наврӯзро бо шодию нишот ва покию озодагӣ ва фаровонии нозу неъмат истиқбол намояд, Соли Нав барояш то охир соли хушӣ ва соли пурфайзу бобаракат хоҳад шуд. Бино бар ин онҳо чанд рӯз қабл аз ҷашн дар хонаҳои худ омодагӣ мегиранд: дару девори утоқҳояшонро аз гарду чанг пок мекунанд, қолину гилем ва палосҳои фарши хонаҳояшонро меафшонанд, зарфҳои мисиро сафед мекунанд, косаву пиёлаҳои доғиро дур меандозанд, коло мешӯянд ва либосҳои нав медӯзонанд.

Ҳангоми вуруди Соли Нав аҳли ҳар хонавода дастархонхоро мекушоянд, зарфҳои мамлӯ аз меваро наздик меоранд. Кулчаҳои равшанӣ, нонҳои ширин, фатирҳои ширӣ ва таомҳои аз ҳамин қабилро ба рӯи хонҳо мегузоранд. Аксарияти хонаводаҳо кӯшиш мекунанд, ки дар аснои хулули Соли Нав бедор бошанд, шамъ ё чароғ низ фурузон бошад, шир ё ширбиринҷ ором-ором рӯи дег бичӯшад, то зиндагии хушу рӯшноиву сафедруиро дар Соли Нав насиб шаванд.

Мардум хони ҳафтсинро, ки аз ҳафт навъи маводи ғизоӣ - сабзӣ, сир, сирко, самароқ суманақ себ ва санҷид иборат аст, бо нияти нек ба умеди он, ки то охири сол танашон солиму ризқашон фаровон бошад ва бо мақсади ин хушӣ, ки

тамоми сол чамбияти дӯстон чамъ бошад, истеъмол мекунанд ва маҳз бо ҳамин нияту орзуҳо ба ҳамсоягон, ба хешу ақориб ва дӯстонашон мефиристанд.

Субҳи рӯзи Наврӯз одамон барвакт аз хоб меҳезанд ва пас аз сӯхбати кӯтоҳ ширинӣ ба даҳан мекунанд ва баъдан ба ҳамдигар об мепошанд ва сипас бо пайравӣ аз оини ниёгон гарди кудуратро аз синаи дилҳо мезудоянд, ранчу ғаму андӯхро ба канор мениханд ва бо мақсади пазирой аз Наврӯз ва Соли Нав либосҳои тозаи худро пӯшида, бо чехраҳои кушод ва бо дилҳои пур аз шодию нишот ва сурур гурӯҳ-гурӯҳ ба мелаҷойҳою чашнкадаҳо ва сайргоҳҳо мераванд ва ба хотири эҳтирому бузургдошти Наврӯз ва Соли Нав мелаю маъракаҳои идона барпо менамоянд, ба ифтихори чашни Наврӯз ва Соли Нав каф мезананд, рақс мекунанд ва суруду таронаҳо мехонанд.

Одамон дар мелаю маросимҳо ҳамдигарро бо чашни Наврӯз, бо Соли Нав ва баҳори нав табрику таҳният мегӯянд, самимитарин таманниёт ва бехтарин орзуҳошонро ба якдигар, ба ёру дӯстон ва хешу ақориби худ тақдим медоранд. Дар рӯзи чашн ибораҳои «Наврӯз муборак», «Ҳар рӯзи шумо Наврӯз, Наврӯзӣ шумо пирӯз» ва монанди инҳо қариб аз даҳони ҳар фард ба гӯш мерасад. Дар сайргоҳу мелаҷойҳои шаҳрҳои марказии мамлакат намоиш додани наслҳои зотии ҳайвоноти аҳлӣ, аз қабилҳои гови дӯшой, барзагов, буққа, асп, шутур, гӯсфанд, буз, мурғ ва ғайра ва қадр кардани навъҳои бехтарини онҳо бо ҷоизаҳои муносиби молӣ ва моддӣ низ аз расму ривожҳои миллии ва воситаҳои дилхушию саргармиҳои мардум дар иди Наврӯз аст.

Дар рӯзҳои чашни Наврӯз аз ҳама бештар кӯдакон ва наврасон сархушу масрур мебошанд ва онҳо ин чашнро бо аспасавориҳо, чархифалаксавориҳо,

гудипаррониҳо (бодпарракпарониҳо), хондани суруду таронаҳои Наврӯзӣ, гулгардониҳо ва тамошои ҳар гуна бозию мусобиқаҳои шавқовар пазирой менамоянд.

Дар баъзе чашнгоҳҳо бачаҳо дар майдонҳо оташ меафрӯзанд, аз болои он ин тарафу он тараф мечаҳанд ва ин суханонро ба забон меоранд:

*Зарди рӯи ман аз ту,
Сурхи рӯи ту аз ман.*

Дар мелаҳои Наврӯзӣ ба ҷуз нағмаи дастаҳои созу суруд ва рақс ва афрӯхтани оташҳо анвои мухталифи бозиҳои миллии варзиш, монанди гӯштингирӣ, бузқашӣ, аспдавонӣ (пойга), найзабозӣ, дорбозӣ, ҷуббозӣ, белбозӣ, туббозӣ, чавгонбозӣ, шамшерзанӣ, сангакандозӣ ва ғайра намоиш дода мешаванд. Ба ғайр аз ҳамаи ин говдавонӣ, шутурчангӣ, кушқорчангӣ, сагчангӣ, кабкчангӣ, хурӯсчангӣ, бедоначангӣ, тухмчангӣ ва монанди инҳо аз воситаҳои дилхушию саргармиҳои мардум дар ин чашн ба шумор мераванд.

Ба муносибати бузургдошти Наврӯз ва Соли Нав аҳли тамоми касбҳо шоистатарин хунари дастони худро дар мелаҷою сайргоҳҳо ва бозору кучаҳо мавриди фуруш қарор медиҳанд. Масалан, наччорон, оҳангарон, кулолҳо, доирасозон, гудисозон (лӯхтаксозон) ва бозичасозон асбобҳои бозиро, ки барои қулбақашӣ» ва «Рӯзи деҳқон» ид мекунанд, ки мақсад аз он таъмини сарсабзию ободонии кишвар ва даъвати зореин ба қору ғаболиятҳои кишоварзӣ мебошад.

Бояд гуфт, ки дар таҷлили чашни Наврӯз «Мелаи чандаболо», ки ҳар сол ба муносибати иди Наврӯз дар маркази вилояти Балхи бостон - шаҳри Мазори Шариф баргузор мешавад ва

он бо номҳои «Чашни гули сурх» ва «Мелаи гули сурх» низ маъмул аст, аз шоистатарин падидаҳои фарҳангӣ ба шумор меравад. «Мелаи чандаболо», ки бо воқеаи барафроштани чанда (туғ ё байрақ)-и мазори ҳазрати Алӣ ибни Абӯтолиб - халифаи чаҳоруми ислом иртибот мегирад, аз бузургтарин ва бошукӯхтарин мелаҳои Наврӯзӣ дар Афғонистон аст. Ин маросим ба ҳайси яке аз мушаххасаҳои Наврӯзи давраи исломӣ дар тӯли садсолаҳо дар бобати чашнгирии Наврӯз дар Афғонистон нақши муҳим бозида меояд. Маросими мазкур дар солҳои пеш, дар замоне, ки дар Афғонистон сулҳу оромӣ ҳукмрон буд, хеле ботантана ва бо шӯру ҳалҳала мегузафт. Дар он солҳо ба ин чашн аз тамоми нукоти Афғонистон ва аз мамолики хоричӣ - Эрон, Покистон, Ҳиндустон, Тоҷикистон (Помир) ва ғайра меҳмонон иштирок мекарданд. Ин анъана имрӯз низ ба қадри имкон идома дорад.

Манбаҳои китобӣ ва шифоҳӣ собит менамоянд, ки пайдоиши «Маросими чандаболо» бо кашфи мазори ҳазрати Алӣ, ки дар аҳди салтанати Темуриёни Ҳирот қарор дошт ва дар қарияи Хочаҳайрони Балх (шаҳри Мазори Шарифи ҳозира) дар қарни понздаҳум бо ибтикори Султон Ҳусайн Бойқаро ба вуқӯъ пайваستاаст, алоқаманд мебошанд. Чунончи, дар ривояте омадааст, ки гӯё рӯзе Мирзо Султон Ҳусайн Бойқаро ҳазрати Алиро дар хоб мебинад ва дар хобаш ба ӯ мавҷудияти марқади ҳазрати Алӣ дар қарияи Хочаҳайрони Балх аён мегардад. Бо амри Султон Ҳусайн Бойқаро кофтуков сурат мегирад ва ниҳоят аз даруни мазори гумноме часадеро дармеёбанд ва эълон мекунанд, ки часади мазкур мутааллиқи ҳазрати Алӣ буда, замоне бо кӯшиши Абӯмуслими Хуросонӣ аз Начаф ба Балх интиқол дода шудааст.

Султон Ҳусайн Бойқаро бо маслиҳати вазирани донишмандаш Амир

Алишер Навоӣ ин мазорро мутабарруку муқаддас дониста фармон медиҳад, то болои мазор гунбадҳои мӯҳташаму зебо эъмор гарданд. Бо пешниҳоди Амир Алишер Навоӣ Султон Ҳусайн Бойқаро амр мекунад, ки чун Наврӯз мусодиф бо интиҳоби ҳазрати Алӣ бар хилофати исломӣ мебошад ва барои ин ки ҳамаи аҳли Хуросон аз мавҷудияти марқади ҳазрати шоҳи вилоятмоб дар Балх огоҳ шаванд ва аз тарафи дигар, оғози баҳор асту мардуми Балх дар қарияи Хочаҳайрон дар канори Дашти Шодиён рӯи сабзаҳои навроста ва гулҳои шақоиқи сурх барои чашнгирии Наврӯз гирд меоянд, ҳамасола аҳолии шаҳрҳо дар Балх чамъ шаванд ва бо барафроштани чандаи ҳазрати Алӣ Наврӯз ва Соли Навро ба таҷлил гиранд ва барои саодати миллат ва кишвари худ дуо кунанд. Ин амрро ҳамагон мепазиранд ва иҷрои онро барои худ вочиб медонанд.

Ҳамин тавр, бо кашфи марқади ҳазрати Алӣ карамуллоҳу вачҳаҳу дар давраи авҷи шукуфоии тамаддуни Темуриёни Ҳирот қарияи Хочаҳайрон ба номи Мазори Шариф ва зиёратгоҳу мелаҳои ҳамасолаи мардуми Афғонистон дар Наврӯз ва Соли Нав табдил меёбад ва рӯз ба рӯз ободтару зеботар мешавад.

Саволе ба миён меояд, ки ба асоси кадом ақидаву пиндоштҳо афроштани чандаи ҳазрати Алиро ба Наврӯз оварданд ва онро ба унвони «Маросими чандаболо» ба таҷлил гирифтанд, ки он то имрӯз идома дорад ва чил рӯз таҷлил мегардад? Ҳамчунин аз ҷи сабаб бошад, ки созмондиҳандагони «Маросими чандаболо» Наврӯзро, ки ба ҳайси оғози сол, иди баҳор ва рӯзи ниҳолшинонӣ, мелаи қулбакашӣ ва чашни деҳқон мешинохтанду мешиносанд ва таҷлил мекарданду мекунанд, рӯзи дуо ба арвоҳи

гузаштагон ва ёдбуди бузургмардони дунёи ислом хонданд?

Посух ба ин саволҳо чунин аст: ташкилу тадбири «Маросими чандаболо» танҳо ба ифтихори дар рӯзи Наврӯз ба чонишинии ҳазрати Муҳаммад Мустафо салаллоҳу алайҳи ва саллам интиҳоб шудани ҳазрати Алӣ ва ба муносибати дар ҳамин рӯз ба тахти хилофат нишастани ӯ ва бо мақсади огоҳ сохтани мардум аз ҳақиқати вучуди оромгоҳи эшон дар қарияи Хоҷаҳайрони Балх ба вуқӯъ напайваस्ताаст. Ба фикри мо, тавассути ташкилу баргузории «Маросими чандаболо» созмондихандагони он инчунин хостаанд маросиму суннатҳои Наврӯзии ниёгонашонро бо пиндоштҳо ва ақидаҳои исломиашон пайванд диҳанд ва ҳифз намоянд. Онҳо ин қорро ҳамчунин барои тарвиҷу интишори мафкураи тавҳид ва яккапарастӣ ва арҷ гузоштани шахсияту мақоми ҳазрати Алӣ дар назари мардуми мусулмон ва басиҷ сохтани онҳо ба тарафи Мазори Шариф ҳамчун шаҳри умедворону эҳтиҷмандон ба ҷо овардаанд.

Воқеан ҳам, созмон додани «Маросими чандаболо» обрӯю эътибори ҳазрати Алиро дар назари мардум боз ҳам баланд бардошт, вай Алиро ба мардум наздиктар карду мардумро ба Алӣ. Маросими мазкур бори дигар ба тасвиб расонид, ки мардуми мусулмон Алиро ҳамчун шахсияти бузург, мутабаррук, мушқилкушои ҳамаи мушқилиҳо, авлиё, Шери Худо ва Шохи Мардон аз наздик мешиносанд. Аз ҳама муҳимтар созмондихандагони «Маросими чандаболо» бо ташкили ин маросим мақсад доштанд шаҳомати чашни Наврӯзро, ки аз аҳди Чамшед боқӣ мондааст, афзун гардонид, ба ҳамин васила ба умри ин падидаи бостонӣ тадовим бахшанд. Бегумон бо созмон додани «Маросими чандаболо» чашни Наврӯз таҷдид гардид, шукӯҳу ҷалоли он афзуд

ва обрӯю эътибораш дар назди мардуми мусулмон зиёд шуд. Ва ниҳоят, «Маросими чандаболо» мақом ва шӯҳрати шаҳри Балхро низ хеле боло бурд. Тавассути ин маросим шаҳри Балх асолати қадимӣ ва ҳамчун шаҳри ободу зебо ва маркази тамаддуну фарҳанг будани худро нигоҳ дошт.

Латифи Пидром - донишманди Афғонистонӣ - дар бораи сабаб ва мақсаду натиҷаҳои таҷлили Наврӯз ва «Маросими чандаболо» ибрози ақида намуда, фармудааст:

«Балх аз огози рӯзгори Ориёиҳо то замони Хуросони исломӣ ва асри Сомониён маркази аслии баргузории чашни Наврӯз будааст. Дар рӯзгори нахустин хулафои исломӣ тавачҷӯҳ ончунон ба Наврӯз вучуд надошт. Бо қиёми силсилаи Тоҳириёну Саффорӣён чашни Наврӯз дубора раванқ ёфт. Кашфи мазори мансуб ба Амирулмуъминин дар рӯзгори Темуриёни Ҳирот дар шаҳри Мазори Шариф ва бинои бошукӯҳе, ки барои он сохтаанд, шаҳро ҳам аз назари миллий ва ҳам аз назари мазҳабӣ дар маркази тавачҷӯҳи мардуми Афғонистон қарор дод. Таъриху тақаддус дар ин шаҳр даст дар дасти ҳам гузоридаанд, то чашнҳои миллий ва мазҳабиро дар остони Балх бо шукӯҳу ҷалол баргузор кунанд ва он хотираҳои қавмиву диниро тадовим бахшанду зинда нигоҳ доранд».

Қобили ёдоварист, ки дар мавриди таблиғу ташвиқи кашфи мазори ҳазрати Алӣ ва басиҷ сохтани мардум ба зиёрати ӯ баъзе аз шоирон ва фарҳангиёни Ҳирот нақше бозиданд: онҳо рой додаанд, ки ҳақиқатан ҳам мазори кашфшуда оромгоҳи ҳазрати Алӣ ибни Абутолиб карамуллоҳу вачҷаҳу мебошад. Масалан, дар чунин замоне, ки бо ҳиммати Мавлоно Биноӣ - шоир, олим ва муҳандиси он рӯзгор таъмири бошукӯҳи мазор ба итмом мерасид, Мавлоно Абдурахмони Ҷомӣ бо

як шеъри худ мардумро мутаваҷҷеҳи
ҳақиқати вучуди ҳасади ҳазрати Алӣ
дар он оромгоҳ сохта, гуфтааст:

Гӯянд, ки марқади Алӣ дар
Наҷаф аст,
Дар Балх биё, бубин, чӣ
дорулиараф аст.
Чомӣ, на Адан бичӯй, на
Байт-ул-ҷабалайн,
Хуршед якею нури он ҳар
тараф аст.

Чандаи ҳазрати Алӣ дар рӯзи ав-
вали Наврӯз бо шӯру ҳалҳалаи зиёд,
дар миёни фарёди ҳазорон марду зан,
дар байни наъраҳо ва дуоҳо соатҳои
ҳаштуними субҳ, ҳамчун рамзи ҳосилот,
баракату фаровонӣ, хушбахтӣ, некӣ,
кушоҷандаю осонкунандаи мушкилиҳо,
сиҳатмандиҳо ва амсоли инҳо дар
шаҳри Мазори Шариф бо хондани су-
руди «Рӯзи Наврӯз» барафрошта меша-
вад ва он дар давоми чил рӯз ҳамчунон
барафрошта мебошад. Матни суруди
ёдшуда ба ин қарор аст:

Рӯзи Наврӯз аст, Худочон, чанда
боло мешавад,
Аз қаромоти Сахиҷон¹ кӯр бино
мешавад.
Мо на танҳо волаи гулҳои сурхат
гаштаем,
Оламе бар гунбади сабзи ту шайдо
мешавад.

Рӯзи Наврӯз аст, Худочон, чанда
боло мешавад,
Аз қаромоти Сахиҷон кӯр бино
мешавад.
Андар ин фасли баҳор он сад чаман
гул медамад,
Аз саҳоби раҳмати ҳақ қатра даре
мешавад.

Рӯзи Наврӯз аст, Худочон, чанда
боло мешавад,
Аз қаромоти Сахиҷон кӯр бино
мешавад.

Ай ватан, озоду шоду хурраму
зебостӣ,
Ишқи покат дар дили ҳар кас дуболо
мешавад.

Рӯзи Наврӯз аст, Худочон, чанда
боло мешавад,
Аз қаромоти Сахиҷон кӯр бино
мешавад.

Хеле қолиб ба назар мерасад, ки ба-
робари барафроштани чандаи ҳазрати
Алӣ мардуми ба зиёратомада пояҷӯби
бо тиккаи хушсифат ороёфтаи онро бо
дастонашон нарм-нарм сила мекунанд
ва мебӯсанд. Ҳамзамон барои саодату
оромии ватан ва ҳамватанон ва барои
хушбахтии худ ва аҳди оилашон дар
Наврӯз ва Соли Нав даст ба дуо боло
мекунанд. Дардмандон аз он ба дар-
дашон дармон ва шифо металабанд,
ки ба асари ҳамаи ин шӯру фарёдҳо
ва наъраҳо ҳамҳамаи ачибе ба фазо
мепечад.

Ҳамчунин хангоми барафроштани
чанда мардум хутбаҳо эрод менамо-
янд, хайрот мекунанд ва садақоти зиёд
медиханд, ба дуо ва ниятҳои холисона
хайру баракатро дар ризқ ва маҳсулоти
Соли Нав аз боргоҳи Худованд хоҳон
мешаванд. Қиссагӯён, маддоҳон ва
ровиён мардумро бо хондани ашъори
дилангез ва нақли афсонаву ривоятҳои
фолклорӣ аз қорнамоиҳои ҷанговарон,
пахлавонон ва қаҳрамонони номвар
соатҳо саргарму андармон месозанд,
ки қисме аз ин асарҳо ба ҳазрати Алӣ
ва шахсияти ӯ ихтисос доранд.

Пас аз зиёрати мазори ҳазрати шоҳи
вилоятмоб мардум ба Дашти Шодиён
мераванд, то аз мусобиқаи пуршукӯҳ

1. Сахиҷон – ҳазрати Алӣ аст.

ва ҳаяҷонбахши бузқашӣ ва дигар бозиҳои милли дар рӯи гулҳои шақоиқи сурх дидан намоянд. Ҳунарнамоиҳо бо мусиқӣ ва бо созиҳои маҳаллӣ танини хосеро дар фазои шаҳри Мазори Шариф эҷод менамоянд.

Чандаи мубораки ҳазрати Алӣ баъд аз чил рӯз бо маросиме поён карда мешавад ва бо поён кардани он «Маросими чандаболо» ва ё «Чашни гули сурх» низ хотима меёбад.

Ноғуфта намонад, ки дар чашнигирии Наврӯз ва ташкилу тадбири он сурудҳои нақши муҳим мебошанд. Ба воситаи сурудҳои одамон дар мелаҷоӣ сайргӯҳо, дар маҳфилҳо, дар ҷамъомадҳои дӯстон, дар меҳмониҳо ва дар нишастҳои оилавӣ ҳамдигарро бо иди Наврӯз ва Соли нав ва баҳори нав табрику таҳният мегӯянд, самимитарин таманниёт ва бехтарин орзуҳоишонро ба ҳамдигар иброз мекоранд. Тавассути сурудҳои духтарон ва писарони ҷавон бо шеваҳои диловез афсонаҳои ишқҳои поку оташини худро замзама мекунанд, ниёзмандиҳои ҳаёт, умедҳои сарқаш, орзуҳои хира ва гунг ва ормонҳои деринаи ҳешро дар оғуши сабзи табиат ба табиитарин ва соддатарин шева баён мекоранд. Инак, мутаваҷҷеҳ мешавем ба як суруди ошиқонаи Наврӯзӣ, ки дар васфи маъшуқа аз тарафи ҷавони ошиқ бо лутфу ҷаззобияти маҳсус гуфта шудааст:

*Пироҳани зардӯз,
Пушидаи имрӯз.
Дар мелаи Наврӯз,
Бар қомати мавзуну расоят
маза мета.*

*Оям ба дари ту,
Гирам хабари ту,
Қурбони сари ту,
Ҳар меҳру вафо, нозу адоят
маза мета.*

*Пироҳани зардӯз,
Пушидаи имрӯз.
Дар мелаи Наврӯз,
Бар қомати мавзуну расоят
маза мета.*

*Бо шеваи тамкин,
Бо хандаи ширин,
Бар ошиқи мискин,
Эй шӯҳаки дурдона, ҷафоят
маза мета.*

*Пироҳани зардӯз,
Пушидаи имрӯз.
Дар мелаи Наврӯз,
Бар қомати мавзуну расоят
маза мета.*

Илова бар ин, бо хондани сурудҳои ҷавонони наврас маросимҳои гулгардонӣ ташкил мекунанд, ба муносибати чашни Наврӯз ва Соли Нав аз падару модарон ва хешу ақрабони худ тӯҳфаҳо ва «идӣ»-ҳои мегиранд.

Хулоса, мардуми Афғонистон Наврӯзро, ки муҳимтарин ҷузъе аз фарҳанги ниёгонамон аст, арҷ мегузоранд ва гиромӣ мекоранд. Онҳо чунин мешуморанд, ки тамоми ҳодисаҳо ва рӯйдодҳои фараҳбахш, ки дар давоми Соли Нав ҳам дар табиат ва ҳам дар ҳаёти ҷомеа ба вуҷуд меоянд, аз Наврӯз маншаъ мегиранд. Наврӯз гузашта аз ин ки маънии оғози баҳор ва пешонии Соли Навро дорад, мафҳумҳои хушбахтӣ ва пирӯзию шодию нишотро низ ифода мекунанд, ки шоире ҳамин маъниро дар мисраъҳои зер ба назар гирифта, гуфтааст:

*Ҳамасола бахти ту пирӯз бод,
Ҳама рӯзгори ту Наврӯз бод!*

Маъҳаз ва манобеъ:

1. Азиз Балико. Оини хучистаи Наврӯз ва наврӯзӣ // Фарҳанги мардум, №2, с.1359 х., саҳ. 1-3.
2. Азим Лимар. Ба сӯи фарҳанги шукуфоии халқ // Фарҳанги мардум, №2, с.1357 х., саҳ. 5-7.
3. Аҳмад Ҷовид. Наврӯз дар таърих, дар анъанот, дар адабиёт // Савобун, №6, с.1366 х. саҳ.9-11.
4. Истами Одилёр. Мелаҳои наврӯзӣ ва асбоби бозиҳои атфол // Фарҳанги мардум, №3-4, с.1363 х., саҳ. 103-104.
5. Латиф Нозимӣ. Халқ бидуни фарҳанг вучуд надорад // Фарҳанги халқ, №1, с.1357 х., саҳ. 10-11.
6. Латифи Пидром. Ҷашни гули сурх дар Афғонистон // Ошно, №4, с.1371 х., саҳ. 31-33.
7. Маҳдии дуогӯй. Иди Наврӯз // Фарҳанги мардум, №2, с.1362 х., саҳ. 121-129.
8. Миряхё Юсуфӣ. Пайдоиши иди Наврӯз // Фарҳанги мардум, №3, с.1365 х., саҳ. 1-13.
9. Муҳаммадамин. Арзишҳои маънавӣ ва фикрии халқ Фарҳанги халқ, №6, с.1358 х., саҳ. 28-33.
10. Муҳаммад Аъзами Сиистонӣ. Мардумшиносии Сиистон. Кобул, 1368 х.

УДК 396+37 таджик+8 таджик 1

Обидов Д., доктор филологических наук

ПРАЗДНОВАНИЕ НАВРУЗА В АФГАНИСТАНЕ

Наврӯз в Афғанистане одно из основных национальных праздников. Празднику готовятся за долго до его прихода. Много традиционных и старинных игр, и разнообразных музыкальных и фольклорных обычаев празднования Наврӯз отмечает исследователь. Одно из основных направлений празднеств Наврӯза в Афғанистане соприкасается в религии ислам. Населения всевозможными путями обязательно делает подношения для ушедших и приглашает этому трапезу гостей.

UDK 396+37 tajik+8 tajik 1

Obidov D., doctorate of filology

CELEBRATING OF NAVRUZ IN AFGHANISTAN

In Afghanistan Navruz is one of the fundamental national holidays. To a holiday prepare for long before its coming. Many traditional ancient games, and various musical and folklore the custom of celebrating of Navruz is marked by the researcher. One of the basic directions of Navruz festivals in Afghanistan have respect to Islam. The population by every possible ways necessarily give gifts for guests and invite visitors for meals.

Keywords: Afghanistan, Navruz, Custom, tradition, folklore, music, religion.

УДК 396+37 тоҷик
Туғаев М.

НАВРҶЗ – ИДИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Наврӯз оғози сол, чашни бузурги бедории табиат ва эҳёи анъанаи миллии мардумони эронитабор мебошад.

Наврӯз чашни пирӯзӣ ба торикӣ, рӯзи фархундатарин ва муборактарини сол аст. Ин чашн рӯзи оғози табиат ва фасли рӯиши гулҳоро навид медиҳад ва намоише аз ҷовидонагии офариниш ва халлоқият мебошад. Наврӯз чашни ба дилу дидаи мардуми мо наздик, як чашни ориёӣ ва миллист, ки бар асоси вазъи табиӣ минтақа ва иқлими кишвари мо ва бар пояи эътиқодҳову боварҳо ва ҷаҳонбинии фалсафии мардумони эронитабор бунёд ёфтааст.

Чашни Наврӯз аз қадимтарин ва густурдатарин идҳои мардуми эронитабор буда, умри дарози бештар аз панҷазорсола дорад. Тавре ки аз номи он бармеояд, Наврӯз «рӯзи нав» маънӣ дошта, дар аввали соли нави хуршедӣ ба истиқбол соли нав барпо мешавад. Наврӯз чашни фарорасии баҳори нозанин, зиндашавии табиат, оғози корҳои кишоварзӣ ва боғдорӣ, аёми баробаршавии шабу рӯз дар баҳор ворид шуд, соли нав фаро мерасад.

Дар таърихи 18 феввали соли 2010 дар ҷаласаи 64-уми Ассамблеяи Генералии Созмони Миллали Муттаҳид таҳти фасли 49, ки унвони «Фарҳанги ҷаҳон»-ро дорад, қарорномаи «Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз» ба тасвиб расид. Аз нигоҳи ҳисоби ситорашиносӣ Наврӯз рӯзест, ки офтоб ба бурҷи барра (хамал) ворид мешавад. Ва дар ҳамон дақиқаи сония Ассамблеяи Генералии Созмони Миллали Муттаҳид таҳти фасли 49, қарорномаи «Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз» ба тасвиб расонид. Он бо пешниҳоди кишварҳои Тоҷикистон, Эрон,

Озарбойҷон, Афғонистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркия ва Туркменистон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар қарорнома гуфта мешавад, ки ҳамасола дар тамоми ҷаҳон 21 март ҳамчун Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз таҷлил гардад.

Наврӯз аз бузургтарин чашнҳои мардумони эронитабор, аз ҷумла тоҷикон ба шумор меравад, ки бо фарҳанги қавму миллатҳои дигари Осиёи Марказӣ низ бо ҳамин ном гузаштааст.

Доир ба чашни Наврӯз бисёр китобату рисолаҳои зиёде иншо шудаанд. Таърихи ин чашн, маросим ва урфу одатҳои мардуми он диққати аҳли илму ҳазорсолаҳо боз ин ҷониб ба худ мекашад. Шоирон дар васфи Наврӯз ашъори ҷовидонӣ офаридаанд. Дар адабиёти шифоӣ халқамон суруду таронаҳои дилнишини наврӯзӣ басо фаровон буда, кам инсонро дучор шудан мумкин, ки аз ин баҳри беканор бебаҳра монда бошад. Мусиқии наврӯзӣ аниқтараш фолклори мусиқии чашнӣ, дар мавзӯҳо ва ноҳияҳои гуногуни Осиёи Миёна, Эрон, Афғонистон Ҳинду Покистон, Хитой ва бисёр кишварҳо васеъ густариш ёфтааст, ки то имрӯз тадқиқотчиёнашро интизор аст.

Чашни Наврӯз барои бисёр халқҳо муштарак буда, дар рамзҳои вай орзуи омили мардумони меҳнатӣ таҷассум ёфтааст. Тоҷикон, форсҳо, курдҳо, пуштунҳо, балучҳо, озарҳо, ўзбекҳо ва даҳҳо халқҳои дигар Наврӯзро чашн мегиранд, ба шарафи он тантана меороянд.

Наврӯз пешини соли нав, оғози тақвими шамсии ниёгонамон мебошад. Ба шаҳодати сарчашмаҳои чашни Наврӯз таърихи ҳафтҳазорсола дорад. Дар тӯли асрҳои гузашта ин чашн борҳо ба таъқиб

дучор гардида, гоҳе бо айби он, ки аз ҳад зиёд урфӣ ва баръакс динӣ манъ ҳам шудааст. Таърих ба чашни Наврӯз борҳо гул-гулшукуфиро низ ато намудааст. Файласуфон-алломаҳои бузурги халқамон чун Мусо ибни Исо Ал-Кисравӣ, Абуабдулло Рӯдакӣ, Абуалӣ ибни Сино, Абурайҳони Берунӣ, Абулқосим Фирдавсӣ, Муҳаммад Наршаҳӣ ва махсусан Умари Хайём борҳо ба чашни Наврӯз ва маросимҳояш рӯ оварда, онро хеле бо самимияти бузург сутудаанд ва ҳақиқати таърихро нишон додаанд.

Наврӯз ҳар сол ба сарзамини тоҷикон орзуҳои нав меорад. Ин чашни пешқадами миллӣ ба мазмуни тоза ба тоза имрӯз боз ҳам ғанитар гардидааст. Чашни Наврӯз кайҳост, ки аз ҳудуди миллӣ берун рафта ва дар фарҳанги миллии дигар халқҳо пазируфта шудааст. Тадқиқот ва мушоҳидаҳо нишон додаанд, ки бисёр ойнҳо ва рамзҳои наврӯзӣ дар фарҳанги халқҳои ҳиндуаврупоӣ (бештар славянӣ) таъсири муайян гузоштааст, ки ин аз умумияти ягонаи пайдоиши халқҳои мазкур шаҳодат медиҳад.

Маросими наврӯзӣ аз рамзҳои рангоранг ва пурҳикмат бой аст. Як қатор рамзҳои чашнӣ дар дастархонҳои идонаи «ҳафтсин» ва «ҳафтшин» гирд омадаанд. Боз аз гулҳои баҳман, сиёҳгӯш наврӯзӣ, бойчечак, бойкандак, асп, духтари зебои сол (арӯси сол-Баҳор), Хоча Насриддин (Афандӣ) ва монанди онҳо барин рамзҳои наврӯзӣ ёдовар бояд шуд, ки барои ҳар як инсонӣ диалогоҳ азиму мафҳум аст.

Роҷеъ ба таъриху пайдоишу баргузори ин чашни кӯҳанбунёд дар сарчашмаҳои таърихӣ адабӣ ва бадеӣ маълумотҳои зиёде зикр гафтаанд, ки донишмандони тоҷику эронӣ ва хоричӣ дар асоси онҳо мақолоту рисолаҳои арзишманд таълиф намудаанд. Маълумотҳои мустақим ва арзишмандро дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Наврӯзнама»-и Умарм Хайём, «Осор-ул-Боқия» ва «Ат-Тафҳим»-и Абурайҳони Берунӣ,

«Зайн-ул-Ахбор»-и Абулсаиди Гардезӣ, «Ал-маҳосин вал азод»-и Кисравӣ ва чанде метавон пайдо кард, ки ба иттифоқ Чамшеди пешдодиро бунёдгари чашни Наврӯз хонданд.

Дар дарбори подшоҳони сосонӣ Наврӯз хеле бошукӯҳ ва бодабдаба таҷлил мегашт. Намояндагони 23 кишвар ба ҳузурӣ шоҳ мерасиданд ва аз тарафи кишварҳои худ ҳадяҳо тақдим мекарданд. Аз ин тӯҳфаҳо бахши бузурге ба хазинаи кишвар ворид мешуд. Кисравӣ дар китоби «Ал-маҳосин вал азод» дар бораи тақдими ҳадяҳо чунин навиштааст: Аз Ҳинд фил, шамшер, мушку васоили кишварзӣ аз Тибету Чин мушку анбар, абрешим ва ранг, аз соҳилҳои рӯди Синд товус ва тутӣ, аз дарбори Рум фаршу порчаҳои алвон, эҳтиёҷи саворкорони эронӣ, аз кишварҳои ҳамҷавор ва Миср асбобҳои зебо ва тезрав, гусфанд, шутур, оху, хари ваҳшӣ зарофа ва ғайра.

Таҷлили чашни Наврӯз дар давраи ҳукуматдорӣ Сомониён бо шукӯҳи тоза идома ёфтааст, ки дар ин бора донишмандон дар сарчашмаҳои адабӣ ва таърихӣ ёдовар шудаанд. Шоирони забардаст чун Рӯдакию Фирдавсӣ, Дақиқӣ оид ба чашни Наврӯз бо меҳру муҳаббат сухан гуфтанд ва тасвири зебоии баҳорро ба қалам додаанд.

Дар тӯли садсолаҳо Наврӯз ва ойину маросимҳои марбути он вобаста ба идеологияи давлатҳои ҳукмрон борҳо ба тағироту дигаргуниҳо дучор шудааст ва мардуми тоҷику халқҳои дигари эронӣ дар ҳама давраи замони душвору пур аз ҷангу офатҳо аз таҷлили ин чашни зебои ниёғони худ даст нақашаанд.

Оину суннатҳои тоҷикон дар айёми Наврӯз инҳоянд, ки аксари онҳо то имрӯз роҷеанд.

Гулгардонӣ. Аз омадани Наврӯз пеш аз ҳама бо иҷрои анъанаи гулгардонӣ ба дигарон хабар медиҳанд. Онҳо як - ду ҳафта қабл аз Наврӯз гурӯҳ шуда,

ба кӯху пуштаҳо рафта, гулҳои баҳорӣ: бойчечак, сиёхгӯш ва гули зардакро чида ба деҳа меоранд ва хона ба хона гашта, ба мардум сурудхонон муждаи омадани Наврӯзро мерасонанд. Соҳибхонаҳо гулҳоро бӯй кашидаву ба чашм мемоланд ва ба бачаҳо кулчаю канду мавиз, дар баъзе ҷойҳо гандуму нахӯд медиҳанд. Яке аз сурудҳои, ки дар ин маврид месароянд, ин аст:

*Гул овардем ба меҳмонӣ,
Ту қадри гул чӣ медонӣ?
Агар донӣ, мусулмонӣ,
Баҳори нав муборак бод!*

*Гул овардем аз он поён,
Хаварат мекунем, деҳқон,
Буте галла ба гулгардон,
Баҳори нав муборак бод!*

*Гули зардак сано мега,
Санои кибриё мега,
Ба ҳар нахлӯ дуо мега,
Баҳори нав муборак бод.*

Ҷуфтбаророн. То солҳои 1950-ум дар ноҳияҳои минтақаи Суғд, Хатлон, водии Ҳисор ва баъзе вилоятҳои тоҷикнишини Ўзбекистон деҳқонон то фарорасии чашни Наврӯз маросими ҷуфтбаророн барпо мекарданд. Рӯзи аввал деҳқонон дар хонае чамъ омада, дастчамъона оши палав пухта меҳӯрданд ва аз Куръони Шариф сураҳо тиловат мекарданд ва ба ҳаққи Бобои Деҳқон дуою фотиҳа мекарданд. Сипас онҳо ба сари замин рафта, ба шохҳои барзаговҳо рағани зағир молида, ба сару гардани говҳо орд мепошиданд, ки рамзи хайру баракат ва фаровонии ҳосилро ифода мекард. Рӯзи аввал каме шудгор мекарданду яке аз мӯйсафедони калонсолтарини деҳа ба тариқи рамзӣ ва муборакии қор чанд мушт гандум мепошид.

Фолгирӣ. Оини дигар, пешбинӣ кардан бо роҳи сабзонидани 12 навъи галладона: гандуму чаву нахӯду бокило, зағир, наск, мош ва ғайра.

Ин навъи галладонаҳоро дар зарфҳои гуногун дар шароити хона месабзониданд ва аз суръату кайфияти сабзиши онҳо фол мегирифтанд, ки кадом навъи галладона дар ин сол нашъунамои хуб карда ҳосили фаровон хоҳад дод.

Хонабуророн. Мардум як ҳафта пеш аз фарорасии Наврӯз кӯрпаву палосҳоро аз хона берун бароварда, хонаро рӯфтаю тамиз мекунанд, кӯрпаҳою пардаҳоро мешӯянд ва хушбӯй мекунанд. Девори хонаҳоро сафед намуда, тозаву озода месозанд. Деғу зарфҳоро шуста тоза мекунанд. Зеро хонаву дари тоза рамзи соли наву иқболи нав аст.

Чаҳоршанбесурӣ. Маросими чаҳоршанбеи охирин, ки онро чоршанбеи сурук низ меноманд, дар чоршанбеи охири соли гузаронида мешавад. Дар чорраҳае алав афрӯхта, хурду калон аз болояш мечаҳиданд ва ба оташ мурочиат карда меғуфтанд: ранҷурию ранги зарди ман аз онӣ ту, сурхию хуррамии ту аз онӣ ман. Бо иҷрои ин амал онҳо бовар доштанд, ки дар соли нави оянда тандуруст хоҳанд буд. Ин гуна маросимҳо то нимаи садаи гузашта дар водии Ҳисор, дар Истравшану Хучанд, Самарқанду Бухоро ва дигар шаҳрҳои тоҷикон мушоҳида мешуд.

Маросими обреза. Аз давраҳои ҳеле қадим дар байни мардумони ориёӣ ойине маъмул буд, ки пеш аз фарорасии соли нав - Наврӯз мардум шустушӯӣ намуда, худро поку тоза менамуданд.

Тибқи навиштаҳои фолклоршиносии маъруфи тоҷик Рӯзӣ Аҳмад сардори оила пеш аз баромадани офтоб ба даст кӯза, ё ягон зарфи обро гирифта, ба лаби чашма ё рӯди об мерафт. Баъди шустушӯӣ зарфро пури об карда, сипас аз болои он се бор чаҳида: «ҳарчӣ

дарду бало дорам, об бибар» - меғуфт. Оби тозаро оварда ба остонаи дарвозаю дари хонаи худ мерехтанд ва баъзе амалҳои рамзомезро иҷро мекарданд.

Мардумони Самарқанди бостонӣ дар арафай соли нав ба рӯди Оби раҳмат - рафта оббозӣ намуда, ин суннати аҷдодиро ба ҷо меоварданд. Дар деҳаҳои Рӯшони Бадахшон пеш аз тоза кардани хона ва пухтани хӯрокҳои идона соҳибхоназан ё мард сахарии барвақт ба чашма барои об меравад. Ҳамон кас, ки барои оббиёри меравад, аз хона то сари чашма ё дарё ва аз он ҷо то ба хона ба касе сухан нагуяд. Он Ҳангоми обгири ба сатил ҷанто сангча меандозад, ки ин сангчаҳо рамзи бобаракат шуданро ифода мекунанд. Обро ба хона оварда як қисмашро ба ҳамир меандозанд ва як қисми дигарашро барои пухтани боч истифода мебаранд ва қисми боқимондашро ҳамаи боқимондаи аҳли хонавода кам-кам менӯшанд, ки он шугуни нек ҳисоб мешавад.

Обро мардум дар қатори оташу бод ва хок ҳамчун як унсури муқаддаси табиат, дорой нерӯи поккунандаи айбу гуноҳҳо, нопокиҳо ва зиштиҳо медонистанд. Об рамзи ҳаёти поку беолоиш ва оромии сулҳу субот низ мебошад.

Суманакпазӣ. Суманак навъе аз хӯроки наврӯзӣ аст, ки аз сабзаи гандум пухта мешавад. Худи сабза рамзи эҳёи табиат, зебогии осоиштагии ҳаёт ба шумор меравад. Дар аввал сабзаи онро тайёр менамуданд, ки тарзи тайёр кардани он чунин аст. Гандумро аввал 3 рӯз ба об тар менамуданд. Вақте ки гандум неш мебаровард онро ба табақ паҳн менамуданд ва рӯяшро ба докаи тоза мепӯшониданд. Рӯзе, ки борон меборид онро ба берун мебароварданд ва боз бурда ба хонае, ки каси бегона ба он ҷо надарояд мегузоштанд. Вақте ки гандум сабз мешуд бояд онро касе намедид, зеро пай меғалтид.

Чунин қоида низ вучуд дорад, ки одамони азодор набояд гандум сабзонанд. Тибқи боварҳо, агар шахси азодор ё мотамдор гандум сабзонад, решаҳои сабза мисли хун сурх мешудааст, ки онро «сабза вайрон шуд» гуфта мепартофтанд. Рӯзи муайяни суманакпазӣ 3-4 нафар занҳои ҳамсоя бо машварат дар хонаи яке аз ҳамсояҳо ҷамъ мешуданд. Маъмулан онҳо бегоҳӣ ҷамъ мешуданд, ва суфраеро боз карда, сабзаҳоро мегузоштанд, онҳоро зиёрат мекарданд, сипас ояте аз Куръони карим тиловат карда, дар ҳаққи Пири Пухта(гар) дуо мехонданд ва сабзаҳоро мебуриданд. Дар бегоҳӣ сабзаҳои буридашударо ба дег меандоختанд то ҷашми каси бегона набинад, то ки пай наафтад. Баъди ин ба таги дег оташ меафрӯхтанд. Ба дег ҳафт дона санг меандоختанд, ки рамзи бобаракат шуданро ифода мекард.

Субҳ, вақте ки суманак тайёр мешуд, мардумро даъват карда, рақсу бозӣ мекарданд, духтарҳо ҳойпарӣ ва бачаҳо гӯштингири менамуданд. Занҳо ба воситаи доиранавозӣ суруди машҳури «Суманак»-ро суруда рақсу бозӣ мекарданд.

*Суманак дар ҷӯи мо кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча занем.*

*Суманак бӯи баҳор аст,
Суманак авҷу барор аст,
Мелаи шабзиндадор аст,
Иди наврӯзӣ муборак!*

*Суманак дар ҷӯи мо кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча занем*

*Суманак ширини ёр аст,
Суманак аҷаб ниғор аст,
Суманак зеби баҳор аст,
Иди наврӯзӣ муборак!*

*Суманак дар ҷӯи мо кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча занем.*

Ба ғайр аз ин дар аксари гӯшаю каноори Тоҷикистон дар байни мардуми тоҷик бисёр маросимҳои дигари наврӯзӣ паҳн гаштаанд. Яке аз ин маросимҳои пухтани хӯрокҳои анъанавии наврӯзӣ мебошад. Масалан, дар водии Ҳисор, водии Кӯлоб, Панҷакент, Бадахшон аз намудҳои гуногуни ғалладона ба монанди гандум, нахӯд, лубиё ва баъзе гиёҳҳои мисли райҳон пӯдина, шулха, чафъарӣ, пиёз, шибитак хӯрок мепазанд, ки бо номҳои гуногун маълуманд. Дигар маросимҳои наврӯзӣ ба монанди сайри наврӯзӣ, оштиқунӣ, бозиҳои варзишӣ ва ғайра мебошанд.

Чӣ тавре ки дар боло қайд намудем, Наврӯз иди байналмилалӣ буда, дар бисёр мамлакатҳои Шарқ аз тарафи халқу миллатҳои гуногун қайд карда мешавад. Бо вучуди он, ки ҷашнгирии Наврӯз дар аксарияти мамлакатҳои ҷашнгиранда хусусиятҳои умумиро дорад, дар баробари ин хусусиятҳои хосро низ ба худ дорост.

Ҷашни Наврӯз дар ватани он Эрон бо як ҳашамату шукӯҳи бузург қайд карда мешавад. Яке аз суннатҳои наврӯзӣ дар Эрон тайдӣ кардани суманак мебошад. Чӣ тавре ки дар асари фолклоршиносии Эрон Ризо Шаъбонӣ «Одоб ва русуми Наврӯз» омадааст, дар аксарияти минтақаҳои Эрон ду ҳафта пеш дар зарфи махсус гандумро мезанд ва ба болои он порчаи сафедеро меандозанд ва ҳар рӯз об мепошанд, то он даме, ки донаҳо неш мезананд. Барои он, ки донаҳо тезтар сабзанд, онҳоро гоҳ-гоҳ дар офтоб мегузоранд. Дар ин рӯзҳо баъзеҳо ба дасту пой ва сари худ хино мебанданд. Тухми мурғро обпаз ва ранг мекунанд. Маросими дигар маросими ҷаҳоршанбесурӣ мебошад. Ин рӯзи охири соли ба амал меояд. Одамон бояд дар ин шаб ба соли кӯҳна хайрухуш намоянд ва сару либоси худро аз нав кунанд, чизи кӯҳнаро парто-

янд. Оташ дар ин маросим рамзи гарм кардани ҷаҳон, барҳам додани сармо ва пажмурдагӣ аз тан будааст. Яке аз маросимҳои дигари эронӣ балоғардонӣ буда, қисматҳои зеринро дар бар мегирад: кӯза шикастан, испанд дуд кардан, ба сахро рафтани, тухми мурғшиканӣ. Дар суфраи наврӯзӣ «ҳафтсин» оина, тухми рангкардашуда, сабза, дар зарфи обдоре моҳии зарин, гули сунбул, себ, дар табақа мағзу мавиз ва китоби Куръони маҷидро мегузоранд, ки ҳар кадоми он рамзу маънии худро дорад.

Наврӯз дар Қирғизистон.

Дар Қирғизистон соати дақиқи фаро расидани Наврӯз мушаххас нест. Ҳамчунин расме нест, ки ба манзили дӯстону ошноён бираванд ва онҳоро табрик гӯянд.

Наврӯз ба фаро расидани субҳи 21-март шурӯъ шуда, бо ғуруби офтоб ба поён мерасад. Дар пойтахти кишвар Наврӯз ба ибтиқори Ҳукумат ва дар рустаҳо бо ибтиқори пируни дех таҷлил мегардад.

Дар ин рӯз бозиҳои варзишӣ, маҳфилҳои фарҳангӣ ва адабии баргузор мешавад. Дар бархе аз шаҳрҳои саворон ба либоси миллӣ ва силоҳҳои қадима дар кӯчаҳо гардиш мекунанд. Дар рустаҳо ҷавонон бештар ба аспдавонӣ машғул мешаванд, ки аз бозиҳои мавриди алоқаи онҳост.

Дар шаҳрҳои бузурги Бишкек, Ҷалолобод, Ош, Талас бозорҳои фурӯши анвои мухталиф доир мегардад. Дар рустаҳо занон ғизоҳои идона пухта, ба мардум ба таври ройгон медиҳанд.

Наврӯз дар Афғонистон

Ҷашни Наврӯз дар саросари Афғонистон бо шукӯҳ таҷлил мегардад. Аммо Наврӯз дар Балх аз вижагӣ ва шеваҳои хос бархурдор аст. Аз ҷумла, ҷашни Наврӯз дар Балх чиҳил

рӯз давом мекунад. Дар огози Наврӯз мардуми Балх дар ҳарамии Ҳазрати Амир чамъ меоянд ва парчами бузурге барои истиқбол аз Наврӯз афрошта мешавад. Истиқболи Наврӯз дар Балх ба он хотир, ки тепаҳои ин мавзеъ саросар лолапӯш мешаванд, инчунин бо номи «Иди Гули сурх» машхур аст.

Аз дигар вижагиҳои Наврӯз дар Балх ойин ва суннатҳои миллии мардуми он ҷост. Аз ҷумла ба касоне, ки тоза издивоҷ намуданд, ба муносибати Наврӯз ҳадяҳо дода мешавад. Аёдат аз хонаводаи афроде, ки Ҷавт кардаанд низ аз фарзҳои Наврӯз аст.

Ба муносибати Наврӯз суфраи ҳафтсин ораста мешавад. Дар тӯли чихил рӯз бузургдошти мардони бо номи Балх баргузор мегардад. Ҷамчунин, қиссаҳои ва гуяндагони беҳтарин хунари худро намоиш медиҳанд.

Пас аз анҷоми ҷашн парчами наврӯзӣ поён оварда ва даруни порчаи зар печонида, то Наврӯзи оянда нигоҳдорӣ мешавад.

УДК 396+37таджик+902.7

Тугаев М.

НАВРУЗ – МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПРАЗДНИК!

Наврӯз – миждународный праздики. 18 февралӣ 2010 года на 64-м собрании Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций, согласно 49-й главе, которая называется «Всемирная культура», принято решение «О международном дне Навруз». Это решение было принято по инициативе Таджикистана, Ирана, Азербайджана, Афганистана, Казахстана, Кыргызстана, Турции и Туркменистана. 21 марта «Навруз» празднуется как международный день.

UDK 396+37tajik+902.7

Tughaev M.

NAVRUZ IS AN INTERNATIONAL HOLIDAY.

Navruz is an International holiday. On 18th – of February, in 2010 on the 64th meeting of General Assembly Organization of United Nations according to 49th chapter which named is “World Culture” took decision about “International Day of Navruz”. This decision was accepted by initiative of the countries as Tajikistan, Iran, Azerbaijan, Afghanistan, Kirgizstan, Turkey, and Turkmenistan. In 21st - of March “Navruz” is celebrated as an International Day.

Наврӯз дар Покистон

Назаре вучуд дорад, ки дар ин сарзамин Наврӯз ҳазор сол қабл таҷлил мешуд. Дар Покистон рӯзи аввали Наврӯзро «Олами рӯшноӣ» меноманд, ки он бо фаро расидани хут тамоми оламро мунаввар месозад. Дар ҳоли ҳозир низ дар бархе аз хонаводаҳои ин сарзамин Наврӯз ба унвони ҷашни динӣ пазируфта шуда, онро бо дуо ва дуруд истиқбол мекунанд.

Дар аёми Наврӯз шабҳои шеър ва рақси само доир мегардад. Наврӯз дар Покистон «Ҷашни гули сурх» ва дар тақвими «Иди Наврӯз» номида мешавад. Суфраи Наврӯзӣ ораста мешавад, ки Қуръон, ойина, шамъ, гул, сабзичот ва парчами Ислом аз хатмиёти он мансуб мегардад. Ҷамчун анвои фаровони гизо ва ширинӣ омода мегардад ва миқдори бештари он ба номи Ҳазрати Алӣ ба мардум хайрот мегардад.

Лутфу нармии суҳан аз дигар вижагиҳои Наврӯз аст. Зиёрати оромгоҳи хешовандон, дидор бо хешону дӯстон дар иди Наврӯз русуми мордуми ин кишвар аст.

УДК 902.7+396+37 тоҷик

Раҳимов Д., н.и.ф.

МУАЙЯН КАРДАНИ ЗАМОНИ ФАРОРАСИИ НАВРҶЗ ДАР ГОҲШУМОРИҲОИ МАРДУМИ ТОҶИК

Одамон аз давраҳои бостон саъю кӯшиш менамуданд, ки гузаштани вақтро бо воҳиду ченакҳои гуногун нишонагирӣ ва андоза кунанд. Аз замони қадим, ки тақвимиҳои мукамал ханӯз ба тартиб дода нашуда буданд, мардуми тоҷик ҳисоби фаслҳои сол, эътидолҳои баҳорию тирамоҳӣ ва қисмҳои вақтро дар давоми шабонарӯз аз мушоҳидаи тақроршавии ҳодисаҳои табиат, гардиши ҷирмҳои осмонӣ ва рафтори ҷонварон муайян мекарданд. Таҷрибаҳо ва мушоҳидаҳо ба тақрор аз насл ба насл мегузаштанд, баъзе қонуниятҳои табиӣ кашф шуда, тақвимиҳои гуногун мурағаб мегардиданд. Аммо дар баробари ҷорӣ гаштани солшумориҳои шамсию қамарӣ ва дертар тақвими григориянӣ гоҳшумориҳои мардумӣ низ то миёнаҳои садаи ХХ ва ҳатто то ба рӯзгори мо арзи вучуд ва иҷрои вазифа кардаанд.

Роҷеъ ба тақвиму гоҳшумориҳои анъанавии халқи тоҷик муаррихону мардумшиносон аз қабилӣ М.С. Андреев, Н.А. Кисляков, М. Раҳимов, И. Муҳиддинов, У. Ҷаҳонов, М. Забиоров, М. Холов, Р. Аҳмадов, Н. Шакармамадов, М. Эшонқулов ва дигарон дар китобу мақолоти худ маълумоти пурқимати таърихӣ этнографӣ оварда, аҳамият ва мавқеи онҳоро дар ҳаёти мардуми кӯҳистон баррасӣ кардаанд. Махсусан, рисолаи илмӣ М. Холов бо унвони «Тақвимиҳои кишоварзии тоҷикони кӯҳистон» ва мақолаи М.Раҳимов «Ҳисоби вақт дар байни тоҷикони ҳавзаи дарёи Хингоб» ҷолиби таваҷҷӯҳ ва қобили истехсон аст, ки дар бораи солшумориҳои анъанавии

тоҷикон, баёни фаслу қисмҳои замони фарҳанги суннатӣ ва ҷашну маросимҳои кишоварзии тоҷикони кӯҳистон маълумоти муфиде медиҳанд.

Мардуми тоҷик, чи тавре ки қайд шуд, замони баробаршавии шабу рӯз ё худ эътидоли баҳорӣ, фарорасии ҷашни Наврӯзро аз рӯи нишонаҳои зиёде мукаррар менамуданд. Дар шаҳрҳои калону хурд, ки мардуми босавод бештар буданд, асосан бо тақвимиҳои шамсию қамарӣ саруқор доштанд. Аммо аҳолии деҳаву навоҳии кӯҳистон барои таъйини замону қисматҳои рӯз гоҳшумориҳои суннатии табииро ба қор мебарданд.

Тавре ки маълум аст, тибқи тақвими хичрии шамсӣ, соли нав ҳамон соату дақиқаи сонияе фаро мерасад, ки офтоб ба бурҷи барра (ҳамал) ворид шавад. Ҳаким Умари Хайём дар «Наврӯзнама» дар мавриди таъйини замони фарорасии Наврӯз ва бунёдгузоштани ҷашни мазкур чунин навиштааст: «...аммо сабаби ниҳодани Наврӯз он будааст, ки чун бидони-станд, ки офтобро ду давр бувад, яке он ки ҳар сесаду шасту панҷ рӯз ва рубъе аз шабонарӯз ба аввали дақиқаи Ҳамал боз ояд, ба ҳамон вақту рӯз, ки рафта буд, бад-ин дақиқа натвонад омадан, чи ҳар сол аз муддат ҳаме кам шавад. Ва чун Ҷамшед он рӯзро дарёфт Наврӯз ном ниҳод ва ҷашн оин овард ва пас аз он подшоҳон ва дигар мардумон бад-ӯ иқтидо карданд»¹.

1. Умари Хайём. Наврӯзнама, дар маншаъ ва таърихи одоби ҷашни Наврӯз. Тасҳех ва таҳшияи Мучтабо Минуй. Техрон: Интишороти Асотир, 1380 ш. С.2.

Тахвили сол ва фарорасии Наврӯз ҳар сол дар доираи якчанд соат тағйир меёбад. Дар ҳамин замон нуқтаи эътидоли баҳорӣ ба вукӯъ меояд, яъне шабу рӯз аз лиҳози дарозии вақт баробар мешаванд. Бино бар таҳқиқоти табиатшиносон, эътидоли баҳории шабонарӯзӣ 63,6% дар рӯзи 20-уми март мувофиқ меояд ва 32,8% дар 21-уми март, дар рӯзи 19-уми март 3,6% мебошад.¹

Дар гузашта дар минтақаҳои гуногуни кӯҳистон тоҷикон тақвиму гоҳшумориҳои худро доштанд, ки ба мушоҳидаҳои гардиши офтобу моҳ, сайёраву ситораҳо, нишонаҳои табию дастсохт, афтиши сояи ҷисмҳо ба нуқтаҳои муайян, нишонаҳои табию дастсохт ва кӯчидану рафтори ҷонварон асос ёфта буд.

Тақвими «Офтоб дар мард»

Яке аз тақвимиҳои хоси мардуми Бадахшони Тоҷикистон ҳисоби «офтоб дар мард», ба замони мардуми маҳаллӣ хирпичор мебошад. Ҳисоби вақт аз рӯйи узвҳои бадани инсон аз гоҳшумориҳои қадимаи тоҷикон буда, дар Қаротегину Дарвоз, Ванҷу Язғулом, Ишкошим, Рӯшон, Шуғнон, Вахон, инчунин дар байни тоҷикони водии Фарғона (Сӯх) аз ҷониби мардумшиносон ба қайд гирифта шудааст. Ин навъи тақвими тоҷикони Афғонистон ва ҳатто дар Покистон ҳам истифода мекарданд. Онро сокинони ин минтақаҳо бо номҳои «ҳисоби мард», «офтоб дар мард», «панҷоҳи мард», «нишонҳо» ва монанди инҳо низ номбар мекунанд. Тибқи ҳисоби ин тақвим, офтоб дар ҳар як узви бадан якчанд рӯз меистад. Масалан, се рӯз дар камар, се рӯз дар зону, дар пою ноҳунҳо ва ғайра².

Мувофиқи тасаввуроти тоҷикони ҳавзаҳои дарёи Хингоб, Наврӯз замоне фаро мерасад, ки офтоб ба нишонаи «дил» ворид шавад. Ин айём се рӯз давом карда, иди *Соли нав ё Сари сол* барпо мешавад³. Дар ҳисоби сокинони баъзе деҳаҳои Наврӯз дар давраи «камар» ё «қордафсон» (рон) фаро мерасидааст. Мутобиқи ҳамин тақвим аксари мардум қорҳои деҳқониро оғоз мекарданд ва ё анҷом медоданд. Иҷрои бархе аз маросимҳои мавсимӣ ва расму одатҳо низ аз рӯйи ҳамин гоҳшуморӣ сурат мегирифтаанд.

Дар Бадахшон, ки тақвими «офтоб дар мард» (хирпичор) қорбурди васеъ дошт ва дорад, низ нишонаи «дил» замони тахвили соли нав ба шумор мерафтааст.⁴

Ситораҳо ҳамчун нишонаи тағйини фарорасии баҳор

Мардуми тоҷик аз қадимулайём гардиши сайёраҳоро мавқеи ситораҳо ва таносуби ҷойгиршавии онҳоро мушоҳида намуда, замону фасли солро муайян мекарданд. Махсусан, фарорасии соли нав ва дигар айёми наҳсу саъдро сокинони деҳоти кӯҳистон аз рӯйи мушоҳидаҳои ҷирмҳои осмонӣ анҷом медоданд.

Дар деҳаҳои Ушхарв ва Шкеви ноҳияи Дарвоз мардум пагоҳии барвақт, пеш аз субҳидам ба ҷониби ғарб, ба сӯйи нишонае дар кӯҳсор, ки «Наврӯзгаҳ» номида мешуд, назар карда пайдоиши се ситораи равшанро мушоҳида мекарданд. Агар ин ситораҳо намудор шаванд, он гоҳ фарорасии Наврӯз собит мешуд ва мардум 7 рӯз *Соли навро чашн мегирифтанд*⁵.

Ҳамин гуна қуллаи Наврӯзгаҳ дар ҳавзаҳои дарёи Хингоб низ мавҷуд буд,

1. Heydari-Malayeri M. A concise review of the Iranian calendar. Paris Observatory homepage. In: <http://aramis.obspm.fr/~heydari/divers/ir-cal-eng.html>. P. 3.

2. Барои маълумоти бештар ниг. Холов М. Тақвимиҳои кишоварзии тоҷикони кӯҳистон. Душанбе: Ирфон: 2006.

3. Рахимов М.Р. Исчисление времени у таджиков бассейна река Хингоу в XIX – начале XX века // Советская этнография. №2, 1957, стр. 75.

4. Шакармамадов Н., Шакармамадов О. Наврӯзи Бадахшон (расму оинҳо). Хоруғ, 2002. С.11.

5. Этнография таджиков Каратегина и Дарваза. Душанбе: Дониш, 1966, с. 195.

ки мардумони дехоти наздик эътидоли баҳоронаи офтобро аз рӯи он мушоҳида мекарданд. Чун баробаршавии шабу рӯз дар баҳор фаро мерасид, онҳо мегуфтанд: «*афтов дар хунаи баҳор расӣ*» ва «*шабу руз яг гараманд*». Одамон чунин меҳисобиданд, ки дар ин айём офтоб 3 рӯз дар як нуқта истода, пас аз он ба самти шимол ҳаракат мекунад¹.

Сокинони деҳаи Қалъаи Лаби Оби Қаротегин низ дар айёми Наврӯз дар ғарб намудоршавии се ситораро мушоҳида мекарданд. Ба ақидаи онҳо офтоб дар ситораи аввал як рӯз, дар ситораи миёна (дуюм) – ду рӯз ва дар ситораи охирон (сеюм) як рӯз (ҳамагӣ 4 рӯз) меистод. Пас аз он фасли зимистон ба охир расида, баҳор медаромад ва иди Наврӯз чашн гирифта мешуд.

Сокинони ҳавзаи дарёи Хингоб ба мисли деҳаҳои Қаротегину Дарвоз пеш аз тулӯи офтоб дар самти ғарб пайдошавии се ситораи дурахшонро мушоҳида мекарданд. Барои ин ҷойи махсус интихоб шуда буд, ки онро «наврӯзгаҳ» ё «нишоначогаҳ» меномиданд. Агар ин се ситора намудор шаванд, Наврӯз фаро мерасид ва агар нашаванд, мушоҳидаро давом медоданд. Пас аз пурра пайдо шудани ин се ситора дар ин дехот иди Наврӯз бо тантана чашн гирифта мешуд².

Расидани сояи офтоб ба нуқтаҳои муайян

Шеваи дигари таъйини таҳвили сол дар байни аҳолии кӯҳистон мушоҳидаи ҳаракати офтоб ва афтидани сояи он ба нуқтаҳои муайян ба шумор мерафт. Асосан гардиши офтоб аз рӯи ҷойҳои нишонашуда дар қаторкӯҳҳо, қуллаҳо, дарахтон, сангҳо ва ғайра мушоҳида

мешуд, ки офтоб дар паси онҳо ғуруб ё тулӯ мекард. Ҳисоби рӯзҳои солро мардум ба ҷуз аз нуқтаҳои тулӯ ва ғуруби офтоб, равиши сояи қуллаҳои кӯҳ, ҳамчунин аз раван ба нишонаҳои гуногуни хонаҳои анъанавӣ расидани нури офтоб ва ғайра муайян мекарданд. Яке аз кӯҳансолони деҳаи Сорчи ноҳияи Роштқалъа Худоёров Файзулло (85 сола) гуфтааст: «Ҳангоме ки аз равзанаи хона офтоб рост ба болои шахсути хона меафтад, мегӯянд, ки "офтоб дар мард афтод", яъне офтоб қувват гирифт ва метавонем, ки ба Наврӯз тайёри бубинем»³.

Мардумшинос Кисляков Н.А. гоҳшумориҳои сокинони ноҳияи Тавилдарарро баррасӣ намуда, навиштааст, ки: «гардиши солони офтоб бо аломатҳои махсус дар даруни манзил нишона шуда буданд. Ин аломатҳо аз рӯи афтиши нури офтоб аз равзани болои хона муайян мешуданд»⁴. Ҳамин гуна таҷрибаҳои М.С. Андреев ва А.А. Половцов дар Вахону Ишқошим мушоҳида кардаанд. Мардуми ин минтақа нуқтаи таъйини фаслу вақтҳои рӯзро офтобнишон меномиданд.⁵

Дар водии Хуф фарорасии соли нав аз рӯи сояи қуллаи Чироқ чунин муайян карда мешуд. Агар сояи ин қулла, ки баҳорон дар водӣ аз поён ба боло ҳаракат мекард, бори яқум ба қабристони Одна-маҷад мерасид, он аз фарорасии соли нав дарак медод. Дар деҳаи Вистуҷ фарорасии Наврӯзро аз афтодани сояи қуллаи Чироқ дар оғили Курбонмаҳмад, ки дар сари роҳи Адарчода то Бисчиғ, наздикии қабристони Одна-маҷад воқеъ буд, мефаҳмиданд.⁶

1. Холов М. Таквимҳои кишоварзии тоҷикони кӯҳистон. Душанбе: Ирфон: 2006, с. 78.
2. Рахимов М.Р. Исчисление времени у таджиков бассейна река Хингоу в XIX – начале XX века // Советская этнография. №2, 1957, стр. 77.

3. Шакармамадов Н., ҳамон китоб, с. 10.
4. Кисляков Н.А. Старинные приемы земледельческой техники и обряды, связанные с земледелием, у таджиков бассейна реки Хингоу // Советская этнография. №1, 1947, с. 113.
5. Андреев М.С., Половцов А.А. Материалы по этнографии иранских племен Средней Азии // Сборник музея антропологии и этнографии при императорской Академии наук. №9, СПб, 1911. С. 27.
6. Андреев М.С. Таджики долины Хуф, вып. II, Сталинабад, 1958. С.320; Холов М., ҳамон асар, с.55.

Дар қисми ғарбии деҳаи Сафедорони ноҳияи Тавилдара куллаи Наврӯзгаҳ мавҷуд аст, ки аз ҷануб ба самти шимол ҷойгир шудааст. Аз замони қадим мардум мушоҳида кардаанд, ки офтоб дар фаслҳои гуногуни сол дар нуқтаҳои мухталиф гуруб мекунад. Ҷойи ҷамъиятии мушоҳида аз рӯйи ҳаракати офтоб масҷиди деҳа ба шумор мерафт. Дар девори ғарбии масҷид, каме аз сақф пасттар ду тирезачаи начандон калон бо номи «дарича» ва дар девори шарқии он як тирезача мавҷуд буд. Ин тирезачаҳо на танҳо барои даромадани равшанӣ ва ҳамаҷун сӯроҳии дудбаро хизмат мекарданд, балки махсус барои мушоҳидаи тулӯъ ва гуруби офтоб сохта шуда буданд. Аз ин тирезачаҳо тулӯъ ва гуруби офтобро дар рӯзи эътидоли баҳорӣ (инчунин тирамоҳӣ) мушоҳида кардан мумкин буд. Вақте ки офтоб ба миёнаи Наврӯзгаҳ расид, мардум ба ҳисоб мегирифтанд, фасли зимистон поён ёфт ва айёми эътидоли баҳорӣ фаро расидааст. Ин айём тақрибан 21-22 март ба вуқӯъ меояд ва мардум он рӯзро бо номи Сари Сол ё Наврӯз ҷашн мегирифтанд.¹

Назар ба иттилооти мардуми шимолносон М.Раҳимов ва Н. Кисляков, чунин кулла ё нуқтаи Наврӯзгаҳ дар бисёр ҷойҳо, аз ҷумла дар Тавилдара, Дарвозу Қаротегин муқаррар шуда буданд. Мувофиқи маълумоти М.Эшонқулов, дар Кӯҳи Дарवेशи Зарафшон (Панҷакент) роғе вучуд дорад, ки онро мардум «Наврӯзгаҳ» меноманд. Дар охири зимистон мардум аз ҳамин роғ намоён шудани офтобро мушоҳида мекарданд. Ҳамин ки аз тарқиши он офтобро دیدанд, он рӯз рӯзи аввали Наврӯз ҳисоб мешуд.²

Дар Ваҳон, деҳаи Ямг санге мавҷуд аст, ки мардум онро «офтоббин» ном

мебаранд. Чанд рӯз пеш аз ҷашни Наврӯз мӯйсафедони ин деҳа ба воситаи ин санг фарорасии Наврӯзро мушоҳида мекунанд. Ин олоти сангӣ дар ҳамворӣ ҷойгир шудааст ва дар миёнҷойи он сӯроҳие мавҷуд аст, вақте ки офтоб вориди он гашт, одамон пай мебаранд, ки аллакай Наврӯз фаро расидааст. Ин мушоҳидаи мардум танҳо аз 18 то 21-уми март ба амал меояд. Тибқи иттилоии ӯянда – Бандишоев А., ин тарзи муайянкунии вақт аз даврони қадим инчониб идома доштааст.³

Ҳамин гуна санг-олоти муайянкунандаи вақт дар деҳаи Рини ноҳияи Ишкошим мавҷуд будааст.⁴

Сокинони деҳаи Каҳдараи ноҳияи Рашт номи куллаеро «Санги Даврон» номидаанд. Вақте ки офтоб ба «Санги Даврон» мерасид, мардуми ин деҳа фарорасии айёми Наврӯзро муайян мекарданд. Ривоят мекунанд, ки «Даврон» ном ҷавони хузарбе дар ин деҳа дар замони гузашта зиндагӣ мекардааст. Ӯ духтари зебоеро дӯст медорад. Аз онҳо фарзанде [ба олам] намеояд. Чун онҳо ҳамдигарро дӯст медоштанд, то поёни умр бефарзанд бо ҳам умр ба сар мебаранд. Даврони бефарзанд барои абадӣ гардонидани номи худ чандин сол заҳмат кашида, муайян менамояд, ки нури хуршед ба куллаи ёлае, ки рост омад, айёми Наврӯз фаро мерасад. Даврон санги бузурги лӯлашакро тарошида, чанд сол заҳмат кашида, ба ҳамон кулла бароварда, сангро насб менамояд. Ҳар сол хуршед, ки ба он кулла ва санг расид, айёми Наврӯз фаро мерасад ва сокинони ин деҳа ҷашни Наврӯзро бо ғараҳу шодӣ таҷлил намуда, Даврони бефарзандро ба некӣ ёд мекунанд ва барои ҳамин ҳам он куллро «Санги Даврон» ном кардаанд.⁵

3. Маълумот аз бойгонии муаллифи мақола; ӯянда: Бандишоев А., сокини д. Ямчи н. Ваҳон, 22-сола.

4. Муқимов Р., Каримов М. Традиция, Пережившая тысячелетия. В кн. «Навруз как явление мировой культуры». Душанбе, 2012. С.109.

5. Аҳмадов Р. Фолклори маросимҳои мавсимии тоҷикони Осиёи Марказӣ. Д.: Дониш, 2007, с. 97.

1. Раҳимов М.Р. Исчисление времени ..., с. 80.

2. Эшонқулов М. История земледельческой культуры горного Согда (с древнейших времен до начала XX в.). Душанбе: Деваштич, 2007, с. 392

Дар байни мардуми водии Хуф, тибки иттилои М.С. Андреев, Соли нав ду маротиба дар як сол ба қайд гирифта мешуд. Азбаски дар вақти эътидоли баҳорӣ офтоб аз як нуқтаи муайян ба нуқтаи дигари ниҳой ҳаракат мекард ва эътидоли тирамоҳӣ ба вукуъ меомад, мардум баробаршавии шаборӯзии аввалро Сари соли бӯҳор ва дуомиро Наврузи тирамо меномиданд.¹

Ин гуна нишонаҳо дар деҳоти кӯҳистони тоҷик зиёд буданд ва то густариш ёфтани таквими мелодӣ вазифаи худро иҷро менамуданд.

Мушоҳидаҳо ва таъйини вақт аз рӯи кӯчи мавсимӣ ва рафтори ҷонварон

Дар баробари мушоҳидаҳои ҷирмҳои осмонӣ ва гардишу афтидани сояи офтоб дар мавзӯҳои муайян мардуми тоҷик инчунин кӯчишу рафтори ҷонварони мухталифро мушоҳида карда, фарорасии баҳорро таъйин менамуданд. Ин мушоҳидаҳои фенологӣ барои муайян кардани замони фарорасии мавсими баҳор, оғози қорҳои кишоварзӣ, кишти зироат, молдорӣ, боғдорӣ ва ғайра истифода мешуданд. Чунончи, аҳолии деҳоти хавзаи дарёи Хингоб дар оғози баҳор паридани омадани парандаи хурд – санговдавакро мушоҳида кардаанд. Дар ин айём инчунин паррандаи дигар шохник паридани меомадааст, гамбуски хурди сиёҳ – говак пайдо мешудааст, гулҳои зардаку сиёҳгӯш – гули чоғузак мерӯидаанд.

Тибқи боварҳо, одаме, ки бори аввал дар баҳор бо санговдавак рӯбарӯ мешавад, бояд аз аҳволу саломатии мурғи афсонавӣ – Симуриг чунин пурсон шавад: «Эй, санговдавак, Симуриг дар пушти кӯхи Қоф чи тавр зиндагӣ дорад?». Ривояте маъмул буд, ки санговдавак тухм гузошта аст ва Симуриг онҳоро пахш намуда, чӯча бароварда калон кардааст.²

Мардумони шаҳри Бухорои шариф, Самарқанд, Шаҳрисабз ва сокинони водихои Ҳисору Зарафшону Фарғона бо дидани лаклак бар он бовар буданд, ки баҳор расидааст, чашни Наврӯз наздик аст. Чунки лаклак қосиди баҳору Наврӯз буда, одамони аз сармои зимистон дилтанг гардида баробари дидани ин паррандаи сафеди гардандарози зебо шоду масрур мешуданд, ки фасли баҳор расидааст.³

Дар даврони қадим дар дигар шаҳру навоҳии Осиёи Марказӣ лаклак муждарасони баҳор ба шумор мерафт. Чуноне ки Е.К. Боровкова қайд кардааст: «Лаклак аз кишварҳои дур бо худ баҳорро, шодию иқболро меовард... Бо омадани лаклак қорҳои кишоварзӣ ва ғайра шурӯъ мешуд. Аз ин рӯ, мардум омадани онро бесаброна интизор мешуданд ва дар бораи паридани омадани лаклак суруду тарона ва шугуну боварҳои зиёде эҷод кардаанд»⁴.

Ҳамин гуна тасаввурот дар Ҳисори бостонӣ низ мушоҳида шудааст. Рӯзҳои Наврӯз лаклакҳо ба Ҳисор паридани меомаданд, кӯдакон бо назораи онҳо бо як овоз суруд мехонданд:

*Чу лаклак бар Ҳисор омад,
Ба ҳар шохи чанор омад,
Ба деҳқон вақти қор омад,
Баҳори рафта боз омад.*⁵

Дар водихои Ҳисору Қаротегин ва Хатлон аз замони пеш пас аз ҷилаи калону ҷилаи хурдаки зимистон ва айёми ҳаҷдаи бузқуш ва дувоздаҳи кабқрав Соли нав фаро мерасид. Аз мушоҳидаҳои мардумони ин диёр маълум мешавад, ки пеш аз Наврӯз давраи 12-рӯзаи дувоздаҳи

3. Ахмадов Р., ҳамон асар, с.97.

4. Боровкова Е.К. Аист и связанные с ним приметы и поверья у местного населения // Сборник научного кружка при Восточном Факультете САГУ. Вып 1, Ташкент, 1928, с. 43.

5. Забарова М., Дӯстов З. Таҷлили Наврӯз дар Ҳисори Шодмон // Дар ҷустуҷӯи фарҳанги водии Ҳисор. Душанбе, 1992, с. 69.

1. Андреев М.С. Таджики долины Хуф ..., с. 167.

2. Рахимов М.Р. Исчисление времени ..., с. 83.

кабкрав кабкон аз водиҳо париди ба сӯйи кӯҳсор мерафтаанд.

Ба чуз аз омадани лаклаку санговдавак ва дигар паррандаҳо мардум дар фарорасии Наврӯз рафтори чонварони хонагири низ ба назар мегирфтаанд. Чунончи, сокинони Дарвоз мушоҳида кардаанд, ки дар айёми Наврӯз гурбаҳо (ва дигар чонварон) чуфт мешаванд. Ба лаҳҷаи мардуми таҳҷой «пишико дар талаби якдигар занаманд» ё ки «пишико мав гараманд» мегуфтанд.¹

Кӣ салоҳияти муайян кардани вақтро дошт?

Муайян кардани замони фарорасии соли нав кор ҳар кас набуд. Онро шахсони ҳисобдон, мӯйсафедони ботачриба, пиру халифаҳо ва рӯҳониён, ҳисоб карда мебароманд ва аз рӯйи нишонаҳо ба оммаи мардум эълон мекарданд. Дар маҳалҳои Бадахшон аз фарорасии идҳо яке аз бузургсолони деҳа аз рӯйи тулӯ ё ғуруби офтоб ва ё нишонаи сояи он дар ҷое халифаро огоҳ мекунад ва ӯ рӯзу соати чашнгирии идро таъйин мекард.²

М.С. Андреев ва А.А. Половцов дар китоби «Мавод доир ба қавмҳои эронии Осиёи Миёна» роҷеъ ба тақвимҳои мардумӣ ва нишонаҳои ташҳиси замону фаслҳо дар Вахону Ишқошим сухан ронда, шоир ва мутафаккири тоҷик Носири Хусравро асосгузори ин гоҳшуморӣ гуфтаанд.³

Дар байни мардуми кӯҳистон шахсони босаводу доно салоҳияти таъйини замони фарорасии соли навро доштанд. Нақл мекунанд, ки дар гузашта дар деҳаҳои миёнаоби дарёи Вахон пир Замрад зиндагонӣ мекард, ки ӯ ситорашинос ва ҳисобдони бузург будааст. Ӯ замони фарорасии

Наврӯзро муайян мекардааст ва пир Сайид Абдурахмонхон аз деҳаи Ширгин ба назди Замрад одами худро ба рои фаҳмидани рӯзи фарорасии соли нав мефиристодааст. Пас аз гирифтани мактуби ҷавобӣ Абдурахмонхон ба ҳамаи муридҳои худ фарорасии Наврӯзро хабар меод.⁴

Дар баъзе деҳоти водии Қаротегин соли навро «Соли нави охуни мулло Хошок» ё «Наврӯзи охуни мулло Хошок» меномиданд. Зеро мулло Хошок тақвими суннатиро хуб медонистааст ва даврахоро муайян карда, ба мардум хабар меодаст. Аз ин сабаб одамон давраи баҳориро ба номи ӯ нисбат додаанд.

Дар деҳаҳои Қалъаи Лаби Об, Куглик, Лангаршо, Қизило, Ҳазорчашма, Кӯли Офтобрӯ, Кӯли Соярӯ, Яхакпаст ва ғайра аз рӯйи тақвими Мулло Хошок, Мулло Маҳмадкарим ва Мулло Фирдавсӣ рӯзҳои фаслҳоро ҳисоб мекарданд ва чашнҳои Хут ва Наврӯзро муайян менамуданд. Дар бораи шахсияти Мулло Маҳмадкарим ва Мулло Фирдавсӣ касе маълумот надоштааст. Онҳо ҳисобдонҳо ва ситорашиносони халқӣ буда, дар асрҳои пеш зиндагӣ карда будаанд.⁵

Ба ин монанд дар деҳаҳои Бобои Валӣ, Дараи Ғусфандак, Қалъаи Дашт ва Элоки ноҳияи Файзобод мардум ҳисоби вақт ва фарорасии Соли Навро аз рӯйи тақвими домумло Толиб муқаррар мекарданд.

Мунодии Наврӯз

Аз замонҳои қадим барои даъват кардан ба чашну сур ва маросиму маърақаҳо шахсони муайян муваззаф буданд, ки онҳоро мунодӣ, ё худ ба

1. Холов М., ҳамон асар, с.26.

2. Шакармамадов Н., ҳамон асар, с.12.

3. Андреев М., Половцов А., ҳамон асар, с. 27

4. Мухиддинов И. Обряды и обычаи припамирских народностей связанные с циклом сельскохозяйственных работ // Древние обряды верования и культуры народов Средней Азии. М., 1986. с. 71; Холов М. Ҳамон асар, с.60.

5. Таджики Каратегина и Дарваза. С. 188-189.

кавли мардум чорчӣ меномиданд. Чунин шахсон замони фарорасии Наврӯз эълон карда, мардумро ба идгоҳ даъват менамуданд ва замону макони баргузори мусобиқаҳои варзишию хунариро ба мардум мерасониданд. Мунодӣ бо асп кӯча ба кӯча гашта, одамонро хабар мекард. Аммо шакли нисбатан қадими даъват ё эълони фарорасии Наврӯз дар водии Яғноб боқӣ мондааст. Тибқи иттилоъи Т.Ёрзода, дар Яғноб субҳи Наврӯз як пири донишманд ва деҳқони асил ба болои бом, ё ягон баландӣ баромада, пайдо шудани нури офтобро интизорӣ мекашад. Ҳамин ки нури офтоб пайдо шуд, пири хирадманд бо садои баланд ба мардум рӯй оварда чунин мегӯяд:

*Ҳой мардумон, имрӯз Наврӯз!
Офтоб аз хонаи зимистон*

баромад,

*Ба дари хонаи баҳор даромад!
Турна омад, соли нав даромад!*

Мардум бо шунидани ин мурочиат ҳама ба майдони идгоҳ рафта, чой тайёр мекунанд. Аз пайи ороستاني дастархони наврӯзӣ ва ҳар хел нӯшу неъмат мешаванд ва гайра.¹

Дар шаҳри Ҳисор дар замони пеш фарорасии Наврӯзро ба тарзи дигар эълон мекардаанд. Дар ин бора сокини куҳансоли деҳаи Ҳисор, мӯйсафеди 96-сола Абдуҳалим Раҳимов дар бораи чашни Наврӯз дар Ҳисори тоинқилобӣ чунин ҳикоя мекунад: «моҳи ҳамал, вақте ки офтоб ба тарозу шуд, тӯпҳои назди дарвозаи арки қалъа ва рӯйи деворҳои он шиллик мекарданд. Бек ба ошпазону нонвойчиёни шаҳр фармон дода буд, ки рӯзҳои ид ба бачагон бепул як коса ошу якто нон диҳанд».²

1. Ёрзода Т. Фолклори Яғноб. Душанбе: Имперриал-Групп, 2007, с. 296-298.

2. Забарова М., Дӯстов З., ҳамон асар, с.69.

Боварҳо роҷеъ ба фарорасии Наврӯз

Дар мавриди фарорасии Наврӯз, махсусан, замони тахвили сол мардумшиносону муҳаққиқони фолклор ривояту боварҳои гуногунро сабт намудаанд, ки бо вучуди бофтаву ҳаёли будани онҳо, паҳлӯҳои дигари муносибати мардум оид ба тахвили сол дар онҳо бозтоб шудаанд. Чунончи, дар лаҳзаҳои даромадани соли нав мардум кӯшиш мекарданд, ки чашмашон ба одамони накурӯй ва манзараҳои тозаву озода расад. Мардум дар арафаи Наврӯз дарвозаҳои худро воз менамуданд ва кӯшиш мекарданд, меҳмони аввалин баъди тахвили сол мард бошад. Дар ин лаҳзаҳо ҳамчун шугуни нек нахуст шир ё ғулингоб менӯшиданд. Бо умеди он ки соли нав барояшон хушу гуворо гузарад, аз асалу ширинӣ ва мураббоҳо чошнӣ мегирифтанд.

Вобаста ба Наврӯз дар байни мардуми кишоварз ва молдори тоҷик як силсила ақидаҳо ва фолу пешгӯиҳо арзи ҳастӣ намудаанд, ки дар онҳо ҷаҳонбинӣ ва муносибати тоҷикон роҷеъ ба ҳодисаҳои табиат ва ҳосили заҳмати деҳқонон ифода ёфтаанд. Масалан, дар арафаи Соли Нав раъду барқ шавад, сокинони бисёр мавзеи куҳистони тоҷикнишини Варорӯд берун баромада, ба бом чумчаеро мепартофтанд. Сипас баромада мезданд, ки агар чумча пару афтада бошад фоли нек мезданд ва агар баръакс даҳонаш воз бошад гумон мекарданд ва ҳаде мезданд, ки соли пешомад камбориш шуда, ҳосили кишоварзӣ рушд намекунад, мардум азият хоҳанд кашид. Ё худ дар рӯзҳои наврӯзӣ агар турнаҳо бенизому баланд парвоз кунанд, соли деҳқонӣ камҳосил меояд ва тирамоҳаш бардавом хоҳад шуд. Агар турнаҳо паст парвоз намоянд, бар он бовар буданд,

ки сол орому бобаракат ва серборону серхосил хоҳад шуд. Ё худ агар мардум дар айёми Соли Нав лаклакро аз пешаш бинанд, фоли нек мегирифанд ва агар аз қафояш бинанд, ношод мешуданд, ки соли деҳқонӣ камхосил хоҳад шуд.¹

Граф А.А. Бобринский, яке аз маъмурони Русияи подшоҳӣ, ки дар ибтидои садаи 20 ба Бадахшон омада буд, шоҳиди бовару эътиқод ва расму ойинҳои ачибе шудааст. Ӯ дар китобаш «Кӯхистониёни болооби Панҷ» навиштааст, ки дар Ишкошим дар соли нав як нафар пеш-пеш карда харро ба хона медароварад. Ӯ ба аҳли хонавода мурочиат карда мегӯяд: "инак ман ба назди шумо соли навро овардам". Ба китфи мард ва болюи хар орд мепоянд. Дар як гӯшаи хона чав ва дар кунҷи дигараш коҳ гузошта шудааст, агар хар ба сӯи коҳ равад, соли нохуб хоҳад шуд. Аммо агар хар ба тарафи чав майл кунад, сол неку бобарор мешудааст. Касе, ки хар надошт, ба хона гӯсфанд ё говро медаровард.²

Дар боварҳои баъзе тоҷикон Наврӯз ҳамчун рӯҳ ё фариштае тасаввур мешуд, ки дар замони муайян вориди хонаҳо мегардидааст. Дар байни тоҷикони ҳавзаи дарёи Кешкрӯд (Қашқадарё) ақидае ҳаст, ки «Наврӯз шомгоҳон, ҳамзамон бо рӯшан гардидани чароғи хонаҳои мардум аз роҳ хоҳад расид. Зеро ба пиндори басо бостонӣ, равони гузаштагон ба равшани чароғ ва оташ фуруд меоянд ва бо худ пайгоми Наврӯзи Парвардигорро меоваранд. Бар асоси ҳамин гуна бовар аст, ки чароғро дамдами нишастани хуршед фурузон мекунанд.³

1. Аҳмадов Р., ҳамон асар, с. 387.

2. Бобринский А.А. Горцы верховьев Пянджа (Ваханцы и ишкашимцы). Очерки быта. М.: 1908, с. 98.

3. Рачабӣ Р. Наврӯз дар Кешкрӯд. Техрон, 1384 (бо хуруфи форсӣ). С. 21.

Ақидаву боварҳо роҷеъ ба Наврӯз зиёданд ва мақолаи алоҳидаву баррасии ҷудогонаро тақозо доранд. Дар фароварди сухан дар асоси маводу баррасиҳои дар боло овардашуда тарзу шеваи таъйини фарорасии соли навро метавон ба гурӯҳҳо чунин табақабандӣ кард:

1. Ҳисоб аз рӯи солшумории эронии хуршедӣ (ба бурҷи барра ворид шудани офтоб);

2. Таквими «офтоб дар мард» (расидани офтоб ба нишонаи "дил");

3. Мушоҳидаи намудор гаштани ситораҳо дар ҷойи муайян;

4. Расидани сояи офтоб ба нуқтаҳои муқарраршуда (сояи қуллаву шахҳо ва сангҳо ба иморатҳо);

5. Дар паси нишонае тулӯъ ё гуруб кардани офтоб (дар паси қуллаҳо, харсангҳо, тарқишҳо)

6. Намудор шудани шуои офтоб аз сӯроҳиҳо (аз равзана, роғҳо, сангҳои сӯроҳ);

7. Мушоҳидаҳои фенологӣ ё худ кӯчишу рафтори ҷонварон, инчунин рӯидани гиёҳу гулҳои баҳорӣ (санговдавак, лаклак, парасту, кабк, гурба, гамбуск).

Ҳамин тариқ, дар байни тоҷикони кӯхистон таквиму гоҳшуморӣ, муайян кардани замони фарорасии соли нав ва бовару эътиқодоти марбути он таърихи қадима дошта, то ба рӯзҳои мо бо иҷрои вазифаи худ омада расидааст. Дар ҳоле ки дар таквимиҳои қадимаи эронӣ рӯзҳои кабиса мавҷуд буданд, ҳар сол 5-6 рӯз пештар меомад ва замони баргузории Наврӯз ҳар сол дертар ё барвақттар эълон мешуд. Аммо дар гоҳшумориҳои анъанавии тоҷикон бар пояи ҳаракати офтоб ва афтиши сояҳои ҷисму ашӯҳо ба нишонаҳои муайян нисбатан дақиқтар муқаррар мегашт.

Калидвожаҳо: Наврӯз, соли нав, чашн, гоҳшумориҳои мардумӣ, тоҷикони кӯхистон, боварҳо.

УДК 396+37 таджик +902.7+8 таджик
Рахимов Д., кандидат филологических наук

ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАСТУПЛЕНИЯ НОВОГО ГОДА – НАВРУЗА ПО ТАДЖИКСКИМ НАРОДНЫМ КАЛЕДАРЯМ

Таджикские народные календари носят следы глубокой древности. Эти календари сохранились, хотя и в изменной форме, еще в середины XX в. Судя по работам таджикских и русских этнографов и фольклористов, наступление весеннего равноденствия определились по природным и фенологическим признакам. Горные таджики в период наступления нового года наблюдали за поведением домашних животных, прилетам птиц, цветению растений и по другим явлениям природы. А также движение солнца являлось мерилем времени наступления весны у таджиков долины Зеравшана, Ферганы, Каратегина и Дарваза, горного Бадахшана других местностей. Годовое движение солнца определяли по специальным знакам, нанесенным в определенных местах: внутри жилых домов, в мечетях, во дворах и тд. Определяли наступление Навруза и по восходу и заходу солнца за высокие скалы и ущельях, так называемых Наврузгах.

Одной из самобытных и очень древних форм земледельческого народного календаря является исчисление времени года и сроков наступления сельскохозяйственных работ соответственно частям человеческого тела. С вступлением солнца в знак «сердца» наступил новый год и жители Бадахшана праздновали Шогун-бахор (Навруз).

Ключевые слова: Навруз, новый год, праздник, народные календари, горные таджики, поверья.

UDK 396+37 tajik +902.7+8 tajik
Rakhimov D., Candidate of Philology

DEFINITION OF APPROACH OF NEW YEAR - NAVRUZ ON TAJIK NATIONAL CALENDAR

The Tajik national calendars bears traces of an extreme antiquity. These calendars have remained, though in a deformation form, in middle XX century. The Judge on works of the Tajik and Russian ethnographers and specialists in folklore, approach spring equinox were defined to natural and phenological signs. Mountain Tajik in approach of new year observed of behavior of domestic animals, to arrivals of birds, flowering plants and other natural phenomena. As well as sun movements was a criterion of time of approach of spring in Zeravshan, Fergana, Karategin and Darvaz valleys, mountain Badahshan and other districts. Annual sun movements defined on special signs, putting in certain places: in apartment, houses, in mosques, in court yard etc. Have defined approaches of Navruz and on rising and sunset for high rocks and gorges, so-called Navruzgoh.

One of original and very ancient forms of an agricultural national calendar is computation of time of a year and terms of approach of agricultural works according to parts of a human body. With the introduction of the sun as a sign of "heart" there has come new year and inhabitants of Badahshan celebrated Shogun-bahor (Navruz).

Key words: Navruz, new year, a holiday, national calendars, mountain Tajik, popular belief.

УДК 396+792+78 тоҷик
Обидпур Ҷ., профессор

НАВРҶЗ ВА РАҚСУ МУСИҚӢ

Наврӯзи байналмилалии тоҷикон, ки 21 – марти ҳар сол чашн гирифта мешавад, тақрибан беш аз панҷ ҳазор сол пеш бо инкишофи деҳқонӣ пайдо шудааст. Наврӯз дар аҳди Ҳахоманишиён тақмил ва ривоч ёфта, ба ҳукми анъана даромад ва ба иди расмии мардуми ориёӣ табдил ёфт. Дар васфи Наврӯз Саъдӣ Қосимӣ чи хуб гуфта: «Наврӯз зеботарин, волотарин, гаронбахотарин, муқаддасотарин ва бузургтарин шиносномаест, ки дар он садои қалби ҳар як тоҷик инъикос ёфтааст. Таърихи Наврӯз – таърихи фарҳанг, таърихи ойин, таърихи хулқ, таърихи анъана, таърихи одат, таърихи мардум буда, оинаест, ки мо дар он худро мебинем ва дар он худро мешиносем» [3, с. 22].

Ҷашни Наврӯз, дар аҳди Сосониёну Сомониён боз ташаккул ёфт ва ба ҳукми анъана даромад. Дар васфи Наврӯз шеър мегуфтанд ва ромишгарон онҳоро бо оҳанг месуруданду мерақсиданд. Дар ин аём силсилаи сурудҳо бахшида ба Наврӯзхонӣ аз тарафи ромишгари бузург Борбади Марвазӣ дар замони ҳукмронии шох Хусрави Парвиз рушд ёфт ва машҳур гардид. Тавре дар маъхазҳо омадааст, 30 лаҳни Борбадӣ ба силсилаи «Хусравониёт» мансуб буда, аз онҳо як қисмашон дар васфи Наврӯзу баҳор будааст.

«Соҷи Наврӯз», [2, с. 136] ки аз силсилаи сурудҳои Борбад будааст, ба Наврӯз мансуб аст. Дар ин суруд мавсими баҳор, Наврӯзи хучистапай, гулу лола, шодиву тараби мардум дар рӯзҳои иди навбаҳор васф гардидааст. Ба мисли ин суруд боз даҳҳо сурудҳои дигар мавҷуд будааст, ки бисёри онҳо то асри 13, то забт намудани муғулҳо дар байни мардуми Эрону Хуросон

ва Мовароуннаҳр маъмул будааст. Боз чандин сурудҳои дигари Борбад аз ин силсила ба монанди «Роҳи Мовароуннаҳрӣ», «Роҳи гул», «Роҳи Хусравонӣ» [2, с. 67], «Гулистон» [5, с. 369], «Дана» [5, с. 381], «Дилнавоз» [5, с. 404] ва ғайра, ки ҳама дар васфи баҳору Наврӯз будаанд, дар рӯзҳои чашнӣ суруда мешуданд. Ин сурудҳоро дар асрҳои 9-10 мардуми Бухорову Самарқанд ва баъзе ноҳияҳои Хуросон дар рӯзҳои иди баҳор месуруданд. Мутаассифона мисли дигар асарҳои Борбад, оҳангу матни онҳо то ба давраи мо омада нарасидааст.

Олими вазншиноси эронӣ Ҳусейн Али Маллоҳ дар китоби «Пайванди шеър ва мусиқӣ» дар бораи наврӯзхонии пеш аз ислом чунин нигошта: «Яке аз анвои таронаҳое, ки пардохтан ва хонданаш ба рӯзгорони пеш аз ислом мерасад, таронаҳои наврӯзхонӣ аст... ва то кунун чанд навъ наврӯзхонӣ дар нуқоти мухталифи кишвар шунида ва навиштааст» [1, с. 162].

*Гул дар гулистон омад,
Булбул ба бӯстон омад.*

Яке аз ойину суннатҳои тоҷикон дар аёми Наврӯз суманакпазӣ ва дар васфи Наврӯз сурудхонӣ аст. Азбаски суманакро танҳо занҳо мепазанд, 5-10 зану духтарҳо дар гирди дег чамъ шуда, бо кафлес ба навбат дегро кофта меистанд. Дар ин маврид байти «Суманак дар ҷӯш...»-ро бо усули дойранавозӣ ҳамчун нақароти суруд ҳама якҷоя месароянд. Баъди суруда ни нақарот, зани яккаҳон чор мисраъ шеъри дигарро дар ҳамин зарбу усул

танҳо ичро мекунад, ки матни он ҳам дар васфи суманак мебошад. Дар ин маврид духтарҳо бо навбат ба рақс мебароянд. Матни суруд дар васфи суманаку баҳор буда, оҳангаш дар зарбу усули шӯхи «уфар» ичро карда мешаванд, ки ин бошад.

Нақарот: *Суманак дар ҷӯи мо
кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча занем.*

Яккахон: *Суманак назри баҳор
аст,
Ҷашини ҳар шабзиндадор аст,
Дилхушӣ соле ба кор аст,
Иди наврӯзӣ муборак!*

Нақарот: *Суманак дар ҷӯи мо
кафча занем.
Дигарон дар хоб мо дафча занем,*

Яккахон: *Орзӯ дар дил хурӯшад,
Суманак дар дег ҷӯшад,
Дилхушӣ чома бишӯшад,
Иди наврӯзӣ муборак!*

Нақарот: *Суманак дар ҷӯи мо
кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча занем.*

Яккахон: *Суманак ширин бо
ёр аст,
Суманак аҷаб нигор аст.
Суманак зеби баҳор аст
Иди наврӯзи муборак.*

Нақарот: *Суманак дар ҷӯи мо
кафча занем
Дигарон дар хоб мо дафча занем.*

Ҳамин тарз боз яккахон чанд шеърро дар оҳанг месарояд ва нақаротхонон низ нақаротро давом медиҳанд.

Таронаҳои Наврӯзӣ хеле зиёданд ва дар онҳо васфи Наврӯз, аёми баҳор, шукуфтани гулу лола, сабзу хуррам гаштани дашту саҳро, аз замин баромадани сумбулу савсан, сабз шудани боғу дилафрӯз шудани лола суруда мешаванд. Аз шунидани чунин шеър суруд мардум кайфият мебаранд. Ин чанд таронаҳои мардумӣ низ дар зарбу усули «уфар», шӯх суруда мешаванд:

*Фасли Наврӯз аст, айёми баҳор,
Гул шукуфту гашт олам лозор,
Дашту саҳро сабзу хуррам
гаштааст.
Аз насими соф, ҳавош бегубор.*

*Иди Наврӯз асту фасли навбаҳор,
Ҳалқа дар ҷӯи карда, наргис
косадор,
Сумбулу савсан баромад аз замин.
Чеҳра бикишод ҳамчун
ёри маҳчабин.*

*Оби раҳмат омаду Наврӯз шуд.
Бог сабзу лола дилафрӯз шуд.
Ҳар ки аз ҷон хизмати устод кард,
Ёфт илму дар ҷаҳон фирӯз шуд.*

*Рӯзи Наврӯз асту булбул дар
чаман,
Аз фироқи баргу гул гӯяд сухан.
Ҳар саҳар мо ёди ёрон мекунем,
Синашон сад чок аст баҳри Ватан.*

Рубоӣҳои Наврӯзиро духтарону занҳо (6-8 нафар) ҳангоми дӯхтани чодари гулдӯзӣ бештар дар шакли суруд бо усули дойра ичро мекунанд. Баъзан онҳоро духтарҳо ба навбат кироат мекунанд. Рубоӣ низ дар як навъи «уфар» суруда мешавад ва дар ҳавои он рақс мекунанд. Ин ҷо аз рубоӣҳои мардумӣ, ки дар васфи Наврӯзу баҳоранд, чанд намуна меорем.

Наврӯза ба навбаҳор кай
мебинам,
Гулҳора ба шаши қатор кай
мебинам,
Гулҳора ба шаши қатор дар
фасли баҳор.
Дунёра ба як қарор кай мебинам.

Наврӯз шуду чу гул ҳама
хандонем.
Ин лаҳзаи умрро ганимат донем,
Шодона ба маҳфили ҷавонӣ оед,
Гулбазми арӯси сол бо ҳам
хонем.

Ҳар гул ба чаман хандаи зебо
дорад.
Ҳар хандаи гул сози дилоро
дорад,
Наврӯзи чаман ба гул дилорост
ҳаме,
Ҳар бог ба худ булбули шайдо
дорад,

Наврӯз расиду шоду хуррам
гаишем,
Аз рафтани дай ҷумла бе гам
гаишем,
Дидему чашидем ба сад меҳнату
гам,
Охир ба гули баҳор ҳамдам
гаишем.

Наврӯз шуду гул ба чаман ҷилвагар
омад.
Аз мугчаи ҳар шох нидои самар
омад.
Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон
гаит муаттар,
Аз бӯи гулу сабзаву райҳону
санавбар.

Дар иди Наврӯз бо дубайтиҳои Наврӯзӣ ба духтарон изҳори муҳаббат мекунам. Маъшуқаҳои худро бо Наврӯз муборакбод мегӯям. Чунки

бе ишқ Наврӯз кӯхнарӯз аст, яъне ўро шод карда наметавонад. Ин ҷо ду дубайтиро намуна меорем.

Муборак бод Наврӯзат, гули ман,
Баробар шуд шабу рӯзат, гули
ман,
Бигӯ, то кай баробар аз ҷудой,
Дили мову ту месӯзад, гули ман.

Гули ман, иди Наврӯзат муборак.
Чунин ҷабини дилафрӯзат
муборак,
Маро Наврӯз бе ту кӯхнарӯз аст.
Чу ман ёри бадомӯзат муборак,

Яке аз анъанаҳои хуби Наврӯз гулгардонӣ мебошад. Бачаҳо як ҳафта пеш аз Наврӯз ба талу пуштаҳо рафта гулҳои худрӯйи зардак, бойчечаку сиёҳгӯшро чида ба деҳа меоварданд ва дар рӯзи Наврӯз хона ба хона гашта, сурудхонон ба мардум муждаи омадани Наврӯзро мерасонданд. Инак яке аз матни он сурудҳо.

Баҳор омад, баҳор омад,
Баҳори лолазор омад,
Ба деҳқон вақти кор омад,
Баҳори нав муборак бод!

Гули сиёҳгӯш сувор омад,
Гули зардак қатор омад,
Гули савсан баҳор омад,
Баҳори нав муборак бод!

Гули сиёҳгӯш ҳафтрангай,
Хуроки кабки дилтангай,
Ҳамеша бар сараш ҷангай,
Баҳори нав муборак бод!

Гули зардак сано мега,
Ба ҳар паҳлӯ дуо мега,
Дуои мустаҷо мега,
Баҳори нав муборак бод!

Иди Наврӯз дар замони Ҳокимияти Шӯравӣ чашни динӣ шуморида шуда, гузаронидани онро расман иҷозат на-медоданд. Вале дар деҳот иди Наврӯзро ҳамчун иди баҳор, вақти киштукори деҳқонӣ чашн мегирифтанд. Шоирон дар васфи баҳору Наврӯз шеър иншо менамуданд ва композиторон онҳоро ба оҳанг медароварданд. Овозхонон бошад, ин сурудҳоро месароиданд ва дар фонди радио сабт менамуданд.

Айни ҳол дар фонди Радиои тоҷик зиёда аз 100 суруду таронаҳо дар васфи баҳору Наврӯз сабт гардида, маҳфузанд, ки як миқдори онҳоро композиторон дар ашъори шоирони класик, муосир ва халқ эҷод намудаанд. Ин ҷо чанде онҳоро номбар мекунем: Зиёдулло Шаҳидӣ «Бӯи гул» (шеъри М.Турсунзода), Ёқуб Сабзанов «Гули рӯи баҳор» (шеъри Ф.Ансорӣ) ва «Душанбеи баҳорон» (шеъри Ф.Ансорӣ), Дамир Дӯстмуҳаммадов «Наврӯз» (шеъри Б.Раҳимзода), «Суманак ва базми Наврӯзӣ» (шеъри А.Бобочон), Фозил Солиев «Бихандад лола» (шеъри Рӯдакӣ) ва «Баҳор» (шеъри М.Миршакар), Фаттоҳ Одина «Лолаи рухсори ёр» (шеъри Ҷомӣ), Зайниддин Зулфиконов «Навбаҳор» (халқ), Миратулло Атоев «Наврӯз» (шеъри Б.Раҳимзода) ва «То баҳорон» (шеъри К.Насрулло), Шохназар Соҳибов «Суруди баҳорон» (шеъри М.Фарҳат), Ҷӯраҳон Обидпур «Суруди Наврӯзӣ» (шеъри А.Бобочон), хор «Баҳори Нозанин» (шеъри Н. Баҳорӣ) ва «Наврӯз» (шеъри Н.Ҷӯраҳонзода) ва ғайра намуна аз онҳоянд.

Инҳо ва дигар сурудҳои халқиро овозхонон Н.Рауфова, Н.Раҳматова, Д.Холов, Ҷ.Исмоилов, Ш.Муллоҷонова, М.Эргашева, С.Қосимова, Д.Алиев, Ф. Ҳакимова, Ҷ.Зиёев, Д.Баҳромов, К.Курбонов ва чанд тани дигар сароиданд. Ҳамчунин дар фонди радио сабтҳо бо овози дастаҳои хунарӣ, овоз-

хонони ғайри касбӣ аз шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ маҳфузанд. Қобил ба қайд аст, ки дар фонди радио ҳамчунин сурудҳои зиёди халқӣ дар мавзӯи баҳору Наврӯз маҳфузанд. Айни ҳол миқдори зиёди сурудҳои мардумӣ аз тарафи композиторон ба нота сабт гардидаанд ё ки барои овозхону оркестрҳо такмил дода шудаанд.

Дар давраи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон иди Наврӯз ҳамчун иди миллии тоҷикон ба расмият даромад ва онро мо ҳар сол чашн мегирем. Ҳар сол шеърҳои сурудҳои нав ба нав дар васфи иди Наврӯз эҷод мегарданд.

Иҷлосияи 64-уми Ансамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаҳид бо раӣи аксарият қарор намуд, ки Наврӯз сар карда аз соли 2010 чун «Рӯзи байналмилалии Наврӯз» дар тамоми ҷаҳон таҷлил мегардад, яъне чун чашни байналмилалӣ шинохта мешавад [4, с. 23].

Ин хушхабар тамоми мардуми тоҷикро шод гардонид ва 25 март соли 2012 иди Наврӯзи байналмилалиро бо шукӯҳу шаҳомати олии дар Тоҷикистон дар майдони Наврӯзгоҳ чашн гирифтанд. Ба ин муносибат Шабакаи 1-уми телевизиони тоҷик барои суруди бехтарини Наврӯзии 2012 озмуни ҷумҳуриявӣ (январ-март) эълон намуд, ки дар он зиёда аз 200 нафар овозхон иштирок варзидаанд. Дар озмун сурудҳои композиторон, оҳангсозон ва мардумӣ суруда шуданд. Ғолибони озмун бо тӯҳфаҳо сарфароз гардонида шуданд.

Ба андешаи мо иди Наврӯз дар ҳаёти маънавии халқи тоҷик ниҳоят азизу мӯътабар аст, ба сабаби он ки «Наврӯз аз маъруфттарин ва маҳбубтарин чашнҳои мардумии тоҷик ва дигар халқҳои эронитабор ба шумор меравад. Яъне, Наврӯз - ҷойи вохурӣ ва муносибати мардум,

чое, ки ҳам зану мард ва ҳам пиру чавон гирд меоянд, шодию хурсандӣ мекунанд, лазати эстетикӣ мебаранд, ёдоварӣ аз гузаштагон менамоянд ва пайванди худро бо табиат баён мекунанд (6, с. 25).

Оре, ба гуфти шоир:

*То ба гардун сухани Наврӯз аст,
Тоҷикистон ватани Наврӯз аст.*

Калидвожа: Нарӯз, дафча, суманак, гул, баҳор, чаман, овозхон, суруд, оркестр.

Адабиёт:

1. Маллоҳ Ҳусейн Алӣ. Пайванди шеър ва мусиқӣ.- Техрон, 1367х. – 258 с.
2. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ.3// ЭМТ. - Душанбе, 2004.
3. Ҳамрози чавонон /Маҷалла барои чавонон ва донишҷӯён.- 2011. - №3 (53).
4. Таронаҳои Наврӯзӣ /Гирдоварӣ, тадвин ва тадқиқи Р. Аҳмад ва С.Фатхуллоҳ.- Душанбе: «Адиб», 2011.
5. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик, Ҷ.1 // ЭМТ.- Душанбе, 1988.
6. Раҳимов, Д. Нигоҳе ба чашнҳои миллии ва оинҳои суннати тоҷикон.- Душанбе: Истеъдод, 2011. - 94 с.

УДК 396+792+78 таджик 2

Обидпур Дж. профессор

НАВРУЗ, ПЕСНИ И ТАНЦЫ

Международный праздник Навруз отмечается ежегодно 21 марта с 2010 года по принятии резолюции ООН. Празднование Навруза нельзя представить без песни, танца, музыки, декларирования стихов.

История Навруза – это история культуры, традиций, обычаев народа, в котором как в зеркале себя узнаёт. Праздник Навруз получил свое развитие в эпоху правления Сасанидов и Саманидов и сохранился в традиции народа. Великий музыкант Борбад из Мерва написал цикл песен «Хусравониёт», некоторые из них посвящены Наврузу, такие как «Соёи Навруз» и другие. Эти песни исполнялись в дни празднования Навруза весной в Бухаре, Самарканде и других местностях Хорасана.

Народные песни «Суманак», рубаи Навруз «Баҳор омад» и другие исполняются в дни празднования и встречи Навруза.

Свыше 100 песен, посвященные Наврузу, находятся в (музыкальном) Золотом фонде таджикского радио. Песни таджикских композиторов З. Шахиди, Ё. Сабзанова, Д. Дустмухамедова, А. Бободжанова и других посвящены Наврузу. Песни в исполнении Н. Рауповой, Н. Рахматовой, Д. Холова, Дж. Исмоилова, Ш. Муллоджановой, М. Эргашевой, С. Косымова, Д. Алиева, Ф. Хакимовой, У. Зиёева, Д. Бахромова, К. Курбонова и других певцов хранятся в музыкальном фонде таджикского радио.

25 марта 2012 года Международный праздник навруз был торжественно проведён на площади «Наврузгоҳ» и показан по 1 каналу телевидения. Телевидение ТВТ провёл конкурс певцов на лучшую песню о Наврузе, где участвовало свыше 200 участников. На конкурсе прозвучали народные песни и песни композиторов и авторов.

Ключевые слова: Навруз, бубен, суманак, цветы, весна, долина цветов, певец, песни, оркестр.

UDK 396+792+78 tajik 2
Obidpur J. professor

NAVRUZ, SONGS AND DANCES

The international holiday of Navruz is marked annually on March, 21st since 2010 after acceptance of the resolution of the United Nations. It is impossible to present celebrating of Navruz without songs, dance, music, declaring of verses.

The history of Navruz is a cultural history, traditions, customs of the people in which is up the mirror of learns. Navruz holiday has had development during an epoch of governing of Sasanijon and Samanijon and has remained in tradition of the people. Great musician Borbad from Merv has written minstrelsy "Husravoniyot" some of them devoted Navruz, such as "Sojai Navruz" and others. These songs were executed in days of celebrating of Navruz in the spring in Bukhoro, Samarkand and other districts of Khurasan.

National songs of "Sumanak", quatrain of Navruz and others are executed by "Bahoromad" in days of celebrating and a meeting of Navruz.

Over 100 songs devoted by Navruz, are in (musical) Gold fund of the Tajik radio. Songs of the Tajik composers Z.Shahidi, Y.Sabzanov, D.Dustmuhamedov, A.Bobodzhanov and others are devoted Navruz. Songs performed by N.Raupova, N.Rahmatova, D.Holova, J. Ismoilova, S.Mullodzhanova, M.Ergasheva, S.Kosymova, D.Aliev, F.Hakimov, U.Ziyoev, D.Bahromov, K.Kurbonov and other singers are stored in musical fund of Tajik radio.

On March, 25th, 2012 the International holiday Navruz has been solemnly spent on the "Navruzgoh" and shown on channel 1 on television. TVT was held by competition of singers on gold songs about Navruz, where participated over 200 participants. At competition national songs and songs of composers and authors have sounded.

Keywords: Navruz, a tambourine, sumanak, flowers, spring, a valley of colours, the singer, songs, an orchestra,

УДК 396+902.7+37 тоҷик
Зубайдов А., н.и.т.

САҲМИ МУСИҚӢ ДАР РИСОЛАТИ ФАРҶАНГИ НАВРҶЗ

Наврӯз – ҳақиқитарин, табиитарин, қадимтарин ва зеботарин ҷашни Соли Нав дар рӯи замин аст. Решаҳои он ба қарри ҳазорсолаҳо фуру рафтаву дарахти сарсабзи он аз сарчашмаҳои хело қадим об меҳӯрад. Ин ҷашни офариниш ва эҳёи оламу одам, бунёдгари меҳру саҳо, тарғибгари некиву накӯкорӣ ва созандагист. Наврӯз оғози Соли Нав ва ибтидои тақвими

нав аст. Аҷдодони мо таърихи пайдоиши наврӯзро ба шоҳаншоҳони асотири ориёӣ Каюмарсу Хушангу Таҳмурас ва Ҷамшеду Фаридун нисбат медоданд. Ибн – ал Балхӣ дар «Форсинома»-аш оғозӣ ҷашни наврӯзро чунин ба қалам додааст: «Ҷамшед тахт бунёд кард ва он рӯз ҷашн ороост ва наврӯз ном ниҳод»... Абӯрайҳони Берунӣ низ дар «Осорул-боқия» ҳақиқат будани ин суҳанро

тасдиқ менамояд. Ӯ наврӯзро «оғозгоҳ ё пешонии соли нав» меномад.

Ҳақим Фирдавсӣ ба бунёдгузори наврӯз будани Чамшед саҳт мӯътақид аст:

*Ба Чамшиед – бар гавҳар афионданд,
Мар он рӯзро рӯзи нав хонданд.
Сари соли нав Ҳурмузи фарвадин,
Баросуда аз ранҷ тан, дил зи кин.
Бузургон ба шодӣ биёростанд,
Маю ҷому ромишгарон хостанд.
Чунин рӯзи фаррух аз он рӯзгор,
Бимонда аз он хусравон ёдгор...*

Умари Хайём низ дар «Наврӯзнама» Чамшедро кашшофи рӯзи нав хондааст: «...сабаби ном ниҳодани наврӯз аз он будааст, ки Офтоб дар 365 – шабонарӯз ва рубӣ аввали дақиқаи ҳамал боз ояд ва чун Чамшед он рӯзро дарёфт, наврӯз ном ниҳод ва чашн ойин овард ва пас аз он подшоҳон ва дигар мардумон ба ӯ иқтидо карданд ва он рӯзро чашн сохтанд...»

Рӯзи якуми соли нави хуршедӣ ибтидои Фарвардин аст ва аз ин рӯ онро «рӯзи нав» меноманд. Дар ин айём шабу рӯз баробар шуда, табиат аз нав эҳе мегардад. Тамоми мавҷудоти олам ба ҷӯшу хурӯш меояд. Бобои деҳқон бо сад ният донаҳои ризки ояндаи мардумро ба замин мепошад. Дар ин рӯз бо дақиқаи лаҳзаҳои воридшавии офтоб ба бурчи ҳамал (барра) соли нав оғоз меёбад.

Бино ба маъхазҳои паҳлавӣ наврӯз аз даврони Сосониён, дар гоҳшумории зардуштӣ ҳамчун оғоз ва сари сол қарор гирифт. Шаш рӯзи аввали моҳи фарвардин оғози наврӯз аст, ки аз офариниши олам маншаъ мегирад. Рӯзи шашуми Фарвардин Наврӯзи Бузург – анҷоми офариниши ҷаҳон аст. Наврӯз – чашни қадима буда, ҳатто пеш аз дини зардуштӣ ва китоби «Авасто» вучуд доштааст.

Аз ҳафриёт ва сангшинохони замони ҳахоманишиён дармеёбем, ки наврӯз бо

иштироки шоҳон ва мардумони гуногун-миллат дар Наврӯзгоҳи Бузург бо шукӯҳи шаҳомати хоса, бо созу наво ва рақсу тарона чашн гирифта мешудааст.

Тасвири Наврӯз дар китоби муқаддаси «Авасто», осори давраи Сосониён «Корномаи Ардашери Бобакон», «Хусрав ва ғуломи доноӣ ӯ», «Дарахти Асурик», «Ёдгори зарирон», андарзномаҳо, «Достони Менуи хирад», «Ёдгори Бузургмехр» ва ғайра хело ҷолибу рангин инъикос ёфтааст. Дар ин маъхазҳо ва дигар осори ниёгонамон ба монанди «Траникномак» (китоби сурудҳо), «Даруки хварсандӣ» (дастури хурсандиҳо), «Сроти Хусравон» (Хусравонӣ) ва ғайра дар бораи мусиқӣ, силсиласурудҳои наврӯзии замони Сосониён, чашнҳои пуршукӯҳи дарборӣ, бо иштироки ҳофизону ромишгарон ва раққосон маълумоти рангин дода шудааст.

Дар замони давлатдории Сосониён (222-651), ба хусус дар давраи ҳукмронии Хусрави Парвиз (590-628) илму адабу фарҳанг ва санъати овозхониву ромишгарӣ ба авҷи аълояш расида буд ва беҳуда нест, ки онро давраи «Заррин» (тиллоӣ) меномиданд. Хунарварони бузург чун Борбади Марвазӣ, Накисои Чангӣ, Саркашу Саркаб ва Ромтин Бомшод доди хунарро дода буданд. Сардори дастаи ромишгарони дарбори Хусрави Парвиз (590-628) Борбади Марвазӣ дар хунёгарӣ ягонаи даврон буда, суруду оҳангҳои зиёд эҷод намудааст. Таҳмин намудан ҷоиз аст, ки дар асоси «фаҳлавиёт»-и ӯ «фалак»-и имрӯза ва сурудҳои фалакӣ ба вучуд омада бошанд. Силсиласурудҳои «Хусравони»-и Борбад иборат аз 7-дастон, ки 30 сурудро дарбар мегрифт ва ба Хусрави Парвиз бахшида шуда буд, ба пайдоиши «Ҳафт дастгоҳ»-и Эронӣ сабаб гардид. Агар ҳафт дастон ифодагари рӯзҳои ҳафта бошанд, 30-лаҳни Борбадӣ, ки аз 30-суруду оҳанг ибора-

танд, ба 30-рӯзи моҳ бахшида шудаанд. 360-суруду таронаҳои ӯ, ки асоси таквими мусиқии Борбадиро ташкил меод, рӯзҳои солро таҷассум мекард. «Дувоздаҳпарда»-и Борбад барои ба вучуд омадани «Дувоздаҳмақом», 6 – овоз (Наврӯз, Моя, Шаҳноз, Салмак, Гардуния, Гавашт), 48 – гӯша, 24 – шӯъба ва «Шашмақом»-и имрӯза бунлодгузор будааст.

Аввалин суруду таронаҳои наврӯзӣ ва наврӯзнамаҳои мусиқӣ низ ба Борбад нисбат дода мешаванд, ки бо супориши шоҳаншоҳони Сосонӣ эҷод мешуданд. Борбад дар ин сурудҳояш ҷашнгирии Наврӯз, рӯзҳои ҷашнорои дар дарбор бо тамоми шукӯҳу шаҳоматаш тасвир намудааст. Силсиласурудҳои наврӯзии ӯ гуногунлаҳну гуногунранг буда, қариб дар ҳамаи жанрҳои мусиқии дар замони ӯ мавҷуда эҷод гардидаанд. Худи ӯ эҷодгари жанру лаҳнҳои гуногун ва суруду оҳангҳои зиёд мебошад. Асоси сурудҳои Борбад дар «Готҳо», «Яштҳо» ва «Ясноҳо»-и Авастро реша доштанд.

Силсиласурудҳои «Хусравонӣ», «Карқуйӣ», «Лосқавӣ», «Уроманӣ», «Рустактранак», «Марвӣ» ва ғайра ба Хусрави Парвиз бахшида шудаанд.

Силсиласуруду оҳангҳои Наврӯзии Борбади Марвазӣ «Навбахорӣ», «Най бар сари баҳор», «Най бар сари шисам», «Найрез», «Наврӯз» ва ғайра базмӣ буда, асосан ҳангоми рақсу бозӣ дар ҷашнҳои наврӯзии дарбор иҷро мешуданд. Оҳанги «Най бар сари Кисро» махсус барои Хусрави Парвиз ва чадди ӯ эҷод гардидааст.

Суруду оҳангҳои «Наврӯзи хоро», «Насри Наврӯзи Хоро», «Нимрӯз», «Наврӯзи Аҷам», «Наврӯзи Сабо», «Наврӯзи Бузург», «Наврӯзи Муғон», «Наврӯзи шаҳриёрон», «Ороиши Хуршед» ва ғайра, ки табиати оҳангашон оромӣ рӯҳнавоз ва муфарраҳ буд, дар

лаҳзаҳои оромӣ, нишастҳо, истирохати шоҳ иҷро мегардиданд. Дар ин оҳангҳо шодию нишот, ғаму андӯх, талхию ширинии ҳаёт чунон моҳирона омезиш дода шуда буданд, ки шунавандаро аз як ҷиҳат мутаассир ва аз тарафи дигар болидарӯҳ месохтанд.

Сурудҳои Нӯш, Нӯшинбод, Нушинлабон дар базмҳои пуршукӯҳи шоҳонаи наврӯзӣ баъд аз нӯшбодҳо иҷро мегардиданд. Садои латифу наҳифи соҳҳои мусиқӣ ва овози марғуладори Борбад ба ҳам печида, ба дидаҳо нур ва ба дилҳо фараҳу сурур мебахшиданд.

Суруду таронаҳои «Нози Ширин», «Нухуфт», «Нози Наврӯз», «Боғи Ширин», «Сарвистон», «Сарви сихӣ», «Бӯстонафрӯз» ва ғайра махсус барои ҳамсар ва маъшуқаи шоҳаншоҳ Хусрав эҷод гардида буданд. Низомӣ мефармояд:

*Чу дар парда кашидӣ «Нози
Наврӯз»,
Ба наврӯзӣ нишастӣ давлат
он рӯз.*

Инчунин сурудҳои «Наврӯзи бузург», «Наврӯзи Кайқубод», «Наврӯзи Раҳовӣ», «Наврӯзи Сабо», «Наврӯзи хурдак», «Наврӯзи бӯстоноро» ва ғайра низ аз силсилаи сурудҳои Наврӯзии Борбад мебошанд.

Суруду таронаҳои Борбади Марвазӣ, ки тараннумгари ишқи поку зебой, саршор аз нақҳати гулҳои баҳорӣ, ифодагари меҳру ихлос ва тарғибгари сулҳу дӯстианд, маҳсули илҳами саршори ӯ аз Баҳору Наврӯз будааст.

Бояд гуфт, ки дар замони Сосониён дастаҳои хунарӣ ва ансамблҳои махсуси тарона ва рақси занона низ амал мекарданд, ки суруду оҳангҳои рақсии «Ҷомасароёни Наврӯзӣ», «Пойқубони Наврӯзӣ», «Сурудгӯёни Наврӯзӣ» ва ғайра аз ҷониби онҳо бо маҳорати баланд ва малоҳату назокати ба худашон хос иҷро мегардиданд.

Баъд аз истилои араб ва сукути давлатдории Сосониён (651) Наврӯз ҳам, дар баробари дигар тахрибкориҳои онҳо зарари чиддӣ дид. Масалан дар замони уммавиҳо мардуми эронзамин барои чашнгирии Наврӯз ва Меҳргону Сада ба халифаи араб андоз месупориданд. Лекин дар давраи аббосиён Наврӯз чашн гирифта мешуд.

Баъди ба сари ҳокимият омадани сулолаи бузурги Сомониён, ки Сосониёнро ачдоди худ меҳисобиданд, сунатҳои наврӯзӣ бо рангу ҷилои нав эҳё гардид. Чӣ тавре, ки аз маъхазҳо дармеёбем наврӯз дар замони Сомониён бо тамоми шукӯҳу ҷалолаш чашн гирифта мешуд, зеро фарҳангу таммадуни бузурги ориёӣ дар Наврӯз таҷассум ёфта, ин чашн сарчашмадори санъати оламшумул ва адабиёти бостонии мо тоҷикон ба ҳисоб меравад.

Асугузори давлати Сомониён – Исмоили Сомонӣ бо кӯшишу талошҳои зиёд давлати мутамарказ ва нерӯманди тоҷикон – Оли Сомонро ташкил дод ва бо така ба суннатҳои замони Сосониён, чашни Наврӯзро аз нав эҳё намуд.

Дар шеъри оламгири форсӣ аз устод Рӯдакӣ сар карда, то Фирдавсию Саъдиву Ҳофиз, Мавлонои Румиву Низомӣ, Анвариву Ҷомӣ, Бедил ва дигар бузургони назм Наврӯз бо тамоми нафосату малоҳаташ таҷассум гаштааст.

Классикони адабиёту мусиқии тоҷик Абӯҳафси Суғдӣ, Абулаббоси Бахтиёр, Рӯдакӣ, Абубакри Рубобӣ ва дигарон силсилаи суруду таронаҳои наврӯзиро эҷод намудаанд. Масалан офаридаҳои устод Рӯдакӣ «Омад баҳор», «Гули баҳорӣ», «Бихандад лола», «Ҷӯи Мӯлиён», «Гули сурх» ва ғайра шукӯҳбахши базму тантанаҳои наврӯзии дарбори Сомониён буданд.

Баъди аз байн рафтани давлатдории Сомониён низ, Наврӯз садсолаҳои минбаъда дар тамоми кишварҳои ори-

ёинаҷод, бо риояи ҳамаи суннатҳои таҷлил мегардид. Дар рисолаҳои мусиқии Котибии Хоразмӣ, Форобӣ, Ибни Сино, Ҷомӣ, Кавкабии Бухорӣ, Дарवेशалии Чангӣ ва дигарон дар бораи қавонини мусиқӣ, созҳо, суруду оҳанг, хунёгарони давраи гуногун, «Дувоздаҳмақом» ва ғайра сухан меравад, ки тавассути онҳо дар бораи суруду оҳангҳои Наврӯзӣ низ маълумот дода шудааст. Дар рисолаҳои мусиқии асри XIX дар бораи «Шашмақом» маълумот дода шудааст, ки суруду оҳангҳои Аҷам, Наврӯзи Аҷам, Наврӯзи Сабо ба он мансубанд.

Дар замони ҳокимияти Шӯравӣ наврӯзро ба идҳои динӣ мансуб дониста, расман истиқбол гирифтани онро манъ намуда буданд. Лекин мардум онро бо тамоми шукӯҳу шаҳомат ва суннатҳои чашн мегирифт.

Ақли солим исбот намуд, ки Наврӯз ба ягон дину мазҳаб ва қавмияти одамон робита надорад. Бинобар ин аз солҳои 80-уми асри гузашта сар карда Наврӯз дар Ватани мо Тоҷикистон бо тамоми суннатҳо ва суруду таронаҳои таҷлил мегардад, ки тӯи садсолаҳо аз боду бӯронҳои таърих гузар намуда, то ба имрӯз саломат расидаанд.

Ҷунон, ки фолклоршинос Рӯзӣ Аҳмад қайд мекунад: «Наврӯз ва чашнгузори он яке аз суннатҳои писандидаи маъруфу машҳури тоҷикон мебошад, ки макомаш дар адабиёти ғании классикӣ, фарҳанги рангину назаррабои мардуми даризабон тасвир ва идома ёфтааст. Мардум, алалхусус деҳқонон аз қадимулайём дар арафа ва рӯзҳои Наврӯзи бошукӯҳ таронаҳои мекарданд, ҳамдигарро бо фаро расидани Соли нав – сари сол табрик гуфта, тӯҳфаҳо эҳдо менамуданд».

Хушбахтона бисёри таронаю рубоӣҳои қадима аз даҳон ба даҳон гузашта то замони мо расидаанд, ки имрӯзҳо низ вирди забонанд:

Наврӯз шуду лолаи хуширанг
 баромад,
Булбул ба тамошои дафу чанг
 баромад.
Мургони чаман ҷумла бикарданд
 парвоз,
Мурғи дили ман аз қафаси танг
 баромад.

Турна, ки рамзи баҳору наврӯз аст ва дар байни мардум ҳамчун парандаи бахосият эътироф гардидааст, дар таронаҳои мардумӣ тараннум ёфтааст:

Турна қатор меояд,
Аргамчинвор меояд.
Фасли баҳор меояд,
Мавсими қор меояд.

Агар фасли баҳор бебориш ва хушк меомад, мардуми водии Рашту Дарвоз ва Кӯлоб бо номи «Ашаглон» маросим барпо намуда, марду зан ҳамовоз шуда ин таронаро месуруданд:

Ашаглони ростина,
Оста бичунбон остина.
Гандуми сабзум қоқ шидай,
Худо бурезон боруна.

Ин гуна таронаҳо дар байни мардумони вилояти Суғд ва тоҷикони вилоёти Самарқанду Сурхандарё ва Қашқадарё бо номи «Сусхотун» машҳуранд.

Суруду таронаҳо ва суннатҳои Наврӯзӣ хело зиёданд, лекин дар масъалаи яке аз суннатҳои Наврӯзӣ «Ҳафт син» ва «Ҳафт шин» мо ҷонибдори ақидаи фолклоршиноси шинохтаи тоҷик Дилшод Раҳимов ҳастем, ки дар ҳақиқат харфи «шин» арабӣ буда ба суннатҳои Наврӯз бегона аст. «Ҳафт син» бошад, ин ҳафт синӣ (чинӣ, яъне табақи хитойӣ) аст, ки дар он барои Ахуро Маздо ва шаш фариштаи муқаддас (амшоспандон – эзадон) тухм, шир, сабза, сикаҳои

нукрагин, испанд ва ғайра мегузошанд, ки онҳо рамзи офариниши олам, покиву бегуноҳӣ, сарсабзиви фаровонӣ, солими ва ғайра буданд.

Имрӯзҳо низ шоирон дар васфи Наврӯз шеър мегӯянд ҷофизону хунегарон оҳангу тарона эҷод мекунанд. Яке аз ғазалҳои Ҳофизи Шерозӣ бо матлаби зерин оғоз меёбад:

Зи кӯйи ёр меояд насими боди
 Наврӯзӣ,
Аз ин бод ар мадад хоҳӣ чароги дил
 барафрӯзӣ.

Ба ин ғазали дилошӯб ҷофизи мардумии Тоҷикистон, шодравон Одина Ҳошим оҳанг бастааст, ки суруди пуршӯру дилошӯбе эҷод шудааст ва бо садои марғуладору махмалини ӯ ба дилҳо суруру ба тан рӯху тавони тоза мебахшад.

Фарҳанги Наврӯзӣ – таҷассумгари фалсафаи худшиносӣ, шинохти ҳастӣ, ростиву дӯстӣ, некиву покӣ, бародариву баробарӣ, ваҳдати башарият, эҳёи табиат ва рӯху маънавиёти инсоният мебошад.

Бахшиши гуноҳони якдигар ва аз синаҳо бурун кардани кинаҳо яке аз суннатҳои асосии Наврӯз аст. Дар ин рӯз одамон бояд мӯреро наёзоранд ва ба Ҳама касу ашӯи олам бо назари меҳр нигаранд:

Ба назди меҳону ба назди кеҳон,
Ба озори мӯре наарзад чаҳон –

фармудааст Ҳаким Фирдавсии бузург.

Хушбахтона имрӯзҳо дар Тоҷикистони соҳибистиклӯл Наврӯз бо тамоми шукӯху шаҳоматаш ҷашн гирифта мешавад. Фалсафаи Наврӯз муттаҳид сохтани инсонҳои созанда ва бунёдкор аст. Маҳз ғояҳои умумибашарии одамдӯстиву бародарӣ, баробарӣ, сулҳу осоишпарварии Наврӯз

буд, ки он бо ибтикори Президенти кишварамон, Чаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон ва пешниҳоди мамолики Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркменистон, Озарбойҷон ва Туркия моҳи феввали соли 2010, дар иҷтимоӣ 64-уми Маҷмаи кулли Созмони Миллалӣ Мугтаҳид, таҳти фасли – 49 қатънома зери унвони «Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз» пазируфта шуд ва минбаъд ҳамасола 21 март ҳамчун рӯзи умумиҷаҳонӣ Наврӯз таҷлил мегардад.

Соли равон дар Наврӯзгоҳи пойтахти кишварамон шаҳри Душанбе чашни Наврӯзи байналмилал бо шукӯҳу тантана қайд гардид, ки дар

он сарони мамлакатҳои ба мо дӯсту бародар Эрон, Афғонистон, Покистон ва меҳмонони зиёд аз кишварҳои дуру наздик иштирок доштанд.

Наврӯзи байналмилалро меҳоҳам бо якчанд байти шоири маҳбуб Камол Насрулло ба ҳамватанони азиз муборакбод гӯям:

*Мужда, ёрон! Баҳор омад боз,
Нури Парвардигор омад боз...
Тоҷикистони мо дилистон шуд,
Дил ба дил созгор омад боз.
Сози симфониии шиқ омад,
Кабки суриву сор омад боз.
Шодиёна, баҳор омад боз,
Шукри Парвардигор, омад боз.*

Адабиёти истифодашуда:

- 1.Фирдавсӣ А. «Шоҳнома» - Ҷ.1. – Душанбе: Адиб, 1987. – С. 64.
- 2.Наврӯз как явление мировой культуры: Сб. научн. статей / Составители А. Раджабов, М. Каримзода. - Душанбе, 2012
- 3.Рӯзи Аҳмад. «Наврӯзи ҷаҳоноро» - Душанбе: Ирфон, 2012.
- 4.Сулаймонӣ С. «Фарҳангшиносӣ». - Душанбе: Ирфон, 2012.
- 5.Ҳасани Муҳаммадӣ. «Фишонд аз савсану гул симу зар бод». – Душанбе: Истеъдод, 2012.
- 6.Раҳимов Д. «Нигоҳе ба чашнҳои миллӣ ва оинҳои суннати тоҷикон». – Душанбе: Истеъдод, 2011.
- 7.Тоҷикистон (маҷалла) – Душанбе. – 2012. - № 3-4 (1120).
- 8.Адабиёт ва санъат. – Душанбе. – 2012. - № 12 (1619) - 20 март.

УДК 396+902.7+37 таҷик

Зубайдов А.,

Кандидат исторических наук

ВКЛАД МУЗЫКИ В ОБОГАЩЕНИЯ КУЛЬТУРЫ НАВРУЗА

В статье Навруз рассматривается, как праздник весны и первый день (новый день) нового года иранских народностей. Навруз носит в себя гуманность и общечеловеческие черты, как равенство, братство, мир, дружба народов и т. д. и по этому в феврале 2010 году по решению 64 – ой Генеральной Ассамблеи ООН он стал международным праздником.

Музыка всегда являлась неотъемлемой частью празднования Навруза и сопровождала этот праздник со времён Сасанидской династии в течении тысячелетий до наших времён. В статье особо отмечается роль основоположника таджикской классической и традиционной профессиональной музыки Борбада Марвази в развитии наврӯзских мелодий и песен.

Ключевые слова: Навруз, культура, музыка, песни, гуманность, братство, мир, народные традиции, фольклор.

UDK 396+902.7+37 tajik
Zubaidov A.,
Candidate of history

THE CONTRIBUTION OF MUSIC TO ENRICHMENTS OF CULTURE OF NAVRUZ

Navruz as a holiday of spring and the first day of (new day) new year Iranian nationalities is considered in this article. Navruz carries in itself humanity and universal lines as equality, a brotherhood, peace, friendship of people etc. and on it in February, 2010 under the decision 64th General Assembly of the United Nations it became international holiday.

Music always was an integral part of celebrating of Navruz and accompanied this holiday since the Sasanids dynasty in a current of millenia till our times. There is a role of the founder of Tajik classical and traditional professional music Borbadi Marvazi in development of Navruz melodies and songs is especially marked in this article.

Keywords: Navruz, culture, music, songs, humanity, a brotherhood, Peace, national traditions, folklore.

УДК 396+37точик+902.7
Кличева Н.А.

САМТҶОИ АСОСИИ ФАЪОЛИЯТИ МУАССИСАҶОИ ФАРҶАНГӢ-ФАРОҶАТӢ ДАР ГУЗАРОНИДАНИ ИДИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ НАВРҶЗ

Наврӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳар як тоҷик ва тоҷикистонӣ ҷашни муқаддас ва бузург аст. Мустақил ва соҳибхитӣ гардида ни Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият фароҳам овард, ки дар ғанӣ гардонидани дунёи маънавии аҳли ҷомеа ва фароҳамоварии фазои мусоиди фарҳангӣ муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дар саросари мамлакат ҳиссагузор бошанд. Дар фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ чунин самтҳо ба назар мерасанд: ташкил ва гузаронидани чорабиниҳои фарҳангӣ, ташкили дастаҳои худфаъолиятӣ, кор бо ҳунармандони эҷодиёти мардумӣ. Мутахассисини муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ таърих, адабиёт ва фарҳанг маводҳои гуногунро аз худ намуда,

ба ҷашни Наврӯз омодагии хуб дида, онро бо шукӯҳу шаҳомати ҳоса мегузаронанд.

Ҷашни Наврӯз умри дарози бештар аз ҳафтҳазорсола дорад. Дар забони форсӣ-тоҷикӣ Наврӯз «рӯзи нав» маънӣ дошта, дар аввали соли нави хуршедӣ ба истиқболи соли нав барпо мешавад. (1). Наврӯз ҷашни фарорасии баҳори нозанин, аёми баробаршавии шабу рӯз дар баҳор, эҳёи табиат, сарсабзии одаму олам, оғози корҳои кишоварзӣ ва айёми тавлиди ҷаҳони гулрезу гулҳез ва пурнафосату пуртароват аст.

Наврӯз шафоату ҳосияту расму оинҳои зиёде дорад. Ин ҷашни фарҳунда тарғибгари дӯстиву рафоқат, лутфу меҳрубонист. Дар Наврӯз бояд одамони аз ҳам ранчидаву қаҳрӣ даст

ба ҳам диҳанд, ба ҳам оғӯш боз намоянд, сухани пурмеҳру самимӣ би-гуянд. Аз ойинҳои дигари пазироии Наврӯзӣ тозагии рӯҳу ҷисм, тозагии муҳити зист аст.

Доир ба ҷашни Наврӯз бисёр китобу рисолаҳои илмӣ иншо шудаанд. Таърихи ин ҷашн, маросим ва урфу одатҳои мардумии он диққати аҳли илмро ҳазорсолаҳо боз ин ҷониб ба худ мекашад. Шоирону файласуфони бузург чун Абӯабдулло Рӯдакӣ, Абуалӣ ибни Сино, Абӯрайҳони Берунӣ, Абулқосим Фирдавӣ ва Умари Хайём дар васфи Наврӯз ашъори ҷовидонӣ офаридаанд. Дар мусиқии фолклории наврӯзӣ суруду таронаҳои дилнишини басо фаровон то замони муосири мо расидаанд.

Абуабдулло Рӯдакӣ дар шеърӣ зимни тавсифи ҷашни Наврӯз, ки дар баҳорон таҷлил мешавад, аз моҳи баҳман, яъне зимистон низ ёд менамояд:

*Чун сипарам неҳ миёни зам ба Наврӯз
Дар моҳи баҳман битозу ҷони уд сӯз!
Боз ту беранҷ бошу ҷони ту хуррам,
Бо наю бо уду бо надиди Фанорӯз. (2).*

Ҷашни Наврӯз аз аҳди бостон бардавом буд, онро гоҳ чихил рӯз, гоҳ як моҳ, гоҳ сездах рӯз, гоҳи дигар панҷ – шаш рӯз таҷлил менамуданд.

Абӯрайҳони Берунӣ овардааст, ки шохони Сосонӣ Наврӯзро шаш рӯз ҷашн мегирифтанд. Онҳо нахустрӯзи Наврӯзро ба пазироии мардуми заҳматкаш мебахшидаанд. Рӯзи дуюм аҳли мансаб ва дороёнро қабул намуда, рӯзи сеюмро дар ҳузурӣ рӯҳониён сипарӣ мекарданд. Рӯзи чорум аҳли дарбор ва рӯзи панҷум пайвайдони хеш ва наздиконашро пазирой менамуданд. Рӯзи шашум бевосита худ ба тантана мепардохтанд ва ин рӯз Наврӯзи Бузург номида мешудааст.

Наврӯз аз бузургтарин ҷашнҳои мардумони эронитабор, ки бо фарҳанги

қавму миллатҳои дигари Осиёи Марказӣ низ таъсири пурбаракат гузошта, бо номҳои Новруз, Нуруз, Невруз, Наурыз, Нооруз машхур ва ид карда мешавад.

30 сентябри соли 2009 дар ҷаласаи ЮНЕСКО ҷашни Наврӯз ба рӯйхати мероси ғайримоддии фарҳангии ҷаҳон дароварданд. Дар ҷаласаи 64-уми Ассамблеяи Генералии Созмони Милли Муттаҳид таҳти фасли 49, ки унвони «Фарҳанги ҷаҳон»-ро дорад, қарорномаи «Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз» (19 феввали соли 2010) ба тасвиб расид. Он дар асоси пешниҳодҳои кишварҳои Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Туркия, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон ва Туркменистон мавриди баррасӣ қарор гирифт. Дар қарорнома гуфта мешавад, ки ҳамасола дар тамоми ҷаҳон 21 март ҳамчун Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз таҷлил гардад. (3).

Мӯҳтавои ҳуҷҷати зикргардида ба масъалаҳои беҳдошти фарҳанги миллӣ, омӯзиши дастовардҳои пешқадами фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонӣ, ҷалби ҳар чӣ бештари мардум ба офариниш ва истеъмоли арзишҳои фарҳангӣ, мустаҳкам намудани базаи моддӣ – техникаи муассисаҳои фарҳанг, тарбияи кадрҳо, ғанӣ гардонидани муҳити фарҳангӣ равона гардидааст.

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол Наврӯз ҳамасола бо шукӯҳу шаҳомат ва бо иштироки бевоситаи Сарвари давлат Эмомали Раҳмон таҷлил мешавад. 25 март соли 2012 дар Наврӯзгоҳи шаҳри Душанбе ҷашни байналмилалӣ Наврӯз таҷлил гардид.

Дар Тоҷикистон ба ифтихори Наврӯз ҷаҳор рӯз, рӯзи истироҳат эълон шудааст ва умуман, ҷашн бардавом аст.

*Гулафшон гаит аз нав зиндагонӣ,
Бешуд Наврӯзи фаррухпай ҷаҳонӣ!*

Тарбияи фарҳангӣ шароити мусоидро барои омодагии шаҳрвандон ба ҷашни байналмилалӣ Наврӯз чихати дарки дастовардҳои пешқадами илму фарҳанги муосир, инкишофи қобилиятҳои онҳо баҳри ҳифзи анъанаҳои миллӣ ва дурӣ ҷустан аз зуҳуроти номатлуб дар арзишҳои фарҳангӣ, хусусан дар муҳити ҷаҳонишавӣ, фароҳам меорад.

Нақши муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дар баланд бардоштани маънавияти ҷомеаи имрӯза назаррас мебошад. Дар ташкил ва гузаронидани иди Наврӯз ҳамчун иди байналмилалӣ дар шақли ҷорабиниҳои гуногуни пурмуҳтаво - намоишҳои театркунонидашуда, барномаҳои консертӣ, композитсияҳои адабӣ-музикӣ, намоишҳои маҳсули эҷодияти бадеӣ, суманакпазӣ, омодаسازی «Ҳафтсин», «Ҳафтшин», сайрҳои наврӯзӣ, меъморӣ, устоҳои мардумӣ, дастаҳои худфаъолиятӣ ва иҷрокунондагӣ, тарғиби либосҳои миллӣ, эҳёи суннатҳои наврӯзӣ дар ободонии кӯчаву хиёбонҳо, муассисаҳои клубӣ, варзишгоҳ ва майдонҳои маркази шаҳру ноҳияҳо ба ҳукми анъана даромадааст.

Дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон муассисаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ фаъолият менамоянд ва дар тадбиқи сиёсати пешгирифтаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба гузаронидани иди Наврӯз саҳмгузор мебошанд. Муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дар баргузориҳои ин ҷорабинии фарҳангӣ ва дар тарбияи маънавии мардум саҳми арзандае доранд. Фаъолияти имрӯзаи муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ба эҳёи суннатҳои миллӣ ва баланд бардоштани маънавияти мардум равона карда шудааст.

Бо назардошти шароити имрӯза, боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дар гузаронидани ҷашну маросимҳои миллӣ ва санадҳои муҳими таърихӣ ба монанди «Наврӯз» ҳамчунин ҷорабиниҳои оммавӣ, сайругаштҳои оммавии идона, вохӯриҳо бо

собиқадорони ҷангу меҳнат, шабнишиниҳо, шабҳои рақсу бозӣ, мусобиқаҳои варзишӣ, барномаҳои консертӣ ва театркунонидашуда низ баргузор менамоянд.

Боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ фаъолияти худро мутобиқи муносибатҳои иқтисодӣ бозоргонӣ ба роҳ монда ва дар ин ҷода муваффақ низ гаштаанд. Ба роҳ мондани ҳамкориҳо бо соҳибкорон заминаи моддио техникаро фароҳам овард. Ин имконияти дод, ки дар боғҳои фарҳангӣ - фароғатӣ бунёди толорҳои сақобозӣ, бозихои автоматӣ бачагона, майдонҳои рақсу бозӣ, лавҳаҳои ёдгорӣ бахшида ба шахсони арзанда, қаҳвахонаҳо бунёд намоянд ва дар баъзе шаҳру ноҳияҳо аз таваҷҷӯҳи ҳукуматҳои маҳаллӣ ба соҳаи фарҳангу фароғат гувоҳӣ медиҳад.

Фаъолияти боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ба номи Р.Мурчаеви ш. Қурғонтепа, ш.Кӯлоб, ноҳияҳои Данғара, Темурмалик, Шаҳритус аз 2 то 11 адад атраксиону аргунҷакҳо, нуқтаҳои мавсимии хизматрасонӣ ва дигар гӯшаҳои истироҳатиро ба истироҳаткунондагон омода сохтаанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муассисаҳои зерини фарҳангӣ – фароғатӣ амал мекунанд: осорхонаҳо, хонаҳои маданият, қасрҳои фарҳанг, клубҳо, боғҳои фарҳангу фароғат, ансамблҳои гуногуни халқӣ ба монанди ансамбли тарона ва рақс, ансамбли фолклорӣ – этнографӣ, ансамбли соҳҳои халқӣ, ансамбли соҳӣ – овозӣ, ансамбли эстрадӣ, ансамбли овозхонони «Фалак», «Шашмақом» ва ғайраҳо. Таъри 20 соли истиқлолият муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ рушд ва инкишоф ёфта, ба аҳолии ҷумҳурӣ хизмат расонида истодаанд. Дар асоси суннатҳои миллии фарҳангӣ-маърифатӣ ва махсусиятҳои он бо назардошти меъри арзишию ахлоқӣ, зебоишиносӣ ва меъёрҳои умумибашарӣ имрӯз фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ таҷдид ва замонавӣ гардида, соҳтмони

биноҳои нав ба чашм мерасанд (қасри фарҳанги ш. Панҷакент ва ғ.).

Солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба эҳёи эҷодиёти мардумӣ ва ҳунарҳои халқӣ аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурӣ тавачҷӯҳи зиёд дода шуда истодааст. «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015» барои манфиати ҳунарнамоии ҳунармандон равона шудааст. Санадҳо ва ҳуҷҷатҳо барои он таҳия ва қабул карда мешаванд, ки онҳо барои ҷомеа аз ин ё он ҷиҳат манфиатовар бошанд. Дар он тамоми ҷанбаҳои ҳаёти фарҳангии Тоҷикистон, масъалаҳо, роҳу усулҳои беҳдошти фарҳангу маънавиёт, бунёди муҳити солими фарҳангӣ, бунёди назарӣ ва услубии рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ фарҳанг васеъ инъикос гардидааст. Дар ҷорабиниҳои фарҳангии Наврӯзи байналмилалӣ намоиши ҳунарҳои мардумӣ ва ҳунарнамоии ҳунармандон ҷузъи таркибиро ташкил медиҳад.

Шӯъбаи фаъолияти фарҳангӣ – фароғатӣ ПИТФИ дар мавзӯи илмӣ умумӣ “Самтҳои асосӣ ва дурнамои рушди фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ иҷтимоӣ (2011 – 2015)” дар соли 2011 ва семоҳаи аввали соли 2012 якҷанд корҳои назаррасро ба итмом расонид. Олимони шӯъба оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ тадқиқотҳоро доир ба «Таърихи сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва самтҳои он», «Мақоми осорхонаҳо дар ҷомеаи имрӯза», «Фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ», «Тамоюлҳои инкишофи эҷодиёти бадеии мардумӣ дар Тоҷикистон», «Историографияи ҳудудҳои худдеятельностии Таджикистана» ва дигарҳоро гузаронданд. Мутахассисон Қличева Н., Шарифзода Ф. ва дигарон ба вилоятҳои Суғд ва Хатлон сафарҳои хизматӣ намуда, аз фаъолияти муассисаҳои фарҳангии шаҳрҳои Хучанд, Кӯлоб, Ҷалоловск,

ноҳияҳои Шӯробод, Темурмалик, Шаҳристон ва ғайра шинос шуда, ба онҳо ёрии амалии методӣ расонданд. Тадқиқотҳо нишон доданд, ки дар даврони соҳибистиклоли шумораи муассисаҳои клубӣ аз 1199 ба 970 муассиса расидааст. Сабаби кам шудани ин муассисаҳо, пеш аз ҳама, дар он аст, ки онҳо ҳамчун муассисаҳои ҷамъиятии клубӣ, ки ба муносибатҳои иқтисодӣ бозоргонӣ то наоварда, пош хӯрданд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон дар соҳаи фарҳанг 970 муассисаҳои клубӣ (аз ҷумла клубҳои сайёр 153), 46 боғи фарҳангӣ-фароғатӣ ва 42 осорхонаҳо дар тобеияти Вазорати фарҳанг қарор дорад.

Дар мавриди бурдани тадқиқотҳо муайян гашт, ки беҳдошти фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва рушди эҷодиёти халқ мушкилоти зиёде дорад ва ба сабаби норасоии маблағгузорӣ ин самти фаъолият ба таври бояду шояд рушд намекунад. Санҷиши ҳолати воқеии муассисаҳои фарҳангӣ- фароғатӣ, ки соли қорӣ аз ҷониби коршиносон бо ибтиқори Вазорати фарҳанг доир гардид, аён сохт, ки на дар ҳама минтақаҳои кишвар ба ободонию таъмир ва мустаҳкамсозии базаи моддию техникӣ ва кадрӣ муассисаҳо диққат дода мешавад.

Тадқиқот равшан сохт, ки дар баъзе аз шаҳру ноҳияҳои кишвар аз қабилҳои Ҳисор, Норақ, Темурмалик, Бохтар, Истаравшан, Табашар, Масҷох, Рашт, Турсунзода қисме аз муассисаҳои фарҳангӣ дар ҳолати хуби техникӣ қарор доранд. Масъулони соҳаи фарҳанги шаҳру ноҳияҳои зикргардида мунтазам силсилаҷорабиниҳои фарҳангӣ доир намуда, бо ин роҳ дар баланд бардоштани маърифати мардум, бунёди муҳити солими фарҳангӣ эҷодӣ ҳиссаи арзишманд мегузоранд. (4).

Мӯҳтавои тадбирҳои фарҳангӣ, ки дар муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳои зикргардида доир гашта-

анд, ба пойдории Ваҳдат, ташаккули ягонагии миллӣ, дӯстиву бародарӣ ва тарбиявии маънавии мардум равона гардидаанд. Дар барномаи тадбирҳои фарҳангии муассисаҳо асосан вохӯриҳо, сӯҳбатҳо, конференсияҳои адабӣ, озмунҳо, концертҳои гурӯҳҳои худфаъолияти ва ғайраҳо ба назар мерасад. Муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ чун солҳои пеш, дар соли 2012 ҷашни Наврӯзро бо чорабиниҳои гуногун пешвоз гирифтанд. (5). Дар вилояти Суғд чорабини тахти номи «Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз» баргузор гардид. Соли чорӣ дар вилояти Хатлон «Наврӯзи хучастапай, хуш омадӣ» омода ва баргузор шуд. Дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон чорабини тахти номи ягонаи «Наврӯзи хучастапай, хуш омадӣ» доир гардид.

Дар ноҳияи Ҳисор, Файзобод, Рӯдакӣ озмуни «Маликаи Наврӯз» гузаронида шуд, ки беҳтаринҳо бо тӯлфаҳои хотиравӣ, ифтихорномаҳо сарфароз гардонида шуданд.

Ҷашни Наврӯз чун ҳамасола бо барномаи нави хунармандони ноҳияи Ҳисор ба тарзи нави театрикунонидашуда пешкаши ҳозирин карда шуд. Дар барномаи Наврӯзи соли 2011 бахшида ба 100-солагии устод М.Турсунзода як порча аз ҳаёти устод ва достони «Ҷони ширин» ба сахна гузошта шуд.

Шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Шаҳринав баҳри таҷлили иди Наврӯз як қатор корхоро ба анҷом расонид. Дар муддати як моҳ барномаи намоиши театрикунонидашуда таҳия карда шуда, дар майдони варзишии маркази ноҳия пешкаши тамошобинони сершумор гардонида шуд. Дар гузаронидани ин чорабини бузург саҳми хонандагони мактабҳои № 2, 3, 4, 12, 11, 18, донишҷӯёни омӯзишгоҳи тиббӣ ва омӯзгорон калон буд. Аз ҳисоби маблағҳои маҳаллӣ барои

хунармандони ноҳияи Шаҳринав ба маблағи 2000 сомонӣ либосҳои сахнавӣ таъмин карда шуд.

Ҷашни байналмилалӣ Наврӯз дар ш. Турсунзода шӯъбаи фарҳанги мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳр дар майдони бо номи «Шоҳ Исмоил Сомонӣ» ва дар майдони варзишии «Металург» бо намоиши театрикунонидашуда, дар сатҳи баланди фарҳангӣ таҷлил гардид.

Аҳли фарҳанги ноҳияи Рӯдакӣ ба ҷашн тайёрии ҳамаҷониба дида, тахти унвони «Марҳабо, Наврӯзи оламафрӯз» намоиши театрикунонидашударо омода сохтанд. Чорабиниҳои ҷашни Наврӯзро озмуни «Маликаи Наврӯз», қироати шеърҳо дар васфи баҳор, намоишҳои хунарҳои мардумӣ аз кабили дуредгарӣ, наққошӣ, заргарӣ, асбобу анҷомҳои рӯзгор, олотҳои кишоварзӣ ва таомҳои миллӣ боз ҳам рангину хотирмон гардониданд. Чорабиниҳои Наврӯзӣ дар ҷамоатҳои Зайнабобод, Чоряккорон, Чимтеппа, Чоркултеппа, Лохур ва ғайра бо бозиҳои миллӣ ва барномаҳои рангини концертӣ, сирк, дорбозон, масҳарабозон, ширинкорон, қироати шеърҳо ҷолиби диққат гузаронида шуданд.

Ҳокимияти иҷроияи давлатии шаҳри Ваҳдат дар ҳаҷми 25518 сомонӣ тамоми маводи идонаро омода намуда, 160 адад либосҳои замонавӣ бо дастгирии ҶДММ «Ёри Ҷобир» ба таҷлили ҷашни Наврӯз сарф намуданд. Театри халқии шӯъбаи фарҳанги ш. Ваҳдат бо намоиши театрикунонидашуда тахти унвони «Наврӯзи Аҷам» бо инъикоси таърихи суннатии ин ҷашни ниёгон ба ҳозирнишин пешкаш намуд, ки он хуб пазирой гардид.

Дар шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Файзобод дар толори киноу концертӣ ба номи Рӯдакӣ бахшида ба иди Наврӯз бо иштироки ҷамоатҳои шаҳраку дехот озмуни ноҳиявии «Маликаи Наврӯз» гузаронида шуд, ки дар он хонандаи

мактаби № 1 Умедова Таҳмина ғолиби озмун доништа шуд. 21 март Варзишгоҳи марказии ноҳияи Файзобод, ки макони гузаронидани чорабиниҳои Наврӯзӣ муқаррар гардида буд, бо барномаи театрикунонидашудаи «Марҳабо Наврӯзи оламафрӯз» ҳусни оғоз ёфт. Рақсҳои зебои гулдухтарон, намоиши ҳунароҳои мардумӣ, табрикоти Маликаи Наврӯз, шӯҳроҳои Мулло Насриддин ва ҳунарнамоии санъаткорони ноҳия ба базми Наврӯзӣ ҳусни дигар бахшид. Дар толори консертӣ шаби ҳаҷву суруди Наврӯзӣ бо иштироқи санъаткорони ноҳия баргузор гардид, ки ба тамошобинон хеле писанд омад. Идомаи чорабиниҳои Наврӯзӣ дар нӯҳ ҷамоати шаҳраку деҳот давом ёфтанд.

Дар ҳамаи марказҳои ҷамоатҳои ноҳияи Варзоб бахшида ба иди Наврӯз барномаҳои фарҳангӣ баргузор гардиданд. Дар майдони варзиши ноҳия «Иди Наврӯз» бо шукӯҳу шаҳомати хос багузор гардид. Кормандони шӯъбаи фарҳанги ноҳия бо барномаи театрикунонидашудаи «Наврӯзи Ваҳдату истиқлол» баромад намуданд.

Муассисаҳои шӯъбаи фарҳанги шаҳри Роғун бобати бошукӯҳ истиқбол гирифтани ва дар сатҳи баланди ташкилӣ ва касбию бадеӣ - эҷодӣ доир намудани ҷашни байналмилалӣ Наврӯз дар шаҳраки Оби-Гарм чорабинӣ гузаронданд. Дар майдони марказии шаҳр таҷлил намудани ҷашни умумишаҳрӣ бо иштироқи ташкилоту муассисаҳо ва хоҷагиҳои ҳудуди шаҳр бо намоиши маҳсулоти хӯрокворӣ, ҳунароҳои мардумӣ, «Арӯсони сол», ҳунари баланди мӯйбофи «Чакомаи гесӯ», тайёр намудани либосҳои маҳаллӣ ва барномаи консертӣ ҳунармандони шӯъбаи фарҳанг, ҳамчунин иштироқи ҳофизи шинохта ва маҳбуб Фаҳриддини Малик ва иштироқи ширинкорони студияи «Шаҳрванд» гузарони-

да шуд. Дар майдони «Соҳтмончиёни НБО-и Роғун» ҳунармандони ансамбли «Мавҷи Роғун» ҷашни Наврӯзӣ барои соҳтмончиёни НОБ таҷлил карда, хотири онҳо болида гардонид.

Дар ноҳияи Рашт дар рӯзи байналмилалӣ ҷашни Наврӯз дар маркази ноҳия ва ҷамоатҳои шаҳраку деҳот сӯҳбату вохӯриҳо, консерту чорабиниҳои фарҳангӣ, намоиши ҳунароҳои мардумӣ бо иштироқи ҳунармандони ноҳия баргузор гардид.

Кормандони шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Нуробод барои тайёр намудани барномаи театрикунонидашуда бахшида ба ҷашни байналмилалӣ Наврӯз бо ҷалби мутахассисон аз маркази ҷумҳурӣ даъватшуда сурат гирифт. Ҷашн дар варзишгоҳи ноҳия баргузор гардид. Дар даромадгоҳи он дастовардҳо ва ҳунароҳои мардумӣ аз тарафи ҷамоатҳои деҳот ба маърази тамошо гузошта шуда, меҳмонон аз онҳо дидан намуданд. Дар ин ҷашн инчунин даври аввали фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ «Чакомаи Гесӯ» гузаронида шуд, ки ғолибон бо мукофотҳои таъсис намудаи Ҳукумати ноҳия сарфароз гардониданд. Дар ҷашн ҳунармандон аз ансамблҳои «Дарё», «Фалак», «Ориён» ва гурӯҳи рақсии «Гулрез» бо суруду рақсҳои ҷаззоб баромад намуданд, ки ба ҳозирин хеле писанд омад.

Бахшида ба иди Наврӯз кормандони муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Циргатол дар варзишгоҳи марказӣ бо ҳаваскорони санъат барномаи консертӣ театрикунонидашуда тайёр намуда бо якҷоягии ҳаваскорони санъати ноҳияи Ҷон-Алайи Ҷумҳурии Қирғизистон ва Ансамбли давлатии «Лола» бо номи устод Ғафор Валаматзода пешкаши тамошобинон гардониданд шуд.

Дар ноҳияи Тоҷикобод бо иштироқи ҳунармандони шӯъбаи фарҳанг филми телевизионӣ таҳти унвони «Наврӯз

-2011» сабт гардида, намоиш дода шуд, ки мақбули тамошобинон гардид.

Дар сатҳи баланд таҷлил намудани чашнҳои миллӣ солҳои охир ба ҳукми анъана даромадааст. Дар ин самт аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ аҳамияти махсус дода мешавад. Чашни миллӣ Наврӯзи Аҷам, ки тибқи Ассамблеяи Созмони Миллалӣ Муттаҳид ба феҳристи идҳои байналмилалӣ ворид карда шудааст, дар сатҳи баланд бо шукӯҳу шаҳомати хоса дар маркази ноҳия гузаронида шуд. Наврӯзи дилафрӯз дар ноҳияи Тавилдара баҳри мардум барномаҳои фарҳангию маишӣ пешкаш карда шуд. Аз ҷумла дар чор ҷамоати деҳоти Чилдара, Сангвор, Ваҳе, Тавилдара ва маркази ноҳия кормандони бахши фарҳанг ва ҷавонон, варзиш ва сайёҳии ноҳия бо барномаҳои фарҳангию варзишӣ таъби сокинон ва меҳмононро болида гардонид. Бахши фарҳанг ва шӯъбаи кор бо занони ноҳия даври аввали фестивал-озмуни ҷумҳуриявӣ «Чакомаи Гесӯ» - ро дар маркази ноҳияи Тавилдара, дар арафаи ин иди миллӣ гузарониданд. Инчунин намоиши театрикунонидашудаи «Наврӯзи Тавилдара» аз тарафи хунармандони бахши фарҳанг ва мардуми шарифи Тавилдара бо як шаҳомати хос пешкаши тамошобинон гардид. Дар ин чашни идонаи ноҳияи Тавилдара меҳмон аз гӯшаю канори ҷумҳурӣ иштирок намуданд. Аз ҷумла хунармандони дастаи «Фалак»-и назди Кумитаи телевизион ва радиои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастовези консерти меҳмони кошонаи ноҳия гашта, ба мардум шодию хурсандӣ ато намуданд.

Муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳо дар фаъолияти худ силсилаи чорабиниҳои фарҳангию фароғатӣ бахшида ба чашни байналмилалӣ «Наврӯз-2012» ба амал татбиқ намуданд. Аз ҷумла, силсилачорабиниҳои Фестивал – озмуни эҷодиёти бадеии халқ - «Андалеб», «Чакомаи Гесӯ», Фестивали

ҷумҳуриявӣ ансамблҳои оилавӣ «Гули мақсуд», Озмуни ҷумҳуриявӣ боғҳои фарҳангу фароғат «Гулзори маърифат», чорабиниҳои минтақавӣ «Суруд ва навои русӣ» (озмуни вилоятии телевизионӣ дар вилояти Суғд), Фестивал – озмуни вилоятии бачагонаи «Донак» (вилояти Суғд), Озмуни вилоятии «Ғунҷаҳои санъат» (ВМКБ), Фестивал – озмуни ансамблҳои оилавӣ (ВМКБ), Фестивали «Таронаи чакан» (вилояти Хатлон) ва ғайраҳо ном бурдан мумкин аст. Мухтавои тадбирҳои фарҳангии, ки дар муассисаҳои фарҳангии шаҳр ноҳияҳои зикргардида доир гаштаанд, ба пойдоории Ваҳдат, ташаккули ягонагии миллӣ, дӯстиву бародарӣ ва тарбияи маънавии мардум равона карда шудаанд.

Солҳои охир ҷалби истеъдодҳо ба рои иштирок дар маҳфилҳои мухталифи хунарии муассисаҳои фарҳанг назаррас буда, он ба рушди минбаъдаи эҷодиёти бадеии халқ таъсири мусбӣ мерасонад. Дар назди муассисаҳои фарҳангӣ маҳфилҳои гуногун аз қабилӣ шашмақомхонӣ, фалаксарой, навозандагӣ, сарояндагӣ, санъати тасвирӣ, санъати театрӣ, санъати эстрадӣ, гулдӯзӣ ва ғайраҳо амал мекунанд.

Моҳияти асосии тадқиқоти илмӣ - ин рушди даврабадаврано мақсаднок бо назардошти ҳолати баамаломандаи равандҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ гузаронидани иди байналмилалӣ Наврӯз мебошад. Аз нигоҳи мо ду давраи тадбиқи сиёсати фарҳангиро бояд ба назари эътибор гирифт:

1. Коркарди стратегияи ташкили фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дар шароити бӯҳрони ҷаҳонишавӣ гузаронидани иди байналмилалӣ Наврӯз. Дар ин давра диққати ҷиддӣ ба истифодаи мақсаднок ва самарабахши имкониятҳои воқеии соҳаи фарҳангу фароғат равона карда мешавад. Дар ин ҳолат нақш ва масъулияти кормандони соҳаи фарҳангу фароғатӣ ва санъат дучанд афзоиш меёбад. Онҳо

бо истифода аз имкониятҳои мавҷуда ғаъолияти фарҳанги рошд медиҳад, раванди ҳаёти фарҳангӣ, маънавӣ, ахлоқии ҷомеа ро бидуни хароҷоти иловагӣ бо истифодаи самаранок ва мақсадноки имкониятҳои воқеии молиявӣ иқтисодӣ таъмин месозанд.

2. Инкишофи потенциали соҳаи фарҳангу фароғат, афзоиши шумораи муассисаҳои фарҳангу фароғатӣ, ҳамвора боло бурдани сифати онҳо дар радифи таҳаввулотҳои ҳолати иҷтимоӣ - иқтисодӣ ва фарҳангӣ, эҳё ва ҷашни иди байналмилалии Наврӯз дар мам-

лакат – ин аст мароми мо. Ҳоло базаи моддӣ, ташкилӣ, иқтисодии муассисаҳои фарҳангӣ боло ва мазмуну мӯҳтавои ҷорабиниҳо рӯ ба беҳбудӣ ниҳода, самараи ғаъолияти онҳо назаррас гаштааст. Ташкили ғаъолияти муассисаҳои фарҳангу фароғатӣ бо назардошти талаботи рӯзафзунии аҳоли нисбат ба арзишҳои фарҳангӣ куллан тағйир ёфта, саҳми онҳо дар тарғиби арзишҳои волеи фарҳангӣ, маънавӣ, ахлоқӣ ва эҷодиёти бадии дар байни мардум бо назардошти меъёрҳои ҷаҳонӣ дучанд мегардад.

Калидвожа: муассисаҳои фарҳангу фароғатӣ, ҷорабиниҳои театрикунонидашуда, хунароҳои бадии ҳалқ, ҷашни байналмилалии Наврӯз, эҳёи эҷодиёти мардумӣ, самтҳои ғаъолият, тадқиқоти илмӣ, арзишҳои маънавӣ, ҳаёти фарҳангӣ.

Адабиёт:

1. www.Afganistan.ru
2. Саидзод Ҷ. Барф рафту гул омад. /Омӯзгор-№ 10, 9 март с.2012.
3. Википедия
4. Қличева Н. Тамоюлҳои инкишофи фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони истиқлолият. //Паёмномаи фарҳанг: нашрияти илмию таҳлили Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот. с.2011 № 2 (16) / Мухаррири масъул К.Б. Бӯриев. – Душанбе, 2011.– С.54-57.
5. Маводҳои бойгонии Вазорати фарҳанг.

УДК 396+37таджик+902.7

Клычева Н.А.,

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ПРОВЕДЕНИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАЗДНИКА НАВРУЗА

Социально-культурные учреждения республики Таджикистан в честь празднования международного праздника Навруз осуществляют свою деятельность в нескольких основных направлениях: 1. Организации и проведении театрализованных праздников на стадионах, центральных площадях; 2. Организации концертов самодеятельных и профессиональных исполнителей; 3. Сбор и показ выставок декоративно-прикладного и художественного творчества.

Ключевые слова: социально-культурные учреждения, театрализованные представления, народное художественное творчество, международный праздник Навруз, возрождение народного творчества, тенденции развития, научное исследование, моральные ценности, культурная жизнь.

UDK 396+37tajik+902.7

Qlicheva N.

THE BASIC LINES OF ACTIVITY OF WELFARE ESTABLISHMENTS IN CARRYING OUT OF THE INTERNATIONAL HOLIDAY OF NAVRUZA

Welfare establishments of the Republic of Tajikistan in honour of celebrating international holiday of Navruz carry out the activity in several basic directions:

1. Organisation and carrying out of dramatized holidays at stadiums, central squares;
2. Organisations of concerts of amateur and professional executors;
3. Gathering and display of exhibitions of arts and crafts and art creativity.

Keywords: welfare establishments, dramatized representations, national art creativity, international holiday of Navruz, revival of national creativity, a development tendency, scientific research, moral values, cultural life.

УДК 9 тоҷик+396+902.7

Ғафурова С.

МАРОСИМИ «КАНТУКӢ» ДАР ДЕҲАИ РАРЗИ НОҲИЯИ АЙНӢ

Дар каторкӯхҳои Зарафшон қуллаи аз ҳама баланде мавҷуд аст, ки онро Ишқорти Похут ё Чуқи Фалғар меноманд. Дар водии Зарафшон вобаста ба гардиши офтоб дар атрофи ин қулла ва расидани теги он ба иртифоӣ қулла кӯтоҳу дарозшавии рӯзро муайян мекунанд. Ҳангоме ки офтоб аз қуллаи Ишқорти Похут¹ намоён мегардад, шабу рӯз баробар мешавад.

Мардуми деҳаи Рарз анъанае доранд, ки то расидани офтоб ба қуллаи кӯх ва баъди поён фаромадани он дар хонаҳо ё дар чор масҷиди деҳа, ки дар чор самт (шимол, чануб, шарқ ва ғарб) ҷойгиранд, дар деворҳо вобаста ба воридшавии нури офтоб хатчаҳо мекашанд. Ин хатчаҳо нишонаи кӯтоҳу дарозшавии рӯзхоро нишон медиҳад.

Офтоб, ки ба қулла расид, мегӯянд: «Офтоб аз чуқи Фалғар гузашт», яъне шабу рӯз баробар шуд. Ин ибораро аз по-

1. Похут - номи деҳа

ёноби Зарафшон сар карда то Самарқанди бостон истифода мекунанд.

Дар бораи маънии калимаи «чуқӣ» ҳаминро гуфтанием, ки ин калима суғдӣ буда, ба маънои нӯл, теға ва маънии дигараш забонаи оташ, шӯъла низ истифода мешавад. Ба гумони мо, теғаи кӯхро ба нӯл монанд кардаанд ё ин ҷо шӯълаи офтоб дар назар дошта шудааст.

Шӯълаи офтоб аз баландии деҳа то маркази он, яъне то Манори Рарзо (се манораи Айнӣ ба рӯйхати ёдгориҳои бостонии Тоҷикистон дохил шудаанд) дар давоми 25 дақиқа фаро мегирад, ки дар давраҳои пеш ин қулла нақши соатро мебозид.

Баробари фаро расидани Наврӯз нурҳои офтоб ба доманакӯҳи рӯ ба рӯи деҳа, ки Кантук ном дорад, паҳн мегардад ва мардум барои таҷлили иди Кантукӣ омодагӣ мегиранд. Кӯдакон, ҷавонон, занону мардон ба хонаи ҳамдигар рафта, суруди кантукӣ мекунанд ва соҳибхона маводи хӯрока

(равған, биринч, пиёз, картошка, гӯшт ва ғ.) бароварда ба онҳо медиҳад. Маҳсулотро дар рӯзи Наврӯз дар чорбоғи деҳа даста-даста, мувофиқи синну сол чамъ шуда, хӯрокҳои гуногун пухта, базм меороянд, бод (ҳой)

меандозанд, суруд мехонанд, рақс мекунанд, бозихо (бучулбозӣ, лапарбозӣ, чормағзбозӣ, лагадбозӣ ва ғ.) ташкил мекунанд. Инчунин дар рӯзи иди Наврӯз дигар суннатҳои наврӯзӣ низ амалӣ мегарданд.

УДК 9 таджик+396+37таджик
Гафурова С.

ТРАДИЦИЯ «КАНТУКИ» В СЕЛО РАРЗ АЙНИНСКОГО РАЙОНА

В Зерафшанской долине, вблизи село Похут находится горный хребет, который местные жители издревле называют Ишкорт или Чуки Фалгар (В переводе на русском можно назвать Фалгарский Пик). В зависимости месторасположения солнца вокруг этого пика, и по мере того, когда лучи солнца достигает эту вершину, определялись продолжительность дня. Когда лучи солнца показывается с вершины этого хребта происходит время равноденства.

Жители села Рарз по сей день имеют такую традицию: до достижения лучи солнца до вершины и в обратно вниз, по другой стороне в определённых стенах домов и в четырёх больших мечетях села, где играют роль местного географического пояса, делали специальные пометки. И по этим пометкам определяли долготу дня.

Во время праздника Наврӯз, когда лучи солнца распространяется у подножия гор, напротив села, который местные население называют «Кантук» млад и стар отмечают праздник «Кантуки». Соседи ходят друг к другу в гости, собирают с каждого дома продукты и по возрастным группам организуют разные игры и пиршествуют.

Ключевые слова: Навруз, равноденства, специальные пометки, мечет, весна, Кантук, игр, пиршества, праздник, традиция.

UDK 9 tajik+396+37tajik
Gafurova S.

TRADITION OF KANTUK IN RARZ VILLAGE, AINI DISTRICT

In Zerafshan valley, nearby Pohut village there is a mountain ridge which local residents since ancient times name Ishkort or Chuki Falghar (in Russian - Falgar Peak). In dependence of a site of the sun round this peak, and in process of when sun beams reaches this top, were defined day length. When the sun beams are shown from top of this ridge day an night become equinox.

Inhabitants of Rarz village have such tradition to this day: before achievement beams of the sun to top and in back downwards, in other hand, in certain walls of houses and four big mosques of village, where play a role of a local geographical belt, do special marks. And on these marks defined a longitude of day.

During holiday of Navruz when sun beams extends at bottom of mountains, on the opposite side of village, which local population name "Kantuk" young and old alike celebrate a holiday of "Kantuk". Neighbours visit to each other, collect products from each house and organize different games and feast.

Keywords: equinox, special marks, mosque, spring, Kantuk, games, a feast, a holiday, tradition.

УДК 396+37точик+024

Камолзода С., н.и.п.

МАВҚЕЪ ВА ЧОЙГОҲИ КИТОБХОНАҲО ДАР ИСТИҚБОЛИ ЧАШНИ НАВРҶЗ

*Дӯстон, чашни дилафрӯз муборак бошад,
Нафаси тозаи Наврӯз муборак бошад!*

Боиси сарфарозӣ ва ифтихормандии мо сокинони чумхурӣ аст, ки бо қидду ҷаҳд ва азму талоши чандинсолаи Президенти кишвар мӯхтарам Эмомалӣ Раҳмон яке аз суннатҳои қадима ва ориёнаи гузаштагони халқи тоҷик - Наврӯзи ачам ба иди байналмилалӣ табдил ёфт.

Ҳамагон эҳсос намудаанд, ки ба сарзамини кӯҳанбунёду тозаистиқлоли мо Наврӯзи соли 2012 натавонанд чун қосиди бедоршавии табиат, фарорасии баҳори нозанин – арӯси сол, балки Наврӯзи байналмилалӣ чун василаи бузурги пайванди риштаҳои дӯстиву ҳамкорӣ ва якдигарфаҳмию ваҳдати умумии тамоми сокинони сайёра қадамҳои мубораки худро гузошт.

Фарорасии Наврӯзи байналмилалиро хурду бузурги кишвар дер интизор буданд ва барои дар сатҳи шоиста таҷлил намудани он корҳои омодагии зиёд ва савоберо барои саҳмгузори ба ин анъанаи неки ниёгон ба сомон расониданд. Яке аз тӯҳфаҳои боразиштарини кишвар ба таҷлили ҷашни зикрӣфта, ин мавриди истифода қарор додани бинои хуштарху замонавӣ, мӯхташам ва беназир дар миёни кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил – бинои муассисаи давлатии Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба шумор меравад. Дигар воқеи фараҳбахш ва фаромушнашаванда ин мулоқоти анъанавии Президенти мам-

лакат бо намояндагони аҳли зиё буд, ки маҳз дар ҳамин рӯзу дақиқаҳо дар толори барҳаво ва ниҳоят ҷолиби муассисаи зикрӣфта ба вуқӯъ пайвастан. Лозим ба ёдоварист, ки маротибаи аввал бо қадамҳои муборак ва нияту орзуҳои неки ба ин толор ворид гардани чехраҳои намоёни давлатӣ, олимону адибони хушилҳом ва орифону суҳанварони варзидаи чумхурӣ худ далолат ба ояндаи дурахшон ва шукуфоии ин даргоҳи илму маърифат, ганҷинаи пураризиши давлату миллати тоҷик мекунад.

Мавриди истифода қарор дода шудани бинои воқеан зебову барҳаво, баробари зам намудани ҳусни иловагӣ ба намуди зохирии пойтахти кишварамон барои мардуми шариф ва китобдӯсту фарҳангпарвари мо дар саҳифаҳои таърихи давлатдорӣ Тоҷикистони соҳибистиқлол боҳарфҳои заррин сабт хоҳад ёфт.

Қобили зикр аст, ки бинои нави китобхона ҷавобгӯи талаботи байналмилалии китобхонаҳо ва ҳоса илми китобхонашиносӣ буда, аз толорҳои зиёди ҳозиразамон - қироатхона ва нигоҳдорӣ китоб, таҷҳизоти ҳозиразамони техникаи хизматрасон, шароити муносиб барои худомӯзӣ, кори эҷодӣ, ҳамзамон осоишу фароғати кормандону мизочон фароҳам оварда шудааст.

Бо мақсади қонеъ намудани талаботи мизочон ва мутобиқ сохта-

ни фаъолияти муассиса ба талаботи ҷаҳонӣ ба роҳ мондани коргузори ва хизматрасонии созандаву муносиб, маъмурияти китобхонаро зарур аст, ки барои интихоби дуруст ва ба кор ҷалб намудани кормандони ботаҷриба, ба истилоҳ менечерони соҳавӣ ва донандаи хуби забонҳои давлативу хориҷӣ кӯшиш ба харҷ дода, тавассути баргузории озмунҳо чораҷӯӣ намояд. Воқеан, ҷалби мутахассисони ҷавону кавиירוла, созандаву ҳифзкунандаи муқаддасоти милли ва дорои малакаи забондониву маҳорати истифодабарӣ аз воситаҳои муосири электронӣ, муҳимтар аз онҳо дорои одоби ҳамида ва муоширати хуб, кадрӣ манзалат ва эътибори муассисаро миёни мардум ба маротиб афзун хоҳад намуд. Боварии комил дорам, ки мутахассисони болаёқату соҳибфарҳанг дар ҷумҳурии мо кам нестанд ва барои ба халқу Ватани хеш хизмат кардан қаноатҷӯӣ накарда, дар озмунҳои навбатӣ фаъолона ширкат меварзанд.

Чун ҳадафи баргузории ҳамоиши имрӯза сабку услуби ба худ хоси ҷашнгирии меросии ниёгон – Наврӯзи хучастапай назардошт гардидааст, мехоҳам нуктаеро ёдовар шавам, ки ба ҳамаи шумо маълум аст. Яке аз сабабҳои аз байн нарафтани ин ҷашни бузург, ҳифз намудани асолат ва омилҳои муҳими ҷаҳонӣ шудани Наврӯз, ҳамасола таҷлил гардидани ҳамин анъана ва суннати қадимаи мардуми тоҷик буд, ки дар ашъори классикони форсу тоҷик ва асарҳои машҳури онҳо инъикос ёфтааст. Бояд зикр намуд, ки баргузории конфронси имрӯза низ ифодакунанда ва идомабахши суннати қадимаи мардуми шарифи тоҷик аст. Бештар аз як моҳ мешавад, ки аксарияти ташкилоту муассисаҳои

давлативу ғайридавлатии ҷумҳурӣ ва бисёр кишварҳои дӯсту бародар Наврӯзи байналмилалиро бо сабку усулҳои ба худ хоси милливу маҳаллӣ таҷлил доранд. Ба ин муносибат дар пажӯҳишгоҳҳои илмӣ - тадқиқотӣ, таълимгоҳҳо ва дигар муассисаҳои зертобеи вазоратҳои маориф ва фарҳанг семинару конфронсҳои илмӣ –методӣ, вохӯрӣ бо олимону аҳли қалам доир гардиданд ва имрӯзҳо низ чунин тадбирҳо дар саросари кишвар идома дорад. Дар ин ҳамоишҳои илмӣ-адабӣ пажӯҳишҳои нави олимони соҳаҳои гуногун дар васфи Наврӯз мавриди муҳокима қарор дода мешаванд. Боиси ифтихор ва сарфарозии мо кормандони муассисаҳои китобхонавӣ низ ҳаст, ки ҳазинадори асосии Наврӯзи Аҷам маҳсуб ёфта, дар ҳифзу нигоҳдории суннатҳои қадимаи ин ҷашни аҷдодӣ, рушду такомул, билохира ба ҷаҳонӣ шудани он хизмати арзандае намуздааст ва дар оянда низ идома хоҳад дод.

Воқеан, бо ҷаҳду талоши кормандони муассисаҳои китобхонавӣ бахусус Китобхонаи миллии Тоҷикистон ба номи Абдулқосим Фирдавсӣ тӯли солҳои зиёд адабиёти илмию адабии зиёде роҷеъ ба Наврӯз гирд оварда шуда, дастраси хоҳишмандон мебошад. Ин самти фаъолият тайи солҳои охир тавассути тавачҷӯҳи хоса ва ғамхориҳои пайдарҳамаи Президенти кишвар мӯхтарам Эмомалӣ Раҳмон нисбати анъана ва маросимҳои миллии рушду нумӯъ ёфта, роҷеъ ба гирдоварӣ ва тақвият бахшидани қорҳои пажӯҳишӣ заминаи боэътимод гузошта шудааст. Шояд ҳамин иқдоми таҷриба ба вачд овард, ки дар ин муддат номгӯи хеле зиёд мақолаю рисолаҳо марбут

ба чашни Наврӯз дар шакли китобу дастуру алоҳида ва мақолаҳои пурмӯхтаво дар матбуоти даврӣ таҳия ва нашр гардиданд. Зикр намудан ба маврид аст, ки натавон ба олимон – наврӯзшиносони дохилӣ ва кишварҳои ҳамсоя, балки олимону коршиносони давлатҳои гуногун, аз ҷумла мамӯлики Шарқу Ғарб аз ин дурдонаҳои бебаҳои китобхонаҳои истифода мебаранд. Бо назардошти ҳамин ҳамкориҳо, маъмурияти феълӣ Китобхонаи миллии тасмим гирифтааст, ки роҷеъ ба Наврӯз толори алоҳида таъсис дода, онро бо адабиёти илмию адабии марбут ба Наврӯз комил созад. Барои рафъи мушкилоти мизочон ва бо мақсади ҳар чи зудтар дарёфт намудани адабиёти зарурӣ доир ба Наврӯз фаҳристи нави наврӯзнамаҳоро (ба монанди Наврӯз: китобнома / мурағатӣ Шариф Комилзода; Мухаррири масъул Носирҷон Салимов. - Душанбе, 2012.-330с.) дар таҳрири нав мурағатӣ хоҳанд намуд. Нақшаи дигари фаъолияти Китобхонаи миллии дар солҳои наздик таъсис додани маҷаллае ба унвони «Наврӯз» мебошад, ки дар саҳифаҳои он дастовард, ҳамкорӣ ва дурнамои фаъолияти китобхона, масъалаҳои назария ва амалияи китобшиносӣ, тарғибу ташвиқи китоб, ҷалби мардум (бахусус насли наврас) ба мутолиаи китоб, омӯзиш ва паҳн кардани таҷрибаи пешқадами шӯъбаҳо, кормандони алоҳида ва ғайра инъикос хоҳад ёфт.

Китобхонаи миллии Тоҷикистон калидест, ки барои кушодани қулфи хазинаи Наврӯз дар кишвари соҳибистиклоламон имконоти васеъро фароҳам меорад ва бо мурури замон ин хазина боз ҳам ғанию рангинтар мегардад.

Наврӯз дар ҳаёти тоҷикон ба сароғози хучастаи таърихӣ пайваستاаст, ки онро дар миёни тамоми қавми ориёитабор муштарақан истиқбол мегиранд. Чашни Наврӯз аз қадим дар макону манзили покиза ва дур аз ифлосиҳо баргузор мегардид. Беҳикмат нест, ки сароғози ҳама чашну суннатҳои миллии аз муассисоти фарҳангӣ ба вижа китобхонаҳои оғоз ёфта, тавассути баргузориҳои чорабиниҳои соҳавӣ аз қабилҳои намоиши китобҳо, конференсу мизи мудаввар ба мардум руҳи илҳомӣ идона, меҳру муҳаббати пок ва хушиву хушбахтии ҳаётро талқин месозад. Бо боварӣ гуфта метавон, ки имрӯз муассисаи фарҳангиро пайдо кардан душвор аст, ки ба истиқболи чашни Наврӯз тадбиреро анҷом набошад. Барои мисол, китобхонаи илмии муассисаи мо, ки ҳамагӣ фароғири бештар аз ҳафт ҳазор нусха китобу ҷузъа мебошад ва масъулияти онро шогирдони ҷавон ва умедбахш ба зимма доранд, ба истиқболи наврӯз намоиши ҷолиби китобҳоро созмон додаанд, ки ҳама иштирокдорони конференси имрӯза шохиди он гардиданд.

Таҳаввулотҳои наврӯзшинохтӣ ва эҳёи суннату оинҳои он дар даврони истиқлоли Тоҷикистон марҳила ба марҳила рушду нумӯ ёфт. Ин аст, ки таҷлил аз наврӯзи имсола бо шукӯҳу шаҳомат ва файзу баракати хеш аз наврӯзҳои пешина тафовут дорад. Воқеан аз файзи истиқлол Наврӯз дубора дар сарҳати ҷашнҳои миллии тоҷикон қарор гирифта, шукӯҳи он пайваста меафзояд ва боварии комил дорад, ки ҳар як корманди муассисаи фарҳангӣ бахусус китобдорони Тоҷикистон аз дигарон дида дар ин роҳ бештар талош меварзанд.

УДК 024+396+37таджик

Камолзода С.,

кандидат педагогических наук

РОЛЬ И МЕСТО БИБЛИОТЕК В ПРАЗДНОВАНИИ НАВРУЗА

Одним из замечательных событий в преддверии праздника Навруз было торжественное открытие нового здания Национальной библиотеки Республики Таджикистан. Открытие совпало с ежегодной встречей Президента Эмомали Рахмона с представителями интеллигенции в большом зале библиотеки.

Новое здание библиотеки отвечает всем современным инновационно – техническим требованиям обслуживания читателей. Для полноценной профессиональной деятельности библиотеки следует подготовить высокопрофессиональные кадры, отвечающие всё возрастающим потребностям современного читателя.

Национальная библиотека им. А. Фирдоуси, в предыдущие годы, проделал большую работу в деле организации и проведения различных мероприятий, посвящённых Навруз: тематические выставки, обзоры новых изданий, конференции для читателей. Работниками национальной библиотеки подготовлен Каталог о Наврузе. В плане библиотеки создание журнала «Навруз» на страницах которого будут освещаться вопросы исследований библиотечного дела; теории и практики книговедения и библиографии; популяризации передового опыта работы отделов и лучших работников национальной библиотеки.

Ключевые слова: библиотека, праздник Навруз, исследование, книги, журнал, передовой опыт, обслуживание, читатели.

UDK 024+396+37tajik

Kamolzoda S.,

Candidate of education

ROLE AND PLACE OF LIBRARIES IN CELEBRATING OF NAVRUZ

Solemn opening of a new building of National library of the Republic of Tajikistan was one of remarkable events in преддверии a holiday of Navruz. Opening has coincided with yearly meetings of President Emomali Rahmon with intellectuals representatives in the big hall of library.

The new building of library responsible all modern innovative - technological requirements of readers' need. For high-grade professional work of library it is necessary to prepare occupational personnel answering escalating requirements of modern reader.

National library of A. Firdavsi, in previous years, has done the big work in business of the organization and carrying out of various actions, Navruz: thematic exhibitions, reviews of new editions and conferences for readers. Workers of national library prepare the Catalogue about Navruz. In respect of library magazine "Navruz" creation on which pages questions of researches of a library science will be taken up; theories and experts bibliology and bibliography; popularizations of an advanced experience of work of departments and the best workers of national library.

Keywords: library, a holiday of Navruz, research, books, magazine, service, readers.

УДК 396+37точик+902.7

Холмуродов З.,

унвонҷӯ

ОДОБУ РУСУМИ ЧАШНИ НАВРҶЗ ДАР БАЙНИ ХАЛҚҲОИ ГУНОГУН

Чашни Наврӯз яке аз қадимтарин идҳои мардумони эронитабор буда, таърихи беш аз панҷҳазорсола дорад. Чи гунае ки аз номи он маълум аст, «Наврӯз» яъне, «рӯзи нав» аст, дар аввали соли нави хуршедӣ ба истикболи соли нав барпо мешавад. Наврӯз чашни фарорасии баҳори нозанин, зиндашавии табиат, оғози киш-тукор, айёми баробаршавии шабу рӯз дар баҳор мебошад. Наврӯз рӯзест, ки офтоб ба бурчи ҳамал ворид мешавад ва аз ҳамон соат, ки ворид шуд, соли нав фаро мерасад. Чашнгирии Наврӯз ба унвони оғози Соли наву Рӯзи нав, айёми бедории табиат ва нахустпайки баҳори фархундапай дар ҳар минтақаи кишварҳо хусусиятҳои худро дорад.

Мардуми Эрон низ чашни Наврӯзро бо шукӯҳу шаҳомати хоса қайд мекунанд. Чунин ба назар мерасад, ки эронӣён тамоми зимистон Наврӯзро интизор мешаванд. Одамон то ин чашн манзилҳои худро ҳаматарафа тоза намуда, чисману руҳан пок шуда ба пешвози Наврӯз омода мешаванд. Дар ҳар оила суфраи «ҳафтсин»-ро омода месозанд. Дар паҳлуи инҳо шамъ-рамзи рӯшноӣ, Куръон рамзи маънавиёт, оина – рамзи покиву сафоро мегузоранд. Вақти фаро расидаеи Наврӯз оинахоро рӯ ба рӯяшон гузошта, шамъхоро фурузон мекунанд ва бо мақсади афзудани баркат дар хонадон Куръон тиловат менамоянд.

Миёни мардуми Эрон боварҳои вучуд дорад, ки мувофиқи онҳо Худованд дар ҳамин рӯз Ҳазрати Одамро халқ кардааст. Ҳазрати Алӣ (р)

низ ҳамин рӯз ба хилофати худ оғоз кардааст.

Дар Афғонистон низ Наврӯзро бошукӯҳ таҷлил мекунанд. Дар вилояти Балх бошад чиҳил рӯз идома меёбад. Дар рӯзи аввали Наврӯз мардуми Балх дар ҳарами ҳазрати Алӣ чамъ меоянд. Дар он ҷо парчами бузурге барои истикболи Наврӯз афрохта мешавад. Чун дар фасли баҳор талу тепаҳои Балх саросар аз гули лола сурх мешавад, дар он ҷо Наврӯзро «Иди гули сурх» меноманд. Ҳамчунин дар арафаи Наврӯз дар Балх ба онҳое, ки ба наздикӣ издивоҷ кардаанд, ҳадяҳо дода мешавад. Пас анҷоми чиҳил рӯзи Наврӯз парчами наврӯзиро фароварда, дар порчаи зар мепечонанд ва то Наврӯзи дигар онро ниғаҳдорӣ мекарданд.

Инчунин мардуми афғон бар ин ақидаанд, ки дар ҳамин рӯз Яздони пок оламу одамро офаридааст. Ҳамчунин чанд воқеаи дигари мазҳабие, ки боиси сурур ва шодмонии мусулмонон гардидааст, дар ҳамин рӯз гӯё иттифоқ афтадаанд, аз қабилӣ бо салоҳдиди Худованд дар кӯҳи Ирфон ба ҳам пайвастанӣ ҳазрати Одам ва Момо Ҳавво; наҷот ёфтани киштии ҳазрати Нӯҳ ва ҳамроҳонаш аз тӯфон; берун омадани ҳазрати Юсуф аз ҷох; озод шудани ҳазрати Мӯсо ва ёронаш аз дасти Фиръавн ва ғарқ гардидани Фиръавн ва ҳамроҳонаш ба дарё; зуҳури ҳазрати Имом Маҳдӣ ва пок намудани замин аз зулм ва беадолатӣ; интиҳоби ҳазрати Алӣ ибни Абӯтолиб ба ҷонишинии ҳазрати Муҳаммад (с) ва ғайра. Дар ин бора дар рӯбеи ишора шудааст:

*Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон гаит
муаттар,
Аз бӯи хуши лолаву насрину
санавбар.
Бар тахти хилофат бинишаст
он шаҳи аброр,
Домоди Набӣ, Шери Худо,
соқии Кавсар.*

Дар Покистон рӯзи аввали Наврӯзро «Олами рӯшноӣ» меноманд. Гӯё он бо фарорасии худ тамоми оламро мунаввар месозад. Дар баъзе хонаводаҳои ин сарзамин Наврӯз ба унвони ҷашни динӣ пазируфта шудааст ва бо дуо ва оят истиқбол мегиранд. Дар айёми Наврӯз шабҳои рақсу самоъ доир мегардад. Наврӯз дар Покистон «Ҷашни гули сурх» ва дар тақвимҳо «Иди Наврӯз» номида мешавад. Хангоми ороستاني дастурхони наврӯзӣ дар болои он гузоштани Қуръон, ойина, шамъ, гул, сабзавот ва парчами Ислом ҳатмӣ мебошад. Мардум ба номи ҳазрати Алӣ шириниҳо хайр мекунанд. Зиёрати оромгоҳи хешу табор, дидор бо хешону дӯстон дар иди Наврӯз аз расму анъанаҳои ин диёр аст.

Наврӯз дар Озарбойҷон аз ҷашнҳои муҳими суннатист, ки 3 рӯз таҷлил (аз 20 то 23 март) мегардад. Дар Озарбойҷон низ ба монанди сойири кишварҳои Шарқи Миёна ва Осиёи Марказӣ Наврӯз ҳамроҳ бо ривоят ва асотир аст. Мардуми Озарбойҷон бовар доранд, ки ҳар касе дар Наврӯз ба дарки хайру эҳсон намерасад, аз садат низ барканор хоҳад буд. Овехтани кӯлоҳ дар дари хона, овехтани киссаҳои ҳоли дар тирезаҳои хона ҷиҳати дарёфтани ҳадяи рӯзи ид ва ғайра суннати наврӯзии мардуми озар аст.

Наврӯз дар Ўзбекистон бо шукӯҳи хос доир мегардад ва рӯзи фаро расидани он таътили расмӣ эълон мекунанд. Дар ин кишвар Наврӯзро ҷашни дусти миллатҳо низ меноманд. Дар шаҳрҳои бостонии Самарқанд ва Бухоро

ро шаби чоршанбеи Наврӯзро «Шаби оташафрӯз» меноманд. Дар ин шаб оташ афрухта мардум аз болои он меҷаҳад ва мегуянд: «Зардии ман аз ту сурхии ту аз ман». Аз суннатҳои дигари Наврӯз ин аст, ки дар Самарқанду Бухоро «Кушоиши қуфли бахт» аст. Субҳ духтарони ҷавон қуфли бастаеро бо худ мегиранд ва ба кӯча баромада аз роҳгузарон хоҳиш мекунанд, ки қуфли онҳоро кушоянд. Мувофиқи таъбирҳо агар роҳгузари аввал ҷавони мучаррад бошад фоли нек аст.

Дар Қирғизистон соати дақиқ фаро расидани Наврӯз мушаххас нест. Ҳамчунин мардуми қирғиз зарур на-мешуморанд, ки рафта ба манзили ёру дустанашон табрик гӯянд. Наврӯз бо расидани субҳи рӯзи 21 март шурӯъ мегардад ва бо ғуруби офтоб ба поён мерасад. Дар ин рӯз дар Қирғизистон бозиҳои варзишӣ, маҳфилҳои фарҳангӣ ва адабӣ доир мегардад. Дар баъзе маҳалҳо сарбозон бо либоси низомӣ ва силоҳи қадимӣ дар кӯчаҳо гардиш мекунанд. Дар рустоҳо ҷавонон бо аспдавонӣ машғул мешаванд. Дар шаҳрҳои бузурги он мисли Бишкек, Ҷалолобод, Ош, Талас бозорҳои анвои гуногуни маҳсулот доир мегардад. Дар кишлоқҳо занон ғизоҳои идона пухта ба мардум ройгон медиҳанд.

Пас аз сохибистиклол гардидани Туркманистон таҷлили Наврӯз ба расмият даромада, рӯзи фарорасии он таътил эълон гардид. Наврӯзро дар Туркманистон «Наврӯз байрам» меноманд. Дар Туркманистон рӯзи аввали он ҳамчун рӯзи зан қабул шудааст. Дар рӯзҳои ҷашни Наврӯз мардум дар боғҳо, майдонҳо ва шаҳрҳо ба сайру саёҳат мебароянд. Дар ҷашни наврӯзии туркманҳо намоишно-маву сурудҳои ва рақсҳои миллии иҷро мегардад. Рақси «Ханҷар» аз намунаи рақсҳои миллии ин кишвар аст, ки хоси ҷашни Наврӯз аст.

Ҳамин тариқ, дар байни халқҳои Қафқозу Осиёи Марказӣ ва манотиқи

дигар чашни Наврӯз ба унвони иди халкию миллӣ қабул шуда, ба гунаю равишҳои мухталиф таҷлил мешавад.

Аксари суннатҳои, ки онҳо иҷро менамоянд, аз фарҳанги мардумони эронитабар, махсусан тоҷикон, гузаштаанд.

УДК 396+37таджик+902.7

Холмуродов З.

ОБЫЧАЕ И ТРАДИЦИИ ПРАЗДНОВАНИЕ НАВРУЗ РАЗНЫХ НАРОДОВ

Праздник Навруз является одним из древнейших праздников, которое имеет более чем 5000 летнюю историю и в каждом уголке мира он отмечается своеобразным традициям.

Ключевые слова: Навруз, праздник, Новый год, Центральная Азия, народ.

UDK 396+37tajik+902.7

Kholmurodov Z.

TRADITIONS AND CUSTOMS OF NAWRUZ FESTIVAL OF DIFFERENT CULTURES

Nawruz festival is the ancient spring celebration of the Iranian people, which is about 5 000 years old. Alongside with Iranians other people of Central Asia, Caucasus, Near East and other countries celebrate Nawruz. Each of these people has national and specific traditions and spring rituals. In this article are described some Nawruz rituals and traditions among these people.

Keywords: Nawruz, celebration, New Year, Central Asia, people.

УДК 396+902.7+9тоҷик+37тоҷик

Лутфуллоева П.

ФАЛСАФАИ «ХОК» (ЗАМИН) ДАР НАВРҶЗ ВА ЧАНД НУКОТЕ ДИГАР

Покистон. Марти соли 2002. Падари бузургворам устод Муҳаммадуллои Лутф (Лутфуллоев) нақл мекунанд, ки Моро ба яке аз мактабҳои миёнаи духтарона, ки дар ҳошияи кишвари Ҳиндустон воқеъ гардида буд, бурданд. Ҳини воҳӯри мудири мактаб, ки бонуи резапайкар буди дар бар халҳои хиндӣ дошт, гуфт: «Шумо, тоҷикон, кушбахтед, ки Наврӯзро доред. Мо бо

забони урду сӯҳбат мекунем, вале вожаи «Наврӯз»-ро мисли шумо талаффуз менамоем».

Падарам дар идомаи хотираҳои нақл карданд, ки мудири мактаб дар ин ҷамъомади пурнуфус ва идона дар бораи Наврӯз бо забони модариаш – урду сӯҳбат мекард, гоҳ-гоҳ ва ҷо-ҷое вожаи «Наврӯз»-ро ба забон мегирифт. Мо аз шунидани ҳамин вожа бе тарҷумон

хам пай мебурдем, ки мудар дар бо-
раи чӣ сӯхбат мекунад ва шогирдону
хозириро бо чӣ табрик мегӯяд.

Бале, Наврӯз асрҳои аср ҷаҳонӣ
буд, онро дар чанд кишваре, хусусан
Тоҷикистони азиз ҷашн мегириф-
танд. Вале бо ибтикор ва ташаббуси
сарвари давлати соҳибистиклоламон
Эмомалӣ Раҳмон Наврӯз ҷаҳонитар
ва 23 феввали соли 2010 бо як санади
Созмони Милали Муттаҳид ба ҷашни
байналмилалӣ мубаддал гардид. Акнун
Наврӯзи хучастапайро, на танҳо дар
кишварҳои Афғонистон, Эрон, Поки-
стон, қисман Ҳиндустон, Ўзбекистон,
Қазоқистон, Қирғизистон, Туркма-
нистон, Озарбойҷон, Туркия ҷашн
мегиранд, инчунин онро кишварҳои
Тотористон, Башқирия, Уйғури Чин,
Доғистон, Мақдуния, Албания, Хер-
соговина... қайд мекунад. Ба қавли
академик М. Лутфуллоев, мардуми
кишварҳои дигар «Наврӯзро бо лаҳни
худ талаффуз кунанд ҳам, боз ҳамон
Наврӯз, яъне рӯзи нав аст ва ҷашни
миллии мост» ва ба ифодаи шоир
Муҳаммад Ғоиб, «Тоҷикистон Ватани
Наврӯз аст».

Файласуф ва олими шинохтаи тоҷик
Кароматулло Олимов ба Наврӯз чу-
нин баҳо медиҳад: «Наврӯз на танҳо
як ҷашни оғози сол, эҳёи табиат, ху-
раммии рӯзгор, балки такондиҳандаи
андешаи ваҳдати оламу одам, шиносӣ
бо таърихи пурғанои миллии ва омили
тақвияти ифтихори миллии мебошад».

Ва дар ин «таърихи пурғанои
миллӣ» садҳо, балки ҳазорҳо вожаҳо
корбаст шудаанд, ки «хок» (замин)
диққати Моро бештар ҷалб мекунад.

Хок, ба ифодаи дигар, замин се
моҳи зимистон зерин барфи гарон хоб
аст. Ва ин қонуни табиат аст: ҳамачӣ
баъди ҳосили фаровон бояд рӯзе ва ё
моҳе чанд бояд дам бигирад. Охири
зимистон бобои Деҳқон қариб ҳар рӯз

муште хок ба каф мегирад ва зерин
лаб мегӯяд: «на ҳанӯз хоб аст». То даме ки
баҳорон ва қосиди он Наврӯз, ки ба
қавли Абӯрайҳони Берунӣ «Пешонии
соли нав аст» мерасад ва хок аз хоби
гарон бедор мешавад. Бедории хок
ҳидоятест ба ҳамаи онҳое, ки ба шуд-
гор ва кишту кори замин, пошидани
донаи умед, шинондани ниҳол ва гулу
гулбуттаҳо» (Эмомалӣ Раҳмон) сару
кор доранд. Хосияти Наврӯз ин аст,
ки ҳамроҳи худ борон меорад ва он
(борон) табиатро, саҳроро, кӯҳу пуш-
таро мешӯяд ва ба тану ҷони ҳамаю
ҳама рӯҳи тоза меамад. То расидани
баҳору Наврӯз замин ҳар чӣ, ки дошт,
пинҳон медошт. Вале дигар сабр аз
даст медиҳад, ҳамаро ошкор месозад:

*Навбаҳор омаду бишқуфт ба як
бор ҷаҳон,
Бар сар афканд замин, ҳар чӣ гуҳар
дошт ниҳон.
Фарруҳӣ*

Замин саховатманд мешавад ва то
метавонад гуҳар мерезад, яъне ҳосил
медиҳад, ба шарте ки болои он кор
бикунӣ, заҳмат бикашӣ. Дар акси ҳол
аз зикр мекӯнад ва хору хас зер меку-
над. Барои ҳамин ҳам ниёғони дури
мо ба қадри замин расидаанд ва ҳар
вачаби онро самаранок истифода кар-
даанд. Дар ин хусус ҳикояе меорем аз
рӯзгори Анӯшервони Одил: «Подшоҳи
Ҳиндустон Расуле назди Нӯшервон
мефирстад ва даъво мекунад, ки дар
подшоҳӣ ман аз ту авлотарам, бояд
ҳар сол ба ман бочу хироҷ бифиристӣ.
Нӯшервони Одил аз даруни сандуке як
дона кавар мебарорад, ба расул ни-
шон медиҳад ва мепурсад: «Дар киш-
вари шумо аз ин мерӯяд?» Расул посух
медиҳад: «Бале, мерӯяд ва хеле зиёд».
Он гоҳ Нӯшервон мегӯяд: «Малики
Ҳиндро бигӯй: Нахуст кишвари худ

обод бикун, баъд даъвои хироҷ бинамо. Агар дар Ҳиндустон кавар зиёд рӯяд, маълум мешавад, ки замини он чоро хору хас, кавару чантоқ зер кардааст. Баръакс дар кишвари ман саросар бигард, агар як бех кавар биёбӣ, ман омили (раиси) он вилоятро ба дор овезам».

Афзалияти хок (замин) дар он аст, ки ҳамагӣ аз он рӯяд ва дер ё зуд боз бар он равад. Мо мегӯем, ки хок фасли зимистон карахт мешавад, дар хоб аст. Вале дар аст он, ба қавли Манучехрӣ, обистан («хок пиндорӣ ба моху Мушпарӣ обистан аст») мешавад ва ба ифодаи шоирони Анварӣ «абиромез» (атромез) мегардад:

*Тӯдаи хок абиромез аст
Домани хок абиромез аст.*

Хок обистану абиромез мешавад ва он фурсатеро меояд, ки бор оварад ва ин фурсат баҳору Наврӯз аст. Чун баҳор мерасад, хок бор меоварад: сабзаю гулҳои баҳорӣ мешукуфанд. Ба ин маънӣ, гул фарзанди хок аст ва вақте ки гул ба рӯи замин хайма мезанад, хок мутарро, яъне тару тоза, бо тароват ва мусаффо мешавад. Чи тавре ки дилбарону ошиқон бо ҳам менозанд, гулу хок низ ғарқи нозу:

*Чун хайма кашид гул ба саҳро,
Шуд хок ба рӯи гул мутарро
Низомии Ганҷавӣ*

Воқеан, чаро гулҳои баҳорӣ ин қадар зебову қашанганд? Зеро онҳо барои мо бегона нестанд ва аз ҳоке мерӯянд, ки зери он ниёғони мо – падарону модарон ва дигар наздикон хобидаанд, ба хок омехта шуда, ба тарзи дигар ба рӯи мо ҷилва менамоянд. Пеши назар биёред рӯбоии Умари Хайёмро:

*Ин кӯзагарон, ки даст бар гил
доранд,
Гар ақлу хирад нек бар-ӯ
бигморанд,
Ҳаргиз назананд муштуру
силиву лагад
Хоки падарон аст, нақӯ медоранд.*

Ҳикояи Саъдии бузургвор боз ҳам дилкашу ҷилотар аст: «Вақте ки ман дар шаҳри Санъо (пойтахти Яман) будам, яке аз фарзандонам, ки кӯдак буд, даргузашт. Бо фавти он кӯдак ба сари ман чӣ бало омад, наметавонам баён кунам, ки дар ҳақиқат мусибати саҳте буд. Худованди мутаъол ҳар соҳибҷамолро мисли Юсуф офарида бошад, оқибат гӯр мисли наҳанге, ки Юнусро ба коми худаш фурӯ бурд, даркашид...

Шумо агар дидед, ки аз зери хок гул баромад ва шукуфон шуд, хайратзада нашавед, чун дар зери ин хок ҳазорони ҷавони зебо ва гуландом хуфтаанд».

Барои замин Умари Хайём таъкид мекунад, ки:

*Пеш аз ману ту лайлу наҳоре
будаст,
Гарданда фалак бар сари коре
будаст.
Зинҳор, қадам ба хок оҳишта ниҳӣ,
К-он мардуми чаими нигоре
будаст.*

Зимистон хоҳ саҳт меояд, хоҳ нарм, хоҳ зуд мегузарад, хоҳ дер, зимистониашро мекунад. Бисёр дарахтон ва шоху навдаҳои онон, хусусан ниҳолҳои ҷавон зарар мебинанд. Баъзан аз вазнинии барф на танҳо шоху навдаҳо, ҳатто дарахтони азим ҳам мешикананд ва ё хушк мешаванд. Хушкушикастани шохҳою навдаҳои ниҳолону дарахтон қонуни табиат аст. Ба қавли Ҷалолиддини Балхӣ, «Шоҳе ду-се чор

хушк шуд, боқиш обистан шавад». Бале, қонуни табиат ҳамин аст. На ҳамаи ҳайвонҳо ҳам то баҳор мерасанд. Заифону лоғарон мемиранд, диғарон ба рӯзҳои неки баҳор мерасанд. Халқ ҳам хеле хуб гуфтааст: «Бузак-бузак намур, ки баҳор меояд». Хосияти баҳору Наврӯз ҳамин аст, ки ба табиату чамбият қони тоза медамад: баҳор, ки омад, хоку хокдон бўстон мешавад, мурғи қон ба парвоз меояд:

*Омад баҳори ошиқон, то хокдон
бўстон шавад,
Омад нидои осмон, то мурғи қон
паррон шавад.
Аз хок рӯзе сар қунад, он бех шохи
тар қунад,
Шоҳе ду-се гар хушк шуд, боқиши
обистон шавад.*

Дар шароити Тоҷикистон ҳанӯз баҳор надаромада, аллақай маълум мешавад, ки кадом ниҳол рустааст ва кадомаш тар аст. Таъсири боғдору боғбон, умуман инсон ҳамин аст, ки шоҳу баргҳои дарахтонро тоза ва хокро нарм қунад, ба онҳое, ки озоре надидаанд, имконият диҳад, ки бемалол бисабзад, ғунча барорад, ғарқи гулу барг шавад, ҳосил диҳад.

Замин ё ки хоки мушкбоз барои халқи мо ризқу рӯзирасон аст. Беш аз ин, вай яке аз арзишҳои миллии мост. Ва акнун он арзиши умумибашариро касб кардааст. Замин, чи тавре ки болотар таъкид кардем, гаҳвораи ҳама кас ва ҳама ҷӣ аст.

Бале, киштиҳои фалакпаймо, тайёраҳои дурпарвози тезпарвоз ҳама маҳсули илму техникаанд. Вале касе пеши худ савол гузошта бошад, ки ин парвозҳо аз кучо сурат мегиранд? Гаҳвораи онҳо чист? Аз ҳамин. Ҳама кас ва ҳама чиз бе замин ҳеч нест. Инро ниёғони дури мо мефаҳмиданд ва

имрӯз мо ҳам мефаҳмем. Дар замин қор қардан, бо замин сару қор доштан, заминро бўса задан, по бар замин оҳиста гузоштан ҳама дар табиати мардуми мо, хуну пӯсти ӯ нухуфтааст. Ҳанӯз дар аҳди қадим сарзамине, ки мардуми мо мезистанд, басо шодоб ва ҳосилхез мешуд. Як сабаби ба ин сарзамин чашм ало қардани аҷнабиён ҳам дар ҳамин буд. Дар асарҳои олимони сайёҳон мехонем, ки ин сарзамини беканор хеле серҳосил, сабзу хуррам, бой, дорони сарватҳои зиёди зеризаминӣ, обҳо ва дарёҳои хурӯшон будааст. Дар дашту кӯҳдоманҳо рамаҳо ва ғалаҳову подаҳо мечаридаанд.

Ба ифодаи Сайид Нафасӣ, «Хоразм ва Мовароуннаҳр ва Хуросон ободтарин ва номитарин вилояти Осиёи миёна будааст». Ва аммо дар ин сарзамини ободу боғу роғ, чорвои зиёду аҳолӣ худ аз худ пайдо нашудааст. Обод қардани заминҳои нообод дар он замонҳо қори осон набуд. Садсолаҳо гузаштаанд, дахҳо наслҳо якдигарро иваз кардаанд, кафи пойҳо кафидаанду дастҳо обила кардаанд, то он биёбону бешазор, ки қои истиқомати ҳайвонҳои ваҳшӣ буданд, ба заминҳои қорам табдил гарданд. Ҳазорон ҳазор гузаштагони мо қурбон шудаанд, то ҳайвонҳои ваҳширо ба худ ром қунанд. Нерӯи маънавии ниёғони мо ҳам дар ҳамин роҳ сарф шудааст. Бузургонамон аз худованд илтиҷо мекарданд, то дар ин сарзамин фаровониро арзонӣ гардонад. Ҳатто дар «Авесто» ба номи «Замину-Яшт». Ситоиши замин ёд мешавад ва чанд фаслҳо ба масъалаҳои деҳқонӣ, боғдорӣ ва чорводорӣ бахшида шудааст. «Авесто» бодиянишинони ғоратгарро мазаммат қарда аҳли меҳнатро, ки неъматҳои моддӣ меофаранд, васф мекунад ва мардумро ба зиндагии муқимӣ даъват мекунад ва қори деҳқониро муқаддас мешуморад.

Ин маънӣ дар саволу ҷавоби Зардушт ва Аҳура Маздо баён гардидааст.

Зардушт: «Аз ту мепурсам, ба ростӣ ба ман бифармо, эй парвардигори олами ҷисмонӣ, Аҳура Маздо, кучост он макони дигар, ки боиси шодӣ ва зебоии замин гардидааст?».

Аҳура Маздо: «Ин гуна чой ҳамон ҷо, ки бандагон барои худ маскан, оташкада ва барои ҳайвонот ҷое сохта, соҳиби зану фарзанд ва дорои дастаи ҷангии нағз бошанд. Он вақт дар макони онҳо ҳайвоноти бисёр, хайру баракат, ҷарогоҳ, зан. ҷавонмардон ва ҳама гуна нозу неъмат муҳайё хоҳад шуд».

Ин қадар мадҳу санои замин ва соҳиби он деҳқонро фақат дар «Авасто» метавон хонд. «Он ҷо муборак ва муқаддас аст, ки дар он ҷо аз ҳама бисёртар ғалла, алаф ва дарахтони мевадор рӯёнида шуда, заминҳои хушк, обёрӣ ва ботлоқҳо ба киштзорҳо мубаддал карда шудаанд. Ва дар ҷои дигар омада «замин ба он касе, ки дар вай бо дасти ҷапу рост ва бо ҳар ду дасти худ кор мекунад, монанди дилбари ҷавонест. ки дар хобгоҳи зиннат додашуда нишаста, барои дилдодаи худ фарзанд ва сарват меофарад». «Он касе, ки ғалла мекорад. кори муқаддас ба ҷо овардааст».

«Авасто» онро ҳам таъкид мекунад, ки ҳосили замин, баҳусус ғалла девҳоро ба ғаш меорад. Онҳо аз ғусса меноланд, мегурезанд, несту нобуд мешаванд. «Ҳангоме ки ғалла аз замин сар мекашад, девҳо ба роҳи гурез меафтанд, вақте ки онро хамир мекунанд, девҳо маҳв мешаванд. Фаровонии ғалла девҳоро ҷунон мегурезонад. ки гӯё бо оҳани тафсон ба лаби онҳо зада бошанд».

Муносибат ба замин дар замони мо аҳамияти дучанд пайдо кардааст. Мубориза ва саъю кӯшиши сарвари

давлат, аз ҷумла фармони Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ба мардум додани 75 ҳазор ва боз 25 ҳазор гектар замин, ки ғалла корида қисман ҳам бошанд худро таъмин намоянд, ибтидои ин корҳои нек аст.

Солҳои охир саросари кишварамонро ташаббуси ниҳолшинонӣ фаро гирифтааст. Касе ин амали хайро дида худро дар канор гирифта наметавонад. Чӣ ташаббуси хубе ва чӣ амали неке! Аз сӯи дигар, одамони бераҳму бешафқат пайдо мешаванд, ки бутта ва дарахтони қадкашидаро бурида, ҷойҳои ободро нообод мегардонанд. Ҳар гоҳе, ки ин тоифаи одамон табар бар тани дарахт мезананд, боре ҳам аз худ мепурсида бошанд, ки худи онҳо дар тӯли ҳаёташон чанд ниҳол шинондаанд. Ду ҳазор сол пеш Нӯшервон панд меод, ки «То дарахти нав накоред, дарахти куҳан набуред». Агар мо худро ворисони ниёгон донему ободию сарсабзии Тоҷикистони азизро хоҳем, ин пандро ҳамчун ҳалқа бар гӯш бояд дошта бошем.

Имрӯзҳо садҳо ҷавонони ҳузурбро мебинед, ки дар кӯчаҳо бекор, бе мақсади муайяне мегарданд, ҳол он ки ҳар яке аз онҳо метавонанд ба қадри ҳол ва тавоноӣ дар ҷое, дар мазрае кор кунанд ва дар ободии Тоҷикистони азиз ҳисса гузоранд. Зеро ободии хона, ободии деҳа, ободии мулк, ободии Ватан мурбут ба худи мост. Ҳар қадар мулкро обод кунем, ҳамон қадар рӯҳи ниёгонро шод мегардонем. Зеро бобоҳои мо фалаку осмонро падару заминро модар мехонданд ва аз заминони ҳалол, шараф, умри ҷовид, обрӯ мехостанд. Лоик мефармояд:

*Ба танҳои заминро дӯст бигрифт,
Замин пушту паноҳаи буди ёраи,
Замин ҳам ибтидо, ҳам интиҳоаш,
Замин дору надори рӯзгориаш.*

Аз ҳамаи он чӣ, ки гуфтем, бобати тарбияи наврасон ва умуман мардум чӣ сабаке мебардорем:

1. Ҳифз ва дӯст доштани табиат, аз чумла, ки гаҳвораи инсоният аст.

2. Муносибат ба замин ва роҳҳои

истифодаи самараноки он.

3. Эҳтироми ҳамаи деҳқонони хокпош, ки бо замин сару кордоранд, ҳар як ваҷаби заминро бекор намегузоранд, боғпарвароне, ки ҳар як ниҳолро ҳамчун фарзанд мепарваранд.

Калидвожаҳо: Наврӯз, хок, замин, ҷаҳонӣ, Созмони Милали Муттаҳид, ҷашн, байналмилалӣ, табиат, Тоҷикистон-Ватани Наврӯз.

Адабиёт:

1. Авасто. - Душанбе, 2001
2. Эмомалӣ Раҳмон, Тоҷикон дар оинаи таърих, китоби якум: Аз Ориён то Сомониён. - Лондон.
3. Фирдавсӣ. «Шоҳнома», - Душанбе, 1989
4. Саид Нафисӣ. Сарзамини поки ниёгон. - Душанбе, 1909
5. Лутфуллоев М. Шарафномаи миллат. - Душанбе, 2003
6. Тоҷикистон Ватани Наврӯз аст. - Душанбе, 2012.
7. Дастовези Наврӯзӣ. - Душанбе, 1991
8. Анҷумани Наврӯз. - Душанбе, 2012

УДК 396+902.7+9таджик+37таджик
Лутфуллоева П.

ФИЛОСОФИЯ ЗЕМЛИ В НАВРУЗЕ

Земля, как мы знаем очень священна для человека, так как именно она даёт урожай, и кормит народ. Во время долгой зимы земля, спит как младенец, но когда приходит Весна, она просыпается и всё зеленеет, цветёт.

За Весной приходит Навруз, наш древнейший, красивый праздник.

Благодаря нашему уважаемому президенту Эмомали Рахмон, Навруз был объявлен всемирным праздником, в связи с этим мы должны гордиться и радоваться. Потому что, Навруз будут праздновать и признавать теперь и другие страны и народы.

Ключевые слова: земля, зима, весна, урожай, Навруз, праздник, праздновать, народ.

UDK 396+902.7+9tajik+37tajik
Lutfulloeva P.

THE PHILOSOPHY OF THE EARTH

The Earth gets up after the long winter, and all becomes green and beautiful, it is mean that the Spring comes. When the person look at the trees, flowers, birds and rivers, he especially feels the spring. He wants to get up early, to work hardly, he is busy by Earth. Because in the future, he gets the rich harvest.

After the spring comes Navruz. It is the most ancient and wonderful tajik holiday.

Key words: Earth, winter, green, beautiful, spring, flowers, birds, rivers, work, rich harvest.

УДК 37 тоҷик+902.7+8тоҷик 1

Саидзода Ҷ., н.и.п.

Камолзода С., н.и.п.

БАҲОР ОМАД, КИ ОРОЯД ЧАМАНРО

*Баҳор омад, ки боз аз баҳри гулгаишт,
Хиромон моҳам аз манзил барояд.*

Қорӣ Абдулло

Қорӣ Абдулло, ки аз шоирону олимони номи Афғонистон махсуб меёбад, соли 1868 (69) дар шаҳри Кобул ба дунё омадаст. Ӯ маълумоти аввалияро дар назди падараш, Ҳофиз Қутбиддин, ки марди донишманд будааст, мегирад. Баъдан, вай ба омӯзиши сарфу нахв, забону адабиёти араб, фикҳ, калом, мантиқ, ҳикмат, хат ва ғайра мепардозад ва дониши худро сайқал мебахшад.

Қорӣ аз айёми ҷавонӣ ба шеърӯ шоирӣ машғул мешавад ва то поёни умраш онро раҳо намекунад. Ӯ соли 1943 оламро видоё мегӯяд. Қорӣ шоире пурқору пурасор будааст, зеро вай тамоми умри худро ба таълиф, тарҷума, тартибу танзими осори мухталифи илмиву адабию таърихӣ бахшида, «як нафас ҳам дар зиндагӣ фориғ аз кӯшиш набудааст». Ба қавли Абдулҳақи Бетоб:

Зи бас дошт шабу рӯз бо

қалам кор,

Зи логарӣ баданаш гашта буд

сурати нол.¹

Куллиёти Қорӣ, ки соли 1955-1956, бо эҳтимоми Поянда Муҳаммад Зоҳир ва писари Қорӣ - Абдулғаффори Қорӣ, дар Кобул ба чоп расидааст, ки аз ғазал, қасида, тарҷеъбанду таркибот, маснавӣ, мусаммат, китъа, рубой, дубайтӣ, фардҳо, порчаҳои мансур ва

ғайра иборат мебошад. Ишқу ошиқӣ, мадху ситоиш, тарғиби илму дониш, озодию истиқлол, ватану ватандӯстӣ, маорифу маънавиёт, адлу адолат, шикоят аз замона, ифшои навоқиси рӯзгор, панду ҳикмат, манзараи табиат ва амсоли ин аз муҳимтарин мавзӯоти осори ӯ ба шумор мераванд.

Бояд гуфт, ки тасвири табиат, дар ашъори Қорӣ бештар дар ташбиби қасоиди ӯ мунъакис шудааст. Агарчи ин мавзӯро дар соири ашъораш низ боздид менамоем. Албатта, табиатгарой ва он ҳам дар ташиби қасида, амали тоза нест, балки дар шеъри форси тоҷикӣ аз суннати дерина бархурдор мебошад. хусусан, шоирони асри IX-X-XI дар ин замина доди суҳанро додаанд. Фарруҳӣ, Манучехрӣ ва дигарон шохсаворони ин майдонанд. Аммо баъдан ин мавзӯ рушд мекунад ва дар шеъри шоирони сабки ироқӣ, хиндӣ, равияи бозгашт ва шеъри нав ба тарзҳои мухталиф идома меёбад. Аз чумла дар шеъри асри XIX ва алахусус асри XX, ки даврони неҳзату бедории милал, ба вижа милали Шарқ, мебошад, ба тарзи тоза андом менамояд, тағйир мепазирад ва ҷанбаи қавии иҷтимоию сиёсиву инқилобию ватандӯстона мегирад. Ба ҳарфи дигар, шоирон дар ин айём мекӯшанд, ки бештар зебоиҳои кишвари худро дар шеърашон тарсим намоянд ва гоҳе ҳам мушаххасан аз мавзӯ ва маконе ном бибаранд. Аммо,

бо ин ҳама, шоирон аз васфи кулӣ ва умумии табиат низ даст намекашанд. Ин амал хусусан дар шеъри шоирони қасидасаро ба умри худ идома медиҳад. Мо намунаи ин гуна табиатгароиро дар қасидаҳои Қорӣ низ мушоҳида менамоем. Албатта, дар ин гуна ташбиҳҳои шоир, ки зотан тозаву нав мебошанд, таъсири шеъри шоирони табиатгарои сабки хуросонӣ, ба вижа Фаррухию Манучехриро дида метавонем. Агарчи худи шоир аз мазомин ва тасвири тозаӣ хеш дар ин гуна ашъор сухан дар миён меорад:

Чунон замини замон аз баҳор
сарсабз аст,
Ки сабза то ба камар омадасту
гул ба канор.
Табъи хок мазомини тозае зад сар,
Магӯ, ки нест ҳарфи тоза
дар ашъор...²

аммо боз ҳам нақши таассур аз шоирони табиатгарои пешин дар ин гуна ашъор дар назари хонандаи ҳасосу кунҷков ва ворид ба ин мавзӯъ мусаллам аст. Ин ташбиҳи шоир, агар, аз як сӯ, гувоҳи тозакориҳои ӯ бошад, аз сӯи дигар, садоқати ӯро ба анъанаи шеъри табиат бармало месозад. Воқеан, шоир дар ин ташбиҳи қасида аз омадани баҳор ва ба чилва омадани аносири муҳим ва ҳаётбахши он, аз ҷумла насиму боду борону абру сабзаву кӯху барзану боғу роғу дашту дамани мегӯяд ва пеш аз ҳама ва беш аз ҳама, аз санъати ташхис суд меҷӯяд ва бад-ин тартиб ба табиат ҳисси ҳаракату амал мебахшад:

Кашидааст саропарда боз дар
гулзор,
Барои равнақи моҳи ҳамал насими
баҳор.
Саҳоб соҳаи гулзор руфту рӯб
намуд,

Чу қард боди сабо фарши сабзаро
ҳамвор.
Замин зи раиҳаи абри баҳор гилнам
шуд,
Дигар баланд нагардад зи рӯи хок
губор.
Насим ҳам хасу хошок пок
месозад,
Чунон ки дар дили гулиан намонад
хор.
Шукуфт гунчаву як пираҳан ба худ
болид,
Чу дид номия боз омадаст бар сари
кор.
Сабо ба соҳаи гулзор баркашид
аз шавқ
Ба фарқи хусрави гул соябон зи бари
баҳор.
Бад-он расид латофат, ки беҳисоб
нест,
Шавад агар гули садбарг оиёни
ҳазор.
Тароват аз дару девори бог мехезад,
Баҷост сабза агар сар барорад
зи девор.
Зи эътидоли ҳавои баҳор нест аҷаб
Агар зи пораи аҳгар кунун диҳад
гулнор.
Сабо зи накҳати сунбул шудаст
нофафурӯи,
Чаман зи гунча кушудаст таблаи
аттор.
Ба коргоҳи чаман боз аз раги гули
зард
Кунанд дебаи гулнори сабзаро
зартор.
Зи инбисот ҳаво як даҳони ханда
бувад,
Чаман, ки олами гул шуд зи касрати
азҳор.
Ҳавои моҳи ҳамал турфа дасти гул
дорад,
Ки зад ба сафҳаи гетӣ ҳазор нақшу
нигор...³

Ноғуфта намонад, ки ин қасидаро
Қорӣ дар пайравии қасидаи «Доғгоҳ»-и
Фаррухӣ, ки бо ин абёт:

Чун паранди нилгун бар рӯй нӯшиад
марғзор,
Парниёни ҳафтранг андар сар орад
кӯҳсор.
Хокро чун нофи оҳу мушк зояд
беқиёс,
Бедро чун парри тӯтӣ барг рӯяд
бешумор.
Дӯш вақти нимшаб бӯи баҳор овард
бод,
Ҷазбаи боди шамолу хуррамо бӯи
баҳор.
Бод, гӯйӣ, мушки суда дорад андар
остин,
Бог, гӯйӣ, лӯъбатони сода дорад дар
канор.
Аргавон лаъли бадахшӣ дорад андар
марсала,
Настаран лӯълӯи лоло дорад андар
гӯшвор.
То баромад чомҳои сурхи мул бар
шохи гул,
Панҷаҳои дасти мардум сар фуру
кард аз чинор...⁴

шурӯъ мешавад, сурудааст. Таърихи
эҷоди ин қасида ба мусобиқаи шеърӣ
иртибот мегирад, ки маҷаллаи «Кобул»
соли 1933 ташкил карда буд ва Қорӣ
дар ин мусобиқа ҷои аввал ва ҷоизаи
дараҷаи аввалро соҳиб гардида буд.
Аҷиб ин аст, ки маҷаллаи мазкур баъ-
ди ду сол, яъне соли 1935, боз мусобиқа
эълон менамояд ва Қорӣ ин навбат низ
ҷои аввал ва ҷоизаи аввалро мегирад
ва дар як вақт ба ӯ лақаби маликушу-
аароиро низ медиҳанд. Қасидаи вай бо
ин матлаъ шурӯъ мешавад:

Гар зумуррадгун шавад аз файзи
найсон кӯҳсор,
Мешавад аз барғрезон ҳам зарафишон
марғзор...⁵

Маълум аст, ки Қорӣ шоире маориф-
парвар, истиқлолхоҳ, ватандӯст ва
ва мутараққӣ мебошад. Аз ин лиҳоз, ӯ
табиатро тавҷам бо мавзӯоти дигар, ба
вижа мавзӯи ватандӯстӣ, тарҳрезӣ ме-
намояд. Ҳамин аст, ки васфи манозири
табиат, ба вижа ашъори баҳорияш, ран-
гу бор ва хусусияти мушаххас мегиранд
ва ба маконеву замоне муайян даҳолат
менамоянд. Мисли ин қасида, ки дар
он баҳор дар партави ҷашни истиқлол
ва дар фазои Кобулу пули Мастон ба
риштаи тасвир кашида мешавад ва бад-
ин тартиб шоир хонандаро ба дунёи
рангини ин мавзӯъ ва маконҳои дигар
дар фасли баҳор мебарад:

Фазои Кобулу фасли гулу ҳавои
баҳор,
Ҷӣ давлат аст, ки ҷуз мо надида кас
ба канор.
Ҳавост хурраму гул тазорӯву
булбул маст,
Сабост лахлахасою насим
анбарбор.
Ба боғу рог дигар фарши сабза
густурданд,
Ки пой гул нашавад ранҷа аз
халидани хор.
Хирад муоина дидааст баъси баъд
аз мавт,
Зи хок чу сар кашиданд сабзаву
гулу хор.
Зидуд сабзаи урдубиҳишит занг
аз дил,
Агарчи сабза намояд ба ҷашм
чун зарингор.
Ҳамин тарона расад аз садои об
ба гӯш,
Ки аз канори ҷӯ ҳеч гаҳ мағир
канор.
Шудааст дидаи шабнам ба рӯи
гул ҳайрон,
Ба ранги дидаи ошиқ гаҳи
назораи ёр.

Дами насим аз он дилкушову
 чонбахш аст,
 Ки ҳар саҳар ба чаман меравад
 ба гашту гузор.
 Чӣ гӯям аз Пули Мастону вазъи
 дилкаши кӯл,
 Яке равону дигар орамида аз
 рафтор.
 Яке чу ошиқи бедил ба дил
 қарораи не,
 Дигар чу шоҳиди дилҷӯ гирифта
 вазъи виқор...
 Бароти ширати моро сечанд сохт
 сипехр
 Ки ҳаст аҳди гулу иди ҷашину
 фаслу баҳор...⁶

Ӯ ин корро дар яке аз қасоиди дигараш низ идома медиҳад. Зеро Қорӣ табъан шоире ватандӯст аст. Лиҳозо, ишқи ҳудро нисбат ва ватан ва тавсифи зебоиҳои он алоқамандона ба тасвири зебоиҳои табиат ба намоиш мегузорад ва бад-ин васила зебоиҳои табиатро дар хидмати ватан қарор медиҳад ва баръакс:

Чаман, қ-омад баҳорон аз ҳаводорони
 бӯстонаи,
 Надорад ҳеч гулшан равнақи гулҳои
 хандонаи.
 Нишоне медиҳад аз чони пок оби
 равони ӯ,
 Ҳикоят аз дили хуш мекунад вазъи
 гулистанаи.
 Бисоти сабзаширо мефизояд равнақи
 дигар,
 Саҳар ҳар гаҳ зи шабнам мекунад
 оинабандонаи.
 Зи бас обу ҳавои хуррами ӯ
 зиндагибахш аст,
 Раво бошад, ки гӯям сад гулистон
 бод қурбонаи.
 Ҳавояро ба ҳар мавсим нишоти
 турфасе бошад,
 Набошад ҷонфизои мунҳасар
 бар фасли найсонаи.

Машиоми чон намояд тоза гулгашти
 тарабхезаи,
 Равонпарвар бувад азбас насими
 анбарафшионаи.
 Шамими гул ба ин андоза ҷонпарвар
 намебошад,
 Тамошои Пули Мастон ба ин кайф
 ар бувад акнун,
 Ниҳад майхора ҷоми бодаро бар
 тоқи найсонаи...
 Бару буми хушаи имрӯз дорад олами
 дигар,
 Ки зебу зинати дигар фузуд аз ҷашини
 афғонаи...⁷

Қорӣ дар ғазалсароӣ низ тавоно буда, аз маҳорати баланд бархурдор мебошад. Аз ин хотир, дар ғазалҳояш аз табиат, ба вижа баҳор, низ ситоиш кардааст. Чунончи, дар ғазале, ки дар пайравии ғазали машҳури Вокифи Лоҳурӣ:

Баҳор омад, зи хешу ошно бегона
 хоҳам шуд,
 Ки гул бӯи ту хоҳад доду ман девона
 хоҳам шуд...⁸

навиштааст, чунин мегӯяд:

Баҳор омад, ба гулшан боз аз кошона
 хоҳам шуд,
 Ба пои гул надими шишаву паймона
 хоҳам шуд.⁹

Албатта, ӯ дар бархе аз ғазалҳои дигараш низ аз баҳор тамчид намудааст, аз ҷумла ғазалҳое, ки бо ин матлаҳҳо оғоз мешаванд ва бо мавзӯи ишқи ошиқӣ тавъаманд:

Эй нур аз гул зи руҳат домани
 маҳтоби баҳор,
 Сарфи зебои ту ранги гулу оби
 баҳор.¹⁰

Дилам ба завқи ҳавои баҳор меболад,
 Чу бедиле, ки ба дидори ёр меболад.¹¹

Бояд гуфт, ки Қорӣ дар сурудани дубайтӣ, ба вижа рубоӣ, маҳорати калон нишон додаст. Ӯ кӯшидааст, ки дар чаҳор мисраъ муҳимтарин масоили зиндагиро дар маърази баён бигузорад. Мавзӯи рубоӣёти ӯ аз баёни ҳол, ҷашни истиқлол, ишқу муҳаббат, васфи ватан, ташвиқи илму дониш, қору кӯшиш, касбу ҳунар, тараннуми баҳору Наврӯз ва ғайра иборат мебошад. Аммо дубайтиҳои шоир билқул ба баҳор ихтисос дода шудаанд. Шоир дар онҳо аз вуруди баҳор, махмалин гардидани боғу роғ, насими атрогин аз ва ҷӯшу хурӯши табиат, яъне зинда гардидани он, ҷойгузини зимистон гардидани баҳор, шукуфтани гулҳо, борони ҷонбахши баҳорӣ, васфи парандагон, ба вижа булбул, фаро расидани мавсими кишту қор ва амсоли ин хабар медиҳад, хабаре хуш ва нишотофарину дилпазир. Инак, намунаҳое аз дубайтиҳои шоир, ки бо ибораи «баҳор омад» сар мешаванд ва чехраи ӯро ҳамчун шоири баҳорситойи пеши ҷашми мо ҷилвагар месозанд:

*Баҳор омад, ки орояд чаманро,
Насим арзон кунад мушки Хутанро.
Баҳор омад, ки бинад ҷашми бедор
Шаби маҳтоб ҷӯши ёсуманро.*¹²

*Баҳор омад, ки олам зинда гардад,
Гули зард ахтари тобанда гардад.
Ба таирифи қудуми фарвадин гул,
Зи шодӣ як даҳони ханда гардад.*¹³

*Баҳор омад, ки болад аз тараб гул,
Шавад овозхон аз шавқ булбул.
Зи ҷӯ хезад садои шар-шари об,
Зи шох овози куқуҳои сулсул.*¹⁴

*Баҳор омад, ки он деҳқони қорӣ
Камар бандад паи кишти баҳорӣ.
Ғанимат донид ин фасли нақӯро,
Кашад аз баҳри роҳат ранҷу хорӣ.*¹⁵

Хулоса, Қорӣ яке аз адибону сухансанҷони мумтози поёни асри XIX ва аввали асри XX Афғонистон буда, дар адабиёту фарҳанги ин кишвари шоирхезу шеърпарвар мақоми пешвоӣ дорад. Ӯ дар сурудани ғазалу қасидаву қитъаву маснавию тарҷеъбанду таркиббанд ва соири ақсоми шеър маҳорати воло дошта, суханваре чирадаст ва устод мебошад. Дар шеъри вай қариб тамоми мавзӯоти роиҷи адабиёт, аз ҷумла тасвири табиат, маҷоли баён меёбанд. Хусусан, ашъоре, ки дар тавсифи баҳор-арӯси сол, гуфтаанд, хеле ҷаззобу муассир ва дилнишинанд, зеро ӯ дар онҳо ҳама чизро дар ҳолати эҳёву ҳаракат ба тамошо мегузорад. Лиҳозо, метавон гуфт, ки вай танҳо шоири баҳориситой, наққоши сирфи табиат нест, балки шоирест, ки ба мавзӯи баҳор ҷомаи иҷтимоиву сиёсиву ахлоқиву ватандӯстона мепӯшонад ва мардумро ба дӯст доштани зебоиҳои табиат, ватани азиз, ғанимат дониш баҳор, ин айёми тиллоии зиндагӣ, ҳаракату кӯшишу қор қардан, кишту қор намудан, илму дониш андӯхтан, шарофатмандона зистан ва бо як сухан, дурӣ гузидан аз ғафлат ва ба қадри умри азиз, ки монои баҳор аст, даррасидан фаро мехонад, фарохонде ҳунармандонаву зебо ва ибратбахш:

*Наргиси масти ёр рафт ба хоб,
Фитнаи рӯзгор рафт ба хоб.
Қай ба хобаи ту омадӣ як бор,
Бахти ман бор, бор рафт ба хоб...
Қас набинад ба хоб ин фурсат,
Бӯса, эй дил, ки ёр рафт ба хоб.
Қай тавонам гирифт домани васл,
Чун маро дастӣ қор рафт ба хоб.
Ҷумла шуд сарфи хобу хӯр, афсӯс,
Умри нопойдор рафт ба хоб...
Шуд ба ғафлат ҷавониям, Қорӣ,
Вой, фасли баҳор рафт ба хоб.*¹⁶

Пайнавиштҳо:

1. Қорӣ Абдулло. - Куллиёт. Кобул, бидуни соли нашр, с.3.
2. Ҳамон ҷо, с. 231.
3. Ҳамон ҷо, с. 229.
4. Девони Ҳаким Фарруҳии Систонӣ. - Техрон, 1385, с. 175.
5. Қорӣ Абдулло. Куллиёт, с. 220.
6. Ҳамон ҷо, с. 232.
7. Ҳамон ҷо, с.244.
- 8.Шоирони Афғонистон. - Сталинобод, 1954, с. 54.
9. Қорӣ Абдулло. Куллиёт, с. 125.
10. Ҳамон ҷо, с.132.
11. Ҳамон ҷо, с. 126.
12. Ҳамон ҷо, с. 391.
13. Ҳамон ҷо, ҳамон с.
14. Ҳамон ҷо, ҳамон с.
15. Ҳамон ҷо, с.392.
16. Ҳамон ҷо, с. 48-49.

УДК 37 таҷик+902.7+8 таҷик 1

Саидзода Дж., к.п.н.,

Камолзода С., к.п.н.

ПРИШЛА ВЕСНА – ПРИШЁЛ РАСЦВЕТ

Кори Абдулло извесный во всем Афганистане и за его пределами учёный, поэт, родившийся в семье известного певца Кутбиддина в 1968 (69) году в г. Кабуле.

Всю свою жизнь он посвятил поэзии и воспеванию в ней красоты природы, человека. В 1934 году он ушёл из жизни.

Творческое наследие Кори Абдулло было опубликовано в 1955-56 гг. в Кабуле. В его поэзии особое место занимало описание весны, природы в поэтических формах «касида», «рубои», «дубайти».

В них он умело и точно с душевной любовью передаёт настроение возобновления жизни растений, природы весной, трелей соловья и первой борозды землепашца.

Он не только певец весны и природы, но он и поэт – патриот своей родины, воспеваящий в своих произведениях красоту человека, природы и жизни.

Ключевые слова: Поэзия, природа, весна, стихи, «касида», «рубои», описание, красота человека, произведение и др.

UDK 37 tajik+902.7+8 tajik 1

Saidzoda J., candidate of education,

Kamolzoda S., candidate of education.

THE SPRING HAS COME - BLOSSOMING HAS COME

Qori Abdullo known in Afghanistan and behind its limits the scientist, poet who was born in a family of well - known singer Kutbiddin in Kabul, 1968 (69).

All life he has devoted to poetry and in it beauty of the nature, the person. In 1934 he has died.

Kori Abdullo creative heritage has been published in 1955-56 in Kabul. In its poetry description of spring, the nature in poetic forms «ode», «quatrain», « quatrain (dubaiti)» occupied a special place.

In them it was able and it is exact with sincere love transfers mood of renewal of plants' life, the nature in spring, trills of a nightingale and the first furrow of ploughman.

He is not only the singer of spring and the nature, although he was poet and patriot of his native land singing in his musical composition beauties of nature, men and life.

Key words: poetry, nature, spring, verses, «eulogy», «quatrain», description, beauties of nature, life e.t.c.

УДК 78 таджик+37 таджик+902.7

Назарова Л. А., к.иск.н.,

доцент кафедры истории и теории музыки Таджикской национальной консерватории имени Т. Сатторова

ТАДЖИКСКАЯ МУЗЫКА - ЛОКАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ В МИРОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

*«Каждая отдельная художественная личность выражает не только себя и свой жизни своего времени – она свертывает в себе импульсы всего генеалогического древа своих художественных предков»
(Холопова В. Н.)*

В статье останавливаю внимание на ментальности современного процесса в системе жанра таджикской музыки первого десятилетия XXI столетия. Стремлюсь показать «текст» восточной традиции, обнаруживающий себя в культурном ореоле творчества таджикских композиторов, проживающих в разных точках земного шара: – Беньямина Юсупова (Израиль), Алишера Латифзаде (США), Павла Турсунова (Россия). Весной 2011 года они принимали участие в Международном музыкальном форуме «Бахористон» в Душанбе (смотрите мою статью «Музыка планеты» в журнале «Памир» №4-6, 2011 г.).

Природа языка как знак и память, искусство звука, тонкость метrorитмической реальности в оптике времени неограниченно усиливается в звучащей материи любого жанра, направленного на присутствующего живого слушателя какой бы он не был национальности. Выразителен сам процесс создаваемой музыки нашими соотечественниками, опирающейся на феномен «архетипа» - запись, расшифровку традиции и на память, отражающей реальность, присущую самой ее структуре. Звучковая ткань, очертания целого, «эмоциональные контуры», создаваемого опуса, обещают вырасти в интересное выразительное произведение у крупно-

го музыканта, поражающее слушателя парадоксами сочетаний несовместимых, казалось бы на первый взгляд, структур восточной и западноевропейской системы. Музыка способна создать контакт между людьми разной национальности.

Находясь под большим влиянием наиболее важных течений современной музыки, таджикские композиторы, как они сами себя называют, живя за рубежом, понимают особую роль соприкосновения собственной и чужой музыкальной ментальности. Стремясь преодолеть вектор бессознательной зависимости от разнообразных стилевых течений и создать собственное направление, связанное с драгоценными страницами таджикской традиционной музыки. В тоже время, ощущая себя таджикским художником, каждый из трех названных композиторов, абсолютно разнящихся по «музыкальному типу», попадая в гущу инноваций, очевидно, не может пройти мимо их воздействия. В музыке, развивая различные типы современной композиторской техники, синтезируя различные жанровые и стилевые направления, три творца стремятся найти свою нишу в эволюции моделей культуры, обогатить ее изумляющей новизной восточного колорита.

Развитию искусства на разных стадияльных уровнях всегда присущи процессы интеграции и дифференциации. В области пространственно-временных искусств со второй половины XX столетия особенно наблюдается процесс синтеза жанров и стилей, связанных с расширением и углублением художественного познания мира. Этот фактор, стимулирующий поиск новых художественных форм и способов общения, рассчитан на активное сотрудничество со слушателем, адресатом музыки. Происходит внутреннее смещение жанровых

пластов, на уровне которого в наше время возросшую популярность получают жанры, утрачивающие четкие границы. «Жанровая подвижность», размывающая жанровые границы, способствует художественному самораскрытию творческой личности, перевесу индивидуального над традиционным, сохраняя при этом генетически черты семантического варианта того или иного жанра. Новизна жанровых трактовок обнаруживает себя, разумеется, еще в таджикской музыке прошлого столетия на территории нашей страны, начиная с 70-х годов в творчестве ярких индивидуальностей Фируза Бахора, Толибхона Шахиди, Дамира Дустмухамедова, Азама Солиева, Кудратулло Яхьяева, Кудратулло Хикматова, Заррины Миршакар, Шодмона Пулоди, Талаба Сатторова, Лолы Толис. Сегодня, когда процесс жанрового обновления особенно интенсивен в мировой музыкальной практике, разнообразная музыка резко очерченных и ярких дарований композиторов Б. Юсупова, А. Латифзаде, П. Турсунова является подтверждением сказанного.

Особо подчеркну, что анализ композиций «зарубежных» таджиков, не озвученных на Международном форуме «Бахористон», основан на слуховом восприятии и чувственном постижении их музыки, записанной на CD и DVD, без выраженной установки на нотный текст партитур.

Павел Турсунов, проживающий в Москве, написал концерт для трубы с оркестром «Улыбка Бехзода» (по мотивам персидских миниатюр). Программность заголовков определяет направленность формы художественного обобщения концерта. Принцип «множественного и концентрированного воздействия», сформулированный Л. Мазелем, демонстрирует здесь широчайшее разнообразие выразительных средств в восприятии

слушателя, вызывающих конкретное ассоциативное представление в содержании музыки. Сюитная композиция концерта показательна с точки зрения использования нетрадиционных признаков, свидетельствующих о качественно ином подходе к избранной модели с явно фокусирующими признаками *Concerto grosso*. Создана своеобразная иллюзия «пространственно-динамических сопоставлений» (Н.Зейфас) *tutti* и *solì*, гибко меняющаяся и обогащающая многокрасочную звуковую палитру. Переосмысливая принцип виртуозно - концертирующего «пространственного сопоставления» тембров, характерных для эпохи барокко, автор передает это живое ощущение через призму исполнительской практики своего времени. Разножанровый синтез концерта координирует функциональную связь небольших иллюстрированных миниатюр, взаимодействующих друг с другом в окружающем их пространстве, рисует многообразные жанровые сцены батальной, бытовой, танцевальной, лирико-эпической живописи, запечатленных кистью великого художника эпохи Восточного Ренессанса XV века Бехзода. Увлекательная «фантазийность» игры каноническими моделями пленит восприятие и воображение современного слушателя.

Музыкальный язык концерта для трубы с оркестром П. Турсунова содержательно обусловлен отбором использованных средств выражения, обладающих свойством, способствующим включению индивидуального в метосистему культуры эпохи. Исторически сложившиеся комплексы «жанровых лексем», интонационных, метроритмических, фактурных структур восточной монодической традиции вступают с первых же тактов концерта в диалог с другой культурой - Запада. Ориентируясь на семантическую стилистику

художника-гения Иоганна Себастьяна Баха, божественного символа всеобщей истории музыки, П. Турсунов обогащает образно-ассоциативные возможности данного опуса. Фактически композиторское произведение «многоязычно». Интонации монодийной культуры таджиков, попав в иную музыкальную систему, помогают «дешифровать» индивидуальный замысел композитора. Автор наслаивает традиции, выработанные музыкальной культурой новыми пластами, донося до слушателя свои художественные идеи, вызывающие определенные ассоциативные представления в его восприятии.

Другая тенденция, опирающаяся на взаимопроникновение жанров внутри одного произведения, показательна на примере виртуозного сочинения, названного автором Беньямином Юсуповым «*Viola Tango Rock Concerto*», специально написанного для талантливого скрипача Максима Венгерова, вовлеченного в игровой процесс музыки. В концерте задействована скрипичная игра на альте. Сочинение демонстрирует высочайшую пробу композиторского мастерства: от безукоризненного владения академической техникой до современной импровизационной игры на электроскрипке в стиле рок, обостряющей максимально образный строй многочастного цикла.

В основе концерта, на мой взгляд, лежит концепция художника, испокон веков, вновь и вновь, переживающего непостижимое крушение основ человеческой жизни. Б. Юсупов, задумываясь о реализации монументального замысла, пронизанного чувством современной правды, выражает вечные темы искусства: катастрофы, страдания, одиночества и любви. Выделяя жирным шрифтом «*Viola Tango Rock Concerto*», открывающего все новые и

новые возможности для драматического воплощения, композитор сознательно осуществляет дерзновенный замысел соединения в потоке живой инструментальной музыки пластов обособленных субкультур, бросающих вызов явлениям внешнего мира. Автор вовлекает таджикский фольклор, выразительную палитру музыки барокко, европейскую классику, романтизм, интонационно-семантические представления разнообразнейших жанровых характеристик – хорала, вальса, танго, рок-музыку, усиливает тем самым «интернациональный контакт» звукового мира. В одном из интервью 2006 года Б. Юсупов сказал: «Я принадлежу к нации /израильской – Л. Н./, которая уже две тысячи лет крутится между разными народами и странами, и впитывает в себя разные культуры». Необычность музыки в истоках ярко контрастирующих частей, так и внутри каждой, внедряющих в инструментальный контекст предельно несовместимые образные сферы разной жанровой ориентации. Присутствие, казалось бы, несочетаемых традиций – внезапных жанровых сопоставлений не оборачивается эклектикой, а наоборот, ярко обнажает дозу возможностей, органично выявляемых внутренним миром автора. Проявляется взаимодействие авторского сознания и модели концерта на уровне «целостного мироощущения» /согласно теории В. Медушевского/. Драматургия концерта детально проработана глубинным измерением соотносящихся пластов, где каждый борется за свое пространство, независимость друг от друга и в тоже время выстраиваясь в единую концепцию. Контраст крайних слоев наделяется «эстетической и этической семантикой» /В. Холопова/. Предельно расширенный интонационный словарь новейшего времени свидетельствует о демократизации

языка концерта, открытого для общения автора со слушателем.

Глубокое философское трагедийное произведение, оставляющее сильнейшее впечатление, наполняет слушателя ежесекундным смыслом жизненных ощущений, «этической семантикой». Конфликтная драматургия, лежащая в основе концерта, выстроена типичным методом логического волнообразного развертывания музыкального материала, захватывающего концерт в целом, так и отдельные его части. Внутреннее наполнение их самобытно.

Авторская исповедь solo альты в предисловии, открывающая концерт, сознательно подчеркнута своей принадлежностью к традициям таджикской монодии. Переносит композитора через неостановимый поток времени на родную землю, где он родился, жил, творил до периода сильных потрясений, вызванных гражданской войной в Таджикистане в начале 90-х годов прошлого столетия. /Особо подчеркну, что «исход» соотечественников из Таджикистана остро ударил по его культуре и в тоже время оказал колоссальное влияние на музыкальную культуру мира/. Погружая слушателя в душевную ностальгию прошлого через одинокую, светлую в своей печали тему в высоком регистре на фоне воздушных капель фортепиано, автор вступает в новое отношение с настоящим. После выразительной паузы неожиданный контраст в сторону стилистической конфронтации, проявленной вторжением сухой остинатной поступи и pizz. низких струнных – показа одного из негативных полюсов. Тембр солирующего альты в совершенно иной плоскости напряженного речитативного интонирования, постепенно расширяющего звуковое пространство, несет новую выразительность, особо подчеркнутую

педалью жуткого остинатного фона. Диалог солиста и оркестра согласно романтической традиции выражает конфликт, предельно поляризуется на уровне всего концерта.

Семантическим суперконтрастом в современном понимании с обратным знаком по отношению к музыке лирического переживания, музыкальной экспрессии концерта встает феномен агрессии (в одной из частей) сильнодействующих средств новейшего инструментализма в лице, оглушительной, нереально звучащей электроскрипке, противостоящей акустическому альту, общей тембровой окраске симфонического оркестра. В кульминационной зоне Б. Юсупов нагнетает стилизованную драматургию концерта искажением темы известного Каприса Паганини, раскрученной дьявольским почерком в его музыке, с обостренным нервным ритмом джазовой ударной установки.

Композитор разворачивает перед слушателем «театр тембров», концепцию «внутреннего и внешнего» внезапно противостоящих жанрово-смысловых сопоставлений. Неожиданное включение автором в альтый концерт Танго, хотя и вербально заявленный в названии сочинения, вмещает не только акустический, но и визуально-пространственный ряд, тем самым бросает вызов канону, крепким вековым устоям «серьезной» музыки. Идея связи слуховых и визуальных представлений натолкнула Б. Юсупова на поистине уникальный эксперимент: «перевод музыки через ее ритм в пространство» (В. Конен). Визуальный дуэт Максима Венгерова и потрясающей аргентинской танцовщицы Кристины Палье, живет активным сценическим действием, где чувствуется высокий тонус современной жизни. (В одном из интервью композитор сказал: «Мы должны все время двигаться впе-

ред и менять наши концепции. Если мы застынем, то нас это уничтожит»). Бытовой жанр танго, покоровший многие континенты мира своей жаркой страстностью, особой энергией ритма, колоссальным образом подчеркивает трагическую концепцию концерта и одновременно проявление взгляда на воплощение эмоции человеческой любви, на позитивный полюс притяжения. Стремление остановить изменчивость внешнего мира, запечатлев прекрасное мгновение, ощущаешь в художественном воплощении «бытовизмов» окружающего мира – выразительной игры на гармонике, акустической гитаре.

Живая традиция музыки быта ощущается также и в концерте для виолончели с оркестром (2008 г.), посвященном Мише Майскому, где фольклорный феномен воплощен в цитируемой зажигательной, искрометной цыганской песне. Рождается новое пространство музицирования. Замечу, что в виолончельном концерте и, особенно, в альтовом ощутимо разнонаправленность поиска композитора, идущего от искусства второй половины XX столетия, где специфическое свойство современного художественного мышления актуализирует историческую память избранной «чужой лексики».

Остановившись на отдельных страницах музыкального творчества Алишера Латифзаде, подчеркну, что эксперименты его творческой работы ведутся в поисках «нетиповых» языковых и драматургических решений, подчиненных особенностям национальных жанров. Наглядно прослеживается даже в названии его сочинений: «Tui» (2001 г.), для народных инструментов, синтезатора и магнитофонной ленты; «Tolerans» для дирижера, музыкантов ... и для всех (2002 г.).

В «Tui» композитор экспериментирует выразительными возможно-

стями вербального и звукового материала. Сочинение интересно ярко выраженным обрядовым действием. Композиция раскрыта архаическими формами карнаевских возгласов, горловым пением традиционных исполнителей, магией азартных танцевальных ритмов горных и долинных районов Таджикистана, запечатленных магнитозаписью. Используя синтезатор, создающий эффект объемного сонорного пространства в кульминационной зоне – ауджа и живое звучание народного ансамбля, автор расширяет возможности художественного воздействия через жанрово-стилистическую сферу. Фольклорный жанр в контексте композиторского творчества переагружен, сочетает в едином целом сегменты обрядового действия различного происхождения (горного и долинного). В связи с этим рождается современный смысл понимания нового национального наследия.

Свободное владение арсеналом давности и нового позволяет А. Латифзаде найти в разнонаправленных композиторских поисках свой «метостиль» и одновременно установить смысловые связи в рамках «большого Текста культуры» на уровне интертекстуальности. В этом музыкально-историческом контексте определенное место занимает «Tolerans» для дирижера, музыкантов ... и для всех, созданного для чтецов, хора, симфонического оркестра и магнитофона. Общая идейная концепция сочинения выстраивается вокруг главной мысли, интонируемой восточной поэзии чтецами на разных языках: форси, английском и русском, зывающими мир к терпимости, примирению, вере:

*Поймите люди всей земли,
Вражда плохое дело.*

*Живите в дружбе меж собой,
Нет – лучшего дела.*

Отсюда - особый образно-эмоциональный стержень произведения, позволяющий композитору включить в «Tolerance» в зоне смысловой кульминации цитату хора из «Lachrymose» Реквиема Моцарта на фоне монтажа его собственной музыки. Она (цитата) углубляет выразительный смысл произведения в целом, являясь откликом на мысли произносимого текста. Соединение двух взаимодополняющих жанровых компонентов – декламации и пения - определяет стилевое своеобразие оркестрового сочинения.

Постоянный интерес автора к новым принципам музыкального письма открывает новые формы исполнительства в композиторском творчестве. Языковой уровень названных сочинений вовлекает авангард современных средств и техник композиций. Особое внимание отводится сонористическим приемам, кластерным вертикалям, репетитивной технике, идущей из глубин минималистской монодии восточных культур. Разнообразность образных сфер через многомерную выразительность музыкального решения позволила А. Латифзаде создать своеобразные художественнонеповторимые сочинения.

Завершая статью еще раз выделю, что музыка таджикских композиторов, живущих за рубежом, вписалась в мировую культуру своей оригинальной музыкальной концепцией и несет в себе нечто притягательное для слушателя многих стран нашей планеты.

Хочу особо поблагодарить композиторов Толибхона Шахиди, Азама Солиева, а также музыковеда Фируза Ульмасова и авторов за предоставленные музыкальные диски анализируемых сочинений.

Калидвожаҳо: «Матн»-и анъанаҳои шарқӣ, «тахлилӣ жанрӣ», «ҳаракатҳои жанрӣ», навидҳои забони мусиқӣ (инноватсияи забони мусиқӣ)

Ключевые слова: «Текст» восточной традиции, «жанровый синтез», «жанровая подвижность», инновация музыкального языка.

UDK 78 tajik+37 tajik+902.7

Nazarova L., candidate of art history

TAJIK MUSIC – LOCAL PHENOMENON IN OUTER SPACE OF MUSICAL CULTURE

In the article of “Tajik music” Nazarova L.A. the problem of synthesis different genres and style directions of music of the first decade of Tajik composers in XXI century who lives in abroad has mentioned: Benjamin Uysupov (Izrael), Alisher Latifzade (USA), Pavel Tursunov (Russia). Viola Tango Rock Concerto and cello concert by B. Yusupov. Concerto for trumpet with orchestra <Smile of Behzod> by P. Tursunov <Tui> for orchestra for folk instruments and recorder tape; <Tolerance> for conductor, musicians and ... for all by A. Latifzade, where originally mixed Eastern and Western traditions.

УДК 396+03 тоҷик+902.7

Тайгуншоева Ҷ.

РУСУМ ВА ИСТИЛОҲОТИ НАВРӢЗ

Наврӯзи Ачам пурифтихортарин ва бузургтарин суннатҳои мардуми ориёӣ, аз умқи қарнҳо то ба имрӯзи фирӯз расидааст. Наврӯз нахустин рӯз аст аз Фарвардинмоҳ ва аз ин ҷиҳат «Рӯзи нав» ном гирифт зеро, ки пешонии соли нав аст. Наврӯзи фирӯз аз баҳори гулбасар мужда расонда, табиатро зебу фарри нав мебахшад ва ба мардум фараҳмандӣ меорад,

Наврӯз аёмест, ки заминрову замонро хусни тоза баҳшида ва нерӯи зебоиофараш дар табиати сабзпӯшу гулпӯш таҷассум меёбад. Аз ин хотир Наврӯзи ҳуҷастапаӣ баърои мардуми шарифи мо яке аз суннатҳои беҳтарин маҳсуб меёбад.

*Фасли Наврӯз аст айёми баҳор,
Гул шукуфту ғашт олам лозор.*

Дашту саҳро сабзу хуррам

ғаштааст,

Аз насими соф, ҳавои бегубор.

Наврӯз арзишҳо ва коркардҳои барҷастае дорад, ки мушкӣ аст яке аз онҳоро бартар аз яке овард. Бо вучуди ин яке аз умдатарин нақшҳои Наврӯз эҷоди ваҳдат ва тақвияти ҳамбастагии ва ягонагии ҳост.

Яке аз идомаи пайваستاи Наврӯз таи чанд ҳазор соли таърихи он, ки дар натиҷаи ин идома Наврӯз густардатарин ва кӯҳантарин чашну ойини муштараки ҳамаи сарзаминҳои шуд, ки имрӯз кишварҳои Эрон, Афғонистон, Покистон, баҳше аз Ҳиндустон, кишварҳои Осиёи Миёна ва Қарғоз, манотиқи курднӣшини Туркия, Ироқ ва Сурия, Албанияро дар бар мегирад.

Дар аҳди қадим дар Эрон ва Осиёи Миёна Наврӯзро на танҳо ҳамчун чашни миллӣ балки ҳамчун чашни давлатӣ низ қайд мекарданд. Аз тадқиқотҳои таърихи маълум мегардад, ки азбаски Наврӯз таи як моҳ давом

мекард одамон ба табақаҳои гуногун чудо шуда ҳар як гурӯҳ иди Наврӯзро таи панҷ рӯз онро таҷлил мекарданд. Масалан дар Эрони қадим панҷ рӯзи аввалро подшоҳон, дуум панҷрӯзаро ашрофзодагон, панҷрӯзаи сеюмро хизматгорони подшоҳ ҷашн мегирифтанд. Подшоҳон иди Наврӯзро аз рӯзҳои якӯм оғоз карда барои наздикони худ хони наврӯзи меоростанд ва нишастагонро ба дӯстӣ ва рафоқат даъват менамуданд. Рӯзи дуум подшоҳ ашрофзодагон ва деҳқононро қабул мекард. Рӯзи сеюм уламои динро тақлиф мекард, рӯзи чаҳорум аҳли хонаводаи худро ва ахиран Наврӯз дар сатҳи баланд таҷлил мегардид.

Дар асарҳои Абӯрайҳони Берунӣ ва «Наврӯзнама»-и Хайём қайд гардидааст, ки дар айёми ҷаншгирии Наврӯз заминро об медоданд, хешовандон ва наздикони худро тӯхфаҳо тақдим мекарданд, аргунҷакбозӣ мекарданд, шириниҳо (қандалот) тақсим мекарданд. Либоси нав ба бар карда инчунин дар ин рӯз ҳосили ҳафтсолаи руёндашонро муайян мекарданд.

Дастархони шоҳонро навъҳои гуногун нону кулҷаворӣ аз гандум, ҷав, ҷуворимаққа, нахӯд, наск, биринҷ, кунҷит, лӯббӣ ташкил медиод. Дар мобайни дастархон ҳафт навдаи дарахт аз дарахтони биҳӣ, анор, мачнунбед, зайтун ва дигар меваҳои мегузоштанд. Ғайр аз ин ҳафт косаи сафед, ҳафт динор ё дирҳам мегузоштанд. Барои подшоҳон бошад таоми махсус иборат аз шакари сафед, чормағз бо иловаи шир ва хурмо тайёр мекарданд.

Дар Эрони имрӯза бошад дар хони Наврӯзӣ ҳафт таом ки бо калимаи арабии С (ҳафтсин) сар мешавад мемунанд. Дарстархонро бо ҷурғот, шир, қурут, тухмҳои ородода ва маваҷотҳои гуногун, чормағз ва pista оро медиҳанд. Ҳамчунин расм ва суннати хоси наврӯзӣ, ин пухтани анвои шириниҳои наврӯзӣ аз ҷумла суманак, ки бо «ҳафтсин» ва «ҳафтшин» сар мешавад

Ҳафт шин яъне ҳафт гизо ё рустание, ки бо ҳарфи Шини форсӣ- Ш сар мешавад инҳоянд;

Шакар- имрӯз ҳокаи қандро шакар мегӯянд. Вале дар хони наврӯзӣ шакар ба маънои маводи ширину хуштамест, ки дар таркиби нон, картошка, мева ва сабзавот мавҷуд аст.

Шарбат- ширинии равон, афшураи мева: анор, себ, зардолу ва олуболу. Қуватдихандаи дил ва ақл, сабуқкунандаи рӯҳ, шиканандаи ташнагӣ. Бо ин хосияти шифобахш ва рӯҳбаландсозиаш шарбат дар хони муқаддаси наврӯзӣ ҷой ёфтааст.

Шароб- бузургонамон аз мӯъҷизаҳои илоҳӣ медонанд, ки аз шираи ангур ва гандум ҳосил мешавад. Дар дастархони идонаи наврӯзӣ ҷой ёфтани шароб аз он аст, ки онро бузургон барҳамзанандаи андӯх ва дард, офарандаи сухан, қуватдихандаи дил донистаанд.

Шир- ғизои муқаддасест, ки инсон бори нахуст аз пистони модар меошонад. Дар хони наврӯзӣ он низ мавҷуд ва эътибори хосаро соҳиб аст. Шир аз об ва сафеда иборат аст.

Шамъ- мартабаи ба хони Наврузӣ ҷой ёфтани шамъ ва қудсияташ он аст, ки ёдгори аз оташи зардуштист. Равшани мебахшад, нур медиҳад. Рамзи базму шодӣ, барҳамзанандаи торикӣ, нишонаи офтоб, бахт ва гармӣ аст.

Шоя- маводе, ки дар дастархони Наврӯзӣ вазифаи ороишӣ ва хушбӯиро дорад, шоя аст. Навъҳои гуногуни шохҷаи навсабзида ё нав гулқардаи дарахт аст. Маъмулан шамшод аст. Он рамзи зебӣ, ҷавонӣ, тозагӣ, рамзи ростӣ, некӣ, қуввати дил ва барҳамзанандаи андӯх аст.

Шиннӣ-маводи дигаре, ки дар хони наврӯзӣ ҷой дорад шиннӣ ё худ ширинӣ мебошад, ки аз ангур, тут, харбуза ва тарбуз бо роҳи ҷӯшонидан тайёр мекунанд. Таркиб ва сифаташ ба шакар монанд аст. Барои пухтани мураббо, ҳалвои сурхак ва тарҳалво истифода бурда мешавад. Зеби ҳар дастархон ва иззати ҳар меҳмон аст.

Ҳафт син, сархарфи ҳафт ғизо ва ё рустаниест, ки бо ҳарфи сини форсӣ- С сар мешавад:

Суманак- маъмултарин ва хушояндтарин хони Наврӯзӣ ҳаст, ки ҳам дар шакли сабза ва ҳам дар сурати ғизо дар дастархон пешкаш мегардад. Ширааш серғизост. Аз шираи суманак хӯрок мепазанд, ки ҳамин номро дорад. Суманак танӯрӣ ва деғӣ мешавад. Пухтани суманак деғӣ вақти зиёдро талаб мекунад. Аз лаззати суманак баракати солро муайян мекунад.

Сипанд- ин растании хушбӯӣ буда, дар дастархони Наврӯзӣ мавқеи асосиро соҳиб аст. Он гиёҳи доруворӣ ҳисобида шуда, барои таскини рӯҳ, қалб ва шифои меда истифода мешавад. Бӯи хуш дорад. Дар аҳди қадим ба оташ меандохтанд, то ки он бӯи хуш диҳад. Барои ради қувваҳои нопок сипанд дуд мекунад. Сипанд ёдгоре аз ойини зардуштист.

Себ- меваи маъмул, сероб, ширин аст. Иштихоовар буда зеби ҳар дастархон аст. Навҳои гуногуни себ мавҷуд аст. Барои тайёр намудани мураббо ва шарбат низ истифода мешавад. Бо чунин хосиятҳои фоидабахшаш себ, дар дастархони муқаддаси Наврӯзӣ ҷой ёфтааст.

Сир-сирпиёз бо хусусиятҳои хушбӯӣ, рафъкунанда ва нест кардани куваи бадӣ ва дарду таб, шарафёби мавқеъ дар хони Наврӯзӣ гардидааст. Дар Чини қадим аз сир чавҳаре тайёр мекарданд, ки онро чавҳари чавонӣ меномиданд.

Санҷид- хушбӯӣтарин ғизои болои хони Наврӯзӣ буда, хуштаъм мебошад. Гулаш хушбӯӣ, сершаҳд ва дорои рағани эфир аст.

Сирко-ин маводи мӯъҷизакор хусусиятҳои зиёди кимиёвӣ дошта, бо эъҷози лаззатбахши хеш мавқеъ дар хони Наврӯзӣ дорад.

Самак- асоси самак дар хони Наврӯзӣ рамзи моҳии муқаддасест, ки гӯё дунё болои он ҷой дорад. Моҳиро дар шакли бирён ва пурра болои хон мегуздоранд. Ба қавле хӯрдани моҳӣ одамро аз гуноҳ пок месозад.

Қобили зикр аст, ки чашни Наврӯзро қулли мусалмонҳои ҷаҳон таҷлил мекунанд. Мардуми эронитабори осетин низ як ҳафта пеш аз Наврӯз чашне доранд, ки «Цин-пурс» номида мешавад. Онҳо он рӯз либоси нав ба бар намуда, хони наврӯзӣ меороянд ва якдигарро муборакбод мегӯянд.

Мардуми исавимазҳаб низ пас аз Соли Нав 7 январ Мавлуди Исои Масехро чашн мегиранд, ки ин чашн аслан таҳти таъсири Митрой ё меҳрпарастӣ пайдо шудааст, то қарни ҷаҳоруми мелодӣ дар Рум ва то қарни X мелодӣ дар кишварҳои славянитабар баргузор мешуд ва ба чашнҳои Садаю Наврӯзи эронинаҷод иртиботе доштааст. Як силсила мақолоте, ки дар бораи расму ойинҳои навузи дар байни тоҷикон таълиф гардидааст, зикр гардидааст, ки ҳам мардуми Аврупо ва ҳам Осие чанд навъи дарахтро муқаддас шумурда, дар чашнҳои баҳорӣ ҳамчун рамзи истифода мекунанд. Аз ҷумла, барои исавиён арҷаи ҳамешасабз ва барои мардуми ориёӣ, алалхусус тоҷикон, бед нишонаи оғози соли нав шуморида мешавад.

Абӯрайҳони Берунӣ дар «Осор-ул-боқия» дар бораи чашни Наврӯз дар байни мардуми эронинаҷод сухан ронда, хусусиятҳои ин чашнро дар байни эрониеҳои шарқӣ ва ғарбӣ зикр намуда, нишон додаст, ки ойинҳои навузӣи хоразмиёну суғдиён ба ҳам шабеҳ буда, аз мардуми Форс фарқ мекунад. Ба тавре ки аз сарчашмаҳо бар меояд, маъмулан Наврӯз 20-21 март таҷлил мешуд, аммо ин сана на дар ҳама ҷо риоя мешуд. Дар баъзе аз кишварҳои аҳди бостон чашни навузӣ ҳатто дар авали моҳи март баргузор мегардид. Аммо ин тадриҷан аз байн рафта маросими таҷлили Наврӯз ба рӯзи оғози кишти аввал рост омад ва новобаста ба шароити иқлими маҳал дар навоҳии мухталиф рӯзҳои 21-22 март баргузор мегардад.

Аз ин ҷост, ки мардуми мо Наврӯзро дар давоми асрҳо чун муждаи эҳёи табиат, бедории замин ва коштани нахустин донаҳои умед ба он азизу

гиромӣ медоранд ва онро бо дуои хайру орзуҳои нек ва нақшаҳои ободгариву созандагӣ пешвоз мегиранд.

Боиси сарфарозист, ки бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 23 феввали 2010 дар ҷаласаи 64-уми Маҷмааи Умумии Созмони Милали Мутаҳид дар доираи банди 49 рӯзнама: «Фарҳанги ҷаҳон» оид ба «Рӯзи байналхалқии наврӯз» эълон намудани 21 март бо ҳамовозии том пазируфта шуд. Аз ҷониби СММ ҳамчун иди байналмилалӣ эътироф гардидани Наврӯз, дар бораи дарки бештари аҳамияти ин ҷашн на танҳо дар минтақаҳо, ки онро таҷлил менамоянд, балки дар саргосари ҷаҳон шаҳодат медиҳад.

Имсол Ҷашни Наврӯз дар ҷумҳурии азии мо дар сатҳи идҳои бузурги умумидавлатӣ таҷлил гардида, ҷиҳати ҳамаҷониба бошӯкуху гуворо истиқбол

намудани он Ҳукумати Тоҷикистон шароит ва имконотҳои мусоидро барои мардум муҳайё менамояд.

Бо итминони комил метавон гуфт, ки ин ҷашни бузурги миллӣ, ки решаҳои амиқи таърихӣ он аз ин сарзамини муқаддас ғизо мегирад, дар ватани аҷдоди худ сол аз сол шӯкуху шаҳомати хоса истиқбол гардида, барои насли оянда ҳамчун ифтихору шараф аз фарҳангу тамаддуни хеш, рамзи покию ростӣ, қору пайқори нек ва созандагӣю ватандорӣ боз ҳам дар тӯли ҳазорсолаҳо боқӣ хоҳад монд.

Умед дорем, ки Наврӯзи имсола низ бо қадами мубораки худ ба мардуми кӯҳанбунёд, бофарҳанг ва заҳматдӯсти тоҷик дар роҳи талошҳои бунёдкорӣ ва марҳилаҳои ободонии кишвари соҳибистиклол ва миллати тамаддун-созамон муждаҳои тоза меорад.

УДК 396+03 таджик+902.7

Тайгуншоева Дж.

ОБРЯДЫ И ОБЫЧАИ НАВРУЗА

Наврӯз один аз древних праздников арийского цивилизации дошедших глубины веков до нашей эре . Наврӯз первый день нового года и дословно переводится как новый день «с этого дня весна» заявляет своё права, природа оживает, начинается цветение садов, цветов всей природы.

В древней Иране, Средней Азии Наврӯз празднуется не только как традиционный, а как государственный праздник.

В нашей время страны Иран, Афганистан, Пакистан, часть Индии, страны средней Азии и Кавказа, Курды, Сирии, Турции, Ирак, Албании отмечают праздник Наврӯза.

Парзнование традиционного дастархон готовят сладости и накрывают его как сем видов на букву «С» и на букву «Ш». Традиционного готовят суманак.

По приложению Президента Республики Таджикистана, ООН было принята резолюция объявили 21-марта международным днём Наврӯз.

Ключевые слова: международный праздник, традиция и обряды, возрождение природы, суманак и.т.д.

UDK 396+03 tajik+902.7

Taynghunshoeva J.

NAVRUZ IS ONE OF THE ANCIENT TRADITIONAL HOLIDAYS

Navruz is one of the ancient holidays Aryan civilizations of the centuries which have reached depth to BCE. Navruz is the first day of new year also translates word-for- word as new day «from this day of spring» , to stake out its claim, the nature return to life (revives), blossoming of gardens and flowers begin.

In ancient Iran and Central Asia Navruz is celebrated as a traditional and state holiday.

These days in Iran, Afghanistan, Pakistan, a part of India, the countries of average Asia and Caucasus, Kurds, Syria, Turkey, Iraq, Albania celebrate Navruz holiday.

Celebration traditional Dastarkhon - prepare sweets and cover it as a letters "S" and letter «Sh». Prepare Traditional Sumanak.

Under the appendix of the President of the Republic of Tajikistan, the United Nations was adopted a resolution and March 21 declared as international day of Navruz.

Keywords: international holiday, tradition and ceremonies, nature revival, Sumanak e.t.c.

УДК 396+37 таджик+1ми7+902.7

Казакова З., доцент

НАВРУЗ - ДУХОВНОЭСТЕТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ ТАДЖИКСКОГО НАРОДА

Празднества являются одними из важнейших социально-культурных ценностей, которые содействуют формированию человека и его духовному развитию. Праздник в процессе исторического развития человеческого общества вобрал в себя самое ценное, что достигнуто обществом в области культуры на разных этапах своего развития. Но не все праздники переживают века и становятся традиционными, массовыми, полезными для людей и общества в целом. Сохраняются, прежде всего, те, которые участвуют в формировании человека, способствуют его труду и досугу, отвечают социально-экономическим, политико-правовым и нравственно-эстетическим запросам людей и таким праздником является Новый год, который празднуется всеми народами мира.

Древнеиранские народности и их прямые потомки – таджики имеют богатую традиционную земледельческую культуру, поэтому календарные праздники, к которым относится и Навруз, являются результатом разумного практического подхода к ним.

Отражая в себе социально-экономическую и культурно-бытовую жизнь народов, праздники становились наиболее яркой формой коллективного отдыха земледельцев, важным средством удовлетворения духовных потребностей трудового народа. Именно поэтому в народных праздниках одновременно сочетаются элементы искусства разных жанров, начиная от устной народной традиции - гуруглихони до различных спортивных состязаний и игр, в том числе «Бузкаши», и непременно выступления певцов, музыкантов, танцоров, сказителей и т.п. Эти праздники ободряли и поднимали дух трудового народа, развивали эстетический вкус и играли положительную роль в воспитании молодежи и подрастающего поколения.

Древние праздники сыграли важную роль в возникновении различных музыкальных жанров и форм, связанных с культово-ритуальной практикой и именно «Навруз является самым насыщенным в музыкальном плане обрядом по объему включенных в него мероприятий, связанных с созданием и исполнением народных песен и музыки. Здесь, прежде

всего, следует назвать многочисленные песни (народные рубаи, байты, частушки – китъа, прибаутки), а также циклические вокально-инструментальные произведения, которые имеются в структуре классических макомов (такие как Наврузи Хоро, Наврузи Аджам, Наврузи Сабо), посвященные самому радостному празднику в жизни таджикского народа Навруз» (А. Низамов).

Кроме того, праздник Навруз является не только днем начала сотворения мира Ахура-Маздой, днем зарождения зороастризма, установлением календарной системы иранских народов, но и днем восшествия на трон легендарного царя Джамшеда. Календарные праздники Навруз, Мехргон, Сада считались священными и ими даже клялись.

В эпоху Сасанидов (III- VII вв.) зороастрийская религия получает статус государственной, а Навруз был провозглашен официальным новогодним праздником и отмечался в течение шести дней. Первые пять дней были общенародным праздником и назывались малым Наврузом («Наврузи омма», «Наврузи кучек»). Шестой день был официальным праздником только для царя, когда он праздновал Навруз только со своими приближенными и эта часть праздника называлась «Наврузи бузург» или «Наврузи хоса». Были подробно разработаны ритуалы празднования Навруза. За двадцать пять дней до начала Навруза в царском дворе сооружали двенадцать колонн из сырого кирпича. На этих колоннах сеяли пшеницу, ячмень, рис, бобы, просо, кукурузу, горох, чечевицу, кунжут, фасоль. Эти растения выращивали до шестого дня Навруза, и в этот день в торжественной обстановке в сопровождении музыки, песен и танцев снимали колосья, которые разбрасывали в праздничный пир. Таким способом по росту каждого из них определяли урожайность этих растений в предстоящем году. Дата празднования дня весеннего равноденствия, возрождения и обновления всей живой

природы высчитывалась заранее математиками и астрологами.

Многовековой процесс формирования весеннего календарного цикла песен привел к их систематизации, тематическому объединению. К весеннему циклу песен можно отнести «Навруз», «Наврузи Бузург» («Великий Навруз»), «Наврузи Кайкубод» («Навруз Кайкубада»), «Сабзай бахор» («Зелень весны»), «Сабз-бахор» («Зеленая-весна»), «Навбахори» («Весенняя»), «Гулджамъ» («Цветник») и другие специальные мелодии, имеющие отношение к весенним обрядам и ритуалам, например: «Баде Наврузӣ», «Наврузи Моздак», «Наврузи хурдак», «Сози Наврузӣ», «Овозхой бахорӣ», «Роххот Хусравонӣ» и т.д. (А. Раджабов).

Пышно отмечали Навруз во время правления Махмуда Газневида (999-1030гг.) и ему также посвящали свои стихи поэты того времени-Унсури, Фаррухи, Шатранджи, Манучехри и многие другие. Вот строки поэта Шатранджи из касыды о Наврузе:

*Радостную весть о Наврузе
приносит нам всегда аист,
Горестное сердце наше радуется этой
весной аист,
Гнездо его, ты сказал бы, школа,
а воробьи-ребята,
Сидит посреди них, словно
старик-учитель, аист.*

(Перевод Е.Э.Бертельса).

О Наврузе писал Фирдоуси в «Шахнаме», о праздновании его в Бухаре подробно описано у Д.Икроми в романе «Дочь огня», красочно описал народные гулянья и игры в Навруз в предреволюционной Бухаре С.Айни в своих «Воспоминаниях».

Как указывалось выше «как ни старалось мусульманское духовенство вначале запретить Ноуруз, а затем внести в его празднование религиозные элементы, ничего не получилось – пишет И.С.Брагинский. Народные

массы сохранили нерелигиозный, вольный характер праздника Ноуруза, как праздника весны». Но отрицать влияние мусульманства нельзя и до советского периода женщины праздновали Навруз, как и другие праздники отдельно от мужчин.

Развлечение женщин в Навруз в Каратегине и Дарвазе подробно описал Н. Нурджанов. «Хой» или «Аргучак» - качели. Качание на качелях – любимое развлечение женщин. В прошлом женщины праздновали новый год (Навруз) отдельно от мужчин. Они собирались где-то в живописном месте и устраивали различные развлечения, в том числе и качели. Считалось, что качание на качелях, богоугодное дело – «савоб», поэтому в дни праздников качались на качелях даже старухи. Качелями служила веревка, перекинутаая через сук дерева в виде петли. Женщина, встав в петлю во весь рост, раскачивала качели до тех пор, пока не поднималась очень высоко. Обычно женщины соревновались, кто выше и сильнее раскачается. Во время качания пели четверостишия (рубай) любовного содержания. Некоторые импровизировали новые четверостишия, посвященные своему любимому, называя его имя. В то время, когда одна женщина качалась на качелях, другие играли на бубнах и танцевали, пели в унисон. Кроме этих развлечений, женщины, иногда шутя, устраивали борьбу, но так, чтобы мужчины об этом не знали».

Люди верили, что очищение совершается только огнем или водой и огонь всегда вызывает добрые силы плодородия и благополучия. Танцуя, надо как можно выше подпрыгивать, чтобы сельскохозяйственные культуры росли выше. Качание на качелях имело целью ускорить рост посеянных культур, повысить плодородие земли. Изобилие пищи должно обеспечить достаток еды и на следующий год. Ритуальное значение имели также приготовления различных мучных изделий, лепешек и т.д.

И сегодня Навруз широко отмечается населением не только иранских народов, но тюркских и других. Традиция украшать праздничный стол семью ветвями разных деревьев: ивы, оливы, айвы, граната и т.д.; ставить на стол семь разновидностей: с буквы «син», «шин» или «мим», как, например: Сабзи (зелень, проросшее зерно), сабзе (кишмиш, изюм), себ (яблоко), сирко (уксус), сонджит (джида), сумах (барбарис), сир (чеснок); шамь (свеча), шакар (сахар), шир (молоко), ширини (сладости), шербет (сироп), шире (сок, сладкий сироп), шароб (вино) и т.д., также на букву «м», где присутствуют: курица, рыба, креветки и др. Мы привели пример периода сасанидской эпохи, поэтому понятно, что вино сегодня заменяется другим продуктом. Также осталась традиция чистить свое жилище, домашнюю утварь, купаться и надевать новые чистые одежды; дарить друг другу подарки; ходить в гости и т.д. Также до наших дней дошел музыкальный репертуар, связанный с проведением праздника – Навруз, который исполняется и в детских садах, вспомним песенку про суманак и др., в школах и репертуар, который исполняется на театральных подмостках музыкантами, певцами и танцорами. А театрализованные представления на стадионах с большим количеством участников и гостей республики? Многие делается для сохранения нашего наследия, которое досталось нам от предков, но по разным причинам что-то все равно уходит, в частности, бытовой жанр устной традиции под названием «Байтбарак». Этот жанр бытовал в Бухаре, Самарканде, Ходженте, Исфаре, Канибадаме, Душанбе, Пенджикенте, Гиссаре и в др. На празднование Навруза из районов в города съезжались острословы и балагуры, которые, располагаясь, в чайхане или у кого-то из участников, делились на группы и задача состояла в том, чтобы на поставленный одним из них вопрос

был немедленный остроумный ответ или на предложенную тему участники диспута давали бы свои дополнения. Все это мероприятие сопровождалось весельем и хохотом до слез.

Возможно, прав английский этнограф Э.Б.Тейлор, говоря что «культура, или цивилизация, в широком этнографическом смысле складывается в своем целом из знания, верований, искусства, нравственности, законов, обычаев и некоторых других способностей и привычек, усвоенных человеком как членом общества. И далее он предлагает замечательное объяснение устойчивости традиций и обычаев: когда какой-либо обычай, навык или мнение достаточно распространены, то действие на них всякого рода влияний долго может оказываться столь слабым, что они продолжают переходить от поколения к поколению. Они подобны потоку, который, однажды проложивши себе русло, продолжает свое течение целые века. Мы имеем здесь дело с устойчивостью культуры. Тем не менее, весьма замечательно, что перемены и перевороты в человеческой истории позволяют стольким маленьким ручейкам так долго продолжать свое течение». Если этот образ перевести в реалии истории, то можно констатировать, что ни завоевание Средней Азии Александром Македонским, ни экспансия арабов,

ни татаро-монголы, ни междоусобные войны, ни присоединение Туркестана к России не нарушило течения арийской культуры, скорее оно, в свою очередь дало жизнь другим ручейкам. По инициативе руководства республики предпринят ряд важнейших законодательных актов, обеспечивающих дальнейшее развитие национальной культуры. Таджикский Шашмаком был представлен ЮНЕСКО в 2002 году и таджикский народный танец представлен ЮНЕСКО в 2003 году для рассмотрения и признаны Генеральным Советом этой организации как музыкальное и танцевальное наследие мировой культуры.

В 2009 году праздник Навруз был включен ЮНЕСКО в список нематериального культурного наследия человечества, а 21 марта объявлено как Международный день Навруз.

Сегодня Навруз празднуют не только в Иране и тюркоязычных странах, но и в Санкт-Петербурге и в Москве. Во дворце спорта «Лужники» состоялся общегородской праздник «Навруз» 2012, который проходил при участии посольств зарубежных стран и национальных общин общественных объединений столицы при поддержке департамента межрегионального сотрудничества национальной политики и связей с религиозными органами Москвы.

Ключевые слова: праздник, культура, традиция, эпоха, музыка, песни, танцы, Борбад, наследие, древний, календарный, этнограф, обряды, ритуалы, ЮНЕСКО, развитие.

УДК 396+37 тоҷик+1ми7+902.7

Казакова З.

НАВРУЗ – АНЪАНАИ МАЪНАВИЮ ЭСТЕТИКИИ ХАЛҚИ ТОҶИК АСТ

Дар маърузаи зерин дар бораи идҳое, ки мо ҷашн мегирем ва вазиҷаҳое, ки ин идҳо ба ҷо меоранд, маълумот дода шудааст. Навруз ва ҷашнгирии он дар давраҳои гуногуни таърих. Анъанаҳои мусиқиву-эстетикӣ халқи эронзамин ва Борбад. Ҷашнгирии Навруз имруз – дар Тоҷикистон

Каливоджаҳо: ид, тантана, фарҳанг, анъана, дара, мусикӣ, сурудҳо, рақсҳо, Борбад, мерос, кадими, таквим, этнограф, маросим, расму русум, ЮНЕСКО, инкишоф додан.

UDK 396+37 tajik+1mi7+902.7

Kazakova Z.

NAVRUZ IT'S SPIRIT AESTHETIC TRADITION OF TAJIK FOLK.

In article is given determination holiday in general and problem, with they carry under their undertalking.

Navruz and his (its) celebration in different history epoche.

Music – aesthetic traditions Iranian folc and famous creator of the music Borbad. Navruz and his (its) celebration today.

Keywords: holidey, culture, traditions, epoche, music, songs, dance, Borbad, heritage, ancient, calendar, ethnographe, ceremony, ritual, UNESCO, development.

УДК 37 тоҷик+396+902.7

ГУЗОРИШ

аз баргузории конфронси илмӣ - амалии
«Наврӯзпажӯҳи ва проблемаҳои фарҳангшиносии муосир»
(3 апрели соли 2012)

Дар гузориши профессор С. Сулаймонӣ зерӣ унвони «*Пажӯҳиши Наврӯз ва ҷанбаҳои муҳталифи он дар фарҳангшиносии муосир*» ишора гардид, ки «*Ба созиҳои байналмилалӣ ҳамкориҳои иқтисодӣ ва муассисаҳои фарҳангии он пешниҳод мекунанд, ки доир ба иқдомоти худ ҷиҳати иҷрои лоиҳаи илмӣ, фарҳангӣ ва таълимӣ ҳамасола гузориши таҳия намуда, митаъд онро ба ҷаҳони навбатии рӯзи байналмилалӣ Наврӯз манзур намоянд*». **Аз баёнияти Наврӯз - 2012. - Душанбе. - 15 март.**

Ба фармудаи Президенти кишвар «Ба ҷаҳониён маъруф кардани Наврӯз» яке аз масъалаҳои муҳими илми фарҳангшиносӣ мебошад.

Воқеан ин нукта бори дигар водор месозад, ки минбаъд доир ба масили Наврӯзпажӯҳӣ иқдоми бештартар ва густурдаро идома додан яке аз дигар самтҳои илми фарҳангшиносии ҳам назарӣ ва ҳам қорбурдӣ мебошад.

Афзуда гардид, ки дар бораи Наврӯз нақлу ривоят ва иттилоо-

ти зиёде мавҷуданд, ки онҳо барои равшан кардани пайдоиш, моҳият, ҷашнгирии ин иди бузург ҳамчун мабаъ ва сарчашмаҳои муҳим хидмат менамояд. Дар ин замина иттилооте, ки дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Осор-ул-боқия»-и Абурайҳони Берунӣ, «Зайн-ул-ахбор»-и Маҳмуди Гардезӣ, «Наврӯзнама»-и Умари Хайём ва ғайра оварда шудаанд хеле муҳиманд ва арзиши бештареро доро мебошанд. Хамин аст, ки ҳар гоҳ сухан аз Наврӯз ояд пажӯҳандагон асосан ба ин китобҳо рӯҷӯ мекунанд. Омӯхтан, така кардан ба ин кутуб бар мо ҳам қарз асту ва ҳам фарз, зеро тавре ки гуфтем онҳо аз сарчашмаҳои муҳим ва аввалиниҳо маҳсуб мебанд. Тибқи ҳамин асос мо ҳоло пораеро аз «Осор-ул-боқия» мегирем то тасавури хонандаро роҷеъ ба Наврӯз ҷашнгири ва таърихи қадимӣ доштани онро биафзоем ва тасдиқ бинамоем.

Маҳмуди Гардезӣ низ дар «Зайн-ул-ахбор» дар бораи Наврӯз маълумот

медихад. «Наврӯзнама»-и Хайём яке аз дигар китобҳои муҳим аст, ки дар он роҷеъ ба «кашфи ҳақиқати Наврӯз» маълумот дода шудааст.

Дар гузориш омада, ки фарҳанги Наврӯз беш аз ҳама, дар шеър инъикос ёфтаву тавсиф шудааст. Бад-он маъно метавон гуфт, ки ҳеч девон ва ё маҷмӯаи шоире нест, ки дар он Наврӯз васф нашуда бошад, яъне шеър на танҳо Аҷамро балки расму ойину чашнҳои онро ҳам зинда кард ва зинда нигоҳ дошт. Зикри Наврӯз ва ситоиши он, албатта, дар шеъри форсӣ-тоҷикӣ аз устод Рӯдакӣ шурӯъ мешавад ва минбаъд дар осори шоирони дигар идома меёбад.

Ситоиш ва авсофи наврӯзу навбахор дар таърихи шеъру адаб қонуниятҳои хос касб намуда, дар ин ҷода сабақати адабиёро пеш оварда, то андозае муайянгари мухтассоти сабқии шуаро низ гардидаанд.

Манучехрӣ дар тасвири баҳор ва ҷузъиёти он то ба ҳадде даст ёфт, ки ӯ катраи боронро то ба ҷиҳилу ҷаҳор навъ тасвир кардааст ва аз ин сабаб Манучехрӣро шоири табиатнигор гуфтаанд.

Саноиҳои Ғазнавӣ дар мавзӯи ҷавуззикр ҷанбаҳои ҳақимонаву фалсафии онро ғолибан таҳкиму тақвияти бунёди бахшид. Иқдоми ин шоири навогару кашшоф ва адабиёти давр ва мутааххир таъсири вофир кард ва ҳатто адабиёти араб ва турк низ аз он ҳамаҷониба баҳра бардошт.

Дар гузориш ишора гардид, ки омӯхтани Наврӯз дар таърихи навини Шӯравӣ худ як ҷанбаи дигар дорад. Дар қарори махсуси бюрои КМ ПК Тоҷикистон, ки дар охири соли 1987 қабул гардидааст, оид ба ҷашнгирии Наврӯз чунин гуфта шудааст: «Барқарор намудани «Наврӯз», ки иди меҳнат ва баҳор аст, намунаи муносибати эҳтиёткорона ба маросими баширдӯстонаи замони гузашта мебошад». Роҳи дуру дарозро паймудааст. Ҳамзамон, ин ҷашн ба зиндагии мо равшанию нур илқо намуда ва ба мардум дарси шодию нишот, умеду орзу, дӯст до-

штани ҳаёту парвариши зебоӣ ва қору ҳаракату меҳнатро талқин намудааст, зеро воқеан ҳам Наврӯз айёми баробаршавии шабу рӯз дар баҳор, оғози киштикор, сари соли нав ба шумор меравад. Маҳз таҳқиқи пажӯҳиши он бори дигар саҳфоти онро равшантар месозад.

Масъалаи пажӯҳиши Наврӯз баъд аз истиқлолият мазмуну маънии тоза касб кард, ки ин имкониятест барои таҳқиқи баррасии он аз дидгоҳи фарҳангшиносӣ. Ҷорабинҳои наврӯзӣ шакли густурда пайдо намуд ва рӯзи ҷашни Наврӯз ҳамчун иди миллии ба рӯзи истироҳат табдил дода шуд. Фарҳангшиносон бояд инро таҳқиқ карда, барномаҳои фароғатиро тибқи суннату маросимҳои наврӯзӣ оро диҳанд. Ва ниҳоят бо таҷаббусу сиёсати дурандешонаи Давлати Тоҷикистон ва талаби кишварҳои ҳамзабон, бавижа Ироно Афғонистон Наврӯз иди байналмилалӣ эълон шуд, ки боиси ифтихори мо – тоҷикон ва тамоми мардуми мутамаддини олам гардид. Ин ҳам яке аз дигар проблемаҳои фарҳангшиносии мо дар ин робита аст. Бояд дигар фикру андешаҳо ҳам ҷаҳонӣ бошад. Ҳамин нуқтаро Президенти кишвар, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид карда, мегӯянд: *«Имрӯз Наврӯзи аҷдоди мо на танҳо дар кишварҳои ориёӣ, балки дар сарзаминҳои низ ҷаҳирифта мешавад, ки дар замони худ аз сарҷаҳишаҳои пурбаракат ва ҷовидонаи фарҳанги мо баҳравар шудаанд. Мо ҳоло аз он хушбахтем, ки тамоми халқҳои Осиёи Миёна дар рӯзи ин ҷашни фарҳунда ҳамдигарро ба ифодаи тоҷикии «Наврӯз муборак» табрик мекунад. Ин нуқта бори дигар тасдиқ мекунад, ки миллати мо дар тамоми таърихи худ нақши паҳнқунандаи тамаддуноро бозидаст».*

Бояд гуфт, ки тартиб додани «Наврӯзнама»-ҳо ва ё маҷмӯаҳои наврӯзӣ дар фарҳанги муосири мо ба ҳукми анъана даромадааст. То имрӯз якҷанд наврӯзнамаҳо ба табъ расидаанд, ки муҳиму ба ҳадаф буданд ва аз ҷониби хонандагон хуб истиқбол шуданд. Ин маҷмӯаҳо дар бедории

шавку завқ ва тарбияи худшиносию зебоиносии мардум нақши муҳим доранд ва онҳоро ба ҳунари манзаранигории шуарову удабои мо ошно месозанд. Гузашта аз ин, маҷмӯаҳои наврӯзӣ барои беҳтару хубтар ва гарму рангинтар гузаронидани чорабиниҳои наврӯзӣ (солинавӣ) ва баҳорӣ-маҷлиси чамъомад, базму бахшо, муошираву байтбаракҳо ва нерӯозмоиҳои мухталиф маводи басо судманд медиҳанд ва мардумро аз варақгардонии девону маҷмӯаи шоирон ва кофтаву ёфтани ашъори наврӯзию баҳорияҳо озод мекунанд, то вақти қимати онҳо беҳудаю ройгон сарф нашавад. Дигар, онҳо барои ташхису баррасии ин мавзӯ дар осори адибон ва умуман, адабиёти тоҷик имконият фароҳам месозанд.

Воқеан, адабиёти классикии мо кони ашъори баҳорию наврӯзӣ буда, дар ин бобат камназир аст. Инак, аз боғи пуршукӯҳ ва ҷовидонии шеъри манзаравӣ - баҳориявию наврӯзии классикон, гулчинеро ба хонандагони шеърдӯсту зебоипараст, ҳунаршиносу навназар ва посдорандагону бонигарони анъаноти суннати аجدодон бояд бештар китобу нашрияҳо ба даст расанд.

Дар кори конфрос муҳаққиқон аз Ҷумҳурии Исломии Ирон хонум Фалоҳатии Бечорпас Умулбанин дар мавзӯи «*Аз таърихи ҷаиши Наврӯз дар Ирони бостон*» ва хонум Аъзами Гулчин «*Оини Нарӯз дар фарҳанги Зардуштиён*» суханронӣ намуда, суннату анъанаҳои наврӯзиро ёдрас намуданд. Ишора гардид, ки суннатҳои наврӯзӣ дар Ирони бостон хеле гуногун ва ҷолиб будааст, ки бештари нишонаҳои он ба мо расидааст. Муаллиф дар бораи муқаддимоти наврӯзӣ сухан ронда ишора намуд, ки маросими ҷаҳоршанбесурӣ, оташафрӯзӣ, балогардонӣ, кӯза шикастан, исфанд дуд кардан, оби қалиён ва даббоғхона, ба саҳро рафтан, тухмимурғшиканӣ, шоландозӣ ва ғайра яке аз дигар суннатҳои наврӯзӣ будааст, ки то ба ҳол фаровон ба ёдгор мондааст. Муҳаққиқ

дар ҷараёни суханронӣ ба намунаҳои дигари он ишора карданд.

Дар гузориши унвонҷӯи Донишгоҳи фарҳанги Маскав Аличон Тӯраев ҳамгунӣ ва ҳаммонандии суннатҳои Наврӯзӣ бо суннатҳои мардумони рус мушоҳида гардид.

Пешниҳодҳо:

1. Таҳқиқ дар иртибот бо фарҳанги Наврӯз дар самтҳои хонаводагӣ, маҳаллӣ, минтақавӣ, миллий ва байналмилалӣ сурат гирад. Боз дар дохили чунин сохтор раҳёфти фарҳангҳои ҷудогона (фарҳанги як қавм, як маҳал, як авлод) синну сол касбу қор ва ҷанде дигар вижагӣҳо ба назар гирифта шавад.

2. Символика (рамз) Наврӯз такмил дода шуда, ҷавобгӯи арзишҳои байналмилалиро тавонад бозгӯ намояд. Дар намои Наврӯз бояд симо ва хувияти тоҷикӣ таҷаллӣ гардад. Дар он бештар ҳамон ваҳдатгароӣ ва фарҳангофаринии мардумони иронӣ инъикос пайдо кунад. Дар ин росто, Эълумияи Куруши Кабирро тавонад ба намоиш гузорад, эҳёи дӯстиву рафоқати байни миллатҳоро битавонад посӯҳ диҳад. Кишварҳо, ки имрӯз бештар ҷудоиталабанд, битавонад онҳоро бо ҳам бипайвандад. Бинед, танҳо байни мо худи тоҷикон чи қадар фосила афтадааст.

3. Мо аз фарҳангу зиндагии тоҷикони Осиёи марказӣ камтар иттилоъ дар даст дорем ва фарҳанги миллии худро аз даст дода истодаем. Дар ин росто, сиёсати фарҳангии мо таҷдиди назар меҳаҳад. Маҳз мо тоҷикон набояд бигзорем, ки байни миллатҳо раҳна шавад, туркману қирғизу дигар миллатҳоро ба монанди Куруши Кабир бо ҳам наздик намояд, чунки маҳз мардумони иронӣ аз чунин фарҳангу ғояҳои милли сарфароз аст. Агар таърихро ба хотир биоварем, воқеан чунин аст. Танҳо ҷодаи абрешим ҳамсоғӣ, ҳамбастагӣ, фарҳангу забони муштарақро ташаққул дод ва муттаҳид сохт. Мо бояд аз на-

зари фарҳангшиносӣ рӯи ин масъалаҳо бештар таҳқиқ намоем.

4. Бояд минбаъд рӯи Наврӯзгоҳи ҷаҳонӣ андеша ронем. Фикру андешаҳо бояд тағйир дода шавад. Табиати кишвари мо, экология, рӯду дарёҳо, расму суннатҳо, меҳмондӯстӣ, хунари дастӣ ва чанде аз фаровардаҳои миллий имкон медиҳад, ки чунин қор роҳандозӣ шавад. Боз қардани ҷойҳои туристӣ, фароғатгоҳҳо дар сатҳи байналмилалӣ ҷавобгӯ дошта, барои ин амр муҳим аст, ки рӯи он таҳқиқу пажӯҳиш бояд бештар сурат гирад.

5. Аз намодҳое, ки барои Наврӯз хос нестанд, онҳоро таҷдиди назар мешояд. Монанди, говкушӣ дар рӯзи Наврӯз, бузқашӣ, хурӯсчанг ва дигар унсурҳои бегона дар рӯзи наврӯз.

6. Хуб мешуд, ки як барномаи фароғати вижаи наврӯзӣ таҳия карда мешуд. Ғайр аз рақсу бозӣ, ки мо аз он фаровон дорем, китобхонӣ, қиссагӯии наврӯзӣ, мавлавихонӣ, ҳофизхонӣ, бедилхонӣ, шоҳномахонӣ ва хаттотӣ роҳандозӣ гардад.

7. Дар иртибот ба Наврӯз ва ҷашни он садҳо осор ба мо боқӣ мондааст. Аммо мо натавонистаем онҳоро аз назари фарҳангшиносӣ мавриди баҳрабурддорӣ қарор диҳем. Наврӯзнигорӣ дар ирти-

бот бо фарҳангшиносӣ вориди илми мо нашудааст. Ба ишораи Президенти Ҷумҳурии Исломии Ирон «Арзишҳои наврӯз илоҳӣ ва инсонӣ аст». Мо агар илоҳиёти фарҳанги наврӯзро баррасӣ намоем, хеле пешрафт мекунем. Маънавиёти мардум боло меравад, тарбияти инсонҳо бештар хубтар роҳандозӣ мегардад. Мо ҳоло танҳо ба моддиёт таваҷҷӯҳ дорем. Ба ишораи Президент Аҳмадинажд «Инсонҳо дунболи зебоиҳо аст. Наврӯз ба дӯстӣ ва адолат даъват мекунад, Наврӯз инсонӣ, илоҳӣ, адолат, ишқ, покӣ аст». Бо таваҷҷӯҳ ба ин таҳқиқи фарҳангшиносии Наврӯз яке аз проблемаҳои муҳими рӯз ба шумор меравад.

8. *Эй Худованди замини осмон,
То ба наврӯзи дигар моро расон!*

Чунин андешаи Президенти Тоҷикистонро метавон як сумбули арзиши маънавии башар шуморида, онро бештар табиғу ташвиқ қардан лозим аст.

9. Бо ташаббуси Президенти кишвар – Эмомалӣ Раҳмон ширкати сарони давлатҳои форсизабон - Тоҷикистону, Ирон ва Афғонистон худ таҷаллигарии эҳтиром ба арзишҳои миллии ориёӣҳо ва эҳтиром ба ин миллати сарфарозро нишон дод.

Калидвожаҳо: Наврӯз, пажӯҳиш, таҳқиқ, арзишҳои наврӯзӣ, илоҳӣ, дӯстӣ, адолат, покӣ, ишқ.

УДК 37 тадж+396+902.7

Краткий отчет о научно-практической конференции, посвященной теме: «Исследование Навруза и современные проблемы культуры»

(3 апреля 2012 года)

Исследованием Навруза в Таджикистане уделяется недостаточное внимание. Особенно с исторической, литературной, религиозной точек зрения. До нас дошли несколько трактатов, где Навруз был основным объектом исследования. Это «Осорулбокия» Абурайхана Бируни, «Шахнаме» Фирдоуси, «Наврӯзнама» Омара Хайяма, и т.д. Существуют множество стихов, касыд, рассказов и поэм, посвящённых этой теме, но до сегодняшнего дня, они не были объектами исследований. По замыслу авторов, в основу Навруза, заложены понятия: любовь, дружба, справедливость, духовность, чистые помыслы, правдивости и т.д..

Авторами предлагается ряд наиболее важных направлений действий для исследования и возрождения Навруза, как одного из величайших праздников древности человечества.

Ключевые слова: Навруз, исследования, ценности навруза, любовь, дружба, справедливость, духовность, чистые помыслы, правдивость и чистота.

UDK 37 tajik+396+902.7

The summary record about scientifically-practical conference devoted «Research of Navruz and modern problems of culture» (On April, 3rd, 2012)

To researches of Navruz in Tajikistan the insufficient attention is paid. Especially from the historical, literary, religious points of view. We were reached by some treatises where Navruz was the basic object of research. It is "Osorulbokija - Aburajhon Beruni" "Shohnoma Fidavsi", Umari Khayoms "Navruznoma", etc. But there is a set of verses, odes, stories and poems to devoted this theme but they were not objects of researches. Inherently of Navruz has laid the foundation of conception of love, friendship, justice, spirituality, pure thoughts and truthfulness.

Authors a number of the most important directions of operation for research and revival of Navruz, as one of the greatest holidays of an antiquity mankind is offered.

Keywords: Navruz, researches, values of Navruz, love, friendship, justice, spirituality, pure thoughts, truthfulness and cleanliness.

УДК 371+1ми+371.013

Сафаралиев Б.С., д.п.н. профессор,
Калимуллин Д.Д., к.п.н.

ДУХОВНОСТЬ И НРАВСТВЕННОСТЬ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ

Сегодня государство, демонстрируя демократические преобразования, отказалось от навязывания обществу тех или иных ценностей и законодательно ориентирует систему образования опираться в воспитании на ценности отечественной и мировой культуры. Развитие содержания образования, его структурирование вокруг базовых социокультурных ценностей человечества выступает, поэтому с одной стороны, как актуальная теоретическая и практическая задача, а с другой, как необходимая педагогическая инновация, призванная обеспечить новое качество образования.

К сожалению, итоги можно оценить неоднозначно. Более того, сегодня уже можно оценить «достижения» постперестроечной школы, результаты действия образовательных инноваций, заимство-

ванных и чуждых нашей культуре. Так, ставка на лидеров и игнорирование проблем аутсайдеров образования дала миллионы беспризорных детей, «выдавленных» из школы под самыми благовидными предлогами. Среди них не редкость полная безграмотность 10-14 летних, не умеющих ни читать, ни писать, то есть не владеющих элементарными общеучебными умениями. Распространение идей «свободного воспитания» без учета внутренней сложности и неоднозначности процессов личностного становления, провоцирование непослушания несовершеннолетних, акцентирование их прав в ущерб обязанностям и ответственности, вкупе с легитимацией через средства массовой информации (СМИ) девиантных форм поведения, обернулось массовыми социальными деформациями среди

молодежи. Среди несовершеннолетних распространились наркомания, алкоголизм, сексуальная развращенность, преступное поведение, которые достигли катастрофических размеров¹. Нередки среди школьников стали СПИД, беременности, самоубийства, изнасилования, ограбления, избиения. Плоды «либерально-гуманистического» воспитания позволили родителям на практике испытать неизвестные ранее скорби семейной жизни, связанные с детьми. Все это происходит на фоне угрожающего сокращения детского населения страны².

1. В январе - феврале 2010 года зарегистрировано 437,2 тыс. преступлений, или на 12,2% меньше, чем за аналогичный период прошлого года. Рост регистрируемых преступлений отмечен в 5 субъектах Российской Федерации, снижение - в 78 субъектах; В результате преступных посягательств погибло 7,6 тыс. человек (-20,2%), здоровью 8,7 тыс. человек причинен тяжкий вред (-17,0%). На сельскую местность приходится 40,7% погибших (3,1 тыс. чел.), на города и поселки, не являющиеся центрами субъектов федераций, - 39,2% лиц, здоровью которых причинен тяжкий вред (3,4 тыс. чел.); Почти половину всех зарегистрированных преступлений (42,4%) составляют хищения чужого имущества, совершенные путем: кражи - 154,6 тыс. (9,0%), грабежа - 27,4 тыс. (25,8%), разбоя - 3,7 тыс. (27,8%). Каждая третья кража (31,0%), каждый двадцать третий грабеж (4,4%), и каждое двенадцатое разбойное нападение (8,4%) были сопряжены с незаконным проникновением в жилище, помещение или иное хранилище. Каждое двадцать второе (4,5%) зарегистрированное преступление - квартирная кража. В январе - феврале 2010 года их число сократилось на 18,1% по сравнению с аналогичным периодом прошлого года [10].

2. Реальное количество детей в российских семьях заметно отличается от желаемого. Четверть опрошенных (25%) сообщили, что детей у них нет. Естественно, эта группа формируется в основном за счет респондентов молодого возраста, еще не успевших обзавестись чадами. Так, в возрастной группе 18-25 лет доля не имеющих детей составляет, согласно опросу, 78%; в возрастной группе 26-35 лет - уже только 24%; в возрастных группах старше 36 лет - 8-10%. Далее, треть опрошенных сообщили об одном ребенке (31%), треть - о двоих (33%), 8% - о троих, у 4% - четверо детей и более. Как и следовало ожидать, картины в трех возрастных группах старше 36 лет схожи. И, как видим, большинство респондентов останавливаются на одном-двух отпрысках. [9]

В России последние пять лет ежегодно в розыске находятся примерно 55 тысяч детей и подростков, согласно официальной статистике министерства внутренних дел. Более того, в 21 субъекте Федерации отмечено значительное сокращение финанси-

В связи с этим перед педагогической общественностью со всей остротой встал вопрос о том, на каких началах должно строиться образование, какие условия необходимо создать, чтобы ребенок развивался в соответствии с традиционными нормами нравственности, чтобы не угас его духовный мир. Вывод напрашивается один – любые педагогические инновации должны лежать в русле опыта духовной жизни народа (мы полагаем опыта российского), не должны отрываться от него, должны проверяться им.

Отечественная педагогическая традиция исходит из признания двумирности человека, наличия во внутреннем мире ребенка пространства «эго-стремлений» и «пространства совести» и видит задачу воспитания в ограничении «эго» и расширении «совестного» пространства личности. На этом пути воспитание постепенно переходит в самовоспитание, становление индивидуальности как личности, взявшей ответственность за свое духовное развитие на себя.

Говоря о теории педагогики необходимо сказать, что на концептуальном уровне инновации связаны с переходом от «когнитивного обучения» к ценностной педагогике. Признание приоритета духовных ценностей влечет за собой кардинальные изменения всей идеологии образования, которые еще предстоит осознать во всем их объеме [7].

Если принцип ценностной ориентации структурирует содержание образования – знания, опыт деятельности, опыт творчества – вокруг ценностных смыслов, то метапредметность предполагает выход в образовательном процессе за пределы учебной предметности к метапредметным основаниям культуры.

Согласимся, предметная в социокультурном смысле жизнь есть жизнь

рования различных профилактических программ – более чем на 50 процентов.

духовная, несущая человеку дары, среди которых чувство предстояния миру, высшее чувство ответственности, чувство реальной силы, призывающей к действию, чувство служения, чувство творческого участия в деле мироустройства, смирение, рожденное пониманием, чему предстоишь, уверенность в своей правоте, лишённая самомнения, дар верного целеполагания. Именно такая жизнь даёт человеку чувство собственного духовного достоинства, переживание осмысленности бытия [7].

Однако сегодня у подрастающего поколения эволюционировали ценности. К большому сожалению духовность, нравственность занимают последние места в рейтинге ценностей.

Духовность – компонент человека наряду с жизнью, здоровьем, психикой, интеллектом и т. д., это то, что отличает человека от остального животного мира. Как отмечает Ф.Энгельс «Под человеком понимается живое существо, отличающееся своей духовностью». Духовность – фактор активный, в своем поведении человек руководствуется осознанием должного отношения к социальным ценностям (другому человеку, обществу, социальным нормам, самому себе и т.д.), то есть того, что образует сущность духовности. И это осознание выступает в качестве движущей силы поведения. Сознание выступает как «непрерывно меняющаяся совокупность чувственных и умственных образов, непосредственно предстающих перед субъектом в его «внутреннем опыте» и предвосхищающих его практическую деятельность» [1].

Судя по интервью главного редактора журнала «Эксперт» Валерия Фадеева, размышляя о проблемах духовно-нравственного развития России, автор категорично заявил: «Вопросов духовно-нравственного свойства в повестке дня просто нет». Так как они широко не обсуждаются общественностью и политической элитой. Дис-

куссии носят периферийный характер, правда церковь пытается говорить о таких проблемах. Однако насколько ее подход актуален для светского общества-политического пространства? Так как общество волнуется прагматическая сторона жизни. Далее автор продолжает: «Увы, мы говорим о чем угодно, но о нравственности и духовности молчим, даже в связи с такими проблемами, как образование. Но даже вопросы экономики и политики нельзя решить, не имея настоящей целостной основы. А она, в конечном итоге, всегда нравственная» [8].

В рамках заявленной темы статьи, мы выбрали несколько определений духовности, в частности, современная светская педагогика рассматривает духовность следующим образом. Духовность – это единовременное присущее качество человека, способ его существования, который соответствует внутренней направленности на высшие ценности, придающие человеческой жизни, всей человеческой культуре высшее измерение, высшее значение смысла. Духовность есть феномен сохранения преемственности поколений, позитивных тенденций в развитии человека, продолжение человеческого способа жизни. Духовность – это основная глубинная сила человеческой индивидуальности, ее активность устремляет душевный мир к предельному состоянию эволюции, к совершенству. Духовность обозначает потребность в постижении смысла и назначения своей жизни. Воспитание духовности выражается в необходимости демонстрации возможностей «я», вслушивания во «внутренний голос», следования собственному предназначению. Духовность – это потребность и способность человека путем внутренних усилий устанавливать и сохранять связь с надличностным, а также с надчеловеческим пространством, то есть со сверхсистемой, которая вписана в бытие человека как разумная

часть живой природы, которая концентрируется всей человеческой жизнью.

В конечном счете мы можем выделить: духовность определяется как некое качество личности, какие-то определенные функции, которые человек осуществляет и которые проявляются в жизни. И при этом обнаруживаем всем нам знакомое стремление концентрироваться на таких базовых абсолютных ценностях, как истина, добро и красота [6]. Напомним, что есть религиозное и светское понимание духа: в первом случае речь идет о божественном начале, во втором о стремлении к идеальному.

Сегодня бытуют и другие мнения, по данному вопросу. В частности, по мнению президента Ассоциации кинообразования и медиапедагогике России теоретической базой в проблеме формирования и приумножения духовности является близкая к этической – теологическая теория медиа. Предполагается, что медиа способны формировать определенные духовные, этические/моральные, ценностные принципы аудитории (особенно это касается несовершеннолетних). Из этого вытекает главная цель теологического медиаобразования: приобщить аудиторию к той или иной модели поведения, к ценностным ориентациям, отвечающим тем или иным религиозным догматам [2].

Говоря о роли телевидения в формировании духовности эксперты отмечают, что важнейшей характеристикой современного телеконтента остается смысловая эклектика, производство и трансляция взаимно противостоящих смыслов почти каждого или типологически однородных каналов, что представляется следствием явления медиакратии, когда программная политика идентифицируется не с менталитетом телезрителя, в том числе его духовными и нравственными запросами и

приоритетами, а с представлениями медиаменеджмента¹.

К сожалению и ученые и практики пришли к выводу о полном отсутствии системной образовательной работы по направлениям духовно-нравственного, этико-правового и информационно-правового образования в сегментах школьного, профессионального и дополнительного образования, что приводит к недополучению знаний, навыков применения школьниками, студентами в жизни всего комплекса элементов регуляции общественных отношений – морали, обычаев, религии и права.

У многих россиян складывается мнение о полной и безвозвратной утере нашим обществом и его гражданами нравственных норм, о том, что эрозия морали достигла той критической точки, за которой грядет духовное перерождение, а точнее – вырождение России. При этом наиболее уязвимой к негативному моральному транзиту признается молодежь.

Так, по мнению большинства опрошенных, причем, как людей старшего возраста, так и самой молодежи, для современной молодежи в целом характерен «моральный релятивизм» и даже цинизм, равнодушие к каким бы то ни было идеалам. Эту точку зрения разделяют 64% молодых респондентов и 70% - представителей старшего поколения. И только треть россиян придерживается оптимистического взгляда на ситуацию, полагая, что молодежь тянется к высоким идеалам (36% и 28% соответственно) [4].

Распространение среди молодежи настроений цинизма и равнодушия к идеалам в наибольшей степени ощущается среди самых юных наших сограждан. Так, в группе респондентов в возрасте 17-19 лет склонность моло-

1. Советник президента национальной ассоциации теле вещателей, член Экспертного совета МОО ВПП Юнеско «Информация для всех» Владимир Лившиц

дежи к цинизму отмечается чаще всего (43% при 36% среди 20-23-летних и 31% среди 24-26-летних опрошенных) [4].

Ориентация на западные ценности свидетельствует о том, что западная культура притягивает многих не только в качестве неких образцов, приятных для созерцания, и, возможно, служащих примером для подражания, но и в качестве наиболее предпочтительной среды обитания. Так, 41-43% опрошенных заявили, что, по их мнению, большинство молодежи их круга предпочли бы жить и работать не в России, а за границей.

Как показал опрос проведенный институтом социологии РАН, сегодня понятия морали и нравственности, по мнению многих наших сограждан, и особенно молодежи, приобретают зачастую характер анахронизмов, пользоваться которыми – значит обречь себя на неуспех. Так, немногим менее половины опрошенных представителей молодежи (46%) в ходе опроса согласились с утверждением, что сегодня мы живем уже совсем в другом мире, отличном от того, что было раньше, и многие традиционные моральные нормы уже устарели. Противоположной точки зрения придерживается большинство молодежи, но далеко не подавляющее – 54% уверены, что основные моральные нормы не подвержены влиянию времени и всегда остаются актуальными и современными [4].

Нельзя не признать, что современные жизненные реалии достаточно суровы и подвергают нравственность россиян серьезным испытаниям на прочность. В ходе исследований многие респонденты признают, что трудности, с которыми им приходится сталкиваться в разных сферах жизни, вынуждают их к серьезной «инвентаризации» ценностей. В результате большинство молодежи (55%) сегодня вынуждены признать, что их успех в жизни во многом зависит от умения вовремя закрыть глаза на собственные принципы, и со-

глашаться с тезисом, что «современный мир жесток, и чтобы добиться успеха в жизни, иногда приходится переступить моральные принципы и нормы».

Ответ на вопрос, кто, по мнению респондентов, является кумиром сегодняшних юношей и девушек 14–18 лет (суждения представляют интерес т.к. воспроизводят «коллективный образ» современного подростка) выглядит следующим образом. Респонденты полагают, что сегодняшние юноши и девушки почитают как кумиров прежде всего певцов и музыкантов, то есть героев шоу-бизнеса (53%), звезд телевидения (33%), актеров (27%), киногероев (18%), спортсменов (18%). Оценивая предпочтения нынешних юношей и девушек 14–18 лет, 23% опрошенных называют также представителей светской тусовки, а 18% – манекенщиц, моделей. Интересен тот факт, что респонденты в возрасте 18–25 лет (которым самим еще недавно было 14–18 лет) почти не упоминают светских моделей и манекенщиц в качестве кумиров своей юности (по 1%).

Поскольку лейтмотив современной культуры – успех, кумирами становятся известные бизнесмены и звезды шоу-бизнеса и кино: Билл Гейтс, Акио Морита (основатель Sony), Линус Торвальдс (разработчик Linux), Сид Мейер (создатель игры «Цивилизация»). А среди «звезд» называют в первую очередь Ренату Литвинову, Галустяна, Аллу Пугачеву («сильная женщина»), Анджелину Джоли («красивая, действительно умна, помогает детям»), Элвиса Пресли, Мадонну («она всего добилась сама»), Джимми Моррисона, Питера Джексона, Камерона Дункана, Викторию Бэкхем [5].

27% респондентов (старше 25 лет) полагают, что кумиры сегодняшних 14–18-летних хуже тех, что были в их юности. Они утверждают, что современные кумиры не соответствуют тем высоким стандартам, которые существовали прежде («у нас были великие

люди, а сейчас – певцы»; «слишком примитивны»; «слишком пустые»; «у нас они серьезнее были» – 7%), что нынешние кумиры, как и их поклонники, бездуховны, сконцентрированы только на деньгах и удовольствии («нет духовности у молодежи, романтизма, свойственного молодости, деньги для них главное»; «наши пели для души, а сейчас поют за деньги»; «у них одна ориентация – деньги» – 6%), что эти люди агрессивны и развратны («сейчас кумиры безобразны, развратны, распущенны»; «наши кумиры были скромнее» – 6%).

В условиях весьма неблагоприятных в целом воздействий макросреды снизился престиж нравственности, возросли рваческие ориентации, интересы сугубо личного, прагматического плана в молодежной среде. У значительной части молодежи разрушены и утрачены такие традиционные нравственно-психологические черты, как романтизм, самоотверженность, готовность к подвигу, честность, добросовестность, вера в добро и справедливость, стремление к правде и поиску идеала, к позитивной реализации не только личных, но и социально значимых интересов и целей и другие [3].

Как видим, продолжается тенденция дальнейшей дегуманизации и деморализации социокультурных ценностей, что выражается, прежде всего, в принижении, деформации и разрушении позитивного образа человека, личности нашего общества. То же самое проявляется и в неослабевающем интересе молодежи к восприятию сцен и эпизодов насилия и секса, жестокости и натуралистичности (кинематограф, телевидение, видео, рок-музыка, театр, литература, изобразительное искусство). Увеличение такого рода псевдоценностями противоречит традиционной народной нравственности [3].

Для большинства молодежи труд потерял смысл как средство самоутверждения, самореализации. В своем

стремлении к хорошему заработку и к высоким доходам многие молодые люди утрачивают нравственные ориентиры и нередко вступают в противоречие с правовыми нормами. По данным социологических исследований, каждый седьмой из опрошенных готов к тому, чтобы улучшить свои дела самыми различными способами, в том числе (если потребуется) и путем противозаконных действий. Около половины из числа респондентов считают, что главное – получить как можно больше денег, независимо от затрат труда. Семь из десяти опрошенных одобряют действия тех, кто "делает" деньги любыми способами. В Москве и Санкт-Петербурге такое мнение разделяют почти 80% респондентов.

В результате падения социальной ценности труда у большей части молодежи сформировался социальный пессимизм – неверие в возможность реализовать свои лучшие силы и способности в интересной и содержательной работе, оплачиваемой в соответствии с затраченными усилиями.

В целом, анализ системы ценностей российской молодежи, значительные деформации, продолжающиеся трансформации, в которых преобладает, к сожалению, негативная направленность, отнюдь не предрасполагают к развитию у подрастающего поколения гражданственности и любви к Отечеству. Патриотизм, как одна из ценностей, все менее проявляется в сознании и чувствах молодежи через другие ценности, которые определяют ее особенности, наиболее характерные черты как специфической социальной группы.

Общеизвестно, что нормы, установки, эталоны детерминируются средой и теми институтами социализации, которые занимаются формированием личности.

В целях формирования духовности, сохранения духовного мира личности необходимо профилактические меха-

низмы. Говоря о профилактическом воздействии необходимо обратить внимание на разнообразные технологии социально-культурной деятельности: рекреацию, анимацию, реабилитацию личности.

Список использованной литературы:

1. Бороздин Э.К. К вопросу о сущности сознания.
Режим доступа: <http://www.fund-intent.ru/Article/Show/456>
2. Демидов А. Этика, духовность и нравственность в формировании информационного общества (доклад) /Духовность, нравственность и право в политике доступа: круглый стол 24 апр., 2008.
3. Лутвинов В., Радионов Е. Современная молодежи: ценности, позиция, ориентиры. www.rau.su/observer/N09_97/007.htm
4. Молодежь новой России: образ жизни и ценностные приоритеты. М., 2007 Режим доступа: www.isras.ru/files/File/Dolkad/Doclad_Molodezh.pdf Дата обращения: 03.03.2012
5. Паутова Л. Ценности и кумиры молодежи. Режим доступа: <http://fomgeneration.wordpress.com/2008/11/12/> Дата обращения 03.03.2012
6. Погорелов С.Т. Подходы к воспитанию будущего семьянина в проекте «Духовная культура Урала». Режим доступа: http://orthodox.etel.ru/2009/06/_proekt.htm
7. Погорелов С.Т. Инновационные аспекты проекта «Урал. Человек. Истоки» в педагогической системе гимназии №94. Режим доступа: <http://gim94.ru>
8. Православный журнал. Режим доступа: www.foma.ru
9. Статистика. Население. Режим доступа: http://statistika.ru/naselen/2010/04/29/naselen_16398.html.
10. Статистика. Правонарушения.
Режим доступа: http://statistika.ru/law/2010/04/28/law_16479.html

UDK 371+1mi+371.013

Safaraliev B.S., doctor of education. Professor. Chelyabinsk,
Kalimullink D.D., Candidate of education, Kazan, Russian Federation

SPIRITUALITY AND MORALS IN PERSONALITY FORMATION

Today the state, showing democratic transformations, has refused imposing to a society of those or other values and legislatively focuses education system to lean in education against values of domestic and world culture. Development of the maintenance of formation, its structuring around fundamental sociocultural values of mankind acts, therefore on the one hand as an actual theoretical and practical problems, with another hand as the necessary pedagogical innovation, called to provide new quality of formation.

Keywords: education, value, sociocultural, quality, formation.

УДК 008+902.7

Филиппова А. Ю.,
аспирантка ЧГАКИ

СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО МАЛОГО ГОРОДА

Социокультурное пространство Российской Федерации складывается из социокультурного пространства различных регионов, расположенных на территории страны, исторического прошлого и настоящего, этнических, социально-экономических и других особенностей регионов, культурного и образовательного уровня населения.

Значительное число населенных пунктов Российской Федерации имеют небольшое количество населения, однако такие образования являются неотъемлемой частью Российской Федерации, характеризуют историческое прошлое страны, обозначают экономическое и социальное развитие. Такие населенные пункты называют малыми городами, численность населения которых насчитывает менее 50 тысяч человек. Возникновение малых городов связано с разными причинами, например, выделением социально-культурного, административного или производственного центра в сельской местности. Малые производственные города характеризуются наличием предприятий легкого сырьевого или обрабатывающего производства. К малым городам относятся города туристического, рекреационного и научно-производственного профиля, а также города, связанные с оборонной промышленностью страны.

О. Н. Яницкий выделяет три принципиальных момента развития городов, указывая, что, «во-первых, города рассматриваются не просто как пассивные «хранители» культуры, а как непрерывно воздействующие на жителей, регулирующие их жизнь; во-вторых, го-

рода - это люди с их бытовым укладом, социальной организацией; в-третьих, город - целостность, в которой социальное и экономическое, духовное и материальное, естественное и искусственное слиты воедино». (4, с. 27).

Зависимость малых городов, поселков и деревень от регионов обусловлена следующими факторами, выделенными В. М. Чижиковым: «направленностью экономического и социального развития регионов и, прежде всего, их специализацией, складывающимся типом губернских и уездных городов и уровнем их развития; степенью развития товарных отношений в сельском хозяйстве; глубиной внутренних противоречивых процессов в деревне; состоянием хозяйственных связей с другими регионами». (3, с. 134).

В аксиологическом контексте социокультурное пространство выступает как система ценностей в определенных пространственных и временных параметрах, характеризующая ценностными ориентациями разных людей. Социокультурное пространство каждого города существенно отличается от другого процессами, происходящими внутри города, жизненной средой, закономерностями функционирования и развития. Социокультурное пространство крупных городов в большей степени характеризуется способностью к динамическому развитию, изменением пространственных и временных границ, объемов производства, уровня жизни и так далее.

В сравнении с крупными городами в малых городах выделяется свой

социально-психологический климат. Отсутствие некоторых социальных институтов, влияющих на развитие личности, недостаточность внешних условий, оказывающих влияние на мобильность жителей, привели к статичному образу жизни населения. Связь малых городов с селом диктует определенное поведение жителей, которые выступают носителями традиционного российского архетипа поведения. Традиционная сельская культура, свойственная малым городам, сформировала традиционные черты у жителей: трудолюбие, сострадание, смекалка, расчетливость, бережное, но иногда потребительское отношение к природе и другие.

Определенный для малых городов сельский быт, семейные отношения, совместное проведение досуга оказали влияние на психологические установки населения. Общественное сознание, становление жизненных позиций у молодежи в малом городе происходит несколько медленнее, чем у молодежи в больших городах, влияние внешних факторов на формирование общественного сознания молодежи в малом городе более значимо, чем у молодежи в большом городе. Интенсивная социализации, переоценка жизненных ценностей, формирование широких взглядов на окружающий мир у молодого поколения крупных городов подталкивают их к независимости взглядов и суждений, чаще всего их убеждения – это результат собственных размышлений.

По демографическим показателям в малых городах преобладают преимущественно люди старшего поколения, пенсионеры, в связи с этим возникает проблема дефицита рабочей силы. Большие затраты из бюджета городов требуются на содержание нетрудоспособного населения, сохраняется проблема низкой рождаемости и высокой смертности. Молодое поколение из-за недостатка рабочих мест, низкой зара-

ботной платы, гендерных особенностей стремится переехать в крупные города. В свою очередь снижение численности населения ведет к «вымиранию» малых городов или появлению так называемых «городов призраков».

Социальная неоднородность, характерная большим городам, сглаживается в малых городах, уменьшается отличие в классах, сословиях, конфессиях, национальностях, социально-культурном и образовательном уровнях населения. Общие интересы, идеология, предпочтения, формы общения, проведение досуга влекут за собой снижение дифференциации населения малых городов. К сожалению, недостаточное количество культурно-досуговых учреждений, предназначенных для проведения досуга населения, является одной из основных причин, которые приводят к асоциальному поведению, пьянству, беспорядкам среди населения.

Безличность, анонимность населения, свойственная большим городам, значительно снижается в малых городах и селах. В больших городах человек, проявляя себя в различных социальных общностях, является участником множества социальных микросред (работа, отдых, транспорт, место жительства, досуг), при этом человек может не являться постоянным участником действия, «затерявшись» среди окружающих, и не контактировать с окружающими людьми, скрываясь за безличным, анонимным характером взаимоотношений. В отличие от населения больших городов в малых городах человек всегда оказывается «в центре события», ему достаточно сложно скрыться от окружающих, «затерявшись» среди толпы. В связи с этим, ролевое поведение жителей малых городов, их формальные и неформальные отношения в различных микросредах подчас совпадают.

Особое место в социокультурном развитии городов занимает «ситуация периферийности». Города, наиболее приближенные к столице, региональным или районным центрам, существенно отличаются от «отдаленных», периферийных городов. Социокультурная ситуация города, бытовая инфраструктура, психологические установки, культурно-эстетическая среда малых городов, находящихся вблизи к мегаполисам или столице (например, города Московской области), существенно отличаются от малых городов Урала или Сибири. Возможность общения с ценностями культуры, историческими памятниками культуры, способность погрузиться в насыщенную социально-культурную сферу позволяет населению больших городов полноценно вступить субъектно-объектные отношения со всей социально-культурной сферой.

Сложность выделения единого социокультурного пространства городов связана с разнообразием исторического, этнического, религиозного, экономического, социального и культурного планов. Поэтому для определения единого социокультурного пространства малых городов была выбрана однородная территория, близкая по историческому прошлому, частичной занятостью населения в сельскохозяйственных сферах и промышленном производстве и специфическим социально-психологическим климатом.

Специфика городов Южного Урала определяется общим промышленным прошлым. Индустриализация во времена Петра I повлекла за собой «лихорадочное» строительство заводов на Урале. Выделение областей, районов, городов и административных центров зависело от наличия благоприятных промышленных, природных и торговых факторов. Стихийные постройки городов-заводов являются специфической формой поселения на Урале.

Горнозаводская зона наложила отпечаток на деятельность всех населенных пунктов Урала. Однако важное место в малых городах занимает сельское хозяйство. Соседство и происхождение малых городов Южного Урала с сельской местностью повлекло за собой характерную планировку городов и уклад жизни населения. Сельское хозяйство в малых городах имеет большое значение, продукты животноводства, растениеводство являются сырьем для пищевой промышленности. Кроме этого, симбиоз села и города прослеживается в застройках зданий характерного усадебного типа с приусадебными садами и огородами. Особенностью малых городов Южного Урала выступает наличие промышленного производства и, как следствие, зависимость всех сфер жизни от промышленных предприятий. Создание новых технологий, внедрение новой техники, высококвалифицированные кадры – всё это явилось основой для формирования особого производственного быта, промышленной архитектуры Южного Урала. Наличие закрытых административно-территориальных образований способствовало созданию специфического социально-психологического климата с высоким образовательным уровнем и познавательным потенциалом населения.

К памятникам историко-культурного наследия малых городов Южного Урала, в которых сохранились градостроительные ансамбли 19 века, относятся города: Верхнеуральск и Троицк. Касли, Кыштым, Верхнеуральск, Троицк, Миньяр имеют статус исторических населенных мест.

«Урал явился центром новаторства в русской индустриальной культуре, когда культура начала себя осознавать через традицию промышленности. Это родина нового типа поселений для России – городов-заводов; промышленной архитектуры; появление феноме-

на «горнозаводской интеллигенции» и высококвалифицированных рабочих; уникальных, не знающих мировых аналогов, художественно-промышленных производств». (1).

Таким образом, социокультурное пространство малых городов является результатом исторических, географических, этнических социально-

культурных и экономических преобразований. Социокультурное пространство определяется сложной инфраструктурой социокультурных объектов и отношений, в нем сохраняются, преобразуются и передаются культурные нормы и ценности, умения и знания, реализуются потребности общества.

Литература:

1. Казакова, Г. М. Регион как субкультурный локус (на примере Южного Урала) / Г. М. Казакова: дисс. на соиск. уч. ст. д-ра культурологии. – М., 2009.

2. Редькина, В.П., Шершов, Е.И. Основные тенденции экономики и социальной сферы города Челябинска [текст]: доклад./ В.П. Редькина, Е.И. Шершов – Челябинск, 2004.

3. Чижиков, В. М. Диалектика взаимодействия социокультурных систем города и села: Монография. М.: МГУКИ, 1999.

4. Яницкий, О. Н. Экологическая перспектива города. М., 1987.

UDK 008+902.7

Filippova A. Ju,
post-graduate student

SOCIOCULTURAL SPACE OF TOWNLET

The sociocultural space of the Russian Federation develops from sociocultural spaces of various regions located in territory of the country, the historical past and the present, ethnic, social and economic and other features of regions, cultural and educational level of the population.

Keywords: Sociocultural space, cadres, history, modernity, personnel training.

УДК 024+9 таджик+37 таджик

Буриев К.Б., к.и.н.

РАЗВИТИЕ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА - ВАЖНОЕ НАПРАВЛЕНИЯ КУЛЬТУРНОЙ ПОЛИТИКИ СУВЕРЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Культура один из основных столбцов развития нации и государства. Республика Таджикистан с первых дней своей независимости уделяет особое внимание развитию культуры и возрождению исторически сложившейся и укрепившейся на протяжении тысячелетия национальной

культуры. История возникновения и развития национальной культуры исходит из глубин доисторических времён, она впитывает в себя не только достижения национальной традиции последних тысячелетий, но и присутствуют отголоски минувших доисторических культов и об-

рядов, только немного в видоизменённой вариации. Одной из таких явных доисторических традиций является повсеместное празднество «Навруз» - нового года по старому летоисчислению, или же такие обряды и культы, связанные с конём, огнём, и т.д. Таким образом, в национальной культуре таджиков присутствует множество разных красок, обрядов и традиций, заимствованных на протяжении многих тысячелетий и ставших частью традиций и обрядов новоявленных народов Евразийской степи.

Предки таджиков славились своими культурными достижениями и были законодателями мод в этой области. Они вывели не только чистокровные породы лошадей и впервые использовали их в военных целях, но создали в культуре и искусстве такие шедевры, которым равных не было в последнее тысячелетие. Чего стоит распространение арийского искусства «Звериного стиля» - труд высококлассных мастеров древности. До сих пор их великолепные сотворения и стили изображения волнуют и чаруют многих современных мастеров изобразительного и литейного отраслей. Или же строительство города Персеполя, Дербента, Аркаима, Висячих садов Семирамиды, надписи Бесутун, Накше Рустам, Накше Раджаб и многое другое. Поэтому нашему народу не только следует гордиться своими знаменитыми предками, но и стремиться к тому, чтобы сотворить нечто в духе своих предков, чтобы быть достойными их.

Современная культурная политика нашего государства даёт возможности для возрождения и развития национальной традиции не только таджикам, но и всем национальным представителям, бок о бок живущим в Республике Таджикистан. Надо отметить, что проведение важных государственных и международных мероприятий в наши дни не обходится без культурного составляющего, т.е., участия представителей искусств и народных промыслов.

За годы независимости национальная культура постепенно и уверенно разви-

вается. Этому способствует Закон РТ «О культуре» (1997 г., изм. ст. 30. 2003 г.), где заложена основная законодательная база существования отрасли в Республике Таджикистан, и Законы РТ «О народных художественных промыслах», «О библиотечной деятельности», «О театре и театральной деятельности», и многие другие, которые, в свою очередь, создают условие для дальнейшего роста отраслей культуры в Республике. На основе Законов была принята «Концепция развития культуры Республики Таджикистан» (№501 от 30.12.2005 г.), - основополагающий документ по развитию культуры, в котором отражена вся отрасль культурно-досуговой, библиотечно-информационной, музыкально-духовной и научно-практической деятельности.

Мы с вами рассмотрим развитие библиотечной деятельности как одно из основных направлений культуры в годы независимости. Для успешного функционирования данной отрасли уделяется огромное внимание со стороны государства и, особенно, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмон. В Таджикистане успешно действуют 4131 библиотек, из них 1395 библиотек Министерства культуры, 64 детские библиотеки, 7 научно-отраслевые библиотеки, 152 (стационарные) передвижные библиотеки, 2729 школьные библиотеки, а также профсоюзные и частные библиотеки. Из числа работников библиотек Министерства культуры по всей республике менее 10 процентов с высшим, и 30 процентов со средне-специальным библиотечным образованием, школьные библиотеки, в свою очередь, обеспечены всего 10 процентами специалистов отрасли.

Современные библиотеки являются не только хранилищем бесценного достояния народа - книг и рукописей, но и информационными центрами для многих потребителей информации. Как отмечает Дж. Шерматов «В современном мире повышается значение информации как стратегического ресурса развития общества. Количество и качество информаци-

онных ресурсов, эффективность их использования становится определяющими факторами социально-экономического развития стран. Богатейшие документированные информационные ресурсы сосредоточены в библиотеках. Библиотека как информационное, культурное и образовательное учреждение играет большую роль в развитии науки и техники, в системе образования и воспитания, сохранения историко-культурного наследия народа» [5]. Понимая важность библиотечно-информационной деятельности и её роли в современном мире, Республика Таджикистан создаёт условия для развития отрасли в нескольких направлениях. Во-первых: подготовка кадров - одно из основных направлений политики нашего государства, она реализуется во всех сферах науки и культуры. Современные требования отрасли – это особо подготовленные специалисты, которые не только должны знать свою работу, но и хорошо владеть навыками: компьютерной технологии, программирования, создания банков и баз данных, web-сайтов, Интернет технологий, знание двух, трёх иностранных языков и т.д.

Во-вторых: создание условий для реализации «Программы компьютеризации учреждений культуры и искусства Республики Таджикистан на 2007-2010 гг.», «Государственной программы компьютеризации государственных, публичных библиотек в Республике Таджикистан на 2011-2013 гг.» и борьба с компьютерной неграмотностью в Республике Таджикистан, Интернет и онлайн связи между библиотекарем и потребителем информации, а также создание отраслевых электронных ресурсов, доступ к этим ресурсам и их размещение для пользователей через web-сайты - одно из основных направлений финансирования краткосрочных и долгосрочных программ Министерства развития экономики и торговли Республики Таджикистан. Оснащение Национальной библиотеки Республики Таджикистан современными библиотечно-информационными

технологиями и забота об информированности населения являются одними из важнейших направлений деятельности государства.

В-третьих: государство Таджикистан принимает и реализует программы развития библиотечно-информационной отрасли. Реализуется «Программа развития библиотечного дела в Республике Таджикистан на 2006-2015 гг.», «Программа развития Национальной библиотеки РТ им. А. Фирдоуси на 2006-2015 гг.», и другие. Государство заинтересовано в поддержке программ по развитию отраслей культуры и, особенно, библиотечно-информационной деятельности, о чём мы расскажем ниже.

За годы независимости библиотечная отрасль претерпела некоторые изменения в количественном и качественном уровнях. Этому способствует принятие в 2003 году Закона РТ «О библиотечной деятельности» [1], главы IX, X, XI, XII, и XIII «Концепции развития культуры Республики Таджикистан» (№501 от 30.12.2005 г.) [3], а также Закон РТ «О культуре» (1997 г., изм. ст. 30. 2003 г.) [2], где заложена основная законодательная база существования библиотечной отрасли в Республике Таджикистан. На основе Законов и Концепции развития культуры РТ, которые нацелены на развитие отрасли, были подготовлены и приняты программы развития. Основными из них являются: «Программа развития библиотечного дела в Республике Таджикистан на 2006-2015 гг.», «Программа развития Национальной библиотеки РТ им. А. Фирдоуси на 2006-2015 гг.», «Программа подготовки специалистов отраслей культуры, искусства и печати на 2007-2010 гг.», «Программа развития культуры Республики Таджикистан на 2008-2015 гг.», «Программа компьютеризации учреждений культуры и искусства Республики Таджикистан на 2007-2010 гг.», «Государственная программа компьютеризации государственных публичных библиотек в Республике Таджикистан на 2011-2013 гг.» и т.д., которые, в свою

очередь, дали толчок развитию библиотечной отрасли в республике. Каждая из этих программ имеет свою особую цель, и успешно решает определенную, и важную миссию, поставленную перед ним. Например: один из основных пунктов «Программы развития культуры Республики Таджикистан на 2008-2015 гг.», предусматривает финансирование по обеспечению ВУЗов и учебных заведений научными, учебными, методическими и наглядными пособиями, и этим самым вносит свою лепту в подготовку кадров отраслей культуры. Подготовка научных кадров и повышение квалификации работников библиотечной отрасли - одна из важных проблем современной действительности республики. Государство много внимания уделяет подготовке молодых специалистов во всех сферах науки и культуры. Ежегодно внутри страны по Президентским квотам, из отдалённых районов поступают в Вузы более тысячи студентов, и по этим же квотам ежегодно оплачивается обучение более 400 студентов в вузах за пределами страны. Также, для обучения в аспирантуре и докторантуре из госбюджета страны выделяются огромные деньги. Но многие желающие заняться научными исследованиями не могут использовать данные льготы и провести защиту кандидатской и докторской диссертации за пределами государства. Особенно остро стоит вопрос о тех отраслях и темах, которые не имеют диссертационных Советов по защите кандидатских и докторских диссертаций. Сюда относятся и библиотечная отрасль, и наши аспиранты и докторанты вынуждены для защиты своих диссертаций выезжать в Россию или другие страны. Но, к сожалению, не у всех соискателей есть возможность защититься за рубежом и многие из них предпочитают защититься в Совете педагогических, исторических или других отраслях наук.

Республика Таджикистан постепенно интегрируется в мировые и международные экономические, политиче-

ские и культурные процессы, особенно, в области библиотечной деятельности. Наши библиотеки устанавливают связи со многими мировыми библиотечно-информационными центрами и международными организациями по развитию библиотечной и информационной отраслей. Потребность в высококвалифицированных кадрах по выполнению современных потребностей учреждений увеличивается. Кадровый голод создаст неблагоприятную картину развития отрасли. Подготовка и переподготовка кадров очень нужна, но нужнее всего специалисты с умением и опытом работы с огромной базой информации, компьютерными технологиями и в коммуникативно-информационной сфере по созданию баз электронной и виртуальной библиотек.

В рамках исследуемой темы С.А. Чазова в своей статье о «Традиционных методах преподавания с учетом возможностей современных сетевых технологий» отмечает, что «подготовка современного специалиста невозможна без системного подхода к освоению, как теоретических знаний, так и практических умений и навыков. В любой отрасли деятельности сегодня от специалиста требуются не просто знания и практический опыт, но и навыки слежения за динамикой отраслевого сегмента информационного пространства и оперативного выявления новых аспектов и проблем. Данные способности, нередко ассоциирующиеся с эвристическим потенциалом субъекта, позволяют профессионалам “держать руку на пульсе времени”, адекватно реализовать свои творческие и профессиональные возможности, успешно конкурировать на кадровом рынке», - и далее добавляет – «Профессионализм специалиста информационно-библиотечного профиля предполагает глубокое знание системы источников мировых информационных ресурсов, навыки навигации как в традиционных информационно-поисковых системах, так и сетевых, опыт и умения быстрой адаптации к различ-

ным интерфейсам многообразных компьютерных программ. Эти знания и навыки должны развиваться и закрепляться в процессе обучения информационного специалиста, поскольку профессионалы данного профиля обязаны уметь самостоятельно осваивать информационно-предметную сферу, выявлять и предвидеть информационные потребности, а также обеспечивать своевременное, качественное информационное обслуживание потребителей» [4].

Отрадно, что в программах по развитию отраслей особое внимание уделено подготовке и переподготовке кадров, обеспечению учебно-методических материалов, компьютеризации процессов обучения и деятельности работников отрасли, проведению мероприятий по улучшению навыков работы специалистов отрасли, таких как тренингов, семинаров, конференций и т.д.

Современное научно-техническое развитие ставит цель перед библиотеками Республики Таджикистан активно адаптироваться к мировым достижениям. Это касается не только области использования мировых достижений, но и внесения посильного вклада в её развитие. Если мы сегодня не подготовим высококвалифицированных кадров, отвечающих требованиям (веляниям) времени, то библиотечная отрасль нашей республики навсегда останется позади всего мира, и этим нанесёт непоправимый урон для развития других более важных отраслей нашего государства. Информационное обеспечение народного хозяйства, образования, здравоохранения, науки, безопасности и других отраслей в республике - основная и первостепенная задача библиотек и информационных центров. Важность обеспечения кадрами и новейшими технологиями библиотечно-информационной отрасли не нуждается в комментариях.

Учитывая современные требования развития общества и современные тенденции развития библиотечно-информационной дея-

тельности, и, особенно, библиотечно-информационной технологии, научные работники НИИ культуры и информации для исследования нынешнего состояния обеспеченности библиотечных учреждений кадрами, технологиями, информационными возможностями, разработали тему: «Основные тенденции и перспективы развития деятельности социокультурных учреждений Таджикистана» (2011-2015 гг.), которая наряду с другими учреждениями культуры, исследует деятельность учреждений библиотечной отрасли, в частности:

- приоритетные направления фундаментальных исследований в области культуры и информации Республики Таджикистан, проведение научно обоснованных социологических и иных исследований, сбор статистической, эмпирической информации, имеющей первостепенное значение в сфере культуры и информации;

- проведение социологических и маркетинговых исследований по культурологическим и искусствоведческим проблемам, в том числе по состоянию и перспективам развития библиотечно-информационной деятельности;

- разработка прогнозов по развитию всех направлений культуры, искусства и средств массовой информации в Таджикистане;

- организация симпозиумов, семинаров, конференций, дискуссий и других мероприятий по проблемам библиотековедения и библиографии, а также внедрение современных библиотечных и информационных технологий;

- подготовка научных кадров и повышение квалификации работников библиотечной отрасли;

- подготовка к изданию обработанных результатов исследований, осуществлённых институтом;

- пропаганда научных знаний в области библиотечной деятельности, анализ и подготовка научных отчётов о работе библиотек на местах;

- предоставление экспертных оценок по различным аспектам библиотечной деятельности и её вкладу в культурную жизнь Республики Таджикистан;

НИИ культуры и информации успешно закончил исследовательскую тему: «Деятельность социально-культурных, музыкальных и библиотечно-информационных учреждений Таджикистана» (2007 – 2010 гг.). По данной теме было подготовлено и частично напечатано более 300 научных, научно-методических, учебных и учебно-методических пособий, книг, брошюр и статей.

Таким образом, исследовательская тема и финансовые возможности, предоставляемые программами развития, дали толчок появлению множества научных, методических, практических пособий. Воспользовавшись данной возможностью, научные работники НИИКИ подготовили и выпустили огромное количество научных трудов¹, монографий, учебников и учебных пособий², в том числе и по библиотечному делу, прове-

ли множество конференций³, семинаров, круглых столов и т.д.

Современная культурная политика нашего государства ориентирована на подготовку высококвалифицированных специалистов для основного направления народного хозяйства, и особенно, для библиотечной и информационной сфер деятельности, а также обеспечение, по мере возможности, самыми современными информационными технологиями. Республика Таджикистан в решении данных проблем, с учётом современных требований в кооперации и координации с отраслевыми учреждениями мира, особенно стран СНГ, в недалёком будущем создаст условия для положительного и поступательного движения в этом направлении. Государство, оснащая библиотечно-информационную отрасль современными технологиями, переобучая специалистов, создавая условия труда, жизни, отраслевого, научно-технического, правового и культурно-информативного роста, вкладывается в своё будущее и будущее своих граждан.

Использованная литература:

1. Ёрова Ф. История библиотечного дела в Бухарском Эмирате (вторая половина XIX - начало XX вв.) (1997), Сулаймони С. Из истории библиотечного дела в Таджикистане (1998), Буриева К.Б. История возникновения и развития сельскохозяйственной библиографии (2010) и др., сборники: Книга в развитии культуры народов Востока и проблемы библиографирования рукописных книг (2004), Технология создания и использования библиотечно-информационных фондов библиотек (2009), Библиотечное дело в Таджикистане (2010), и др.
2. Шарофзода Р. История письменности Аджамы (2010), Тошев Ш.К. Библиография детской литературы (2011) и др., учебно-методические пособия: Менеджмент и маркетинг в библиотечной деятельности (2007), Использование современной информационной технологии в деятельности библиотек (2007), Внестационарное библиотечно-информационное обслуживание (2008), Сулаймони С., Шерматов Дж. Менеджмент библиотечно-информационной деятельности (2008), Сулаймони С., Абдурахмонова Ш. Библиотечно-информационные методы пропаганды книг (2008), Сулаймони С., Шерматов Дж. История и основные направления библиотечного дела в Таджикистане (2009), Сулаймони С. Электронные библиотеки (2009), справочник: Нормативно-правовые документы по библиотечному делу (2008) и др.,
3. «Библиотеки XXI века» (2000), «Комплектование библиотечных фондов Таджикистана национальной литературы» (март 2001 г.), «Библиотеки Таджикистана в период создания информационного общества» (декабрь 2001 г.), «Совершенствование библиотечных фондов» (2004), международная «Библиотека в эпоху глобализации информационного пространства» (2004), международная «Роль книги в возрождении цивилизации Востока и книговедческие проблемы рукописи» (2004), круглый стол «Концепция развития культуры Республики Таджикистан: достижение и проблемы реализации» (2007), «Новые пути реализации «Концепция развития культуры Республики Таджикистан» (2010), «Роль детских и школьных библиотек в воспитании подрастающего поколения» (2010).

3. Концепсияи рушди фарҳанги Чумхурии Тоҷикистон. – Душанбе: Матбуот, 2006. – 32 с.

4. Чазова С. А. Традиционные методы преподавания с учетом возможностей современных сетевых технологий. – Электронный источник, ссылка: <http://www.gpntb.ru/libcom2/tezis.cfm?n=doc14>

5. Шерматов Дж. Библиотечное дело за годы независимости Таджикистана (1991-2007 гг.)//Технологияи бунёд ва истифодаи захираҳои китобхонавии иттилоотии китобхона: дастури методи (Технология создания и использования библиотечно-информационных фондов библиотек: методическое пособие). – Душанбе: Эҷод, 2009. – С. 132 (по 152).

Ключевые слова: Библиотечное дело, сотрудничество, соглашение, подготовка и переподготовка, научные кадры, специалисты.

UDK 024+9 tajik+37 tajik

Buriev K.B., candidate of history

LIBRARY SCIENCE DEVELOPMENT IS AN IMPORTANT DIRECTION OF A CULTURAL POLICY OF SOVEREIGN REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Culture is one of the basic columns of development of nation and state. Republic of Tajikistan from the first days of its independence gives particular attention to development of culture and revival historically developed and become stronger on an extent of a millenium of national culture. The history of occurrence and development of national culture starts with depths of prehistoric times, it absorbs in itself not only achievements of national tradition of last millennium, but also there are echoes of the past prehistoric cults and ceremonies, only it is a little in a modified variation. One of such obvious prehistoric traditions is universal festival of "Navruz" - new year on old chronology, or such ceremonies and the cults connected with a horse, fire, etc. Thus, at national culture of Tajik there is a set of different paints, ceremonies and the traditions which borrowed on an extent of many millennia and have become by a part of traditions and ceremonies of the newly appeared people of the Euroasian steppe.

Keywords: Culture, tradition, library, a modern cultural policy, programs, cadres, education.

УДК 8 тоҷик 1+03+396+37 тоҷик

Муллоаҳмадов М., доктор илмҳои филологӣ узви вобастаи Академияи илмҳои ҶТ

БОЗТОБИ ФАРҲАНГИ НАВРӯЗ ДАР ШЕЪРИ ТОҶИКУ ФОРС (АСРҲОИ IХ-ХIУ)

Наврӯз аз зеботарину шевогарин ва деринтарину бостонитарин ҷашнҳоест, ки табиат ба инсон ато кардааст. Аҷдодони тоҷикону эронӣён бори аввал дар таърих арзиши ин падидаи табиату ҳастиро дарк намуда, пазируфтаанд ва дар тӯли

ҳазорсолаҳо пайваста онро алорағми ҳама душвориҳо азизу гиромӣ доштаанд. Онҳо бо хираду заковат ва хушу фаросати азалии худ ин падидаи зебои табиатро бо бехтарин расму оин, одоту маросим, бовару суннатҳои наҷиб оро-

ста, онро ба як фарҳанги умумибашарӣ тақдир додаанд. Аз ин ҷост, ки фарҳанги Наврӯз аз ҳуҷуму тохтутозҳои бешумори аҷнабиён, харобкориву яғмогарихо, истилово салтанати тӯлонии онҳо, ки боиси аз байн рафтани ёдгориҳои зиёди илмиву адабӣ, ҳунариву фарҳангӣ, ҳатту забонҳои гардидаанд, на танҳо осеб наид, балки истилогаронро ҳам тасхир намуда, мавриди қабули онҳо қарор гирифт. Ба василаи Наврӯз мардумони эронӣ суннатҳои унсурҳои фарҳанги бостонии худро идома доданд. Аз ин рӯ Наврӯзро метавон эҳёгару фарогири фарҳанги бостон дар ҳар давраи замон донист, ки волотарин унсурҳои фарҳангии мардумони эронитаборро ҳам овардааст.

Наврӯз ҳамеша баёнгарии наҷибтарин орзуву омол, ормону умедҳои башар буда, некиву наққорӣ, покиву озодагӣ, тарабу шодӣ, осудагиву ободиро талқин менамояд, мардумро ба созандагиву бунёдкорӣ даъват мекунад, дили онҳоро ба хушиҳои табиату зиндагӣ гарм месозад. Дар ин ҷашн таҷаллии пиндори нек, гуфтори нек, рафтори нек, ки мароми ахлоқии мардумони эронӣ аст, ҳувайдост. Наврӯз ҳамчунин пайвандгари дӯстиву бародарӣ, нерӯбахши сулҳу оштист, зудояндаи занги кинаҳову озурдагӣҳост.

Ин ҷашни фархунда аз ибтидои чанбаи умумибашарӣ дошта, орзуву мароми инсон ва робитаи ӯро бо табиат бозтоб менамояд. Тавре ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон таъкид кардааст, «Наврӯз падидаест, ки аз ҷониби ҳуди табиат барои аҳли сайёраи Замин тақдим шудааст».

Дар бораи пайдоиши ин ҷашни фархунда ахбороту ривоёти зиёде мавҷуданд. Нахустинсон Каюмарс, нахустин шоҳи бузург Ҷамшедро аз бунёдгузори он донистанд, ки гувоҳи бостонӣ будани ин ҷашн аст. Аз замони пайдоиш ин ҷашн, ки зодаи табиати зебои сарзамини паҳновару биҳиштосои Хуросони бузург ё Эронзамин (Эронвич) аст, бо арзишҳои моддиву маънавии мардумони он ғани гардида, таҷассумгари

ҳувияти миллии онҳо шудааст. Ҳарчанд дар «Авесто» аз вожаи «Наврӯз» зикре нафтааст, вале мароми хушбинонаи онро амсоли пирӯзии равшанӣ ба зулмот, гармӣ бар сардӣ ва ба таври кулӣ неки бар бадӣ дар ин китоби бостонӣ метавон пайдо кард.

Фарҳанги ғаниву волои Наврӯз саросар аз рамзҳои иборат аст. Ҳар унсур падидаи он ишорае ба як чанбаи ҳаёти инсон буда, ӯро ба табиат наздиктар ва дилбастагӣро ба зиндагӣ бештар месозад. Аз ҷумла сафедӣ дар фарҳанги Наврӯз рамзи покиву озодагӣ ва сафову осудагист. Аз ин ҷост, ки духтарон либоси сафед ба бар мекунанд, қадбонӯхо хонаҳоро сафед менамоянд, мардон ба сафед кардани зарфҳои мисин мепардозанд, ҳар кас саъй менамояд, ки ҳангоми таҳвили сол ва фаро расидани Наврӯз шири сафед нӯшад, то ки дар соли нав солиму бардам ва роҳи зиндагӣ сафед бошад.

Ҳар унсур ҳафтсину ҳафтшини дастархони наврӯзӣ дорои рамзҳоест, ки дар шарҳашон метавон китобҳои таълиф кард. Худи рақами ҳафт дар фарҳанги ориёӣ як ҳаҷон маънӣ дорад, ки ҳафт додaron, ҳафт авранг, ҳафт айвон, ҳафт аъзо, ҳафт гунбад, ҳафт иқлим, ҳафт кишвар, ҳафт аъзо ҳафт фалак, ҳафт ранги камони Рустам, ҳафт хони Рустам ва ғайра далели онанд.

Наврӯз аз замони пайдоиш василаи муҳими ваҳдати ҳамбастагии мардумони эронитабор буд. Қавмҳои гуногуни эронӣ дар сарзамини паҳноваре дар муҳити муҳталиф зиндагӣ мекарданд, дорои урфу одот, забону оин, ҳатто дину мазҳабҳои гуногун буданд, вале Наврӯзро бо ҳам истиқбол мегирифтанд, ҷашни шодиву тараб меоростанд. Баъдтар забони форсии дарӣ низ ин нақши ваҳдатсозро ба ӯҳда гирифт ва ҳамроҳ бо фарҳанги наврӯзӣ мардумони эрониро аз маҳшавӣ наҷот доданд. Истилогарони аҷнабиёро ин ду падидаи волои фарҳангӣ мафтун ва тасхир намуданд. Пирӯзии ин ду падидаи ғалабаи маънавий бар аҷнабиён буд. Ин ду падидаи зебои табииву иҷтимоӣ бо

ислом низ созгорӣ пайдо карда, барои гановати тамаддуни исломӣ, густариши он миёни қавмҳои гуногун амсоли туркону ҳиндувон, чиниҳову балкониҳо мусоидат намуданд.

Пайванди Наврӯз ва забони форсиро метавон як падидаи муҳими фарҳангии дониш, ки дар ниҳояти созгориву зебоӣ сурат гирифтааст. Аз ин ҷост, ки дар васфу ситоиши Наврӯзу баҳор ба забони форсӣ чандон осори фаровоне офарида шудааст, ки дар ҳеч адабиёти дигари олам ба назар намерасад.

Бо фаро расидани Наврӯзу баҳор табиат либоси тозаву зебо ба бар мекунад ва бо ҳусну таровати беназираш ба дилҳо суруру ба дидаҳо нур мебахшад. Аз омади Наврӯз на танҳо табиат пас аз ҳоби гарони зимистонӣ бедор мешаваду гиёҳу дарахтон зинда мегаранд, чӯши чашмаҳову хуруши наҳрҳо баландтар мегарданд, балки рӯҳияи мардум низ болидаву чехраҳо шукуфта ва дилҳо саршори фараҳу шодии бештар мешаванд. Дар баҳорон талу тепаҳо сабзу дилситон, боғу роғ рангину шукуфон, гулу гиёҳ чунбону фурузон ва мардум хураму шодон мешаванд.

Ин ҳама зебоиву таровати табиату инсон дар айёми баҳорон ба шоирону мутрибон, хунармандону мусаввирон илҳоми тоза мебахшад, онҳоро ба эҷоди шеърӯ таронаи нав, мусаввару хунари тоза илқо менамояд. Ба ҳусус шоирон бехтарин ашъории худро дар васфу ситоиши ин арӯси сол сурудаанд.

Бунёдгузори адабиёти тоҷику форс, падари шеърӣ форсӣ, Одамушшуаро Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар тасвири баҳор ҳамчун наққоши чирадаст бо рангҳои баланду дурахшон зебоиҳои табиатро хеле ҷаззобу дилнишин ба қалам медиҳад. Дар ин шеърӣ баҳория хонанда на танҳо зебоиҳои манзараи табиатро амсоли шукуфтани лолаву боридани борон мебинад, балки садои тундару нолаи раъд, нағмаи мургону вазиши боди саборо мешунавад, бӯии гулҳову боронро мешамад ва худро лаҳзае дар оғӯши табиати баҳорон эҳсос мекунад:

*Омад баҳори хуррам бо рангу бӯи тиб,
Бо сад ҳазор нақҳату ороиши аҷиб.
Шояд, ки марди тир бад-ин гаҳ шавад*

ҷавон,

*Гетӣ ба дил ёфт шабоб аз паи машиб.
Чархи бузургвор яке лашкаре бикард,
Лашкар-и абри тираву боди сабо*

нақиб.

Наффот барқи равшану тундар-и

таблзан,

Дидам ҳазор хайлу надидам чунин

муҳиб.

*Он абр бин, ки гиряд чун марди сӯғвор
В-он раъд бин, ки нолад чун ошиқи*

каиб.

*Хуришедро зи абр диҳад рӯй гоҳ-гоҳ,
Чун он ҳисорие, ки гузар дорад аз рақиб.
Якчанд рӯзгор ҷаҳон дардманд буд,
Беҳ шуд, ки ёфт бӯи суман бодро*

табиб.

*Борони мушкбӯӣ биборид нав ба нав
В-аз барф баркашид яке ҳуллаи қасиб.
Кунҷе, ки барф пеш ҷаме дошт, гул*

гирифт,

*Ҳар ҷӯяке, ки хушк ҷаме буд, шуд ратиб.
Тундар миёни дашт ҷаме бод бардамад,
Барқ аз миёни абр ҷаме баркашид қазиб.
Лола миёни кишт бихандад ҷаме зи дур
Чун панҷаи арӯс ба ҳино шуда хазиб.
Булбул ҷаме бихонад дар шохсори бед,
Сор аз дарахти сарв мар ӯро шуда*

муҷиб.

*Сулсул ба сарвбун-бар бо нағмаи куҳан,
Булбул ба шохи гул-бар бо лаҳнаки*

ғариб.

Ҷои дигар Рӯдакӣ мамдӯхро бо ду ид, ки бо ҳам мусодиф омадаанд, табрик менамояд:

*Бод бар ту мубораку хунишон
Ҷашии Наврӯзу Гӯспандкушон.*

Қобили зикр аст, ки шоир номи форсии иди Қурбонро меорад, ки имрӯз фаромӯш шудааст.

Дар шеърӣ Рӯдакӣ робитаи инсон бо табиат дар фасли баҳор чунон барҷаставу шево тачассум ёфтааст, ки назирашро на танҳо дар шеърӣ форсӣ,

балки дар адабиёти чахон наметавон пайдо кард. Шоир аз ҳар узву андоми маъшук зебоиву таровати баҳорро мебиннад ва дар ин таносуб бартариин инсонро бар табиат таъкид менамояд. Барои ӯ ид бе инсон маънӣ надорад:

*Як бор бувад ид ба ҳар сол, ба як бор,
Рӯи ту маро ҳаст ҳамеша гули
пурбор ...
Як ҳафта надидор бувад нарғиси даштӣ
В-он нарғиси чаими ту ҳамасола
надидор.*

Тавре ки аён аст, дар тасвири табиат низ Рӯдакӣ чун инсондӯсти бузург аз лидгоҳи башардӯстӣ назар кардааст.

Шоири ҳамасри Рӯдакӣ Аммоираи Марвазӣ низ миёни ашён зебои табиат ва инсон монандихоро кашф менамояд:

*Шохи бед सबз гаиша рӯзи бод,
Чун яке маст навону сарнагун.
Лола барги лаъл бингар бомдод,
Чун сари шамшеро олуда ба хун.*

Рӯдакиву муосиронаш зебоии табиатро дар фасли баҳор чунонки ҳаст, ба таври воқеъӣ ба қалам додаанд. Дар тасвири онҳо ҳанӯз рамзу намод ва бардоштҳои зехниву тачридӣ ба назар намерасанд.

Робиаи Балхӣ, ки аз аввалин занони суханвари порсигӯӣ аст, боди наврӯзиро чунон табииву воқеъӣ тасвир кардааст, ки хонанда вазидани боду боридани борон ва хатто садои хиширроси баргҳоро тавассути истифодаи бамавқеъи овозҳои х, ш, ч, р эҳсос мекунад:

*Фишонд аз савсану гул симу зар бод,
Зиҳӣ боде, ки раҳмат бод бар бод.
Мисоли чаими Одам шуд магар абр
Далели лутфи Исо шуд магар бод,
Ки дурр борид ҳар дам дар чаман абр,
Ки чон афзуд хуш-хуш дар шаҷар бод...*

Ҳаким Абулқосии Фирдавсӣ дар ҳамосаи бузургаш «Шоҳнома» борҳо аз Наврӯз ёд карда, манзараҳои зебои

табиатро дар фасли баҳор ба қалам додааст. Ӯ Чамшедро бунёдгузори ин ҷашни бостонӣ медонад:

*Сари соли нав Ҳурмузи Фарвадин,
Баросуда аз ранҷ рӯи замин.
Ба Наврӯзи нав шоҳи гетиғурӯз,
Бар он тахт биниаст фирӯзрӯз...
Ба Чамшед бар гавҳар афишонданд,
Мар он рӯзро рӯзи нав хонданд.
Чуни рӯзи фаррух аз он рӯзгор
Бимонда аз он хусравон ёдгор.*

Дар зимни васияти Доро ба Искандар низ бузургдошти Наврӯз аз муҳимтарин вазифаҳои хусравон шуморида мешавад. Дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ Наврӯзу баҳор ҳамеша бо тарабу шодӣ пайваст аст.

Дар шеъри шоирони асри XI, ба хусус шоирони аҳди Ғазнавиён – Унсурӣ Балхӣ, Фарруҳии Систонӣ, Манучехрии Домғонӣ, Асҷадии Марвазӣ тасвири табиат ба яке аз мавзӯҳои асосӣ табдил меёбад. Шоирони мазкур саъй кардаанд, ки нерӯи хунари суханвариин худро ба тасвири зебоиҳои табиат сарф намоянд. Аз ин рӯ, шеъри ин давраро метавон шеъри тасвири табиат донист. Дар ин росто шоирони аҳди ғазнавӣ суннатҳои устод Рӯдакиро идома дода, ашъори зиёде дар ситоиши Наврӯзу баҳор суруданд. Тасвирҳои онҳо низ соддаву табиӣ буда, аз мураккабиву хаёлпардозӣ орист. Унсурӣ боди наврӯзиро ба ҳамон равиши Рӯдакиву муосиронаш соддаву воқеъӣ ба қалам медихад:

*Боди наврӯзӣ ҳаме дар бӯстон бутгар
шавад,
То зи сунъаи ҳар дарахте лӯъбате дигар
шавад.
Бог ҳамчун қулбаи базоз нурдебо шавад,
Бод ҳамчун таблаи аттор нуранбар
шавад.*

Дар тағаззулоти Фарруҳӣ тасвири баҳору табиат бештар ба шодиву тарабу ва хушгузаронии умр пайваст аст:

*Баҳор омад, баҳор омад, баҳори мушкбор
омад,
Нигор омад, нигор омад, нигори бурдбор
омад.*

Ҳофизи Шерозӣ ҳам аз пайвасти Наврӯзу баҳор бо бодаву нигор хушқол аст ва дар ин пайванд ҷойгоҳи инсонро воло медонад:

*Гул бе руҳи ёр хуш набошад,
Бе бода баҳор хуш набошад.
Тарфи чаману тавофи бустон
Бе лолазор хуш набошад.*

Вале Наврӯз дар таронаҳои мардуми-ву ашғори шоирон на ҳамеша бо шоди-

ву нишот тавбам аст. Шоири шӯридаҳол Масъуди Саъди Салмон, ки солҳои тӯлонӣ дар зиндон ба сар бурдааст, бо ҳасрат орзуи сайри Наврӯзӣ ва дидори ёр мекунад:

*Дар орзӯи бӯйи гули Наврӯзам,
Дар ҳасрати он нигори оламсӯзам.
Аз шамъ се гуна кор меомӯзам:
Мегирияму мегудозаму месӯзам.*

Ситоиши Наврӯзу баҳор ва тасвири табиат дар он ошон дар осори шоирони тоҷикӣ форс дар асрҳои баъд вежагиҳои хос пайдо карда, то имрӯз идома дорад, ки баррасии онҳо дар оянда сурат хоҳад гирифт.

УДК 8 таҷик 1+03+396+37 таҷик

Муллоаҳмадов М., доктор филологических наук член корреспондент АН РТ

ОТРАЖЕНИЕ КУЛЬТУРЫ НАВРУЗА В ТАДЖИКСКО-ПЕРСИДСКОЙ ПОЭЗИИ (IX-XIV ВВ)

В статье рассматриваются вопросы, связанные с международным праздником Навруза и его отражение в таджикско-персидской поэзии IX-XIV вв. Прежде всего отмечается, что Навруз является не только праздником весны и нового года, но и считается замечательным культурным явлением. Данное явление имеет огромное гуманистическое и эстетическое значение. Поэтому оно на протяжении тысячелетий невзирая на трудности продолжало распространяться по всему миру и привлекало внимание многих поэтов.

Ключевые слова: Навруз, культурное явление, восхваление Навруза, песнопение, традиция, элементы культуры, стихи, поэты.

UDK 8 tajik 1+03+396+37 tajik

Mulloahmadov M, doctor of philology

corresponding member of the Academy, Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan

REFLEXION OF CULTURE OF NAVRUZ IN TAJIK - PERSIAN POETRY (IX-XIV century)

In article the questions connected with international holiday of Navruz and its reflexing in Tajik-Persian poetry IX-XIV . First of all is considered that Navruz is not only a holiday of spring and new year, but also it is considered the remarkable cultural phenomenon. The given phenomenon has huge humanistic and aesthetic value. Therefore it throughout millennia despite of difficulties continued will extend all over the world and noticed attention of many poets.

Keywords: Navruz, cultural phenomenon, praising of Navruz, chanting (psalm), tradition, culture elements, verses, poets.

МУАЛЛИФОНИ МО

- Бӯриев Қ.Б.**, номзади илмҳои таърих, директори ПИТФИ
- Ғафурова С.**, омӯзгори ДДСТ ба номи М. Турсунзода.
- Ёров Ф.**, номзади илмҳои педагогӣ, Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Зубайдов А. Ҷ.**, дотсент, номзади илмҳои таърих, муовини директори ПИТФИ оид ба корҳои илмӣ
- Казакова З.**, ходими калони шӯъбаи муассисаҳои таълимӣ ва методии ПИТФИ
- Калимуллин Д.Д.**, номзади илмҳои педагогӣ, ш. Қазон, Федератсияи Русия.
- Камолзода С.**, номзади илмҳои педагогӣ, мудири шӯъбаи китобхонашиносӣ, китобшиносӣ ва библиографишиносии ПИТФИ.
- Қличева Н.**, мудири шӯъбаи фарҳангӣ-фароғатии ПИТФИ
- Лутфуллоева П.**, ходими калони Маркази миллии таҳсилот ва инноватсия ПРМ АТТ
- Муллоаҳмадов М.**, доктори илмҳои филологӣ, Узви вобастаи Академияи илмҳои ҶТ
- Назарова Л.**, номзади илмҳои санъатшиносӣ, дотсенти кафедраи таърих ва назарияи мусиқии Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сагторов.
- Обидов Ҷ.**, доктори илмҳои филологӣ.
- Обидпур Ҷ.**, профессор, мудири шӯъбаи муассисаҳои таълимӣ ва методии ПИТФИ
- Раҳимов Д.**, дотсент, номзади илмҳои филологӣ, ходими калони илмии шӯъбаи эҷодиёти мардумӣ ва таҳлилию методӣ
- Саидзода Ҷ.**, номзади илмҳои педагогӣ, ходими калони шӯъбаи филологияи ПРМАТТ
- Сафаралиев, Б.С.**, профессор, доктори илмҳои педагогӣ, ш. Челябинск, Федератсияи Русия.
- Сулаймонӣ С.**, профессор, доктори илмҳои педагогӣ, ходими пешбари илмии шӯъбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносии ПИТФИ
- Тайғуншоева Ҷ.**, Ходими пешбари илмии шӯъбаи фаъолияти фарҳангӣ-фароғатии ПИТФИ
- Туғаев М.**, омӯзгори ДДСТ ба номи М. Турсунзода.
- Филиппова А. Ю.**, аспиранткаи ЧГАКИ ш. Челябинск, Федератсияи Русия
- Холмуродов З.**, Мудири шӯъбаи таърих ва назарияи фарҳангшиносии ПИТФИ

OUR AUTHORS

- Buriev Q.B.**, candidate of history. Director of the Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Ghafurova S.**, a lecturer of Institute of Arts.
- Yorov F.** candidate of education , Ministry of Education of Tajikistan.
- Zubaidov A. J.**, Associate professor, candidate of history, a deputy chief and scientist (on scientific works) of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Kazakova Z.**, principal officer of methodical and educational institutions department of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Kalimulin D.D.** candidate of education –Russian federation, Kazan.
- Kamolzoda S.**, candidate of education, head of a department of library science and bibliography of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Qlicheva N.**, chief of cultural and entertaining department of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Lutfulloeva P.**, Education and innovation national centre senior officer Research institute of education and Academician Education of Tajikistan
- Mulloahmadov M**, doctor of philology corresponding member of the Academy, Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan
- Nazarova L.**, candidat of art history, associate professor of history and music theory department in Tajik national conservatoire by name T. Sattorov.
- Obidov J.**, doctor of Philology.
- Obidpur J.**, professor, chief of methodical and educational institutions department of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Rahimov D.**, Associate professor, candidate of philology, senior staff scientist of national folk, analytical and methodical department
- Saidzoda J.**, candidate of education, senior officer of philological department- Research Institute of Education and Academician education of Tajikistan.
- Safaraliev B. S.**, professor, doctor of education, Russian federation, Chelyabinsk.
- Sulaimoni S.**, professor, doctor of education, principal officer of department of history and cultural theory of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Tuighunshoeva J.**, principal officer of cultural and entertaining department of Scientifically Research Institute of Culture and Information.
- Tughaev M.**, a lecturer of Institute of Arts.
- Philipova A. J.**, postgraduate (student) of (in) Chelyabinsk State Academy Cultural and Arts Chelyabinsk, Russian federation.
- Kholmurodov Z.**, head of a department of history and cultural theory of Scientifically Research Institute of Culture and Information.

МУНДАРИЧА

Сулаймонӣ С. Пажӯҳиши Наврӯз ва чанбаҳои мухталифи он дар фарҳангшиносии муосир	3
Бӯриев Қ. Наврӯзи ориёи оламгир гашт.....	7
Ёров Ф. Наврӯзи Ачам чашне аз умқи қарнҳо	17
Обидов Д. Танзими анъанаҳои Наврӯз дар Афғонистон	22
Туғаев М. Навруз иди байналмилалӣ.....	30
Раҳимов Д. Муайян кардани замони фарорасии Наврӯз дар гоҳшумориҳои мардуми тоҷик	36
Обидпур Ҷ. Наврӯз ва рақсу мусиқӣ.....	45
Зубайдов А. Саҳми мусиқӣ дар рисолати фарҳангии Наврӯз.....	50
Қличева Н. Самтҳои асосии фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ дар гузаронидани иди байналмилалӣ Наврӯз	56
Ғафурова С. Маросими Кантуқӣ дар деҳаи Рарзи ноҳияи Айнӣ.....	64
Камолзода С. Мавқеъ ва ҷойгоҳи китобхонаҳо дар истиқболи ҷашни Наврӯз...66	
Холмуродов З. Одобу русуми ҷашни Наврӯз дар байни халқҳои гуногун.....	70
Лутфуллоева П. Фалсафаи «хок» (замин) дар Наврӯз ва чанд нуқтаи дигар.....	72
Саидзода Ҷ., Камолзода С. Баҳор омад, ки орояд чаманро.....	78
Назарова Л. Таджикская музыка - локальное явление в мировом пространстве музыкальной культуры.....	84
Тайгуншоева Ҷ. Русум ва истилоҳоти Наврӯз.....	90
Казакова З. Навруз - духовноэстетическая традиция таджикского народа.....	94
Гузориш аз баргузориҳои конференсияи илмӣ - амалии «Наврӯзпажӯҳи ва проблемаҳои фарҳангшиносии муосир»	98
Сафаралиев Б.С., Калимуллин Д.Д. Духовность и нравственность в формировании личности	102
Филиппова А. Ю. Социокультурное пространство малого города.....	109
Буриев К.Б. Развитие библиотечного дела - важное направления культурной политики суверенной Республики Таджикистан.	112
Муллоаҳмадов М. Бозтоби фарҳанги наврӯз дар шеъри тоҷику форс (Асрҳои IХ-ХIV).....	118
Муаллифони мо.....	124

CONTENT

Sulaimoni S. Research of Navruz and its distinguishing characteristic in modern culturology	3
Buriev Q. Aryan Navruz has become well-known	7
Yorov F. Navruzi Ajam - a holiday from ancient days.....	17
Obidov D. Arrangement traditional of Navruz in Afghanistan.....	22
Tughaev M. Navruz an international holiday.....	30
Rahimov D. Definition of approach of new year - Navruz on Tajik National Calendar.....	36
Obidpoor J. Navruz, music and dancing	45
Zubaidov A The contribution of music to enrichments of culture of Navruz.	50
Qilicheva N. Guidelines for cultural and entertainment establishments actions in carrying out of international Navruz.....	56
Ghafurova S . Ttradition of Kantuk in Rarz village, Aini.....	64
Kamolzoda S. Role and place of libraries in celebrating of Navruz.....	66
Kholmurodov Z. Traditional celebration of Navruz among different nationalities.....	70
Lutfulloeva P. Soil philosophy in Navruz and some sayings.....	72
Saidzoda J. Kamolzoda S. Spring has come-blossoming has come.....	78
Nazarova L. Tajik music-local phenomenon in outer space of musical culture.....	84
Tuighunshoeva J. Traditions and terms of Navruz.....	90
Kazakova Z. Navruz it's spirit aesthetic tradition of tajik folk.....	94
The summary record about scientifically-practical conference devoted «Research of Navruz and modern problems of culture»	98
Safaraliev B. S, Kalimullin D.D. Spirituality and morals inpersonality formation	102
Filippova A. Ju. Sociocultural space of a townlet.....	109
Buriev K.B. Library sciences developmen- important directions cultural policy of sovereign of the Republic of Tajikistan.....	112
Mulloahmadov M. Reflexion of culture of Navruz in Tajik - Persian poetry (IX-XIVcentury).....	118
Our authors.....	124

ББК-71. я5+78.3+85.3 (2 тадж.)
П-12

ВВК-71. я5+78.3+85.3 (2 tj)
P-12

ПАЁМНОМАИ ФАРҶАНГ

Нашрияи илмию таҳлилӣ
2012 № 1 (18)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно-аналитическое издание
2012 № 1 (18)

HERALD OF CULTURE

scientific and analytical edition
2012 № 1 (18)

Технический
редактор *Фаридун Муродализода*
Верстка *Хайтулло Холов*
Набор *Бӯризода Фаррух*
Корректор *Истамгул Ибрагимова*

Сдано в печать 20.04.2012 г. Разрешено в печать 5.05.2012 г.
Формат 70x100^{1/16}. Объём 8,0 п.л. Гарнитура Литературная.
Бумага офсетная. Печать офсетная. Тираж 500 экз.
Заказ № 55/12.

Издательство «*Ustredod*»
734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 36.
Тел.: 221-95-43. E-mail: istedod2010@mail.ru.